

APVLEI PLATONICI
MADAVRENSIS

OPERA QVAE SVPERSVNT

VOL. III

DE PHILOSOPHIA LIBRI

EDIDIT

C. MORESCHINI

STVTGARDIAE ET LIPSIAE
IN AEDIBVS B.G. TEVBNERI MCMXCI

Die Deutsche Bibliothek – CIP-Einheitsaufnahme

Apuleius Madaurensis, Lucius:

[Opera quae supersunt]

Apulei Platonici Madaurensis opera quae supersunt. –

Stuttgartiae ; Lipsiae : Teubner 1991

(Bibliotheca scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana)

NE: Apuleius Madaurensis, Lucius: [Sammlung]

Vol. 3. De philosophia libri / ed. C. Moreschini.

ISBN 3-519-01058-5

NE: Moreschini, Claudio [Hrsg.]

Das Werk einschließlich aller seiner Teile ist urheberrechtlich geschützt. Jede Verwertung außerhalb der engen Grenzen des Urheberrechtsgesetzes ist ohne Zustimmung des Verlages unzulässig und strafbar. Das gilt besonders für Vervielfältigungen, Übersetzungen, Mikroverfilmungen und die Einspeicherung und Verarbeitung in elektronischen Systemen.

© B. G. Teubner Stuttgart 1991

Printed in Germany

Satz: Passavia Druckerei GmbH Passau

Druck und Bindung: Präzis-Druck GmbH, Karlsruhe

PRAEFATIO

1. De Apulei opusculis et *Asclepio*

Inter viros doctos constat primum Aloysium Goldbacherum in editione sua, quae Vindobonae anno 1876 publici iuris facta est, Apuleianos libros ad philosophiam pertinentes, nec non *Asclepium*, qui Hermetis sapientiam continet, ad artis criticae normas redegissee; cuius labor, etsi, quod ad textum constituendum attinet, aliquanto infelicior fuit, tamen recensionis fundamenta posuit. Ex uno eodemque archetypo omnes codices, quos quidem habemus, defluxisse, eorumque duas esse familias; alteram potiore habendam, alteram (quod praeter modum saepe factum est) deteriorem existimandam. Prioris familiae, iuxta Goldbacheri sententiam, sunt:

Monacensis 621 (M), saeculo XII, qui habet ff. 1–18r *de deo Socratis* librum; ff. 18r–45v *Asclepium*; ff. 45v–78v *de Platone et eius dogmate*; ff. 78v–85r *de mundo*, usque ad capitis 12 verba: vel hiatibus terrae explosi ad;

Vaticanus Lat. 3385 (V), saeculi XII, ex eodem libro ex quo Monacensis, descriptus, cumque eo arte coniunctus. Continet Vaticanus ff. 1r–16r *de deo Socratis*; ff. 16r–40r *Asclepium*; ff. 40r–62v *de Platone et eius dogmate*, praeter capita 21 (quia solus sapiens) – 24 (ut omnes una); ff. 62v–74r *de mundo*, ubi tamen desunt verba a capite 25 (quanto finitima sunt ei) usque ad caput 31 (proventus artium commoditates) et a capite 32 (Atheniensibus praesidet) usque ad finem.

Ad horum codicum praestantiam proxime accedunt (ut Goldbacheri verbis utar):

Guelferbytanus Gudianus 168 (G), saeculo XIII, qui post Senecae declamationes habet (ff. 44r–56v) *Asclepium*; deinde Senecae philosophi *de beneficiis* libros, postremo (ff. 67v–74v) *de deo Socratis* opusculum;

Parisinus Lat. 8624 (A), Gudiano simillimus, saeculo XIII exaratus, qui Apulei continet tantum *de deo Socratis* librum (ff. 58r–62r) partemque *de Platone* (ff. 62r–64r), usque ad caput 15 (mollesque perturber).

Deterior familia contra representatur codicibus:

Florentino Marciano (F), saeculi XII, in quo insunt (ff. 1–7v) *de deo Socratis* liber; (7v–19r) *Asclepius*; (19r–31r) *de Platone et eius dogmate*; (31r–40r) *de mundo*;

Laurentiano Plut. 76, 36 (L), saeculi XII–XIII, qui post Senecae libros *de clementia* et *de beneficiis* habet (ff. 44r–49r) *Asclepium*, (ff. 49r–55r) *de Platone et eius dogmate*, (ff. 55r–61r) *de mundo*, (ff. 61r–66r) *de deo Socratis*;

Parisino Lat. 6634 (P), saeculi XII, qui continet (ff. 2r–17r) *de deo Socratis* librum, (ff. 17v–40v) *Asclepium*, (ff. 40v–65r) *de Platone et eius dogmate*; (ff. 65r–84r) *de mundo*. Huius codicis folium quintum et sextum perierunt, iterumque a quodam XIV saeculi librario, ex alio tamen fonte eodemque nullius pretii, scripta sunt. Foliorum ligatura parum attente confecta est: nam verus foliorum ordo hic est: ff. 8.9.7.12.10.11.13. Hunc codicem cum Laurentiano L coniunctum esse constat.

Post Goldbacheri editionem magnum emolumentum attulit ad textum constituendum insigne Erwini Rohdii opus, qui in Musaeo Rhenano (37, 1882, pp. 146–151) memoriam edidit (*Zur handschriftlichen Überlieferung der philosophischen Schriften des Apuleius*), in qua viros doctos certiores fecit longe optimum omnium librorum esse eum qui, a Bonaventura Vulcanio in editione sua anni 1594 passim adhibitus, tunc in Bruxellensi Bibliotheca Regia asservabatur.

Est autem Bruxellensis liber antiquissimus, a Rohdio atque a Paulo Thomasio saeculo XI ineunti nunc autem a Reynold-sio (*Texts and Transmission* ... Oxford 1983, p. 17) nono saeculo exeunti adscriptus. Hunc codicem, qui aliquatenus a Rohdio collatus atque recte priori familiae additus erat, iterum maxima cura Paulus Thomasius perspexit, qui, cum Teubnerianam editionem pararet, eum primus accuratissime descripsit in memoria quae inscribitur *Étude sur la tradition manuscrite des oeuvres philosophiques d'Apulée* (Bull. de l'Acad. Royale de Belgique 1907, pp. 103–147), deinde in editione sua (Lipsiae, Teubner, 1908) adhibuit. Loquimur nunc de

Bruxellensi 10054–10056 (B), qui continet *de deo Socratis* (ff. 2r–16v), *Asclepium* (ff. 16v–38r), *de Platone et eius dogmate* (ff. 38v–60v), *de mundo* (ff. 61r–75r).

Praeter librum Bruxellensem, nihil novi ad Goldbacheri rationes Thomasius attulit: confirmavit enim duas esse librorum manu scriptorum familias, alteram BMV continentem, quae potior habenda esset, alteram codicibus FPL repraesentari; in priore familia conferenda Vaticanum librum, quamvis non inutilem, tamen ‘per tempora’ (ut ipse ait) usurpare non potuit. Sed quid de libris Parisino et Gudiano, de quibus supra breviter mentionem fecimus, ea, quae iam Goldbacherus senserat, iterantes? Goldbacheri sententia fuerat eos ex codice deperdito prioris familiae defluxisse, neque quicquam amplius hac de re addidit Thomasius.

Attamen haec quaestio perdifficilis est, ut ostendisse visum sumus. Rationes, quibus hos libros examinavimus (cf. *Dall'Asclepius al Crater Hermetis. Studi sull'ermetismo latino tardo-antico e rinascimentale*, Pisis 1985, pp. 269 seqq.), hic iterare operae pretium non est; nostra quidem sententia Gudianum et Parisinum libros, ex codice deterioris familiae ortos, aliquo prioris familiae libro contaminatos esse, qua de causa utriusque familiae lectiones in his duobus libris esse

consarcinatas. Eandem esse indolem aliorum librorum, scilicet

Vaticani Reginensis Latini 1572 (R), saeculi XIII, qui continet (ff. 1–14v) *Asclepium*, (ff. 37r–47r) *de deo Socratis* librum, (ff. 47r–64r) *de Platone et eius dogmate*, (ff. 64r–77r) *de mundo*

nec non

Vaticani Ottoboniani Latini 1935 (O), saeculi XIII, qui foliis 1–5 librum *de deo Socratis* continet.

Hos codices, ut ex nostris inquisitionibus constitit, doctam quandam recensionem Apuleianorum librorum praebere veri simile est, quae tamen haud vetustissima esse apparet. Huic familiae tribuendus est etiam liber quidam, quem iam Johannes Beaujeus (de quo post dicemus) invenerat, id est

Parisinus Latinus 6286 (Pb), saeculi XIV; in eo insunt *de deo Socratis* liber (ff. 1v–6r) et *de Platone et eius dogmate* (ff. 6r–13r). Qui, cum Gudiano libro similis esse videatur, una cum illo interpolatae, quam dicimus, recensionis adscribendus est.

Igitur, ut breviter comprehendamus, haec familia non tantum libris A et G, sed etiam R, O et Pb repraesentatur, mediamque viam inter duas illas, potiore deterioraque scilicet, tenet. Longius est nunc diutius de istis libris dissere: hoc tantum monere volumus, ipsum praestantissimum huius familiae codicem, Reginensem dicimus, si, quod ad *de deo Socratis* librum attinet, cum AGPbO codicibus consentit, in textu *Asclepi* scribendo magna affinitate cum Florentino Marciano (F) vinctum esse, itemque in priore *de Platone* libro; quod vero ad secundum *de Platone* librum atque ad *de mundo* opusculum attinet, codicem Reginensem persaepe cum Bruxellensi stare, quod nobis (ut facile intellegi potest) magni ponderis esse videtur, cum solus ille (B scilicet) praestantissimus inter omnes Apuleianae traditionis codices esse adhuc visus sit. Item editio princeps Romana, anno 1469 a Iohanne Andrea de Bussi confecta, aliquo nunc deperdito

libro innititur qui eiusdem familiae atque Bruxellensis nec non Reginensis erat: hoc quoque novum – quod ad recensio-
nem opusculorum Apuleianorum attinet – nobis videtur,
atque ex hac re fit ut editionem principem Romanam ad
instar codicis habere et fere semper conferre debeamus.

Et venimus iam ad deteriore familiam, qua libros FPL
Goldbacherus Thomasiusque contineri adseveraverunt.
Quod nemo certe infitiabitur; de auctoritate autem ipsius
familiae, num vere deterior habenda sit, aliquid breviter di-
cendum est. In universum enim considerantibus, et nobis
BMV libri potioremem memoriam continere visi sunt, quam
ob causam nos quoque Goldbacherum Thomasiumque se-
cuti, his maxime ad Apuleianum textum constituendum in-
nisi sumus; quatenus autem eorum (codicum FPL dico) na-
tura deterior sit, parum investigatum adhuc est. Saepe enim
(quod iam Thomasium non effugerat) FPL libri integrum
textum adservarunt, cum BMV nonnullis lacunis decurtati
sint. Perspicuum est igitur aliquam dignitatem hanc fami-
liam habere, quamquam genuinus Apulei scribendi usus
priori familia saepius adservatur. Peculiaris autem Florenti-
ni libri Sancti Marci 284 (F) mos est magna saepe licentia
textum reformare, praecipue ubi intellegentia rerum diffi-
cultate atque tenore impeditur (quod saepius accidit in libro
qui *Asclepius* inscribitur); interdum etiam fit ut Apulei di-
cendi genus ac stilus ad planiorem normam corrigantur,
quod iam Thomasius animadverterat, nobisque saepius fieri
visum est (cf. e. g. p. 114, 14–15; 117, 6; 177, 14 etc.).

Alteram huius familiae partem codicibus PL repraesentari
iam Goldbacherus observaverat (vide p. IV), cum hī libri
magna affinitate inter se coniuncti essent. Haec tamen dete-
rioris familiae pars nonnullos alios libros continet, quorum
alterum primus Iohannes Beaujeuus, alterum nos ipsi contu-
limus. Ille vir doctus in Apuleiana editione sua quam Lute-
tiae Parisiorum (Les Belles Lettres, 1973) prodidit, primus
usus est

Nederlandensi (N), sive Leidensi Vossiano 4° 10, saeculi (ut ipse ait) decimi primi. Hoc libro continentur *Asclepius* (ff. 46v–59v), *de Platone* liber (ff. 59v–73v), *de mundo* (ff. 73v–85r), *de deo Socratis* (ff. 85v–94r).

Nederlandensis Vossianus liber certe omnes codices secundae familiae (praeter Marcianum) vincit, nec tamen praeterendus nobis videtur

Vaticanus Urbinas Lat. 1141 (U), saeculi XIII, qui libros *de deo Socratis* (ff. 2r–9r), *Asclepium* (ff. 9r–20v), *de Platone et eius dogmate* (ff. 20v–33v), *de mundo* (ff. 33v–43v) exhibet.

Vaticanus Urbinas, quem nuper memoravimus, textum continet qui saepe cum Laurentiani 76, 36 (L) consentit, qua ex re factum est ut ea deterioris familiae pars, quae ex duobus tantum libris (P et L dico) innotuerat, nunc ex isto et aliis a nobis collatis codicibus clarius appareat. Non solum enim Vaticanus Urbinas liber Laurentiano L similis est, sed etiam alius codex, quem iam viri docti noverant (neque tamen contulerant),

Musaei Britannici Addit. 11983 (T), saeculi XII. In hoc libro, post nonnulla Senecae opera (quae sunt *de clementia* et *de beneficiis*) inest *Asclepius* (ff. 70v–84v) tantum, in fine (post p. 81, 12: et si miranda sunt) mutilus.

Hic Britannicus liber, ut eadem iteremus, unam familiam cum L et U efficit (nam cum LU potius quam cum P consentit). Sed nunc tempus est alia de Gudiano G dicere, quem librum iam supra descripsimus; ut iam vir docti observaverunt, Gudianus, una cum libro A, mediam familiam repraesentat: hoc tamen verum est solum quod ad librum *de deo Socratis* attinet. Nam, ut aliqua ex parte vir doctus A. D. Nockius viderat in ea editione quam una cum A. J. Festugière (Lutetiae Parisiorum, Les Belles Lettres 1945) confecerat, quod ad *Asclepium* attinet Gudianus liber similior Lau-

rentiano L apparet. Nostra Gudiani collatio hanc Nockii opinionem confirmavit: nunc igitur colligimus Laurentianum codicem una cum ceteris (U, T, G dico) familiam quandam efficere, quae ab ea quae libris P et N repraesentatur aliquatenus dissentit.

Denique duo libri a nobis nonnumquam citantur, quorum alter iam a Iohanne Beaujeuo adhibitus est, alterum nos primi usurpamus: qui ambo, cum ab eodem atque Nederlandensis liber fonte originem duxerint, genuinam memoriam certe non exhibent. Hi sunt:

Cantabrigiensis Corpus Christi College 71 (V. 4), saeculi XIII (C), qui continet (ff. 128r–137v) *de Platone* librum, (ff. 137v–144v) *de mundo*, (ff. 145r–149r) *de deo Socratis*; deest *Asclepius*;

Musaei Britannici Harleianus 3969, saeculi XIII (H), ubi insunt libri *de Platone* (ff. 75r–83v), *de mundo* (ff. 83v–91r), *de deo Socratis* (ff. 91r–96v); *Asclepius* deest.

Horum librorum singulares lectiones pluraque menda in criticum apparatus ingerere certe opus non est; attamen eorum virtus inest in eo quod multos textus Apuleiani errores corrigunt. Quod etsi hi libri suo Marte efficiunt, accidit ut hi saepe verum videant felicesque divinationes praebeant, adeo ut virorum doctorum, qui in sequentibus aetatibus operam suam Apuleio dicaverunt, ipsas coniecturas antecedant. Eorum igitur recensio a docta quadam saeculi XII vel XIII editione originem duxit.

2. De libro *De interpretatione*

Plura de libris manu scriptis Apulciana opuscula continentibus alibi, lector benivole, invenies; item in nostra memoria, quae inscribitur “*Ricerche sulla tradizione manoscritta del De interpretatione pseudoapuleiano*” (Pan 10, 1990, pp. 61–73) curavimus ut aliquod lumen ad artissimas tenebras discutiendas quae illud opusculum involvunt, afferremus.

Hac in re enim magnae oriuntur difficultates: plurimi libri hoc opusculum continentes in Media quae dicitur aetate exarati sunt, prout Aristotelis fama in dies ingruerat; eorundem librorum magna saepe et inextricabilis contaminatio, adeo ut codicum familias penitus obscuraverint; doctrina perquam difficilis, ita ut saepissime librarii temere addendo vel omittendo vel mutando erraverint; immo, errores ipsi saepissime casu in eodem loco nulla causa vel ratione, fortuito orti sunt, quamobrem difficillime familiae deliniantur. Adde quod opusculum a viris doctis qui antiquis litteris operam suam navaverunt paene neglectum est; post duas enim tresve editiones (Colvii, Floridi, Oudendorpii dico) unus Aloysius Goldbacherus ad criticam normam textum edere conatus est, nonnullos codices adhibens. Cuius editionem (Wiener Studien 1885, pp. 253–277), nulla ultra addita opera (ut ita dicam), sed hic illic aliquid immutans, Paulus Thomasius in Teubnerianam suam, quam supra memoravimus, fere transtulit.

Multum certe ad textum constituendum attulit Laurentius Minio Paluello indice illo qui: Aristoteles Latinus. *Codices Supplementa* altera edidit L. Minio-Paluello (Bruges–Paris 1961) inscribitur: in quo plurimi manu scripti libri, qui hoc opus continent, recensentur, ex eoque nostras de codicibus notitias, ut par erat, deprompsimus: gratiae igitur agenda sunt illi viro docto de Aristotele tam bene merito. Cum hic breviter considerationes nostras repetamus, in duas familias codices *De interpretatione* librum continentes digessimus. Prior vetustiorque est quae codices M (VII vel VIII saeculo exaratum) aliosque nonnullos, noni vel decimi saeculi (qui sunt vetustissimi), continet: hi sunt qui litteris TDVBSO compendiose notantur. Horum librorum textus est persaepe mendosior, aliquando autem fractam eandemque genuinam dictionem praebent; simplicior contra faciliorque legenti est stilus quo alterius familiae libri, nempe ii quos ECaKBa litteris indicavimus, utuntur. Inter has duas familias difficile

saepe est, quid veri similis (haud enim dicam verius) videatur, eligere: nam interdum cavendum est ne pro vero soloeismus habeatur, interdum ne genuina scriptoris verba ad vulgatam dicendi normam iniuria corrigamus.

Ut denique de singulis libris, qui *De interpretatione* opus continent quosque adhibuimus, aliquid dicamus, hi sunt.

Hisce codicibus prior familia constat:

M = liber qui Romae, in Bibliotheca Patrum Maristorum asservatur, de qua nihil amplius proferre possim. Est autem codex miscellus satis antiquus (saec. VII–VIII) sed multis orthographiae erroribus depravatus. Continet inter alia *De interpretatione* librum ff. 31r–39r. Quocum arta adfinitate coniunctus est

T = Parisinus Lat. 13956, saec. IX, ff. 1r–6v. Continet, ut omnes fere codices qui post renatas aetate Carolina litteras exarati sunt, *De interpretatione* librum una cum Mari Victorini Boethique operibus ad rationalem artem pertinentibus. Hic liber persaepe a recentiore alterius familiae manu, saeculi, ut videtur, XII–XIII (T²), correctus est. Deinde veniunt:

W = Valencianensis, Bibl. Mun. 406, ff. 51v–57r (saec. X);

L = Leidensis, B. P. L. 25, saec. X, ff. 38r–41r, ex eodem fonte ex quo W descriptus. Hunc codicem, vel huius similem, usurpavit Petrus Colvius in editione principe (Lugduni Batavorum, 1588) iterumque contulit Goldbacherus;

V = Parisinus Lat. 12949, saec. IX–X, ff. 72v–80r, qui aliquatenus consentit cum

D = Parisinus Lat. 7730, ff. 36–39, saeculo XI exarato. Horum librorum fons, etsi ad prioris familiae archetypum adducendus est, multis locis a fonte codicum MT discrepat. Eadem sentio de his libris, qui inter se maxime adfines sunt, nempe

S = Sangallensis, Stiftsbibliothek 64, saec. IX, pp. 390–407, et

O = Aurelianensis, Bibl. Mun. 277 (233), saec. X, binis columnis foliorum 47r–52r exarato atque temporum iniuria persaepe evanido et lectu difficili. Sangallensis liber a Goldbachero adhibitus est.

Prior familia nonnullis aliis libris repraesentatur, qui tamen, quo loco collocentur, incertum est; sunt autem alicuius practii, quippe qui errores et menda librorum, quos supra memoravimus, vitent. Quapropter opportunum fuit hos quoque, qui nunc enumerabuntur, adhibere:

P = Leidensis, B.P.L. 139 B Petavianus, saec. XI, ff. 32r–38r. Hic liber a Goldbachero iam usurpatus est, pariter ac

B = Bambergensis, Staatsbibliothek, Msc. Ph. 1, saec. IX–X, ff. 36r–46r. Contra a nobis primis collatus est

Be = Bernensis, Stadtbibliothek 265, saec. XI, ff. 37r–40r.

Altera autem familia, quoad cognoscere potuimus, quattuor vetustiores codices continet, qui sunt:

E = Parisinus Lat. 6398, quo usus est Goldbacherus, alterius familiae nostra quidem sententia inter omnes libros optimus. Saeculo XII exaratus, continet De interpretatione ff. 92v–95v;

Ca = Carnutensis, Bibl. Mun. 498, saeculi XII, ff. 33v–37r;

K = Klosterneuburg, Bibl. Mon. 1098, saec. XII–XIII, ff. 23v–27v;

Ba = Bernensis, Stadtbibliothek 300, saec. XI–XII, ff. 60v–64v.

Denique adhibuimus etiam librum satis antiquum, qui ex duabus supra dictis familiis altius interpolatus est, cuiusque corrector persaepe lectiones prioris manus ad exemplar codicis, quem ignoramus, alterius familiae correxit. Hic est

Z = Parisinus Lat. 11127, saec. XI, ff. 53r–58v.

Sed quid dicendum est de duobus libris quos Paulus Thomasius in saepe memorata editione optimae notae esse existimavit, quosque fere solos adhibuit (scilicet Carnutensibus duobus, Bibl. Mun. 100, saec. XI, et Bibl. Mun. 74, saec. XII)? Hi libri nobis praesto non fuerunt. Fortunae enim, vel potius stultitiae crudelitatiue hominum debemus quod interempti sunt: nam illud bellum quod totum orbem quinquaginta abhinc annos vastavit non solum hominibus, sed ne libris quidem non pepercit.

Pisis, 1991

Claudio Moreschini

EDITIONES

Ald.	editio Aldina, Veneriis 1521.
Barra	ed. Barra G. – Pannuti U., AFLN X, 1962–1963, pp. 81–141 (<i>De deo Socratis</i>).
Beau.	editio J. Beaujeu, Paris, Les Belles Lettres 1973.
Bosscha	apud editionem Oudendorpii.
Brantius	apud editionem Elmenhorstii.
Casaubonus	editio I. Casauboni, Heidelberg 1594 (<i>Apolo-</i> <i>logia</i>).
Colvius	editio P. Colvii, Lugduni Batavorum 1588.
Elmenhorst	editio G. Elmenhorstii, Francofurti 1621.
Floridus	editio I. Floridi, Parisiis 1688.
Goldbacher	editio A. Goldbacher, Vindobonae 1876; Wiener Studien 1885, pp. 253–277 (<i>De inter-</i> <i>pretatione</i>).
Iunt.	editio Iuntina altera, Florentiae 1522.
Lorimer	editio W. L. Lorimer, Paris 1933 (<i>De mundo</i>).
Lütjohann	editio C. Lütjohann, Greifswald 1878 (<i>De</i> <i>deo Socratis</i>).
Mercerus	editio I. Merceri, Lutetiae 1625 (<i>De deo So-</i> <i>cratis</i>).
Minio	editio L. Minio-Paluello (<i>De mundo</i>), in: Ari- stot. Latin. XI, 1–2 ² , pp. 114–133, Paris-Bru- ges 1965.
Oudendorp	editio Fr. Oudendorpii, Lugduni Batavorum 1786–1823.
Rom.	editio princeps Romana, Romae 1469.
Scaligerus	editio J. Scaligeri, Lugduni Batavorum 1600.
Scioppius	editio C. Scioppii, Lugduni 1614.
Stewechius	editio G. Stewechii, Lugduni Batavorum 1587.
Thomas	editio P. Thomas, Leipzig 1908.
Vulcanius	editio B. Vulcanii, Lugduni Batavorum 1594.
Woverus	editio J. Woverii, Hamburgis 1606.

CONSPECTUS SIGLORUM

In libris De deo Socratis, Asclepius, De Platone et eius dogmate, De mundo:

- B = Bruxellensis 10054–10056, saec. XI vel potius IX exeuntis.
M = Monacensis 621, saec. XII.
Ma = eiusdem codicis folium II.rv, quo De deo Socratis liber ab initio usque ad p. 2, 11 (enim) continetur.
V = Vaticanus Lat. 3385, saec. XII.
G = Guelferbytanus Gudianus 168, saec. XIII. Continet De deo Socratis et Asclepius libros.
A = Parisinus Lat. 8624, saec. XIII. Continet De deo Socratis et parvam De Platone libri partem (usque ad p. 106, 8).
O = Vaticanus Ottobonianus Lat. 1935, saec. XIII. Continet De deo Socratis tantum.
R = Vaticanus Reginensis Lat. 1572, saec. XIII.
F = Florentinus Marcianus 284, saec. XII.
N = Nederlandensis sive Leidensis Vossianus 4° 10, saec. XI.
L = Laurentianus Plut. LXXVI, 36, saec. XII–XIII.
P = Parisinus Lat. 6634, saec. XII.
U = Vaticanus Urbinas Lat. 1141, saec. XIII.
T = Musaei Britannici Addit. 11983, saec. XII. Continet Asclepium tantum.
Λ = Textus coptus (N.H. VI, 8.8 a) a Ioh. P. Mahé editus (cf. *Hermès en Haute-Egypte*, t. 2°, Quebec 1982, pp. 147–272).

Nonnumquam vel raro citantur:

C = Cantabrigiensis Corpus Christi College 71, saec. XIII, quo Asclepius liber non continetur.

H = Musaci Britannici Harlcianus 3969, saec. XIII; deest Asclepius.

Pa = Parisinus Lat. 15449, saec. XIV.

Pb = Parisinus Lat. 6286, saec. XIV.

K = Hafniensis Fabricius 91 – 4°, saec. XIII.

W = Codex Guelferbytanus Augustaeus 82, 10 (saec. XIII).

Codex Bruxellensis 3920–23 (saec. XIV).

In libro De interpretatione:

M = liber Bibliothecae Patrum Maristorum, saec. VII–VIII.

T = Parisinus Lat. 13956, saec. IX.

W = Valencianensis, Bibl. Mun. 406, saec. X.

L = Lcidensis, B. P. L. 25, saec. X.

V = Parisinus Lat. 12949, saec. IX–X.

D = Parisinus Lat. 7730, saec. XI.

S = Sangallensis, Stiftsbibliothek 64, saec. IX.

O = Aurelianensis, Bibl. Mun. 277, saec. X.

P = Leidensis, B. P. L. 139 B Petavianus, saec. XI.

B = Bambergensis, Staatsbibliothek, Msc. Ph. 1, saec. IX–X.

Be = Bernensis, Stadtbibliothek 265, saec. XI.

E = Parisinus Lat. 6398, saec. XII.

Ca = Carnutensis, Bibl. Mun. 498, saec. XII.

K = Klosterneuburg, Bibl. Mon. 1098, saec. XII–XIII.

Ba = Bernensis, Stadtbibliothek 300, saec. XI–XII.

Z = Parisinus Lat. 11127, saec. XI.

Librorum Carnutensium C et G lectiones ad fidem editionis Thomasia citantur.

[De deo Socratis. Prologus]

⟨EX APULEI FLORIDIS⟩

Ed. Oud.

I

103 Qui me voluistis dicere ex tempore, accipite rudimentum
104 post experimentum. quippe, prout mea opinio est, bono periculo periculum faciam, postquam re probata meditata sunt, dicturus incogitata. neque enim metuo ne in frivolis displiceam, qui in gravioribus placui. sed ut me omnifariam no-

5

6 cf. Lucil., fragm. 1279 Marx = 1296 Krenkel

Prologum, qui in libris manu scriptis De deo Socratis opusculum antecedit, virorum doctorum ratiocinationes secuti, opusculo ipsi abiudicavimus, Floridis tribuimus : nihil enim ad librum De deo Socratis pertinet; cum autem in codicibus hunc locum habeat, haud necessarium duximus viri docti Iohannis Beaujeu sententiam approbare eumque separatim edere. Thomasii opinionem secuti prologum in quinque fragmenta dividimus.

APULEI PLATONICI MADAURENSIS INCIPIT DE DEO (DE EO M, *corr.* M²) SOCRATIS FELICITER BM; APULEI DE DEO SOCRATIS LIBER INCIPIT V, *qui statim iterat* : Apulei Platonici madaurensis incipit de deo socratis feliciter (madaurensis *corr.* V²); APULEI PLATONICI PHILOSOPHI MAUDARENSIS DE DEO SOCRATIS LIBER INCIPIT NPLU, Apulei Madaurensis Platonis discipuli De deo Socratis liber incipit A, Apulei Madaurensis liber de deo Socratis R, *inscriptionem omittunt* GOF

3 faciam post *om.* MV, *om. vacuum relinquens* M¹ quam : qua BMM^aV sunt *corr.* Lips. : sum *codd.* 6 et *secl.* Wow.; ante et lacunam indicant Tho. Beau. : rudi *add. censet* Tho. ex Taciti Agr. 3, subitatio *add. censet* Marx ad Lucil. 1279

- to, experimini, an idem sim repentinus, qui praeparatus, si
 qui tamen vestrum nondum subitaria ista nostra cognostis,
 quae scilicet audietis pari labore, quo scribimus, venia pro-
 pensiore, quam legimus. enim sic ferme adsolet apud pru-
 dentes viros esse in operibus elaboratis iudicatio restrictior, 5
 105 in rebus subitariis venia prolixior. scripta enim pensiculatis
 et examinatis, repentina autem noscitis simul et ignoscitis:
 nec iniuria. illa enim, quae scripta legimus, etiam tacentibus
 vobis talia erunt, qualia illata sunt; haec vero, quae imprae-
 sentiarum et quasi vobiscum par[t]iendi sunt, talia erunt, 10
 qualia vos illa favendo feceritis. quanto enim *** exinde
 orationi modificabor *** vos animadverto libenter audire.
 proinde in vestra manu situm est vela nostra sinuare, etiam
 106 mittere, ne pendula et flaccida neve restricta et caperrata
 sint. 15
- II At ego, quod Aristippus dixit, experiar, Aristippus ille
 Cyrenaicae sectae repertor, quodque malebat ipse, Socratis
 discipulus; eum quidam tyrannus rogavit, quid illi philoso-
 phiae studium tam impensum tamque diutinum profuisset.

1 qui praeparatus : *om.* qui BMM^aV, et *pro* qui *add.* B² 2
 nondum *ante* cognoscitis *trai.* AG cognostis BF : recognoscitis
 R, cognoscitis *cett. codd.* 3 quo : quos NPLU 4 enim sic B
 Tho. : sic enim *cett. codd. Beau.* adsoleat BM^a, adsoleant V 5
 esse prae in BMM^aV, prae *eras. et* vel quidem *suprascr.* B²
 operibus B²FROAGPU : opibus MM^aVNL, opebus B 10 par-
 [t]iendi Rohde, JLZ 1876, 781, parcenda M^a V 11 favendo H
 Rom. : facienda B, faciendo *cett. codd.* 11–12 lacunas indicant
 Tho. Beau.; *post* modificabor *add.* tanto a vobis in maius tolletur
 Rom. Ald. Iunt.; *post* vos *add.* enim *eadem edd.* 13 in manu
 vestra RON situm est FG : situm esse *cett. codd.* 13–14
 etiam mittere : etiam remittere F, et amittere A, *desp. Tho.*, et
 immittere Oud. Baeb., Rh. Mus. 1912, 113 14 flaccida : flacida
 MVAG 17 cyrenaicae : ** renaicae B, ciranayce V, cironaice G,
 ronaicae A, chyriniace R quodque : quoque NPLU, *corr.* P²
 Socratis B²M²OF Rom. : socrati BMVAGRNPLU

Aristippus respondit: 'ut cum omnibus', inquit, 'hominibus secure et intrepide fabularer'.

- III Verbo subito sumpta sententia est, quia de repentino ob-
 orta est, quasi velut in maceria lapides temerario in[ter]iectu
 poni necesse est neque interiecto intrinsecus pondere neque 5
 colliniato pro fronte situ neque coniventibus ad regulam
 107 lineis, quippe qui structor orationis huius egomet non e meo
 monte lapidem directim caesum adferam, probe omnifa-
 riam complanatum, leviter extimas oras ad unguem co-
 aequatum, sed cuique operi adcommodem vel inaequalitate 10
 108 aspera vel levitate lubrica vel angulis eminula vel rotunditate
 volubilia, sine regulae correctione et mensurae parilitate et
 perpendiculi sollertia. nulla enim res potest esse eadem festi-
 nata simul et examinata nec est quicquam omnium, quod
 habere possit et laudem diligentiae simul et gratiam celeri- 15
 tatis.

1 cf. Diog. Laert., *Vit. Phil.* II 68 13 nulla – 15 celeritatis
 Vincent. Bellov., *Spec. doct.* V 94; *Spec. hist.* IV 7

3 oborta : aborta A, orbata G, suborta R Rom. 4 in[ter]iectu
 corr. Ellis Vliet, *Mnem.* 1888, 157, *Tho. Beau.* 6 conlinitato MV
 pro fronte BAGFRP² : pro fonte MVONPLU coniventibus G :
 conhiventibus M, cohibentibus B²M²V²ROAL, cuh- V, conhibenti-
 bus *vel* conibentibus *cett. codd.* 7 structor : structum N, fructum
 U, structim P (*corr.* P²), structior R 8 directim B *Tho. Beau.* :
 directim FP, directum *cett. codd.* probe : prope MV 9 levi-
 ter extimas *om.* MV extimas R *Salm.* : exoptimas BNP, exopti-
 mis *cett. codd.* oras BMVONPR : oris FAGLU 10 cuique :
 undique *Lüttj.*, utcumque *con. Tho.* 11 rotunditate FR : rotunda
cett. codd. 14 nec est AGP²M³ : necesse FN², necesse est
 BNPLU, necesse est nec R, neque enim O, *om.* MV 15 habere
 possit AOM³P²U² *mg. Vincent.* : habere M *cett. codd.*, post habere
 lacunam indicant Gold. *Tho.*

IV Praebui me quorundam voluntati, qui oppido quam a me desiderabant ut dicerem ex tempore. et est hercule formido, ne id mihi eveniret, quod corvo suo evenisse Aesopus fabulatur, id erit, ne, dum hanc novam laudem capto, parvam illam, quam ante peperī, cogar amittere. sed de apologo 5 quacritis: non pigebit aliquid fabulari.

Corvus et vulpis unam offulam simul viderant eamque rap-
 109 tum festinabant pari studio, impari celeritate, vulpis cursu, corvus volatu. igitur ales bestiam praevenit et secundo flatu propassis utrimque pinnis praelabatur et anticipat, atque ita 10 praeda simul et victoria laetus sublime evectus in quadam proxima quercu in summo eius cacumine tutus sedit. eo quoque tamen vulpis, quia lapidem nequibat, dolum iecit. namque eandem arborem successit et subsistens, cum superne raptorem praeda ovariantem videret, laudare astu adorta 15 est: 'ne ego inscita, quae cum alite Apollinis frustra certaverim, quippe cui iam pridem corpus tam concinnum est, ut neque oppido parvum neque nimis grande sit, sed quantum

3 Phacdr., *fab.* I 13; Babrius 77; Fab. Aesop. 204 et 204 b ed. Halm

1 oppido : oppi BM, opere V quam Rohde, J LZ 1876, 781 : quac *codd.* 2 desiderabant HPa Rohde : desiderabantur *cett. codd.* et : at Lütj. Tho. Beau. 2-3 hercule formido ne id *om.* MV 4 laudem hanc novam RONPLU, hanc *tantum* MV parvam AFRP² : parum *cett. codd.* 5 sed : si ARO 6 piget MV 7 vulpis BMV : vulpes *cett. codd.* 8 vulpis BMVA : vulpes M² *cett. codd.* 10 pinnis B² : pennis BMVAGFP², *om.* NPLU, alis R, alis utrimque O praelabitor NPLU, *corr.* P²L² 13 vulpes M²NPLU quia lapidem B Tho. Beau. : que illic pedem RO, qui (quae AG) alipedem *cett. codd.* (-pidem M) 15 astum AG adorsa AG 17 quippe cui BMAGF : quippe cum VRONPLU 18 opido VAO

- 110 satis ad usum decoremque, pluma mollis, caput argutum,
 rostrum validum. iam ipse alis persequax, oculis perspicax,
 unguibus pertinax. nam de colore quid dicam? nam cum
 duo colores praestabiles forent, piceus et niveus, quibus in-
 ter se nox cum die differunt, utrumque colorem Apollo suis 5
 alitibus condonavit, candidum olori, nigrum corvo. quod
 utinam sicuti cygno cantum indulsit, ita huic quoque vocem
 tribuisset, ne tam pulchra ales, quae ex omni avitio longe
 praecellit, voce viduata, deliciae facundi dei, muta viveret et
 elinguis! id vero ubi corvus audit, hoc solum sibi prae ceteris 10
 deesse, dum vult clarissime clangere, ut ne in hoc saltem
 olori concederet, oblitus offulae, quam mordicus retinebat,
 toto rictu hiavit atque ita, quod volatu pepererat, cantu ami-
 sit; 111 enimvero vulpis, quod cursu amiserat, astu recuperavit.
 eandem istam fabulam in pauca cogamus, quantum fieri 15
 potest cohibiliter: corvus, ut se vocalem probaret, quod so-
 lum deesse tantae eius formae vulpis simulaverat, groccire
 adortus, praedae, quam ore gestabat, inductricem compo-
 sit.

2 alis B : ales *cett. codd.* (om. N) persequax B : om. *cett. codd.* perspicax : persequax F 8 omni avitio : omnia vitio BVL (*corr. L²*), omnia avitio M (*corr. M²*) 11 clarissime — ne in om. MV in hoc *Gold. Tho. Beau.* : id hoc *codd.* (id tantum AR Van der Vliet); sed cf. Leo, ALL 12, 1902, 99 13 rictu : ore MV ita om. MV 14 vulpis BMVAG : vulpes M²ROFN PLU 16 cohibiliter corvus ut om. MV 17 vulpis BM²VAG : vulpes MROFNPLU groccire : grocire V², grocare AG, crocire R con. Flor., croccire con. Tho. collato Plauti Aul. v. 625 18 praedae om. AG composuit BMV

EXPLICIT PRAEFATIO, INCIPIT DISPUTATIO DE DEO SOCRATIS FELICITER BMV (FELITER B); APULEI MADAU-RENSIS DE DEO SOCRATIS LIBER .I. INCIPIT PROLOCUTIO F; explicit prologus P, deest subscriptio in AGRONLU

V Iamdudum scio, quid hoc significatu flagitetis: ut cetera
 112 Latine materiae persequamur. nam et in principio vobis di-
 113 versa tendentibus ita memini polliceri, ut neutra pars ve-
 strum, nec qui Graece nec qui Latine petebatis, dictionis
 huius expertes abiretis. quapropter, si ita videtur, satis ora- 5
 tio nostra atticissaverit; tempus est in Latium demigrare de
 Graecia. nam et quaestionis huius ferme media tenemus, ut,
 quantum mea opinio est, (p)ars ista posterior prae illa
 Graeca, quae antevertit, nec argumentis sit effectior nec sen-
 tentiis rarior nec exemplis pauperior nec oratione defectior. 10

1-2 cetera materiae Latine *Merc.*, Latine cetera materiae
Gold. 2 latine : latina MV vobis *Rom.* : nobis *codd.* 6
 latium BFONP²V² : latinum MVAGRPLU 8 (p)ars *Vulc.*
Tho. Beau. ista : ita NPLU 9 effectior MV²OFNPA² : effec-
 tior BVAGRPLU 10 post defectior *pergunt codd.*; narrationis
 exordium *add.* F

〈DE DEO SOCRATIS〉

I Plato omnem naturam rerum, quod eius ad animalia prae-
 115 cipua pertineat, trifariam divisit censuitque esse summos
 deos. summum, medium et infimum fac intellegas non modo
 116 loci disclusione verum etiam naturae dignitate, quae et ipsa
 neque uno neque gemino modo sed pluribus cernitur. ordiri 5
 tamen manifestius fuit a loci dispositione. nam proinde ut
 maiestas postulabat, diis immortalibus caelum dicavit, quos
 quidem deos caelites partim visu usurpamus, alios intellectu
 vestigamus. ac visu quidem cernimus

vos, o clarissima mundi 10
 lumina, labentem caelo quae ducitis annum.

nec modo ista praecipua: diei opificem lunamque, solis
 117 aemulam, noctis decus, seu corniculata seu dividua seu pro-
 tumida seu plena sit, varia ignium face, quanto longius fa-
 cessat a sole, tanto largius conlustrata, pari incremento iti- 15
 neris et luminis, mensem suis auctibus ac dehinc paribus
 dispendiis aestimans; sive illa proprio nec perpeti candore,

8 cf. Plat., *Legg.* 931a 10–11 Verg., *Georg.* I 5–6 14 cf.
 Lucret. V 705sqq.

1 praecipua H *Merc. Tho. Beau.* : praecipue *codd. Barra* 5
 cernitur AR *Rom. Tho. Beau.* : cernit BMVGONPLU *Barra*, dis-
 cernit F 15 largius R *Gold. Tho. Beau.* : longius *cett. codd.*
 16 mensem BFONPLU : mensis MVAG, mensa R, menses M²
 17 proprio nec *Donini–Gianotti RFIC* 1982, 292–296 : proprio
 seu *codd. Tho.*, proprio sibi *Rohde, JLZ* 1876, 781, proprio sed
Beau. post candore traiciendum pollens (p. 8,3) censet *Tho.*,
 quem sequitur *Beau.* (fortasse recte)

ut Chaldaei arbitrantur, parte luminis compos, parte altera
 cassa fulgoris, pro circumversione oris discoloris multiuga
 pollens speciem sui variat, seu tota proprii candoris expers,
 118 alienae lucis indigua, denso corpore sed levi ceu quodam
 speculo radios solis obstitit vel adversi usurpat et, ut verbis 5
 utar Lucreti,

notham iactat de corpore lucem:

II utra[que] harum vera sententia est — nam hoc postea
 119 videro —, tamen neque de luna neque de sole quisquam
 Graecus aut barbarus facile cunctaverit deos esse, nec modo 10
 istos, ut dixi, verum etiam quinque stellas, quae vulgo vagae
 120 ab imperitis nuncupantur, quae tamen indeflexo et certo et
 stato cursu meatus longe ordinatissimos divinis vicibus
 aeterno efficiunt. varia quippe curriculi sui specie sed una
 semper et aequabili pernecitate tunc progressus, tunc vero 15

6 Lucret. V 575

2 multiuga BMVGFNPLU : multivaga B²AROL² Rom. 4
 indigua Hild. Beau. collato Metam. IX, 6 : indiga O Rom., indicia
 cett. codd. corpore sed Tho. Beau. : corpore seu FRONPLU,
 corpori seu B²MVAG, corporis et B, corporis seu Baeh., Rh. Mus.
 1912, 115 ceu M²A Rom. : seu M cett. codd. 5 radios
 Wow. : radiis codd. obstitit tumentur Donini—Gianotti : extitit U,
 obsistit AR Rom., obstiti Scal. Flor. Hild., obstipi Ribbeck, Rh.
 Mus. 1878, 435, collato Festo, p. 210 Lindsay, unde Tho. Beau.
 7 notham O : notam cett. codd. iactat B²M²ROC : iactam B
 cett. codd. (iacta M) 8 utra(cum)que corr. Zink, Hermes 1864,
 81 Gold. Barra Beau., utra[que] ex Cic. Parad. 3, 24 corr. Merc.
 Tho.; cf. denique Metam. V 16,3 (OLD s.v. uter 2c; Neue — Wage-
 ner II 540) 11 quinque : ut OFNPLU, om. R, corr. P², et
 Rom. 13 stato : aestatu NPLU 14 aeterno B probant dubi-
 tanter Tho. Helm, BPW 1909, 839 Baeh., Rh. Mus. 1912, 115 :
 aeternos cett. codd. Tho.

regressus mirabili vicissitudine adsimulant pro situ et flexu et abstituto circulorum, quos probe callet, qui signorum ortus et obitus comperit. in eodem visibilium deorum numero cetera quoque sidera, qui cum Platone sentis, locato:

Arcturum p<luviasque> Hy<adas> g<eminosque> T<riones> 5

121 aliosque itidem radiantis deos, quibus caeli chorum comp-
tum et coronatum suda tempestate visimus, pictis noctibus
severa gratia, torvo decore, suspicientes in hoc perfectissimo
mundi, ut ait Ennius, clipeo miris fulgoribus variata caela-
mina. 10

Est aliud deorum genus, quod natura visibus nostris dene-
gavit, nec non tamen intellectu eos rimabundi contempla-
mur acie mentis acrius † contemplantes. quorum in numero
sunt illi duodecim [numero] situ nominum in duo versus ab
Ennio coartati: 15

Iuno, Vesta, Minerva, Ceres, Diana, Venus, Mars,
Mercurius, Iovis, Neptunus, Vulcanus, Apollo

3 cf. August., *Civ. Dei* IX 16, p. 434, 3 CSEL 5 Verg., *Aen.* III
516 8–9 cf. Varr. *L.L.* VII 73; Enn. *Trag. Roman. Fragm.* 178
Ribb.² 16–17 Enn., *Ann.* 240–241 Skutsch

2 abstituto *codd.*, *tuentur Merc.* (ἀποστᾶσει *interpretatus*) Ar-
mini, *Eranos* 1928, 334, qui abstituto *idem atque* longinquitate
valere censet: instituto *corr. Novāk*, *Wien. St.* 1911, 103 Beau.,
obstituto *Scal. Flor., desper. Tho.* 4 sentis: secus MV locato:
locat MV, iccirco AG 5 arcturum PHYGT BMVAG, arcturum
G.L. FRNPLU, arcturum geminos leonem O Rom. Ald. Iunt.:
versum suppl. Wow. 8 decore B²RO Rom.: decori BAGFN
PLU, decor MV 12 rimabundi BMVAG: mirabundi FRON
PLU 13 contemplantes *addub. Tho.*, contuentes Helm, BPW
1909, 841, contententes *vir doctus apud Oud. alii alia vitandae*
iterationis causa 14 numero *om. H secl. Baeh., Rh. Mus.* 1912,
115 Beau. duo: duos V²AROG F²

- 122 ceterique id genus, quorum nomina quidem sunt nostris au-
ribus iam diu cognita, potentiae vero animis coniectatae per
varias utilitates in vita agenda animadversas in iis rebus,
quibus eorum singuli curant.
- III Ceterum profana philosophiae turba imperitorum, vana 5
sanctitudinis, priva verae rationis, inops religionis, impos
veritatis, scrupulosissimo cultu, insolentissimo spretu deos
neglegit, pars in superstitione, pars in contemptu timida vel
123 tumida. hos namque cunctos deos in sublimi aetheris vertice
locatos, ab humana contagione procul discretos plurimi sed 10
non rite venerantur, omnes sed inscie metuunt, pauci sed
impie diffitentur. quos deos Plato existimat naturas incorpo-
ralis, animalis, neque fine ullo neque exordio, sed prorsus ac
retro aeviternas, (a) corporis contagione suapte natura re-
motas, ingenio ad summam beatitudinem perfecto, nullius 15
extrarii boni participatione sed ex sese bonas et ad omnia
competentia sibi promptu facili, simplici, libero, absoluto.

12 sqq. cf. Albin. (Alkin.), *Didask.* c. 10

3 animadversas *Colv.* : animadversae *codd. Barra* 6 priva *H Rom.* : parva *LU*, prava *cett. codd.* 7 scrupulosissimo – p. 13,1 ad miserias *P deperditus* insolentissimo spretu *BMFC* : insolentissimo spreto *NLU*, insolentissimos precii *VAGO*, insolentissime spreto *R* 8 ante neglegit lacunam indicant *Gold. Tho. Novák W.St. 1911, 103, sed cf. Beau., p. 210* 12 quos deos plato *MVAGRO* : quos deos praclato *B*, quod eos plato *F*, quod eos prolato *NLU* incorporalis *MV* : corporales *BAGROFNLU* 13 animalis *BMVFNLU* : animales *AGRO* fine : fini *B Tho., corr. B²* 14 (a) *add. Lütj. Tho. Beau., qui confert mox (p. 11,9)* a corpore removerunt contagione *BGR²* : contagiones *B²MVAROFNPLU* suapte *Flor.* : suaque *codd. Chodaczek, Eos 1929, 295* 15 perfecto : perrecto *RNLU* 16 ex sese : ex se *FNPLU* bonas *B² Vulc.* : bono *R Rom.*, bona *B cett. codd.*

- 124 quorum parentem, qui omnium rerum dominator atque
 auctor est, solutum ab omnibus nexibus patiendi aliquid
 gerendive, nulla vice ad alicuius rei munia obstrictum, cur
 e[r]go nunc dicere exordiar, cum Plato caelesti facundia prae-
 ditus, aequiparabilia diis immortalibus disserens, frequen- 5
 tissime praedicet hunc solum maiestatis incredibili quadam
 nimietate et ineffabili non posse penuria sermonis humani
 quavis oratione vel modice comprehendere, vix sapientibus
 viris, cum se vigore animi, quantum licuit, a corpore remo-
 verunt, intellectum huius dei, id quoque interdum, velut in 10
 artissimis tenebris rapidissimo coruscamine lumen candi-
 dum intermicare?
- 125 Missum igitur hunc locum faciam, in quo non mihi [qui-
 dem] tantum, sed ne Platoni quidem meo quiverunt ulla
 verba pro amplitudine rei suppetere, [f]ac iam rebus medio- 15
 critatem meam [in] longe superantibus receptui canam tan-
 demque orationem de caelo in terram devocabo. in qua prae-
 cipuum animal homines sumus, quamquam plerique se in-
 curia verae disciplinae ita omnibus erroribus ac piacularibus

4 Plat., *Tim.* 28 c 7 non posse – 12 intermicare August., *Civ. Dei* IX 16, p. 431, 21 17–18 cf. August., *Civ. Dei* VIII 15, p. 380, 21

1 parentem qui M² Rom. : parens idem qui R, parentum G², parentumque MG *cett. codd.* 3 munia B² (*teste Tho.*) R *Vulc.* : mutua B *cett. codd.* (mutuam U) Rom. 4 e[r]go *corr. Merc.* 7 et : etiam G, om. BMV 8 vix autem August. 9 vigore FR August. Rom. : vigori *cett. codd.* removerunt August. *Tho. Beau.* : moverunt *codd.* (movetur U, admoverunt O) 10 dei B² GFR Rom. : dici B *cett. codd.* velut RU *supra versum August. Rom.* : vel U *cett. codd.* 11 artissimis : altissimis R August. 13 quidem *secl. Colv.* 15 [f]ac iam *corr. Merc., secl. Rohde, JLZ 1876, 781 (punctis notat A, om. O)* 16 [in] *secl. Gold., ante rebus trai. Rohde, ibid.* 19 verae *Tho.* : velle BMV, bellae B², om. *cett. codd. Rom.* in omnibus AGRO

depravaverint, sceleribus imbuerint et prope exesa mansuetudine generis sui immane efferarint, ut possit videri nullum
 126 animal in terris homine postremius. sed nunc non de errorum disputatione sed de naturae distributione disserimus.

IV Igitur homines ratione plaudentes, oratione pollentes, immortalibus animis, moribundis membris, levibus et anxiiis
 mentibus, brutis et obnoxiiis corporibus, dissimillimis moribus, similibus erroribus, pervicaci audacia, pertinaci spe,
 casso labore, fortuna caduca, singillatim mortales, cuncti
 127 (m) tamen universo genere perpetui, vicissim sufficiens prole mutabiles, volucris tempore, tarda sapientia, cita morte, querula vita, terras incolunt. 10

Habetis interim bina animalia: deos ab hominibus plurimum differentis loci sublimitate, vitae perpetuitate, naturae perfectione, nullo inter se propinquo communicatu, cum et
 15 habitacula summa ab infimis tanta intercapedo fastigii dispescat et vivacitas illic aeterna et indefecta sit, hic caduca et subsiciva, et ingenia illa ad beatitudinem sublimata sint, haec

5 igitur homines – 12 terras incolunt August., *Civ. Dei* IX 8, p. 419, 10 9 singillatim – 10 perpetui *ibid.* XII 10, p. 582, 8 13 habetis – p. 13,1 infimata August., *Civ. Dei* IX 12, p. 424, 8; cf. 13, p. 426, 23 15 cum et – 16 dispescat Prisc. X 3, 17 (GLK II 509, 9)

2 tam ante immane add. B² 4 disserimus H Merc. : disseremus cett. codd. Barra 5 plaudentes : gaudentes cod. Corbeiens. Augustini Beau. 7 dissimilibus August. probante Klotz, BPW 1912, 1203 8 pervicaci : pervicacia NL 9 singulatim F Rom. cuncti(m) corr. Lips. Tho. Beau. 10 universo genere secl. con. Stew. Tho. 14 differentis B : differentes B² cett. codd. 15–16 et habitacula August. Prisc. : ea habitacula codd. 16 ab FU² August. Prisc. Rom. : om. cett. codd., fortasse recte 18 subsiciva BVGFLU : succisiva A, subseciva M, subscina N, substiciva R, subcessiva O sint om. August.

- ad miseras infimata. quid igitur? nullone conexu natura
se vinxit, sed in divinam et humanam partem †campse et
128 interruptam ac veluti debilem passa est? nam, ut idem Plato
ait, nullus deus miscetur hominibus, sed hoc praecipuum 5
eorum sublimitatis specimen est, quod nulla adtrectatione
nostra contaminantur. pars eorum tantummodo obtutu he-
beti visuntur, ut sidera, de quorum adhuc et magnitudine et
coloribus homines ambigunt, ceteri autem solo intellectu
neque prompto noscuntur. quod quidem mirari super diis
immortalibus nequaquam congruerit, cum alioquin et inter 10
homines, qui fortunae munere opulenti elatus et usque ad
129 regni nutabilem suggestum et pendulum tribunal evectus est,
raro aditu sit, longe remotis arbitris in quibusdam dignitatis
suae penetralibus degens. parit enim conversatio contemp-
tum, raritas conciliat admirationem. 15
- V 'Quid igitur, orator,' obiecerit aliqui, 'post istam caele-
stem quidem sed paene inhumanam tuam sententiam fa-
ciam, si omnino homines a diis immortalibus procul repel-
luntur atque ita in haec terrae tartara relegantur, ut omnis

3 cf. Plat., *Symp.* 203 a; August., *Civ. Dei* IX 16, p. 431, 9

1 infimata AO August. Rom. : infirmata cett. codd. 2 campse
vel camse codd. (se R, om. O, vacuum ante camse in B), hiulcam se
Tho., partitam se Beau., partitam Koziol, Zeitsch. Österr. Gymn.
1877, 748, mancam se Gold., alii alia 5 est specimen G Au-
gust. contrectatione August. 6 contaminantur AG August. :
contaminatur cett. codd. 8 ceteri B² AGRO : celeri BMV
FNPLU solo intellectu B³ AGR : sola intellecta BMVFONPLU
(intellectu U) 9 noscuntur B³ AGOU² : nascantur B, nascuntur
MVFRNPLU 10 alioquin BVF²RU : alioqui FNPL, aliqui AM²,
aliquo qui G, aliquis O, aliquin M 11 opulentia BA, opulenta
O 12 nutabilem BF : mutabilem cett. codd. 13 aditu sit Gold.
Tho. Beau. : aditus et codd. 16 aliqui : alicui B²V 19 religan-
tur B²MV

sit illis adversus caelestes deos communio denegata nec quisquam eos e caelitem numero velut pastor vel equiso vel busequa ceu balantium vel hinnientium vel mugientium greges 130 intervisat, qui ferocibus moderetur, morbidis medeatur, egenis opituletur? nullus, inquis, deus humanis rebus intervenit: cui igitur preces adlegabo? cui votum nuncupabo? cui victimam caedam? quem miseris auxiliatorem, quem fauctorem bonis, quem adversatorem malis in omni vita ciebo? quem denique, quod frequentissimum est, iuri iurando arbitrum adhibebo? an ut Vergilianus Ascanius 10

per caput hoc iuro, per quod pater ante solebat?

at enim, o Iule, pater tuus hoc iure iurando uti poterat inter Troianos stirpe cognatos et fortassean inter Graecos proelio cognitos; at enim inter Rutulos recens cognitos si nemo huic 131 capiti crediderit, quis pro te deus fidem dicet? an ut ferocissimo Mezentio dextra et telum? quippe haec sola advenerat, quibus propugnabat: 15

dextra mihi deus et telum, quod missile libro.

apagesis tam cruentos deos, dextram caedibus fessam telumque sanguine robiginosum! utrumque idoneum non est 20 propter quod adiures, neve per ista iuretur, cum sit summi

11 Verg., *Aen.* IX 300 18 Verg., *Aen.* X 773

1 nec quisquam BA : ne quisquam *cett. codd.* 2 e om. AGV equiso *Elmen. Tho. Beau.* : equitio AGROFNPLU, equisitio BMV 3 busequa : bosequa B², bossequa G, busceca O, hos quae A, bos V 4 intervisat qui : interius atqui MV 8 in omni BMVAGF : omni RNPLU, in hac O 14 rutilos MGP 15 ut H *Rom.* : ut sepe R, ut se *cett. codd.* 20 robiginosum B : rubiginosum B² *cett. codd.* 21 propter quod : per quod *Rom.* per istam NPLU

- deorum hic honor proprius: nam et ius iurandum Iovis iuran-
 132 dum dicitur, ut ait Ennius. quid igitur censes? iurabo per
 lovem lapidem, Romano vetustissimo ritu? atque si Platonis
 vera sententia est, numquam se deum cum homine commu-
 nicare, facilius me audierit lapis quam Iuppiter.' 5
- VI 'Non usque adeo' – responderit enim Plato pro sententia
 sua mea voce – 'non usque adeo, inquit, seiunctos et aliena-
 tos a nobis deos praedico, ut ne vota quidem nostra ad illos
 arbitrer pervenire. neque enim illos a cura rerum humanarum
 sed contrectatione sola removi. ceterum sunt quaedam 10
 divinae mediae potestates inter summum aethera et infimas
 133 terras in isto intersitae aeris spatio, per quas et desideria
 nostra et merita ad eos commeant.' hos Gracci nomine δαί-
 μονας nuncupant, inter terricolas caelicolasque vectores
 hinc precum inde donorum, qui ultro citro portant hinc 15
 petitiones inde suppetias ceu quidam utri[u]sque interpretes
 et salutigeri. per hos eosdem, ut Plato in Symposio autumat,

2 cf. Enn., *Trag. Roman. Fragm.* 380 Ribbeck; Cic., *Off.* III 29,
 104 6 [Plat.], *Epinom.* 984de 10–11 cf. Apul., *Apol.* 43
 13–14 August., *Civ. Dei* VIII 22, p. 390, 26; 24, p. 400, 8 17 cf.
 Plat., *Symp.* 202 d; Plut., *def. orac.* 13, 416 F; *de Is. et Osir.* 26,
 361 C; Alkin., *Didask.* 15; *Dox. Graeci* p. 77 Diels

1 iovis iurandum *om.* FRNPLU, *add.* P² 6 responderit :
 respondebit B², respondit AR, respondet O 9 illos a cura
Sciopp. : illa sacra *codd.* (ipsa sacra A), illos sacris Rom. 13 ad
 eos : ad deos OPaCH *Tho.* hos : hoc BMV, *corr.* B² graeci :
 graeco B³ *Colv.* δαίμονας *Ald.* : daemonas B, daemones *cett.*
codd. 14 terricolas B² *mg.* H *Vulc.* : homines RO, *om.* *cett.*
codd. 15 citroque B²V² 16 suppetias BM²V²F : suppeticias
 ARONPLU, subpetitis G, suppetas MV utri[u]sque *corr.* *Roh-*
de, JLZ 1876, 781 *Usener apud Tho.*, utrimque *Ald.*

- cuncta denuntiata et magorum varia miracula omnesque
 praesagiorum species reguntur. eorum quippe de numero
 134 praediti curant singuli [eorum], proinde ut est cuique tributa
 provincia, vel somniis conformandis vel extis fissiculandis
 vel praepetibus gubernandis vel oscinibus erudiendis vel va- 5
 tibus inspirandis vel fulminibus iaculandis vel nubibus co-
 ruscandis ceterisque adeo, per quae futura dinoscimus. quae
 cuncta caelestium voluntate et numine et auctoritate, sed
 daemonum obsequio et opera et ministerio fieri arbitran-
 VII dum est. horum enim munus atque opera atque cura est, ut 10
 135 Hannibali somnia orbitatem oculi commin[ar]entur, Flami-
 nio extispicia periculum cladis praedicant, Attio Navio au-
 guria miraculum cotis addicant; item ut nonnullis regni fu-
 turi signa praecurrant, ut Tarquinius Priscus aquila obum-
 bretur ab apice, Servius Tullius flamma colluminetur a capi- 15
 te; postremo cuncta hariolorum praesagia, Tuscorum piacu-
 la, fulguratorum bidentalia, carmina Sibyllarum. quae om-
 136 nia, ut dixi, mediae quaequam potestates inter homines ac
 deos obeunt. neque enim pro maiestate deum caelestium
 fuerit, ut eorum quisquam vel Hannibali somnium pingat 20

11 cf. Cic., *Divin.* I 24, 48 12 cf. Liv. XXI 63, 13 13 cf. Liv.
 I 36, 3 sqq.; Cic., *Divin.* I 17, 32 14 cf. Liv. I 34, 8 15 cf. Liv.
 I 39, 1; Val. Max. I 6, 1 19–20 cf. Sen., *Nat. Quaest.* II 32, 3;
 Cic., *Divin.* I 52, 118

3 singuli : singula *Flor.* eorum *secl. Gold.* 4 somniis FO :
 somnis *cett. codd.* 11 annibalis omnia BNPLU, *corr. B²* com-
 min[ar]entur *corr. Wow.* flaminio AR : flammineo O, flaminino
 BMF, flammion NP, flammio U, flaminio G, flaminio V, orbita-
 tem – 12 praedicant *om. L* 12 praedicant *corr. Stew.* : praedi-
 cent *codd.* Attio : Atto *corr. Oud. Tho., sed conferenda esse*
quae ad Cic., Divin. I, 31 observat Pease, admonet Beau. 13
 item *Merc.* : ita *codd.* 16 hariolorum B : ariolorum MVR, ario-
 lum AGOFNPLU 20 hannibalis BMVAG, *corr. B²* pingat :
 fingat *Salm. Beau.*

vel Flaminio hostiam corruget vel Attio Navio avem velificet
 137 vel Sibyllae fatiloquia versificet vel Tarquinio velit apicem
 rapere sed reddere, Servio vero inflammare verticem nec
 exurere. non est operae diis superis ad haec descendere:
 mediorum divorum ista sortitio est, qui in aeris plagis terrae 5
 conterminis nec minus confinibus caelo perinde versantur,
 ut in quaque parte naturae propria animalia, in aethere vol-
 VIII ventia, in terra gradientia. nam cum quattuor sint elementa
 notissima, veluti quadrifariam natura magnis partibus dis-
 terminata, sintque propria animalia terrarum, (aquarum,) 10
 138 flamarum, – siquidem Aristoteles auctor est in fornacibus
 flagrantibus quaedam propria animalia pennulis apta volita-
 re totumque aevum suum in igni deversari, cum eo exoriri
 cumque eo extinguui, – praeterea cum totiuga sidera, ut iam
 prius dictum est, sursum in aethere, id est in ipso liquidissi- 15
 mo ignis ardore, compareant, cur hoc solum quartum ele-
 mentum acris, quod tanto spatio intersitum est, cassum ab
 omnibus, desertum a cultoribus suis natura pateretur, quin

11 Aristot., *Hist. anim.* V 19, 552 b 10 Bekk.

1 flamino V, flamminio P, flaminino F² conruget H² s. v. Ellis
 Beau. : conroget codd. Tho. Att[i]o Oud. Tho. navio : navi B
 (corr. B²), om. FNPLU avem H corr. Lindenbrog. : navem VAG
 FRONP, navim MLU, pavem B 3 rapere sed om. NPLU
 Rom. 7 ut : aut FNPLU quaque B : quacumque cett. codd.
 volventia B : volantia B² cett. codd. 9 disterminata : distermina
 RNPLU Rom. 10 sintque Pa Rom. : sint quae B², sit quae
 BMFGPU, sitque VAONL, sit quaedam RB³ aquarum add.
 Merc. 12 propria secl. Ribbeck, Rh. Mus. 1878, 438, Novák,
 W. St. 1911, 104 Beau., parvula corr. Tho. 14 totiuga
 BFNPLU : totvaga B² MVAGRO 15 sursum Rom. : cursum
 codd. 16 quartum B³ Vulc. : quattuor vel IIII. codd. elemen-
 tum B³ Vulc. : elementa BMVGFRNPLU, elementorum AO 18
 omnibus : hominibus M² VROP

- in eo quoque aeri⟨a⟩ animalia gignerentur, ut in igni flammida, in unda fluxa, in terra glebulenta? nam quidem qui aves aeri attribuet, falsum sententiae meritissimo dixeris, quippe [quae aves] nulla earum ultra Olympi verticem sublimatur. qui cum excellentissimus omnium perhibeatur, tamen altitudinem perpendiculo si metiare, ut geometrae autumant, ⟨decem⟩ stadia altitudo fastigii non acquiperat, cum sit aeris agmen immensum usque ad citimam lunae helicem, quae porro aetheris sursum versus exordium est. quid igitur tanta vis aeris, quae ab humillimis lunae anfractibus usque ad summum Olympi verticem interiacet? quid tandem? vacabitne animalibus suis atque erit ista naturae pars mortua ac debilis? immo enim, si sedulo advertas, ipsae quoque aves terrestre animal, non aerium rectius perhibeantur. enim semper illis victus omnis in terra, ibidem pabulum, ibidem cubile, tantum quod aera proximum terrae volitando transverberant. ceterum cum illis fessa sunt remigia pinnarum, terra ceu portus est.
- IX Quod si manifestum flagitat ratio debere propria animalia etiam in aere intellegi, superest ut, quae tandem et cuiusmodi ea sint, disseramus. igitur terrena nequaquam – devergant enim pondere – sed ne⟨c⟩ flammida, ne sursum versus calore rapiantur. temperanda est ergo nobis pro loci medietate

1 acri⟨a⟩ *Tho.* : aeri B, aere B² *cett. codd. Barra* gignerentur FRO *Beau.* : gigneret AG *Merc. Tho.*, gignerent *cett. codd.* in igni : igni NL 3 aeri : in aethere MV 4 quae aves *secl. Merc.* 5 omnium : montium *Rohde, J LZ 1876, 781, omnium ⟨montium⟩ Lütj. Tho.* 7 ⟨decem⟩ *add. Colv.* 9 helicem, quae *Flor.* : faelicemque *codd.* exordium H *Rom.* : exortum *cett. codd.* 14 terrestre B² *Vulc.* : pertrestre B, semper terrestre ROC, perterrestre *cett. codd.* aerium : acreum MVF 15 est enim B², semper enim AGRO 21 devergant *Merc.* : devergunt *codd.* 22 sed ne⟨c⟩ *Rom.* 23 temperanda est A OCH : temperanda M² GR P², temperande *vel* temperandae BMVFNPLU

media natura, ut ex regionis ingenio sit etiam cultoribus eius ingenium. cedo igitur, mente formemus et gignamus animo id genus corporum texta, quae neque tam bruta quam terrea
 141 neque tam levia quam aethera, sed quodam modo utrimque
 seiugata vel enim utrimque commixta sint, sive amolita seu 5
 modificata utriusque rei participatione: sed facilius ex utroque quam ex neutro intellegentur. habeant igitur haec daemonum corpora et modicum ponderis, ne ad superna in-
 (s)cendant, aliquid levitatis, ne ad inferna praecipitentur.
 X quod ne vobis videar poetico ritu incredibilia confingere, 10
 142 dabo primum exemplum huius libratae medietatis. neque enim procul ab hac corporis subtilitate nubes concretas videmus. quae si usque adeo leves forent, ut ea quae omnino carent pondere, numquam infra iuga, ut saepenumero animadvertimus, gravatae caput editi montis ceu quibusdam 15
 curvis torquibus coronarent. porro si suapte natura spissae tam graves forent, ut nulla illas vegetioris levitatis admixtio sublevaret, profecto non secus quam plumbi rodus et lapis suoapte nisu caducae terris illiderentur. nunc enimvero pendulae et mobiles huc atque illuc vice navium in aeris pelago 20
 ventis gubernantur, paululum immutantes proximitate et

3 cf. Lucret. V 474–475 12 cf. Lucret. VI 102 sqq. 18 cf. Lucil., *fragm.* 1192 Marx = 1213 Krenkel

3 texta BMVGFR : textu AOP², textia NPL, tercia U 4
 aethera BFNPL : aetherea B²AU, etherea RGO, aethereae M,
 etheram V modo utrimque : modo utrique A 5 enim utrimque RC *Rom.* : enim utrumque *cett. codd.* (enim utraque A²) 8
 in(s)cendant *Colu.* : incedant B²MVGRP², incedat FNPLU, recedant AO, riincedat B 9 (et) *add.* B³ *Scal. Tho. Beau. ante* aliquid levitatis 11 libratae : libere MV, libera L (*corr.* L²), liberatae *in ras.* B² 17 nulla FRUAGOMV : nullam BNPL, nulla in B² 18
 rodus *Merc.* : globus B³H, robus BFNPLU, robur MVAGRO
 19 suoapte BGFRNPLU : suapte B²MVG²AO

longinquitate. quippe si aliquo umore fecundae sunt, veluti
 143 ad fetum edendum deorsus degrassantur. atque ideo umec-
 tiores humiliter meant aquilo[nis] agmine, tractu signiore[s];
 sudis vero sublimior cursus et, cum lanarum velleribus simi-
 les aguntur, cano agmine, volatu perniciores. nonne audis 5
 quid super tonitru Lucretius facundissime disserat?

principio tonitru quatuntur caerulea caeli,
 propterea quia concurrunt sublime volantes
 aetherae nubes contra pugnantibus ventis.

XI quod si nubes sublime volitant, quibus omnis et exortus 10
 e[st] terrenus et retro defluxus in terras, quid tandem cen-
 144 ses daemonum corpora, quae sunt concretio multo tanta
 subtilior? non enim ex hac faeculenta nubecula et umida
 caligine conglobata, sicuti nubium genus est, sed ex illo pu-
 rissimo aeris liquido et sereno elemento coalita eoque nemi- 15

6 Lucret. VI 96–98

1 aliquo : alia quo B²MV, in alio R humore *vel* umore
 BFRONPU : humero MG, numero V, humo AL, humido A²
 2 fetum : fletum NLU degrassantur B²AGFROPV : degrassatur
 BMVNL 3 aquilo[nis] *corr. Lips.* signiore[s] *corr. Merc.*
 4 et : e[st] *corr. Tho. Beau.* lanarum : lunarum BMV, *corr.*
 B²M² 5 agunt AG 8 propterea quia Rom. : propter alia
codd. (praeterea alia B², propter animalia O) 9 aetherae
 MVAG, *corr.* V² contra pugnantibus V² (contra *in mg. et pro*
erasum) Rom. : propugnantibus V *cett. codd.* ventis B²V²P² CH
 Rom. : venis BVP *cett. codd.* 10 omnis et : omnis AOL, omni-
 bus G 11 e[st] *corr. Scal.* 12 concretio *con. Kronenberg, Cl.*
Rev. 1904, 447 *ex Min. Fel. Oct.* 5, 8, *unde Tho.* : concreta
codd. multo tanta *tuentur Havet, ALL* 1900, 579 Leo, *ALL*
1902, 100–101 : multo tanto B²FU, tanta *om.* AROP² 13 sup-
 tiliora AROP², subtiliore (elemento) *con. Leo, ALL* 12, 1902,
 100 et umida *Colv.* : tumida *codd.*

ni hominum temere visibilia, nisi divinitus speciem sui offerant, quod nulla in illis terrena soliditas locum luminis occuparit, quae nostris oculis possit obsistere, qua soliditate necessario offensa acies immoretur, sed fila corporum possident rara et splendida et tenuia usque adeo ut radios omnis nostri tuoris et raritate transmittant, splendore reverberent et subtilitate frustrentur. hinc est illa HomERICA Minerva, quae mediis coetibus Graium cohibendo Achilli intervenit. versum Graecum, si paulisper opperiamini, Latine enuntiabo – atque adeo hic sit impraesentiarum. Minerva igitur, ut dixi, Achilli moderando iussu Iunonis advenit:

soli perspicua est, aliorum nemo tuetur.

hinc et illa Vergiliana Iuturna, quae mediis milibus auxiliabunda fratri conversatur

miscetque viris neque cernitur ulli,

prorsus quod Plautinus miles super clipeo suo gloriatur:

praestringens oculorum aciem hostibus.

7 cf. Plut., *Gen. Socr.* 10, 580 C; Max. Tyr., *Diss.* 8, 5; August., *Civ. Dei* IX 7, p. 418, 5 Hom., *Il.* I 198 15 Verg., *Aen.* I 440 16 Plaut., *Mil.* 4

1 offerant B²GR Rom. : offert BMVAFONPLU 3 necessaria NPLU 4 fila : fida B²O NPLU 5 radio sonnis NPLU 6 splendore : et splendore B²AG edd. reverberet BNPLU, corr. B²P² 7 frustrantur BPLU, frustantur N, corr. B² 9 opperiamini BFNP : operiamini MVAGRLU, comperiamini O enuntiabo FRONPLU : nuntiabo BMVAG 10–11 ante ut dixi add. cum Rohde, *JLZ* 1876, 781, add. quae Koziol, *Zeitsch. Österr. Gymn.* 1877, 750

- XII Ac ne ceteros longius persequar, ex hoc ferme daemonum numero poetae solent haudquaquam procul a veritate osores
 146 et amatores quorundam hominum deos fingere: hos prospere et evehere, illos contra adversari et adfligere; igitur et misereri et indignari et angere et laetari omnemque humani 5
 animi faciem pati, simili motu cordis et salo mentis ad omnes cogitationum aestus fluctuare: quae omnes turbulae tempestatesque procul a deorum caelestium tranquillitate exulant. cuncti enim caelites semper eodem statu mentis aeterna aequabilitate potiuntur, qui numquam illis nec ad dolorem v(er)sus nec ad voluptatem finibus suis pellitur nec quoquam a sua perpetua secta ad quempiam subitum habitum demovetur, nec alterius vi – nam nihil est deo potentius – neque suapte sponte – nam nihil est deo perfectius. porro autem qui potest videri perfectus fuisse, qui a priore statu ad 15
 147 alium rectiorem statum migrat, cum praesertim nemo sponte capessat nova, nisi quem paenituit priorum? non potest enim subsequi illa mutata ratio sine praecedentium infirmatione. quapropter debet deus nullam perpeti vel odii vel amoris temporalem perfunctionem et idcirco nec indignatione nec misericordia contingi, nullo angore contrahi, nulla alacritate gestire, sed ab omnibus animi passionibus liber nec dolere umquam nec aliquando laetari nec aliquid repen-

1 ex hoc – 8 exulant August., *Civ. Dei* IX 3, p. 409, 27 (cf. IX 6, p. 416, 23; VIII 17, p. 384, 1–2; X 27, p. 491, 22)

3 hos prosperare August. B³ Colv. : om. codd. 4 et evehere August. B³ Colv. : et vere codd. illos contra August. B³ Colv. : illos secundum codd. (secundum illos A, illos secundum punctis notat B³) 6 ad omnes : per omnes August. 7 turbulae CH August. : turbulae cett. codd. 11 v(er)sus corr. Scal. 14 sponte : natura AGRP Beau., notum O 15 perfectus B²M : perfectius B cett. codd. 18 illa : ulla B² mutata ratio : muta ratio NLU, mutatio P 19 odii O Lips. : opis cett. codd. 23 dolere : dolore BLU (corr. B²L²), dolorem O

- XIII tinum velle vel nolle. sed et haec cuncta et id genus cetera
 daemonum mediocritati rite congruunt. sunt enim inter nos
 ac deos ut loco regionis ita ingenio mentis intersiti, habentes
 communem cum superis immortalitatem, cum inferis pas- 5
 sionem. nam proinde ut nos pati possunt omnia animorum
 placamenta vel incitamenta, ut et ira incitentur et misericor-
 dia flectantur et donis invitentur et precibus leniantur et
 148 contumeliis exasperentur et honoribus mulceantur aliisque
 omnibus ad similem nobis modum varient. quippe, ut fine
 comprehendam, daemones sunt genere animalia, ingenio ra- 10
 tionabilia, animo passiva, corpore acria, tempore aeterna. ex
 his quinque, quae commemoravi, tria a principio eadem quae
 nobis, quartum proprium, postremum commune cum diis
 immortalibus habent, sed differunt ab his passione. quae
 propterea passiva non absurde, ut arbitror, nominavi, quod 15
 sunt iisdem quibus nosurbationibus mentis obnoxii.
 XIV unde etiam religionum diversis observationibus et sacrorum

3 cf. August., *Civ. Dei* VIII 14, p. 376, 24; 377, 5 10 August.,
 cf. *Civ. Dei* VIII 16, p. 381, 10; IX 13, p. 425, 9

2 rite *om.* NPLU 3 ac : et AGR regionis AF²R : religionis F
cett. codd. 4 cum superis communem AG 5 perinde B²
 animorum GO : animarum *cett. codd.* 6 ut et ira ROCH Oud. :
 ut ira F, et ira *cett. codd.* 6–8 incitentur ... flectantur ... invi-
 tentur ... leniantur ... mulceantur BFRONPLU : incitantur ... flec-
 tuntur ... invitantur ... leniuntur ... mulcentur B²MVAG (*sed* le-
 niantur ... mulceantur MV) 7–8 et contumeliis exasperentur
om. BMVAG 9 varient B : variant B²MV, variantur AG, va-
 rientur FRONPLU fine BMVGFRO : finem ANPLU 12
 quae *om. Rom.* 13 nobis August. : nobiscum *codd.*, nobis sunt
 Erdmann, *Rev. Instr. Belg.* 1910, 381 Beau. 16urbationibus
 BMVNLU : perturbationibus AGFROP

variis suppliciis fides impertienda est, esse nonnullos ex hoc
divorum numero, qui nocturnis vel diurnis, promptis vel
occultis, laetioribus vel tristioribus hostiis vel caerimoniis
149 vel ritibus gaudeant, uti Aegyptia numina forme plangoribus,
Graeca plerumque choreis, barbara autem strepitu cymbali- 5
starum et tympanistarum et choraularum. itidem pro regionibus
et cetera in sacris differunt longe varietate: pomparum
agmina, mysteriorum silentia, sacerdotum officia, sacrifican-
tium obsequia; item decorum effigiae et exuviae, tem-
plorum religiones et regiones, hostiarum cruores et colo- 10
150 res. quae omnia pro cuiusque more loci sollemnia et rata
sunt, ut plerumque somniis et vaticinationibus et oraculis
comperimus saepenumero indignata numina, si quid in sacris
socordia vel superbia neglegatur. cuius generis mihi exempla 15
adfatis suppetunt, sed adeo celebrata et frequentata sunt, ut
nemo ea commemorare adortus sit, quin multo plura omiserit
quam recensuerit.

Idcirco supersedebo impraesentiarum in his rebus orationem
occupare, quae si non apud omnis certam fidem, at
certe penes cunctos notitiam promiscuam possident. id po- 20

1 esse nonnullos *Tho. Beau.* : etsi nonnullos BF, etsi nonnullas
NPLU, et sunt nonnulli M²VAGP², et sunt nonnullis M, et si nulli
sunt R, et si nonnulli sunt O 3 vel tristioribus BMVAGF : et
tristioribus ONPLU, tristioribus R 5 autem AROV : aut *cett.*
codd. 7 longe BFNPLU : longa MVAGRO 8 mysteriorum :
ministrorum NO, ministeriorum PLU 9 effigiae B *Rohde, Rh.*
Mus. 37, 1885, 149 : effigies B² *cett. codd.* 10 et regiones
BMV : *om. cett. codd.* 11 sollemnia : solentia AP² rata : rara
VARP² 12 ut plerumque : plerumque L, et plerumque B²P²
13 si quid : si quis BMV, *corr.* B² 18 orationum BNPLU, *corr.*
P² 20 certe B²MVAGRO : certa B, certam F, certas NPLU
possident B²AO : possidet B *cett. codd.* id : hic RNPLU

tius praestiterit Latine dissertare, varias species daemonum philosophis perhiberi, quo liquidius et plenius de praesagio
 XV Socratis deque eius amico numine cognoscatis. nam quodam
 significato et animus humanus etiam nunc in corpore situs
 daemon nuncupatur:

5

diine hunc ardorem mentibus addunt,
 (Euryale, an sua cuique deus fit dira cupido?)

igitur et bona cupido animi bonus deus est. unde nonnulli
 arbitrantur, ut iam prius dictum est, εὐδαίμονας dici bea-
 tos, quorum daemon bonus, id est animus virtute perfectus 10
 est. eum nostra lingua, ut ego interpretor, haud sciam an
 151 bono, certe quidem meo periculo poteris Genium vocare,
 quod is deus, qui est animus sui cuique, quamquam sit im-
 mortalis, tamen quodam modo cum homine gignitur, ut eae
 preces, quibus Genium et genua precantur, coniunctionem 15
 152 nostram nexumque videantur mihi obtestari, corpus atque
 animum duobus nominibus comprehendentes, quorum
 communio et copulatio sumus.

6–7 Verg., *Aen.* IX 184–185 8 cf. Xenocr., *fragm.* 81 Heinze
 = 238 Isnardi; cf. August., *Civ. Dei* IX 11, p. 423, 25 12 cf.
 Max. Tyr., *diss.* 8, 6; Serv., *ad Verg. Aen.* III 63

1 daemonum B²AO : dum unum BMVGFRNPLU, numinum
 H 2 quo B²Rom. : quod B *cett. codd.* 3 socrati BNPLU, *corr.*
 B²P² 6 mentibus addunt P² Rom. : M.A. *tantum cett. codd.*
 (animum mortalibus addunt *refingit* A, ardorem menti accomodent
 O) 7 Euryale – cupido *add. Rom.* 9 ut *om.* NPLU εὐδαί-
 μονας *Ald. Tho.* : eudemonas *codd. Beau.* 11 eum *Sciopp.* : cum
codd., quem B²Rom. haud : aut BMV 13 sui : suus AOP²
 cuique : cuiumque PU, ciuiumque NL, cuicumque P², unicuique
 R 14 eae *Rom.* : haec *vel* hae *codd.* 15 preces *om.* LU
 genua BFNPLU : genia MVAGRO precantur MVAGOP² :
 precatur BFNPLU, precamur RCH 16 nexumque *Merc.* : nec
 sunt qui O, nec sunt quae *cett. codd.*

Est et secundo significatu species daemonum animus humanus emeritis stipendiis vitae corpori suo abiurans: hunc vetere Latina lingua reperio Lemurem dictitatum. ex hisce ergo Lemuribus qui posterorum suorum curam sortitus placato et quieto numine domum possidet, Lar dicitur familia- 5
 153 ris; qui vero ob adversa vitae merita nullis [bonis] sedibus incerta vagatione ceu quodam exilio punitur, inane terriculamentum bonis hominibus, ceterum malis noxium, id genus plerique Larvas perhibent. cum vero incertum est, quae cuique eorum sortitio evenerit, utrum Lar sit an Larva, nomine 10
 Manem deum nuncupant: scilicet et honoris gratia dei vocabulum additum est. quippe tantum eos deos appellant, qui ex eodem numero iuste ac prudenter curriculo vitae gubernato pro numine postea ab hominibus praediti fanis et cae-
 154 rimoniis vulgo advertuntur, ut in Boeotia Amphiarus, 15
 in Africa Mopsus, in Aegypto Osiris, alius alibi gentium, Aesculapius ubique.

1 cf. August., *Civ. Dei* IX 11, p. 423, 14; Plat., *Cratyl.* 398 b; *Resp.* V 468 esqq.; Max. Tyr., *Diss.* 8, 8. 15–16 cf. Tert., *Ad nat.* II 7, 1; Clem. Alex., *Strom.* I 21, 133

2 corpori Pb *Merc.* : corpore *cett. codd.* 3 lemurem RO : lemorum *cett. codd.* dictitatum : dictatum PU, *corr.* P² 4 qui B²A GROPU : quo BMVFNL posterorum AG : posteriorum *cett. codd.* 5 numine : nomine NPLU Lar dicitur : largitur B, largitor MV, lar B² 6 ob adversa : ad universa P, *om.* LU bonis *secl. Markland apud Hild., dubitanter tuetur Kronenberg, Mnem.* 1928, 50; propriis *corr. Wow.* 7 vagatione MVAGR : vacatione BFONPLU punitur FRONPLU : ponitur BMV AG 8 noxium malis NPLU hic genus RNPLU 10 sortitio BMVAGOP² : sortio FRNPLU 11 scilicet et : scilicet FR, scilicet ei *Tho.* 14 pro numine *Colu.* : praenomine *codd.* ab B²F : *om.* B *cett. codd.* 15 Boeotia *Ald.* : boetia *codd. Rom.* 16 africanam NPL mopsus : obsus NPL, mobsus OP² alibi : aliqui NPLU, *corr.* P²

- XVI Verum haec omnis distributio eorum daemonum fuit, qui quondam in corpore humano fuere. sunt autem non posteriore numero, praestantior longe dignitate, superius aliud, augustius genus daemonum, qui semper a corporis compedibus et nexibus liberi certis potestatibus curant. quorum e 5
 155 numero Somnus atque Amor diversam inter se vim possident, Amor vigilandi, Somnus soporandi. ex hac igitur sublimiore daemonum copia Plato autumat singulis hominibus in vita agenda testes et custodes additos, qui nemini conspicui 10
 semper adsint, arbitri omnium non modo actorum verum etiam cogitatorum. at ubi vita edita remeandum est, eundem illum, qui nobis praeditus fuit, raptare ilico et trahere veluti custodiam suam ad iudicium atque illic in causa dicunda adsistere, si qua commentiatur, redarguere, si qua vera dicat, adseverare: prorsus illius testimonio ferri sententiam. 15
 proinde vos omnes, qui hanc Platonis divinam sententiam me interprete auscultatis, ita animos vestros ad quaecumque agenda vel meditanda formate, ut sciatis nihil homini prae istis custodibus nec intra animum nec foris esse secreti, quin

6 cf. Apul., *Flor.* 10 8 cf. Plat., *Tim.* 90 a; *Phaed.* 107 d; *Resp.* X 617 e; 620 e; Epict., *Diss.* I 14, 12 sqq.

2 humano B² *Vulc.* : numero B *cett. codd.* (vivo A, suo R, vel vivo P²), *secl. Gold.* 3 praestantior AFNPLU : praestantiori B²MVA²GRO, praestantior B 5 curant BG : curantur B² *cett. codd.* 6 possident B² AGRO : possideant BMVA²FNPLU 8 singulis *secl. con. Baeh., Rh. Mus.* 1912, 118, *secl. Beau.* 9 additos A Lütj. : singulos additos HPa, singulis additos *cett. codd. Beau.* 13 dicunda : dicenda AGRP 15 testimonio : testimonia NPL 16 proinde B² *Rom.* : deinde B *cett. codd.* 18 homini BMVAGP² : omnino FRONLU, homine P 19 nec intra B² AR OU : ni intra BMVNPL, ne intra G, non intra F, nil intra P²

- 156 omnia curiose ille participet, omnia visitet, omnia intellegat,
 in ipsis penitissimis mentibus vice conscientiae deversetur.
 hic, quem dico, privus custos, singularis praefectus, dome-
 sticus speculator, proprius curator, intimus cognitor, adsi-
 duus observator, individuus arbiter, inseparabilis testis, ma- 5
 lorum improbator, bonorum probator, si rite animadverta-
 tur, sedulo cognoscatur, religiose colatur, ita ut a Socrate
 iustitia et innocentia cultus est, in rebus incertis prospector,
 dubiis praemonitor, periculosis tutator, egenis opitulator,
 qui tibi queat tum insomniis, tum signis, tum etiam fortasse 10
 coram, cum usus postulat, mala averruncare, bona prospere-
 rare, humilia sublimare, nutantia fulcire, obscura clarare,
 secunda regere, adversa corrigere.
- XVII Igitur mirum si Socrates, vir adprime perfectus et Apolli-
 157 nis quoque testimonio sapiens, hunc deum suum cognovit et 15
 coluit, ac propterea eius custos – prope dicam Lar contubernio
 familiaris – cuncta et arcenda arcuit, praecavenda praecavit
 et praemonenda praemonuit, sicubi tamen interfectis

7–8 cf. Xenoph., *Mem.* IV 3, 15 14 sqq. cf. Max. Tyr., *Diss.* 8, 1; 8, 8

1 visitet *s.v.* B² Gold. *Tho. Beau.* : viset MVGFONPL, visat ARP², viset et *in ras.* B², visa U 2 diversetur AGRO 3 privus *Tho. Beau.* : prorsus *codd.*, tuetur Armini, *Eranos* 1928, 335 10 insomniis *Tho. Beau.* : somniis CH Ald., insomnis *cett. codd.* 11 averruncare *Pithoeus apud Colvium* : autruncare BAGFRP, aut truncare MVNLU, attruncare O 16 Lar Merc. : par *codd.* 17 et arcenda *Tho. Beau.* : et argenda B, quae arcenda sunt B² *cett. codd.* arguit NPLO praecavenda *Tho. secutus correxi* : (et) praecavenda *Tho.*, quae cavenda *codd.* (quae cavenda sunt FR) 18 interfectis : intersectis G Rom., imperfectis Wow., interceptis Casaub., interseptis Oud.; *lectionem librorum tuetur Tho. collato Met. XI, 24*

sapientiae officiis non consilio sed praesagio indigebat, ut
 158 ubi dubitatione clauderet, ibi divinatione consisteret? multa
 sunt enim, multa, de quibus etiam sapientes viri ad hariolos
 et oracula cursitent. an non apud Homerum, ut (in) quo-
 dam ingenti speculo, clarius cernis haec duo distributa, seorsus
 5 divinationis, seorsus sapientiae officia? nam cum duo
 columnina totius exercitus dissident, Agamemnon regno pol-
 lens et Achilles bello potens, desideraturque vir facundia
 laudatus et peritia memoratus, qui Attridae superbiam, sed et
 Pelidae ferociam compescat atque eos auctoritate advertat, 10
 exemplis moneat, oratione permulceat, quis igitur tali in
 tempore me(dius) ad dicendum exortus est? nempe Pylus
 orator, eloquio comis, experimentis catus, senecta venerabi-
 lis, cui omnes sciebant corpus annis hebere, animum pru-
 XVIII dentia vigere, verba dulcedine adfluere. itidem cum rebus 15
 159 creperis et adflictis speculatores deligendi sunt, qui nocte

7 cf. Hom., *Il.* I 245 sqq. 15 cf. Hom., *Il.* X 218 sqq.

1–2 ut ubi : ut ibi FRPLU 2 clauderet BFNPLU : claudicaret
 B²MVAGROP² ibi divinatione : ubi divinatione FRP 3 mul-
 ta om. VGFRU, inulta B, et talia B² de om. BMV, in B² 4 an
 H Iunt. Tho. : at cett. codd. in add. Rom. quodam FUC :
 quadam cett. codd. (quedam AGP²) 5 clarius : claritus B Tho.
 (corr. B²) 8 desideraturque : desideratoque A, desideratumque
 O, desideratur G 9 sed et : sedet P² Flor. Tho. Beau. 11 quis
 B²MVAGO : quid BFRNPLU 12 me(dius) corr. Tho. : me
 om. AGO Rom., secl. Baeh., Rh. Mus. 1912, 118, Vliet, Mnem.
 1888, 161 exortus Pb Wow. : exoratus G, exhortatus cett.
 codd. Pylus Rom. : philius B²V²O, phielius BMVF, phylus G,
 pilus A, phielidus NPLU, phielictus R 14 hebere B²MAGFR
 NU : habere BVOPL 16 creperis A Rom. : crepereis BM
 GFNPLU, creperis R, corporcis VO speculatores Par. 6369
 apud Beau., Urs. apud Stew. : spiculatores R, spectatores cett.
 codd.

intempesta castra hostium penetrent, nonne Ulixes cum
 Diomede deliguntur veluti consilium et auxilium, mens et
 manus, animus et gladius? enimvero cum ad Aulidem desidi-
 bus et obsessis ac taedio abnuentibus difficultas belli et fa-
 cultas itineris et tranquillitas maris et clementia ventorum 5
 per fibrarum notas et alitum vias et serpentium escas explo-
 randa est, tacent nempe mutuo duo illa sapientiae Graiae
 summa cacumina, Ithacensis et Pylius: Calchas autem longe
 161 praestabilis hariolari simul alites et altaria et arborem con-
 templatus est, ac<tu>tum sua divinatione et tempestates fle- 10
 xit et classem deduxit, decennium praedixit. non secus et in
 Troiano exercitu cum divinatione res indigent, tacet ille sa-
 piens senatus nec audet aliquid pronuntiare vel Hicetaon vel
 162 Lampo vel Clytius, sed omnes silentio auscultant aut ingrata 15
 auguria Heleni aut incredita vaticinia Cassandrae. ad eun-
 dem modum Socrates quoque, sicubi locorum aliena sapien-
 tia officii consultatio ingruerat, ibi vi daemonis praesa-
 g[i]a regebat<ur>. verum eius monitis sedulo oboediebat eo-

3 cf. Hom., *Il.* II 303 sqq. 13 cf. Hom., *Il.* III 147

2 consilium : consimilium NPLU 3 ad Aulidem Buckley
Tho. : ab aulide *codd. Beau.* (ab tantum R), in Aulide *Rom.*, ab
secl. Merc. Flor. desidibus AO : desedibus *cett. codd.* 6–7
 exploranda est *Kiessling apud Tho.* : exploranda AO, explorande
cett. codd. 7 Graiae : gratiae ONPLU 9 arioli NPLU arbo-
 rem RO *Merc.* : arbores GP², arborum BMVAFNPLU 10
 ac<tu>tum *Rom.*, ictum B² 11 et decennium GFH *Rom. Tho.*
Beau. 13 Hicetaon *Merc.* : hic etiam *codd.* 14 Lampo *Pius*
apud Colvium : iambo vel iampo *codd.* Clytius *Pius apud Col-*
vium : clytias vel clicias *codd.* 15 Heleni GPb *Colv.* : hebeni U,
 helene *cett. codd.* 16 Socrates RPbH : socrati GF, socratis *cett.*
codd. aliena *Casaub.* : aliene *codd.* 17–18 praesag[i]a rege-
 bat<ur> *Elmen. Tho.* : praesagiar(i)egebat *Wiman, Textkritiska*
Studier till Apuleius, Göteborg 1927, 80–83 Beau.; verum *addubi-*
tans, praesagaci egebat con. item Beau.

XIX que erat deo suo longe acceptior. quod autem incepta Socra-
 ti(s) quaequam daemon ille ferme prohibitum ibat, numquam
 163 adhortatum, quodam modo ratio praedicta est. enim Socra-
 tes, utpote vir adprime perfectus, ex sese ad omnia congru-
 entia sibi officia promptus, nullo adhortatore umquam indi- 5
 gebat, at vero prohibitor nonnumquam, si quibus forte co-
 natibus eius periculum suberat, ut monitus praecaveret,
 omitteret coepta impraesentiarum, quae tutius vel postea
 capesseret vel alia via adoreretur.

In huiusmodi rebus vocem quampiam divinitus exor- 10
 tam dicebat audire – ita enim apud Platonem –, ne quisquam
 arbitretur omina eum vulgo loquentium capitasse. quippe
 164 etiam semotis arbitris uno cum Phaetro extra pomerium
 sub quodam arboris opaco umbraculo signum illud adnun-
 tium sensit, ne prius transcenderet Ilissi amnis modicum flu- 15
 entum, quam increpitu indignatum Amorem recinendo pla-
 casset; cum praeterca, si omina observitaret, aliquando eo-

11 cf. Plat., *Phaedr.* 229 a; 242 bc; 243 b

1 deo RPb *Stew.* : de *cett. codd.*, daemone B² mg. Socrati(s)
Flor. 2 quaequam : quispian MV daemon GPbRCB² :
 demonum *cett. codd.* 3 adhortatum BMVF : om. AGRON
 PLU quodam modo MVAGFU : quod ad modo BNPL (*corr.*
 B²P²), quo ad monendum R, quod ad monendum O enim : enim
 vero B²AGO 8 omitteret : omittere FNPLU tutius : tocius
 BMV postea : potius BMV 9 adoreretur BNPLU : adoriretur
 MVAGFRO 10 rebus H : rebus dicit B²N, rebus dixit *cett.*
codd. (dixit *secluserant Gold. Tho. Beau.*) 11 dicebat B²V²H
Rom. : discebat R, discebat BV *cett. codd.* (om. O) se audire
 B²H 12 omina *Casaub.* : omnia *codd.* 13 uno BMVAG : una
 A²FRONPLU 14 adnuntium : ac nuntium B², annunciatum
 R 15 Ilissi *Casaub.* : illius *codd.* amnis : animi MV fluen-
 tum B²F : fluentis O, fluenti B *cett. codd.* 16 increpitu indigna-
 tum Amorem recinendo *Casaub.* : increpitu inclinatum amore
 retinendum *codd.* (incipitum B) placasset FCHO : placasse
cett. codd. 17 omina *Wow.* : omnia *codd.*

rum nonnulla etiam hortamenta haberet, ut videmus plerisque usu evenire, qui nimia ominum superstitione non suoapte corde sed alterius verbo reguntur ac per angiporta reptantes
 165 consilia ex alienis vocibus colligunt et, ut ita dixerim, non
 XX animo sed auribus cogitant. verum enimvero, ut ista sunt, 5
 certe quid(em) ominum harioli vocem audiunt saepenumero auribus suis usurpatam, de qua nihil cunctentur [de qua sciunt] ex ore humano profectam. at enim Socrates non vocem sibi sed 'vocem quampiam' dixit oblatam, quo additamento profecto intellegas non usitatam vocem nec humanam significari. quae si foret, frustra 'quaepiam', quin potius aut 'vox' aut certe 'cuiuspiam vox' diceretur, ut ait illa Terentiana meretrix:

audire vocem visa sum modo militis.

166 qui vero vocem (quampiam) dicat audisse, aut nescit, unde 15
 ea exorta sit, aut in ipsa aliquid addubitat, aut eam quiddam insolitum et arcanum demonstrat habuisse, ita ut Socrates eam, quam sibi divinitus editam tempestive accid(ere dic)ebat. quod equidem arbitror non modo auribus cum verum

4 cf. Lucret. V 1133–1134 13 Ter., Eun. 454

1 haberet ut Rom. : haberet et B² (ut vid.) C, habere et cett. codd. 5 ut (ut) Stew. Tho., qui tamen ut defendit collata Apol. 43 (ut tuetur Beau.) 6 quid(em) Wilamowitz apud Tho. ominum Lütj. : omnium codd. 7 de qua Scal. : de quo codd. 7–8 de qua sciunt secl. Tho. Beau. 9 vocem B² Rom. : dulcem AO, duce U, ducem B cett. codd. quo additamento B² MVAG : quo addimento FP, quo abdimento RONP²LU 15 (quampiam) add. Rom. 16 ea BMVAGF : om. RONPLU aut eam : ut eam MV, aut etiam G 17 et arcanum om. NPLU 18 sibi H Wow. : sibi ait R, sibi ac cett. codd. accid(ere dic)ebat con. Tho., unde Beau. : accedebat VRO, accidebat cett. codd., alii alia

- etiam oculis signa daemonis sui usurpasse. nam frequentius non vocem sed signum divinum sibi oblatum prae se ferebat. id signum potest et ipsius daemoneis species fuisse, quam solus Socrates cerneret, ita ut Homericus Achilles Miner-
 5 vam. credo plerosque vestrum hoc, quod commodum dixi, cunctantius credere et impendio mirari formam daemonis Socrati visitatam. at enim [secundum] Pythagoricos mirari
 167 oppido solitos, si quis se negaret umquam vidisse daemoneis, satis, ut reor, idoneus auctor est Aristoteles. quod si cuius potest evenire facultas contemplandi divinam effigiem, cur non adprime potuerit Socrati obtingere, quem cuius
 10 amplissimo numini sapientiae dignitas coaequarat? nihil est enim deo similis et gratius quam vir animo perfecte bonus, qui hominibus ceteris antecellit, quam ipse a diis immortalibus distat.
 15
 XXI Quin potius nos quoque Socratis exemplo et commemoratione erigimur ac nos secundo studio philosophiae pari(s) similitudinis numinum [c]avescentes permittimus? de quo quidem

4 cf. Plut., *De gen. Soc.* 580 C 7–9 cf. Arist., *fragm.* 193 Rose

2 non B²RH Rom. : non prae B *cett. codd.* sibi divinum AG prae se ferebat : praeferebat MV, *corr.* M² 5 commodum Novak apud Tho. : comodo BMVGFRNPL, modo B²AUO 7 visitatam : usitatam AGFP secundum *secl. Rose, addub. Tho.*, contra *con. Rohde, JLZ* 1876, 781; secundum *secl. et contra post Pythagoricos add. Beau.* 8 solitos oppido AG 10 cuius B²M²AGFROP² : cuius BMVNPLU 12 numini : numine VA 12–13 est enim : enim est VR 14 antecellit *recte tuetur, 'magis' subaudiens, Tho.* 16 socratis ex socratu B²V² 17 secundo : secundum RONPLU pari(s) *corr. Flor.* 18 similitudinis : similitudini *con. Beau.* [c]avescentes *corr. Vulc., cupientes N², desp. Tho.*

168 nescio qua ratione derapimur. et nihil aequae miror quam,
 cum omnes et cupiant optime vivere et sciant non alia re
 quam animo vivi nec fieri posse quin, ut optime vivas, ani-
 mus colendus sit, tamen animum suum non colant. at si quis
 velit acriter cernere, oculi curandi sunt, quibus cernitur; si 5
 velis perniciousiter currere, pedes curandi sunt, quibus curritur;
 itidem si pugillare valde velis, brachia vegetanda sunt, qui-
 169 bus pugillatur. similiter in omnibus ceteris membris sua cui-
 que cura pro studio est. quod cum omnes facile perspiciant,
 nequeo satis mecum reputare et proinde, ut res est, admirari, 10
 cur non etiam animum suum ratione excolant. quae quidam
 ratio vivendi omnibus aequae necessaria est, non ratio pin-
 gendi nec ratio psallendi, quas quivis bonus vir sine ulla
 animi vituperatione, sine turpitudine, sine rubore contemp-
 scribit. nescio ut Ismenias tibiis canere, sed non pudet me 15
 tibicinem non esse; nescio ut Apelles coloribus pingere, sed
 non pudet me non esse significem; itidem in ceteris artibus,
 XXII ne omnis persequar, licet tibi nescire, nec pudeat. enimvero

1 nihil aequae miror – p. 38, 18 nec accessit Iohann. Sarisb.,
Polycraticus VI 28 2 sqq. cf. Sen., *vit. beat.* 1, 1 4 sqq. cf. Sen.,
epist. 80, 2

1 derapimur *con. Baeh.*, *Rh. Mus.* 1912, 117: dei (dehinc V)
 rapimur *codd.*, detrahimur *con. Tho.*, unde Beau. quam
 (quod) *con. Novák*, *W.St.* 1911, 106, quam (cur) *con. Helm*,
BPW 1909, 842 3 ut AGP²: *om. cett. codd.*, si *add. B²* (optime
 ut vivas O) 7 itidem M²PbF *Ioh.*: id idem G, et inde R, ut idem
 M *cett. codd.* 14 rubore *corr. Lüttj.*, *Helm*, *BPW* 1909, 842
Beau.: labore *codd. Ioh.*, lab[or]e *Rom. Tho.* 15 ismenias FPL:
 hismenias NUO, ismenia R, smenias BM, sibimenias AG *Ioh.*, si
 metuas V 17 significem *Vulc.*: significum BMVFROAGNP²
Ioh., significatum PLU itidem *Merc.*: et idem *codd. Ioh.* 18
 ne B²MARO: nisi V, ni BFNPLU, si G *Ioh.* pudeat BFRON
 PLU: pudet MVAG *Ioh.*

dic, sodes: 'nescio bene vivere, ut Socrates, ut Plato, ut Py-
 170 thagoras vixerunt, nec pudet me nescire bene vivere'. num-
 quam hoc dicere audebis. sed cum primis mirandum est
 quod ea, quae minime videri volunt nescire, discere tamen
 negligunt et eiusdem artis disciplinam simul et ignorantiam 5
 detrectant. igitur cotidiana eorum aera dispungas: invenias
 in rationibus multa prodige profusa et in semet nihil, in sui
 dico daemonis cultum, qui cultus non aliud quam philoso-
 phiae sacramentum est. plane quidem villas opipare extru-
 unt et domos ditissime exornant et familias numerosissime 10
 171 comparant. sed in istis omnibus tanta adfluentia rerum nihil
 est praeterquam ipse dominus pudendum: nec iniuria. cu-
 mulata enim habent, quae sedulo percolunt, ipsi autem hor-
 ridi, indocti incultique circumeunt. igitur illa spectes, in
 quae patrimonia sua profuderunt: amoenissima et extructis- 15
 sima et ornatissima deprehendas, villas aemulas urbium
 conditas, domus vice templorum exornatas, familias nume-
 rosissimas et calamistratas, opiparam supellectilem, omnia
 adfluentia, omnia opulencia, omnia ornata praeter ipsum
 dominum, qui solus Tantali vice in suis divitiis inops, egens, 20
 172 pauper non quidem fluentum illud fugitivum captat et fallacis
 undae sitit, sed verae beatitudinis, id est secundae vitae et

14 cf. Sall., *Cat.* 2, 8 16 cf. Sall., *Cat.* 12, 3 20 cf. Hor.,
serm. I 1, 61 sqq.

3 cum primis : in primis B² *Ioh.* 6 invenias : invenies B² FR, et
 invenies *Ioh.* 13 horridi : sordidi *Ioh.* 14 illa spectes *Merc.* :
 illa species B, illas species B² *cett. codd. Ioh.* 14–15 in quae : in
 qua G, in quam V, in quas B² *Ioh.* 19 opulencia BMVARO
Ioh. : opulenta B² F, opitulentia G, opitulancia NPLU 20 solus
 om. FR 21 fluentum illud *Novàk*, *W. St.* 1911, 106, *Baeh.*, *Rh.*
Mus. 1912, 117 *Beau.* : fluentem illum *codd. Ioh.*, *Helm*, BPW
 1909, 842 *Chodaczek*, *Eos* 1929, 297–298, fructum illum *Von*
Lennepe apud Tho., *desp. Tho.* 22 sitit *Merc. Beau.* : sitim *codd.*,
 post sitim lacunam ind. *Tho.*

prudentiae fortunatissimae, esurit et sitit. quippe non intel-
 XXIII legit aequae divites spectari solere, ut equos mercamur. neque
 enim in emendis equis phaleras consideramus et baltei poli-
 mina inspicimus et ornatissimae cervicis divitias contempla-
 173 mur, si ex auro et argento et gemmis monilia variegata de- 5
 pendent, si plena artis ornamenta capiti et collo circumia-
 cent, si frena caelata, si ephippia fucata, cingula aurata sunt,
 sed istis omnibus exuviis amolitis equum ipsum nudum et
 solum corpus eius et animum contemplamur, ut sit et ad
 speciem honestus et ad cursuram vegetus et ad vecturam 10
 validus: iam primum in corpore si sit

argutum caput, brevis alvus obesaque terga
 luxuriatque toris animosum pectus honesti;

174 praeterea si duplex agitur per lumbos spina: volo enim non
 modo perneciter verum etiam molliter pervehat. similiter igi- 15
 tur et in hominibus contemplandis noli illa aliena aestimare,
 sed ipsum hominem penitus considera, ipsum ut meum So-
 cratem pauperem specta. aliena autem voco, quae parentes
 pepererunt et quae fortuna largita est. quorum nihil laudi-
 bus Socratis mei admisceo, nullam generositatem, nullam 20
 prosapiam, nullos longos natales, nullas invidiosas divitias.

2 aequae divites – 11 validus Vincent. Bellov., *Spec. doct.* V 22;
Spec. hist. IV 7 3 cf. Sen., *ep.* 80, 9 5–6 cf. Verg., *Aen.* VII
 278 12 Verg., *Georg.* III 80–81

2 spectari: spectare MV solere: debere Beau. equos
 (quos) e Vincentio Lütj. Tho. 5 variegata Brant.: varie gaza
 vel variae gazae codd. dependent B²FRAO: dependet BM
 VA²GNPL, dispendet U 6 capiti Pa Rom.: capite cett. codd.
 7 ephippia M²: eppippia vel epippia vel similia M cett. codd.
 cingula AR²: singula BMVGRONPLU, si singula F Ioh., si
 cingula Flor. Tho. Beau. 8 exuviis: exubiis NPL 9 sit et B: sit
 cett. codd. Ioh. 16 aestimare UOCH Ioh.: extimare B, exi-
 stimare B² cett. codd. 18 specta: expecta BMA Ioh., expecto V

haec enim cuncta, ut dico, aliena sunt. sat[c] Porthaonio
 175 gloria⟨e⟩ est, qui talis fuit, ut eius nepotem non puderet.
 igitur omnia similiter aliena numeres licebit. 'generosus est':
 parentes laudas. 'dives est': non credo fortunac. ⟨nec⟩ ma-
 gis ista adnumero: 'validus est': aegritudine fatigabitur. 5
 'pernix est': ⟨st⟩abit in senectute. 'formosus est': expecta
 paulisper et non erit. 'at enim bonis artibus doctus et adpri-
 me est cruditus et, quantum licet homini, sapiens et boni
 consultus': tandem aliquando ipsum virum laudas. hoc enim
 nec a patre hereditarium est nec ⟨a⟩ casu pendulum nec a 10
 suffragio anniculum nec a corpore caducum nec ab aetate
 mutabile. haec omnia meus Socrates habuit et ideo cetera
 XXIV habere contempsit. Quin igitur et tu ad studium sapientiae
 176 ⟨er⟩i[n]geris vel properas saltem, ut nihil alienum in laudi-
 bus tuis audias, sed ut, qui te volet nobilitare, aequè laudet 15
 ut Accius Ulixen laudavit in Philocteta suo in eius tragoediae
 principio:

1–2 sat[c] ... gloria⟨e⟩ *Baeh., Rh. Mus.* 1912, 119 *Beau., desp. Tho.* Porthaonio *Beau., quod dubitanter recepimus* : satc (sat est O) prothaonio *codd.*, sate e Porthaone *Ribbeck, Rh. Mus.* 1878, 434, qui in his lineis trochaicos octonarios conspiciere sibi videbatur, sato Prothaonio *Ioh.* 4 ⟨nec⟩ *add. Rom.* : an : magis ista adnumero? 5 adnumero *B³ Scal.* : denumero vel dinumero *B cett. codd.* 6 ⟨st⟩abit *corr. Tho.* : est, ⟨ex⟩stabit *con. Chodaczek, Eos* 1929, 297, interrogationis signum post in senectute repone in senectute *B* : in senectutem *B² cett. codd. Ioh.* 7 parumper *LU* 10 ⟨a⟩ *add. Koziol, Zeitsch. Österr. Gymn.* 1877, 748 12–13 haec omnia – contempsit *om. GP* 14 erigeris *corr. Rohde, J LZ* 1876, 781 : ingeris *codd. Ioh.*, accingeris *Littj. Tho. Beau., te ingeris Vulc. Barra* (et tu qui ... te ingeris *R*) saltem *Ioh. Tho. Beau.* : altum *codd.* 16 actius *MVAOL philocteta F Ioh.* : filotecta vel philotecta *cett. codd.*

177 inclite, parva prodite patria,
 nomine celebri claroque potens
 pectore, Achivis classibus auctor,
 gravis Dardaniis gentibus ultor,
 Laertiade. 5

novissime patrem memorat. ceterum omnes laudes eius viri
 audisti. nihil inde nec Laertes sibi nec Anticlia nec Arcisius
 vindicat: [nec] tota, ut vides, laudis huius propria Ulixi pos-
 sessio est. nec aliud te in eodem Ulixē Homerus docet, qui
 178 semper ei comitem voluit esse prudentiam, quam poetico 10
 ritu Minervam nuncupavit. igitur hac eadem comite omnia
 horrenda subiit, omnia adversa superavit. quippe ea adiutri-
 ce Cyclopi specus introiit, sed egressus est; Solis boves vi-
 dit, sed abstinuit; ad inferos demeavit et ascendit; eadem
 sapientia comite Scyllam praeternavigavit nec ereptus est; 15
 Charybdi consaeptus est nec retentus est; Circae poculum
 bibit nec mutatus est; ad Lotophagos accessit nec remansit;
 Sirenas audiit nec accessit.

1 Accii, *Trag. Rom. Fragm.* 520 sqq. Ribb.²

1 prodite A : praedite *cett. codd.* (om. F) *Ioh.* 4 Dardaniis
Ioh. : dardanis *codd.* 5 lacrtiade B : lacrciade V²ROU²P², lerciade
 MVAGFNPLU 7 laertes : lertes GNU (*corr.* U²), lerses L
 Arcisius *vel* acrisius *Ioh.* : arcissius *codd.* (archisius R), Arcisius
Stew. 8 nec BMV : haec V²AFRO *Ioh.*, hec nec GNPLU, *secl.*
Lütj. Tho. Beau. 11 comite BMVF : comitante *cett. codd.*
Ioh. 15 arreptus *ex* ereptus B², arreptus *Ioh.* APULEI PLA-
 TONICI PHILOSOPHI MADAURENSIS DE DEO SOCRATIS LI-
 BER EXPLICIT B MV (om. LIBER MV), Explicit de deo Sacratiss
 A, *subscriptionem omittunt cett. codd.*

ASCLEPIUS

[Asclepius: Asclepius iste pro sole mihi est.]

- 1 'Deus, deus te nobis, o Asclepi, ut divino sermoni interesset, adduxit, eoque tali, qui merito omnium antea a nobis factorum vel nobis divino numine inspiratorum videatur esse religiosa pietate divinius. quem si intellegens videris, eris omnium bonorum tota mente plenissimus, si tamen multa sunt bona et non unum, in quo sunt omnia. alterum enim alterius consentaneum esse dinoscitur, omnia unius esse aut unum esse omnia; ita enim sibi est utrumque conexum, ut separari alterum ab utro non possit. sed de futuro sermone hoc diligenti intentione cognoscet. tu vero, o Asclepi, prode paululum Tatque, nobis qui intersit, evoca.' 5 10

INCIPIT ERMU TRISMEGISTON (vel TRISMECISTON) DEHLERA AD ASCLEPIUM (ASCLIPUM B) ALLOCUTA FELICITER BMVGNLT, Incipit liber hermetis mercurii trimegistri ad asclepium de divinitate et inscribitur hermu trimegiston R; *nullam inscriptionem praebent* FPU *post* FELICITER *add.* ERMU TRISMEGISTON V βίβλος ἱερὰ ex DEHLERA *corr. con.* Rohde, *Rh. Mus.* 1882, 146, 2; *cf. etiam* Mahé, *Hermès en Haute-Egypte, Quebec* 1982, 48 *asclepius bis praebent* BMGFNPTU, *semel* VRL; *totum secl. Tho.* *post* mihi est *dist.* T Tho., *post* prius deus (v. 1) *cett. codd.* 2 eoque : eique R Rom. Nock 7 dinoscitur LU unius : unum *con.* Reitzenstein, *ARW* 1904, 405 9 ab utro BM, *tuetur Tho. Lachmanni adnotationes ad Lucr. V, 839 commemorans* : ab utroque *cett. codd.* de futuro : futuro LTU 11 Tatque B *coniecera* Bernays, *Gesamm. Abhandl. I, Berlin* 1885, 328 : atque *cett. codd.*

Quo ingresso Asclepius et Hammona interesse suggessit.
Trismegistus ait:

'Nulla invidia Hammona prohibet a nobis; etenim ad eius nomen multa meminimus a nobis esse conscripta, sicuti etiam ad Tat[ium] amantissimum et carissimum filium multa physica <di>exoticaque quam plurima. tractatum hunc autem tuo scribam nomine. praeter Hammona nullum vocassis alterum, ne tantae rei religiosissimus sermo multorum interventu praesentiaque violetur. tractatum enim tota numinis maiestate plenissimum irreligiosae mentis est multorum conscientia publicare.'

Hammona etiam adytum ingresso sanctoque illo quattuor virorum religione et divina dei completo praesentia, competentem venerabiliter silentio ex ore Hermi animis singulorum mentibusque pendentibus, divinus Cupido sic est orsus dicere:

II 'O Asclepi, omnis humana immortalis est anima, sed non uniformiter cunctae sed aliae alio more vel tempore.'

'Non enim, o Trismegiste, omnis unius qualitatis est anima?'

'O Asclepi, ut celeriter de vera rationis continentia decidisti! non enim hoc dixi, omnia unum esse et unum omnia,

1 Hammona *Gold. Tho. Nock* : hammonam vel ammonam *codd.*, ammonem *Rom.* 4 sicuti : sicut *GR* 5 tatum *B*, om. *cett. codd.*, *corr. Tho.* 6 <di>exoticaque *con. Tho. ex Reitzenstein, Poim.*, 117 et 126 n.1 : exoticaque *codd.*, exotericaque *con. Cumont* 7 scribam nomine *BMV* : scribam nomini *R*, scribo nomini *F*, scriba bo.ni *N*, scribam nomine boni *GPLT*, scribam boni nomine *U* vocassis *B* : vocasses *B²MVG*, vocas sed *N*, vocasset *P*, vocas *LTU*, evoca *F*, voca *R* 11 conscientiae *LTU* 12 Hammona *Gold. Tho. Nock* : hammona (vel amm-) *codd.*, Ammona *Rom.* 13 dei *BFRGT²V²* : dici *MVNPLTU* 14 hermu *B* : hermis *R*, ermu *cett. codd.* 15 orsus est *FR* 21 vera(c) *corr. Kroll, Rh. Mus.* 1898, 581 *Tho.*

utpote quae in creatore fuerint omnia, antequam creasset omnia? nec immerito ipse dictus est omnia, cuius membra sunt omnia. huius itaque, qui est unus omnia vel ipse est creator omnium, in tota hac disputatione curato meminisse.

De caelo cuncta in terram et in aquam et in aera. ignis 5
solum, quod sursum versus fertur, vivificum, quod deorsum, ei deserviens. at vero quicquid de alto descendit, generans est, quod sursum versus emanat, nutriens. terra sola in se ipsa consistens omnium est receptrix omniumque generum, quae accepit, restitutrix. hoc ergo totum, sicut meministi, 10
quod est omnium vel omnia, anima et mundus a natura comprehensa agitantur ita omnium multiformi imaginum [ae]qualitate variata, ut infinitae qualitatuum ex intervallo species esse noscantur, adunatae tamen ad hoc, ut totum
III unum et ex uno omnia esse videantur. totus itaque quibus 15
formatus est mundus, elementa sunt quattuor: ignis, aqua, terra, aer. mundus unus, anima una et deus unus.

Nunc mihi adesto totus, quantum mente vales, quantum calles astutia: divinitatis etenim ratio divina sensus intentione noscenda torrenti simillima est fluvio e summo in pro- 20
num praecipiti rapacitate currenti[s]; quo efficitur ut intentionem nostram non solum audientium verum tractantium ipsorum celeri velocitate praetereat. caelum ergo, sensibilis deus, administrator est omnium corporum, quorum augmenta detrimentaque sol et luna sortiti sunt. caeli vero et 25
ipsius animae et omnium, quae mundo insunt, ipse gubernat.

1 utpote quae GR *Rom.* : utpote qui *cett. codd.*, utpote quia *Ald. Iunt.* 3-4 creator est LU 11 quod est omnium : quod est unum *con. Tho.* 13 [ae]qualitate *corr. Ald. Iunt.*, inaequalitate *con. Ferguson* ex intervallo : aut intervallo M, ut intervallo V 20 torrenti BMVFT² : torrentis RNPGLTU 21 currenti[s] F² *Rom. Ald. Iunt.* 22 tractantium FRNGLTU : tractantum BP, tractatum MV 23 caelum *om. F* 26 in mundo RL insunt : sunt RV

tor est qui est effector, deus. a supradictis enim omnibus, quorum idem gubernator deus omnium, frequentatio fertur influens per mundum et per animam omnium generum et omnium specierum per rerum naturam. mundus autem prae-
 paratus est a deo receptaculum omniformium specierum; 5
 natura autem, per species imaginans mundum, per quattuor
 elementa, ad caelum usque perducit cuncta dei visibus placit-
 IV tura. omnia autem desuper pendentia in species dividuntur
 hoc, quo dicturus sum, genere. genera rerum omnium suae
 species sequuntur, ut sit ita soliditas genus, species generis 10
 particula. genus ergo deorum ex se deorum faciet species.
 daemonum genus, aequae hominum, similiter volucrum et
 omnium quae in se mundus habet, sui similes species generat
 [genus.] est et aliud animalis genus, sine anima quidem et
 tamen non carens sensibus, unde et beneficiis gaudet et ad- 15
 versis minuitur atque vitiatur: omnium dico, quae in terra
 radicum stirpiumque incolumitate vivescunt, quarum species
 per totam sparsae sunt terram. ipsud caelum plenum est
 deo. supradicta autem genera inhabitant usque ad loca specierum,
 quare non omnium rerum immortales sunt species. 20
 species enim pars est generis, ut homo humanitatis, quam
 necesse est sequi qualitatem generis sui. unde efficitur ut,
 quamvis omnia genera immortalia sint, species non omnes

2 post omnium *distinxit* Kroll, *Rh. Mus.* 1898, 575 (post deus *dist. vulg.*); omnium *addub.* Tho. 6 natura NPLTU : naturam BMVGFR 7 visibus : iussibus *con.* Kroll, *Rh. Mus.* 1898, 575 9 quo BMFRG : quod VNPLTU suae Kroll, *Rh. Mus.* 1898, 576 Tho. Nock : suas *codd.* 10 ita *secl.* Tho. soliditas MV : soli dita B, subdita R, solidata *cett. codd.* 13 sui RP²T Rom. : suis *cett. codd.* (sua B²) 14 post genus *distinxit* Tho., post generat Nock; genus *suspectum videtur* animalis *addub.* Tho. 17 vivescunt B : viviscunt *cett. codd.* 18 ipsud BMFNP : ipsum VRGLTU 20 quare non *corr.* Tho. : quarum *codd.* Nock 23 species tamen FR

immortales. divinitatis enim genus et ipsum et species im-
 mortales sunt. reliquorum genera, quorum aeternitas est ge-
 neris, quamvis per species occidat, nascendi fecunditate ser-
 vantur ideoque species mortales sunt, ut homo mortalis sit,
 V immortalis humanitas. omnibus tamen generibus omnium 5
 generum species miscentur, quaedam, quae ante factae sunt,
 quaedam, quae de his quae factae sunt, fiunt. haec itaque
 quae fiunt aut ab diis aut daemonibus aut ab hominibus,
 sunt omnes simillimae generibus suis species. corpora enim
 impossibile est conformari sine nutu divino; species figurari 10
 sine adiutorio daemonum, inanimalia institui et coli sine
 hominibus non possunt. quicumque ergo daemonum a gene-
 re suo defluentes in speciem fortuito coniuncti sunt alicui
 speciei generis divini, proximitate et consortio diis si-
 miles habentur. quorum vero daemonum species in qualitate 15
 sui generis perseverant, ii amantes hominum daemones nun-
 cupantur. similis est et hominum ratio aut eo amplior. mul-
 tiformis enim variaque generis humani species, et ipsa a
 praedicta[e] desuper veniens consortio, omnium aliarum
 specierum multas et prope omnium per necessitatem con- 20
 iunctiones facit. propter quod et prope deos accedit, qui se
 mente, qua diis iunctus est, divina religione diis iunxerit, et
 daemonum, qui his iunctus est. humani vero, qui medietate

3 servantur RT con. Kroll, *ibid.* : servatur BMVFGNPU (L *legi non potest*) tuetur Nock 7 quae de his quae factae sunt B²GT² : de his factae sunt R, quae de his factae sunt cett. codd. 13 defluentes GT²R : defluens BMVFNPLTU alicui R con. Kroll, *Rh. Mus.* 1898, 576 post generis divini *interpungens* (unde Tho. Nock) : alicuius cett. codd. 15 species in Kroll Tho. Nock : species R, species sunt cett. codd. 17 ratio BMVNP Tho., qui hoc verbum, ante daemones (l. 16) in libris positum, huc traiecit : rationem GLT, ratione FR, rationes U 18 enim om. MV 19 praedicto RLT, corr. Kroll Tho. 21 accedit : accidit RNP, corr. R² 23 daemonum : daemonas con. Tho. qui his : qui is M, quis V

generis sui contenti sunt, et reliquae hominum species his similes erunt, quorum se generis speciebus adiunxerint.

- VI Propter haec, o Asclepi, magnum miraculum est homo, animal adorandum atque honorandum. hoc enim in naturam dei transit, quasi ipse sit deus, hoc daemonum genus novit, utpote qui cum isdem se ortum esse cognoscat, hoc humanae naturae partem in se ipse despicit, alterius partis divinitate confisus. o hominum quanto est natura temperata felicius! diis cognata divinitate coniunctus est; partem sui, qua terrenus est, intra se despicit; cetera omnia, quibus se necessarium esse caelesti dispositione cognoscit, nexu secum caritatis adstringit; suspicit caelum. sic ergo feliciore loco medietatis est positus, ut, quae infra se sunt, diligat, ipse a se superioribus diligatur. colit terram, elementis velocitate miscetur, acumine mentis maris profunda descendit. omnia illi licent, non caelum videtur altissimum; quasi e proximo enim animi sagacitate metitur. intentionem animi eius nulla aeris caligo confundit, non densitas terrae operam eius impedit, non aquae altitudo profunda despectum eius obtundit. omnia idem est et ubique idem est.

Horum omnium generum, quae sunt animalia, desuper deorsum radices pervenientes habent, inanimalium autem de imo in superna viva radice silvescunt, quaedam autem duplicibus aluntur alimentis, quaedam simplicibus. alimenta autem sunt bina, animi et corporis, e quibus animalia constant. anima mundi inquieta semper agitatione nutritur, corpora ex aqua et terra, inferioris mundi alimentis, augescunt.

3 homo : o NPLTU 4 in natura BVRP 8 quanta BMVR
 9 coniunctus est : coniunctus FR 11 necessarium : necessaria
 MV 15 maris : in maris FT² Tho., et maris R 16 videtur :
 videatur NT 16-17 enim e proximo FR 18 impedit B²FT² :
 impediet BMVGRNPLTU 19 non aquae BMVGF²R : non
 aeque V, namque FNPLU, non quae T 23 radice : radices
 NPLTU 25 bina : bona GNLTU

spiritus, quo plena sunt omnia, permixtus cunctis cuncta vivificat sensu addito ad hominis intellegentiam, quae quinta pars sola homini concessa est ex aethere. sed de animalibus cunctis humanos tantum sensus ad divinae rationis intellegentiam exornat, erigit atque sustollit. sed quoniam de sensu commoneor dicere, paulo post et huius rationem vobis exponam: est enim sanctissima et magna et non minor quam ea quae est divinitatis ipsius. sed nunc vobis expediam quae coeperam.

VII Dicebam enim in ipso initio rerum de coniunctione deorum, qua homines soli eorum dignatione perfruuntur – quicumque etenim hominum tantum felicitatis adepti sunt, ut illum intellegentiae divinum perciperent sensum, qui sensus est divini in solo deo et in humana intellegentia.

‘Non enim omnium hominum, o Trismegiste, uniformis est sensus?’

‘Non omnes, o Asclepi, intellegentiam veram adepti sunt, sed imaginem temerario impetu nulla vera inspecta ratione sequentes decipiuntur, quae in mentibus malitiam parit et transformat optimum animal in naturam ferae moresque beluarum. de sensu autem et de omnibus similibus, quando et de spiritu, tunc totam vobis praestabo rationem. solum enim animal homo duplex est; et eius una pars simplex, quae, ut Graeci aiunt, οὐσιώδης, quam vocamus divinae similitudinis formam; est autem quadruplex quod ὑλικὸν Graeci, nos mundanum dicimus, e quo factum est corpus, quo circumtegitur illud quod in homine divinum esse iam diximus, in quo mentis divinitas tecta sola cum cognatis suis, id est mentis purae sensibus, secum ipsa conquiescat tamquam muro corporis saepta.’

‘Quid ergo oportuit, o Trismegiste, hominem in mundo constitui et non in ea parte, qua deus est, eum in summa beatitudine degere?’

3 sola : soli B²G 11 ante quicumque *gravius distinxit* Nock 32–33 in summam beatitudinem RNPLU

'Recte quaeris, o Asclepi. et nos enim deum rogamus,
 tribuat nobis facultatem reddendae rationis istius. cum enim
 omnia ex eius voluntate dependeant, tum illa vel maxime,
 quae de tota summitate tractantur, quam rationem praesenti
 VIII disputatione conquirimus. audi ergo, Asclepi. dominus et 5
 omnium conformator, quem recte dicimus deum, quo(m) a
 se secundum fecerit, qui videri et sentiri possit – eundem
 secundum sensibilem ita dixerim non ideo quod ipse sentiat
 (de hoc enim, an ipse sentiat an non, alio dicemus tempore),
 sed eo, quoniam videntium sensus incurrit – quoniam ergo 10
 hunc fecit ex se primum et a se secundum visusque ei pulcher,
 utpote qui sit omnium bonitate plenissimus, amavit eum
 ut divinitatis partum suae. ergo, ut tantus et bonus, esse[t]
 voluit alium, qui illum, quem ex se fecerat, intueri po-
 tuisset, simulque et rationis imitatore[m] et diligentiae facit 15
 hominem. voluntas etenim dei ipsa est summa perfectio,
 utpote cum voluisse et perfecisse uno eodemque temporis
 puncto compleat. cum itaque eum οὐσιώδη (creasset) et
 animadverteret eum non posse omnium rerum esse diligen-

5 dominus – 13 partum suae *graece apud* Lact., *Div. Instit.* IV 6,
 4 14–16 cf. Lact., *Div. Instit.* VII 13, 3 (*graece*)

2 ut tribuat RL 3 ex eius : eius FR maxime B² GLTU :
 maxima BMVFRNP 6 quo(m) *Rohde, J LZ 1876, 780 Nock* :
 quem *Ald.*, quo(niam) *Gold. Tho.* 7 qui viderit et videret an
 possit V, qui viderit et videret (videre M²) possit M, qui viderit et
 viderten possit B 8 ita *secl. Kroll, Rh. Mus. 1898, 581 Tho.* 9
 dicemus BMFRGP : dicimus VNLTU 11 visusque est FR 13
 divinitatis suae FR partum *ex Lactantio corr. Rohde, J LZ 1876,*
 781 : partem *codd.* tam bonus FR esse[t] *corr. Kroll, Rh.*
Mus. 1898, 577 15 imitatore[m] : imitator est NP, *corr. P²*
 facit : fecit FR 16 dei ipsa FR : de ipsa *cett. codd. (ipsa B²)* 18
 eum : eam MV (creasset) *add. Koziol, Zeitschr. Österr. Gymn.*
1877, 749 Tho. : (fecisset) *add. Scott Nock; et om. Ald. Iunt.,*
οὐσιώδη cum animadverteret (l. 19) coniungentes alterumque eum
(l. 19) in Deus commutantes

tem, nisi eum mundano integimento contegeret, textit eum
 corporea domo talesque omnes esse praecepit, ex utraque
 natura in unum confundens miscensque quantum satis esse
 debuisset. itaque hominem conformat ex animi et corporis, id
 est ex aeterna atque mortali natura, ut animal ita conforma- 5
 tum utraeque origini suae satisfacere possit, et mirari atque
 (ad)orare caelestia et incolere atque gubernare terrena. modo
 autem dico mortalia non aquam et terram, quae duo de
 quattuor elementis subiecit natura hominibus, sed ea quae
 ab hominibus aut in his aut de his fiunt, ut ipsius 10
 terrae cultus, pascuae, aedificatio, portus, navigationes, com-
 municationes, commodationes alternae, qui est humanitatis
 inter se firmissimus nexus et mundi partis, quae est aquae et
 terrae; quae pars terrena mundi artium disciplinarumque
 cognitione atque usu servatur, sine quibus mundum deus 15
 noluit esse perfectum. placitum enim dei necessitas sequitur,
 voluntatem comitatur effectus. neque enim credibile est deo
 displiciturum esse quod placuit, cum et futurum id et
 IX placiturum multo ante sciverit. sed, o Asclepi, animadverto
 ut celeri mentis cupiditate festines audire quomodo homo 20
 caeli vel quae in eo sunt dilectum possit habere vel cultum. audi
 itaque, o Asclepi. dilectus dei caeli cum his, quae insunt,
 omnibus una est obsequiorum frequentatio. hanc aliud animal
 non fecit nec divinorum nec mortalium nisi solus homo.

1 contegeret : contingeret NPLTU 6 origini B²M²F²RLTU :
 originis BMVFGNP 7 (ad)orare *corr. Rohde, JLZ 1876, 781*
 Tho. Nock 10 ut B²R Rom. : aut B *cett. codd.* 13 partis
 mundi FR 13-14 aqua et terra F, terra et aqua R 15-16 deus
 mundum noluit FR 16 placitum B²GT² : placita P², placere R,
 placite BP *cett. codd.* sequimur BMV, *corr. B²* 21 vel *om.*
 MV *alterum vel om.* MV 22 et caeli B² *Vulc.* 24 non fecit
 BMVG : non facit B²T², confecit NPLTU, non confecit FR mor-
 talium *corr. Kroll, Rh. Mus. 1898, 581 Tho. : animalium codd.,*
 (mortalium) animalium Nock

hominum enim admirationibus, adorationibus, laudibus, obsequiis caelum caelestesque delectantur. nec immerito in hominum coetum Musarum chorus est a summa divinitate demissus, scilicet ne terrenus mundus videretur incultior, si modorum dulcedine caruisset, sed potius ut musicatis hominum cantilenis concelebraretur laudibus qui solus omnia aut pater est omnium, atque ita caelestibus laudibus nec in terris harmoniae suavis defuisset. aliqui autem ipsique paucissimi pura mente praediti sortiti sunt caeli suspiciendi venerabilem curam. quicumque autem ex duplici naturae suae confusione (in) inferiorem intellegentiam mole corporis resederunt, curandis elementis hisque inferioribus sunt praepositi. animal ergo homo: non [quod] is eo minor, quod ex parte mortalis sit, sed eo forte aptius efficaciusque compositus ad certam rationem mortalitate auctus esse videatur. scilicet quoniam utrumque nisi ex utraque materia sustinere non potuisset, ex utraque formatus est, ut et terrenum cultum et divinitatis posset habere dilectum.

- X Rationem vero tractatus istius, o Asclepi, non solum sagaci intentione, verum etiam cupio te animi vivacitate percipere. est enim ratio plurimis incredibilis, integra autem et vera percipienda sanctoribus mentibus. itaque hinc exordiar. aeternitatis dominus deus primus est, secundus est mundus, homo est tertius. effector mundi deus et eorum, quae insunt,

4 demissus FR GTU : dimissus MVNPL, dimissus B 6 et laudibus R Rom., laudibusque Gold., laudibus addub. Tho. 8-9 aliqui autem ipsique F : aliqui enim ipsique R, aliqui ipsique ergo cett. codd., aliqui ergo ipsique B² Tho. 9 suspiciendi : suscipiendi MVRN 11 (in) add. Koziol, Zeitsch. Österr. Gymn. 1877, 750 Tho. Nock inferiorem Koziol, ibid. : interiorem codd. 13 non quo dis B : non quod dis M, non quod is (vel his) M² cett. codd. (non quidem est R), quod seclusi, gravius (dubitanter) distinguens; videatur coniunctivus potentialis

omnium, simul cuncta gubernando cum homine ipso, gubernatore compositi. quod totum suscipiens homo, id est curam propriam diligentiae suae, efficit ut sit ipse et mundus uterque ornamēto sibi, ut ex hac hominis divina compositione mundus Graece rectius κόσμος dictus esse videatur. is novit se, novit et mundum, scilicet ut meminerit quid partibus conveniat suis, quae sibi utenda, quibus sibi inserviendum sit, recognoscat, laudes gratesque maximas agens deo, eius imaginem venerans, non ignarus se etiam secundam esse imaginem dei, cuius sunt imagines duae mundus et homo. unde efficitur ut, quoniam est ipsius una compago, parte, qua ex anima et sensu, spiritu atque ratione divinus est, velut ex elementis superioribus inscendere posse videatur in caelum, parte vero mundana, quae constat ex igne, aqua et aere, mortalis resistat in terra, ne curae omnia suae mandata vidua desertaque dimittat. sic enim humanitas ex parte divina, ex alia parte effecta mortalis est in corpore consistens. XI est autem mensura eius utriusque, id est hominis, ante omnis religio, quam sequitur bonitas. ea demum tunc videtur esse perfecta, si contra cupiditatem alienarum omnium rerum sit despectus virtute munita. sunt ab omnibus cognationis divinae partibus aliena omnia, quaecumque terrena corporali cupiditate possidentur; quae merito possessionum nomine nuncupantur, quoniam non nata nobiscum, sed postea a

1 ipso BGFR : ipse MV, ipsum NPLTU 1–2 gubernatore compositi BMV GF : gubernatorem composuit ipso gubernatore compositi NPLTU, a gubernatore compara R 3 effecit NP 4 ex hac BMVFR : ex hoc G NPLTU hominis R Rom. : omnis cett. codd. 5 κόσμος Ald. : cosmos codd. 8 grates laudesque LTU 9 secundam G Tho. : secundum cett. codd., tuetur Nock ex Gen. 1, 27 10 sunt : sint MV 12 et spiritu FR 13 ascendere B²FR 14 aqua BM : et aqua cett. codd. 15 terram FR 19 ea demum BMVGFR : eadem vero NPLTU 21 munita sunt B : munita sint MVG, munitast enim L, munita sunt enim FRNPTU

nobis possideri coeperunt: idcirco etiam possessionum nomine nuncupantur. omnia ergo huiusmodi ab homine aliena sunt, etiam corpus, ut et ea quae adpetimus et illud ex quo appetentiae nobis est vitium, despiciamus. ut enim meum animum rationis ducit intentio, homo hactenus esse debuit, 5
 ut contemplatione divinitatis partem, quae sibi iuncta mortalis est mundi inferioris necessitate servandi, despiciat atque contemnat. nam ut homo ex utraque parte possit esse plenissimus, quaternis eum utriusque partis elementis animadverte esse formatum, manibus et pedibus utrisque binis 10
 aliisque corporis membris, quibus inferiori, id est terreno, mundo deserviat, illis vero partibus quattuor animi, sensus, memoriae atque providentiae, quarum ratione cuncta divina norit atque suspiciat. unde efficitur ut rerum diversitates, 15
 qualitates, effectus, quantitates suspiciosa indagatione sectetur, retardatus vero gravi et nimio corporis vitio has naturae rerum causas, quae verae sunt, proprie pervidere non possit. hunc ergo sic effectum conformatumque et tali ministerio obsequioque praepositum a summo deo, [eumque competentem] munde mundum servando, deum pie colendo, digne 20
 et competenter in utroque dei voluntati parentem, talem quo

1-2 possessionum nomine nuncupantur *secl. Scott, Hildebrand vero totum colon* 1 idcirco - 2 nuncupantur *addubit., tuentur Tho. Nock* 3 ut et ea quae B²VGFRP : ut ea quae NLTU, ut ex ea quae M, ut et aquae B 4 meum BMVFR : eum GNPLTU 5 ducit : ducti BMV 7 inferioris Koziol, Zeitsch. Österr. Gymn. 1877, 750, qui post servandi *distinxit, eumque Tho. Nock secuti sunt* : interioris *codd.* 10 utrisque BMVGFP² : utriusque RN PLTU 14 suspiciat BMVGFL : suscipiat RNPTU 16 et nimio BMVGFR : et nimium NP, nimium LTU 17 possit GLTU : possunt BMVFNP, potest R 18 formatumque MVG 19 cumque competentem *seclusi, competentem secl. Kroll, Rh. Mus. 1898, 577-578 Tho. Nock* 21 dei : diei NP

munere credis esse munerandum – siquidem, cum dei opera sit mundus, eius pulchritudinem qui diligentia servat atque auget, operam suam cum dei voluntate coniungit, cum speciem, quam ille divina intentione formavit, adminiculo sui corporis diurno opere curaue componit – nisi eo quo parentes nostri munerati sunt, quo etiam nos quoque muneri, si foret divinae pietati complacitum, optamus piissimis votis, id est ut emeritos atque exutos mundana custodia, nexibus mortalitatis absolutos, naturae superioris parti[s], id est divinae, pueros sanctosque restituat?’ 10

XII ‘Iuste et vere dicis, o Trismegiste.’

‘Haec est enim merces pie sub deo, diligenter cum mundo viventibus. secus enim impieque qui vixerint, et reditus denegatur in caelum et constituitur in corpora alia indigna animo sancto et foeda migratio.’ 15

‘Ut iste rationis sermo processit, o Trismegiste, futurae aeternitatis spe animae in mundana vita periclitantur; sed aliis incredibile, aliis fabulosum, aliis forsitan videatur esse deridendum. res enim dulcis est in hac corporali vita, qui capitur de possessionibus fructus. quare animam obtorto, ut aiunt, detinet collo, ut in parte sui, qua mortalis est, inhaereat, nec sinit partem divinitatis agnoscere invidens immortalitati malignitas.’ 20

2 mundus B²GRLTU : mundum BMVFR²NP eius : eiusque F² 4 adminiculo : miraculo NP 7 foret : fuerit Scott 9 parti[s] corr. Kroll, Rh. Mus. 1898, 578 Tho. 11–23 Thomasii verborum distinctionem, Nockium secuti, adhibuimus, verba (l. 11) iuste – Trismegiste Asclepio, (l. 12–15) Haec est enim – migratio Trismegisto, (l. 16–23) Ut iste rationis – malignitas iterum Asclepio tribuentes 11 Trismegiste F RNL²PTU : trimegeste MV, trimegeste BM², trimegeste GL (et l. 16) 12 diligenterque FR 18 incredibile : increpabile MV 19 dulcis : ducis NP 20 qua re : quae res B 21 in partes in qua mortalis MV

‘Ego enim tibi quasi praedivinans dixero nullum post nos habiturum dilectum simplicem, qui est philosophiae, quae sola est in cognoscenda divinitate frequens obtutus et sancta religio. multi etenim et eam multifaria ratione confundunt.’

‘Quomodo ergo multi incomprehensibilem philosophiam efficiunt aut quemadmodum eam multifaria ratione confundunt?’ 5

XIII ‘O Asclepi, hoc modo: in varias disciplinas nec comprehensibiles eam callida commentatione miscentes, ἀριθμητικὴν et musicen et geometriam. puram autem philosophiam eamque divina tantum religione pendentem tantum intendere in reliquas oportebit, ut apocatastasis astrorum, stationes praefinitas cursumque commutationis numeris constare miretur; terrae vero dimensiones, qualitates, quantitates, maris profunda, ignis vim et horum omnium effectus naturamque cognoscens miretur, adoret atque collaudet artem mentemque divinam. musicen vero nosse nihil aliud est nisi cunctarum omnium rerum ordinem scire quaeque sit divina ratio sortita: ordo enim rerum singularum in unum omnium artifice ratione collatus concentum quendam melo 20

1–4 Ego enim – ratione confundunt *Trismegisto*, (l. 5–6) Quomodo ergo – ratione confundunt *postremo Asclepio* tribuimus. Eandem verborum distinctionem liber K, alteram autem huic similem liber R iam indicaverant 1 ego B²M²RGLTU : ergo BM VFNP 4 et eam RLTU : et ea BMVFNP, eam G 6 efficiunt B : afficiunt *cett. codd.* 9 miscentes : miscens MV 11 eamque ⟨e⟩ *Tho.* 12 oportuerit BM, oportuerit M²V 14 qualitates B²M²FRGLTU : qualitatis BMVNP 17 est K *Rom.* : est esse R, esse *cett. codd.* 18 omnium *habet supra lineam L, om. GK Rohde, JLZ 1876, 780 Tho.* quaeque : quaque MV 19 ratio divina RT 19–20 in unum omnium : in unum sonum *con. Kroll, Rh. Mus. 1898, 578* 20 collatus RK *Rom.* : collata *cett. codd.*

XIV divino dulcissimum verissimumque conficiet. qui ergo homines post nos erunt, sophistarum calliditate decepti, a vera pura sanctaque philosophia avertentur. simplici enim mente et anima divinitatem colere eiusque facta venerari, agere etiam dei voluntati gratias, quae est bonitatis sola plenissima, haec est nulla animi importuna curiositate violata philosophia. et de his sit hucusque tractatus. de spiritu vero et de his similibus hinc sumatur exordium. 5

Fuit deus et ὕλη, quem Graece credimus mundum, et mundo comitabatur spiritus vel inerat mundo spiritus, sed non similiter ut deo nec deo haec, de quibus mundus. idcirco non erant, quod (i) a n(a)ta non erant, sed in eo iam tunc erant, unde nasci habuerunt. non enim ea sola non nata dicuntur, quae necdum nata sunt, sed ea quae carent fecunditate generandi, ita ut ex his nihil nasci possit. quaecumque ergo sunt, quibus inest natura generandi, haec et generabilia sunt, de quibus nasci potest, tametsi ea ex se nata sunt. neque enim dubitatur ex his, quae ex se nata sunt, facile nasci posse, de quibus cuncta nascuntur. deus ergo sempiternus, deus aeternus nec nasci potest nec potuit: hoc est, hoc fuit, hoc erit semper. haec ergo est, quae ex se tota est, natura dei. 10 15 20

“Ὑλὴ autem vel mundi natura et spiritus, quamvis nata non videantur a principio, tamen in se nascendi procreandique vim possident atque naturam. fecunditatis etenim initium in qualitate naturae est, quae et conceptus et partus in 25

3 pura : pua R, om. BMV 6 nulla GLTU : nulli BMVFNP (5 sola plenissima – 6 philosophia om. R) violata : violenta BMV 7 de his : dei sit MV 12 quod (i) a n(a)ta corr. Tho. Nock : quando nata RK Rom., quanta BMVNPU, quando FGLT 17 nati sunt BMV, corr. B² 21 est ergo NPLTU 23 natura et B²N Rom. : natura est BMVGFRPLTU 23–24 nata non BMVF : nata GRNPLTU 24 videantur : videatur GLTU 25 possident : possidet GLTU post naturam *distinxit Tho.*

- XV se possidet vim atque materiam. haec itaque sine alieno conceptu est sola generabilis. at vero ea, quae vim solam concipiendi habent ex alterius commixtione naturae, ita discernenda sunt, ut hic locus mundi cum his, quae in se sunt, videatur esse non natus, qui utique in se vim totius naturae habet. locum autem dico, in quo sint omnia. neque enim haec omnia esse potuissent, si locus deesset, qui omnia sustinere potuisset. omnibus enim rebus, quae fuerint, praecavendum est loco. nec qualitates etenim nec quantitates nec positiones nec effectus dinosci potuissent earum rerum quae nusquam sunt. sic ergo et mundus, quamvis natus non sit, in se tamen omnium naturas habet, utpote qui his omnibus ad concipiendum fecundissimos sinus praestet. hoc est ergo totum qualitatis materiae, quae creabilis est, tametsi creata non est. sicuti enim in natura materiae qualitas fecunda est, sic et malignitatis eadem est aequae fecunda. nec ego dixi, o Asclepi et Hammon, quod a multis dicitur: non poterat deus incidere atque avertere a rerum natura malitiam? quibus respondendum nihil omnino est; vestri tamen causa et haec prosequar, quae coeperam, et rationem reddam. dicunt enim ipsi deum debuisse omnifariam mundum a malitia liberare; ita enim in mundo est, ut quasi membrum ipsius esse videatur. provisum cautumque est, quantum rationabiliter potuisset a summo deo, tunc, cum sensu, disciplina, intelligentia mentes hominum est munere dignatus. hisce enim rebus, quibus ceteris antistamus animalibus, solis possumus malitiae fraudes, dolos vitiaeque vitare. ea enim qui,

3 {loco} discernenda *dubitanter* Nock 6 sint BMGFP : sunt VRNLTU 7 qui omnia : quo omnia BMV, *corr.* M² 8 fuerint B *Tho.* : fuerunt B² *cett. codd.* (quae fuerint *om.* R) 13 conspiciendum BMV sinus praestet fecundissimos FR 16 nec R *Rom.* : ne *cett. codd.* ego RK *Rom.* : ergo *cett. codd.*, eo *Ald. Iunt.* 20 prosequar *con. Tho.* 25 muncrare : numerare MVNP, *corr.* P² 26 antestamus *tuetur* Nock ex TLL s.v. antisto : antistamus *corr. Tho.*

antequam his implicitus est, ex aspectu vitarit, is homo est divina intellegentia prudentiaque munitus; fundamentum est enim disciplinae in summa bonitate consistens.

Spiritu autem ministrantur omnia et vegetantur in mundo, qui quasi organum vel machina summi dei voluntati subiectus est. itaque (haec) hactenus a nobis intellegantur. 5

Mente sola intellegibilis, summus qui dicitur deus, rector gubernatorque est sensibilis dei eius qui in se circumplectitur omnem locum, omnem rerum substantiam totamque gignentium creantiumque materiam et omne quicquid est, 10
 XVII quantumcumque est. spiritu vero agitantur sive gubernantur omnes in mundo species, unaquaeque secundum naturam suam a deo distributam sibi. ὅλην autem vel mundus omnium est receptaculum omniumque agitatio atque frequentatio, 15
 quorum deus gubernator, dispensans omnibus rebus mundanis quantum unicuique necessarium. sed spiritu vero implet omnia, ut cuiusque naturae qualitas est, inhalata. est enim cava mundi rotunditas in modum sphaerae ipsa sibi qualitatis vel formae suae causa invisibilis tota, quippe cum quemcumque in ea summum subter despiciendi causa dele- 20

1 ex aspectu BMVFR : et aspectu NPLTU, et ex aspectu G vitarit is : uttarit is B (corr. B²), ut tantis MV 4 in mundum MV 5 qui quasi FRGLTU : quasi BMVNP 6 haec add. Tho. Nock intelligatur GL² (ex intellegitur) TU, post intellegantur gravius distinxit Tho. 12–13 naturam suam BMV GFR : suam naturam NPLTU 13 a deo B²FR GLTU² : deo BMVNP, ad deo U 15 post gubernator dist. Tho. Nock 15–16 omnibus rebus mundanis quantum Ald. Tho. Nock : omnibus quantum rebus mundanis codd. praeter FR, qui omnibus rebus humanis quantum legunt 16 sed om. FRG, est B², spiritus autem R Rom. Ald. Iunt., sed obelo notat Tho. 17 ut : aut BMV, corr. B² inhalata Gold. Tho. Nock : inaltata BMVF, om. GRNPLTU Rom. 20 despicienda MV

geris locum, ex eo, in imo quid sit, videre non possis. propter quod multis loci[s] instar qualitatemque habere creditur. per formas enim solas specierum, quarum imaginibus videtur insculpta, quasi visibilis creditur, cum depicta monstratur; re autem vera est sibi ipsi invisibilis semper. ex quo eius imum, si pars vel locus est in sphaera, Graece Ἀίδης dicitur, siquidem ἰδεῖν Graece videre dicatur, quo visu imum sphaerae careat. unde et ideae dicuntur species, quod sint visibiles formae. ab eo itaque, quod visu priventur, Graece Ἀίδης, ab eo, quod in imo sphaerae sint, Latine inferi nuncupantur. haec ergo sunt principalia et antiquiora et quasi capita vel initia omnium quae sunt in his aut per haec aut de his.

- XVIII 'Omnia haec ergo ipsa, ut dicis, quae sunt, o Trismegiste?'
 'Mundana, ut ita dixerim, specierum omnium, quae insunt, uniuscuiusque, sicuti est, tota substantia. mundus itaque nutrit corpora, animas spiritus. sensus autem, quo dono caelesti sola felix sit humanitas — neque enim omnes sed pauci, quorum ita mens est ut tanti beneficii capax esse possit; ut enim sole mundus, ita mens humana isto clarescit

1 videri NPTU 2 loci[s] *corr. Tho. Nock* 3 per formas enim B²GFR L : per enim formas BMVNPTU 4 insculpta B, insculpta MV, *corr. M²* 6 imum : unum RGTU si pars vel locus est *con. Nock* : vel pars (infera), si Koziol, *Zeitsch. Österr. Gymn.* 1877, 749, [vel pars], (imo) si locus est in sphaera *con. Tho.*, vel pars (ima), si locus (imus) est *Scott* pars : par MV 7 quo(d) visu *corr. Tho.* 8 ideae B²MV : ideo BGFRNP²LTU, deo P quod sint B²Rom. : quo sint B *cett. codd.* 9 visibiles BMVG : visibilis FNPLTU, invisibilis R 14 haec BMV : *om. GFRNPLTU* ut dicis : aut dicis BMV, *corr. B²* quae sunt R Kroll, *Rh. Mus.* 1898, 578 *Tho.* : quae est *cett. codd. Nock* 15 ut ita : ut ipsa NP²LU, ut ipse T, ipsa ut ita FRP insunt in GRNPLTU, *verbum absolute usurpatum esse censet Tho.* 17 anima BMV, *corr. B²* 18 sola *om. MV* 19 beneficii ex beneficiis B²M²

lumine et eo amplius; nam sol quicquid illuminat, aliquando terrae et lunae interiectu interveniente nocte eius privatur lumine; sensus autem cum semel fuerit animae commixtus humanae, fit una ex bene coalescente commixtione materia, ita ut numquam huiusmodi mentes caliginum impediuntur erroribus. unde iuste sensum deorum animam esse dixerunt. ego vero nec eorum dico omnium sed magnorum quorumque et principalium.' 5

XIX 'Quos dicis vel rerum capita vel initia primordiorum, o Trismegiste?' 10

'Magna tibi pando et divina nudo mysteria, cuius rei initium facio exoptato favore caelesti. deorum genera multa sunt eorumque omnium pars intellegibilis, alia vero sensibilis. intellegibiles dicuntur non ideo quod putentur non subiacere sensibus nostris: magis enim ipsos sentimus quam eos quos visibiles nuncupamus, sicuti disputatio perdocebit et tu, si intendas, poteris pervidere. sublimis etenim ratio eoque diviniore ultra hominum mentes intentionesque consistens, si non attentiore aurium obsequio verba loquentis acceperis, transvolabit et transluet aut magis refluet suique se fontis liquoribus miscebit. sunt ergo omnium specierum principes dii. hos sequuntur dii, quorum est princeps οὐσία(ς). hi sensibiles, utriusque originis consimiles suae, qui per sensibilem naturam conficiunt omnia, alter per alterum, 15 20

5 ita ut : tia ut B, ut B²MV 5-6 an caligine ... errorum?
 6 sensum *Tho. Nock* : sensus *codd.* 14 intellegibiles GB³M²
 (ut vid.) *Tho.* : intellegibilis BM *cett. codd.* dicuntur : dicitur
 FRLTU Rom. 15 ipsos : ipse B, ipsa MV, eos R, om. G
 19 loquentis *Tho. Nock* : loquentias B, loquentia B² *cett. codd.*,
 loquentium Rom. Ald. Iunt. 20 acceperis *Tho. Nock* : acceperit
codd. 21 miscebit GR : miscet *cett. codd.* 22 hos sequuntur
 MGFT : hos sequuntur RNPLU, hos consecuntur B *Tho. Nock*,
 nosse quuntur V οὐσία(ς) *corr. Ferguson Nock* 23 utriusque :
 visque BMV 24 alter BMV : altera GFR NPLTU

unusquisque opus suum illuminans. caeli vel quicquid est,
 quod eo nomine comprehenditur, οὐσιάρχης est Iuppiter;
 per caelum enim Iuppiter omnibus praebet vitam. solis οὐ-
 σιάρχης lumen est; bonum enim luminis per orbem nobis
 solis infunditur. XXXVI, quorum vocabulum est Horosco- 5
 pi, id est eodem loco semper defixorum siderum, horum
 οὐσιάρχης vel princeps est, quem παντόμορφον vel omni-
 formem vocant, qui diversis speciebus diversas formas facit.
 septem sphaerae quae vocantur, habent οὐσιάρχας, id est
 sui principes, quam fortunam dicunt aut εἰμαρμένην, qui 10
 bus immutantur omnia lege naturae stabilitateque firmissi-
 ma, sempiterna agitatione variata. aer vero organum est vel
 machina omnium, per quam omnia fiunt; est autem οὐ-
 σιάρχης huius secundus *** mortalibus mortalia et his simi-
 lia. his ergo ita se habentibus, ab imo ad summum † se 15
 admoventibus sic sibi conexa sunt omnia pertinentia ad se
 ac de *** immortalibus mortalia sensibiliaque insensibilibus

5 cf. Stob., *Ecl.* I 21, 9 (I, p. 189, 21 Wachsm.) 7 cf. Lydum,
Mens. IV 7 (p. 70, 22 Wuensch)

5 *post* infunditur *lacunam* indicant Kroll, *Rh. Mus.* 1898, 581
 Tho., sed cf. Baeh., *Rh. Mus.* 1912, 119 Nock 10 *post* principes
lacunam statuunt Kroll Tho.; de hoc toto loco cf. Festugière, *Her-
 métisme et Mystique païenne*, Paris 1967, 121–130; οὐσιάρχην ...
 principem, quam *con.* Scott quam fortunam : quorum fortunam
con. Nock 11 lege GRLTU : leges BMVFN^p, legis B²M² 13
 per quam BR : per quem *cett. codd.* 14 huius : cuius NT, chius
 L *post* secundus *lacunam* statuunt Tho. Nock, secundus {deus}
con. Ferguson, locum *desp.* Tho. 16 admoventibus MVG : at-
 mobentibus B (admoventibus B²), id moventibus NPLTU, semo-
 ventibus R, moventibus F Ald. omnia : omni B Tho. 17 ac :
 at B Tho., et L *lacunam* indicant Gold. Tho. immortalibus
 K : mortalibus *cett. codd.*

adnexa sunt. summa vero gubernatori[s] summo illi domino paret, ** vel esse non multa aut potius unum. ex uno etenim cuncta pendentia ex eoque defluentia cum distantia videntur, creduntur esse quam plurima, adunata vero unum vel potius duo: unde fiunt omnia et a quo fiunt, id est de materia, qua fiunt, et ex eius voluntate, cuius nutu efficiuntur alia.' 5

XX 'Haec iterum ratio quae est, o Trismegiste?'

'Talis, o Asclepi. deus etenim vel pater vel dominus omnium vel quocumque alio nomine ab hominibus sanctius 10 religiosiusque nuncupatur, quod inter nos intellectus nostri causa debet esse sacratum – tanti etenim numinis contemplatione nullo ex his nominibus eum definite nuncupabimus. si enim vox hoc est: ex aere spiritu percusso sonus declarans omnem hominis voluntatem vel sensum, quem forte ex sensibus mente perceperit, cuius nominis tota substantia paucis 15 composita syllabis definita atque circumscripta est, ut esset in homine necessarium vocis auriumque commercium, simul etiam et sensus et spiritus et aeris et omnium in his aut per haec aut de his nomen est totum dei. non enim spero totius 20 maiestatis effectorem omniumque rerum patrem vel dominum uno posse quamvis e multis composito nuncupari nomi-

9 – p. 60, 1 cf. Lactant., *Div. Instit.* I 6, 4

1 gubernatori[s] *Tho. Nock*, gubernationis G *Ald.* 2 post paret lacunam indicant *Gold. Tho.*, improbante *Nock* 7 alia : talia con. *Gold.*, corruptum censet *Tho.* 8–9 trismegiste. Talis : trismegisterialis BMV, trismegiste aliis B² 10 vel om. BMV 14 hoc : haec FR percusso spiritu FR 19–20 aut per haec BMVG : et per haec FRNPLTU 20 aut de his *Tho. Nock* : autem his B, his autem MVG, aut cum his FRNPLTU 22 uno BM²RGLTU : unum MVFNP

ne: hunc vero innomine⟨m⟩ vel potius omninomine⟨m⟩ esse, siquidem is sit unus et omnia, ut sit necesse aut omnia eius nomine aut ipsum omnium nominibus nuncupari. hic ergo solus ut omnia, utraque sexus fecunditate plenissimus, semper voluntatis praegnans suae, parit semper quicquid voluerit procreare. voluntas eius est bonitas omnis. haec eadem bonitas omnium rerum est ex divinitate eius nata natura, uti sint omnia, sicuti sunt et fuerunt, et futuris omnibus dehinc naturam ex se nascendi sufficia⟨n⟩t. haec ergo ratio, o Asclepi, tibi sit reddita, quare et quomodo fiant omnia.' 5 10

XXI 'Utriusque sexus ergo deum dicis, o Trismegiste?'

'Non deum solum, Asclepi, sed omnia animalia et inanimalia. impossibile est enim aliquid eorum quae sunt infecundum esse. fecunditate enim dempta ex omnibus quae sunt, impossibile erit semper esse quae sunt. ego enim et naturam et sensum et mundum dico in se continere [naturam] et nata omnia conservare. procreatione enim uterque plenus est sexus et eius utriusque conexio aut, quod est verius, unitas incomprehensibilis est, quem sive Cupidinem sive Venerem sive utrumque recte poteris nuncupare. hoc 15 20

1 innomine⟨m⟩ *Hild. Tho. Nock* : innomine BMVFGPTU, uno nomine L, nomine R, in homine N omninomine⟨m⟩ *Hild. Tho. Nock* : omni nomine RGTU, omninomine BFNP, omnium nomine L, soni nomine M, nomine V esse, *quod post* aut omnia (l. 2) *in codicibus habetur, post omninomine⟨m⟩ trai. Tho., secl. Rohde, JLZ 1876, 781* 4 *post solus ut omnia distinxit Tho.* 5 *suac praegnans FR* 7 *divin[it]a[te] corr. Reitzenstein, ARW 1904, 398 Tho.* 9 *sufficia⟨n⟩t corr. Kroll, Rh. Mus. 1898, 578* 11 *utriusque sexus cum ergo deum dicis coniungunt Kroll, ibid., Tho., quae verba vulgo continuabantur; sed iam B³ (ut Tho. ipse animadvertit) rectam verborum distinctionem indicaverat* 12 *deum solum BMV FRG : solum deum NPLTU* 13 *enim M²FGRLTU : enim ut BMVNP ineffecundum BMV, corr. B²M²* 16 *sensum FR Tho. : sensum et naturam cett. codd.; locum desp. Nock, ipse naturam mox seclusi*

ergo omni vero verius manifestiusque mente percipito, quod
 ex [omni] illo totius naturae deo hoc sit cunctis in aeternum
 procreandi inventum tributumque mysterium, cui summa
 caritas, laetitia, hilaritas, cupiditas amorque divinus innatus
 est. et dicendum foret quanta sit eius mysterii vis atque 5
 necessitas, nisi ex sui contemplatione unicuique ex intimo
 sensu nota esse potuisset. si enim illud extremum temporis,
 quo ex crebro attritu pervenimus, ut utraque in utramque
 fundat natura progeniem, animadvertas ut altera avide al-
 terius <venerem> rapiat interiusque recondat, denique co 10
 tempore ex commixtione communi et virtutem feminae
 marum adipiscuntur et mares femineo torpore lassescunt.
 effectus itaque huius tam blandi necessariique mysterii in
 occulto perpetratur, ne vulgo irridentibus imperitis utrius-
 que naturae divinitas ex commixtione sexus cogatur erube- 15
 scere, multo magis etiam si visibus irreligiosorum hominum
 subiciantur.

XXII Sunt autem non multi aut admodum pauci, ita ut numera-
 ri etiam in mundo possint, religiosi. unde contingit in multis
 remanere malitiam defectu prudentiae scientiaeque rerum 20

1 percipito *corr. Hild. Tho. Nock* : percepto *codd.* 2 [omni] :
 domino *Kroll, Rh. Mus. 1898, 579 Nock, secl. Tho.* hoc sit : esti
 B, est B²MV 3 ministerium FTU, *corr. F²* 4 laetitia M²R :
 cletitiae B, laetitiae B²M *cett. codd.* 7 sensu BMVFR : om.
 GNPLTU illud : illum BMV, *corr. B³* 8 crebro MVG : cere-
 bro B *cett. codd.* attritu MVG : adtritum B, ad ritum
 FRNPLTU, ad rictum R² pervenimus : prurimus *Hild. Tho.*
 10 venerem *ex Verg. Georg. 3, 137 add. Housman, Class. Papers*
 1174 : rapiat semen R, rapiat *tantum cett. codd.*, semen rapiat
Rom. Tho. 11 communi et virtutem *Tho. Nock* : communiat
 virtutem B, communiet virtutem B², communi virtutem *cett.*
codd. 12 marum feminae FR torpore BMVF : corpore G,
 tempore RNPLTU 13 mysterii : ministerii NPLTU 14 nec
 vulgo BMV 19 contigit GPL

omnium quae sunt. ex intellectu enim rationis divinae, qua constituta sunt omnia, contemptus medelaque nascitur vitiorum mundi totius. perseverante autem imperitia atque inscientia vitia omnia convalescunt vulnerantque animam insanabilibus vitiis, quae infecta isdem atque vitiosa quasi venenis tumescit, nisi eorum, quorum animarum disciplina et intellectus summa curatio est. si solis ergo et paucis hoc proderit, dignum est hunc persequi atque expedire tractatum, quare solis hominibus intellegentiam et disciplinam divinitas suam sit impertire dignata. audi itaque. 5 10

Deus pater et dominus cum post deos homines efficeret ex parte corruptiore mundi et ex divina pari lance componderans, vitia contigit mundi corporibus commixta remanere et alia propter cibos victumque, quem necessario habemus cum omnibus animalibus communem; quibus de rebus necesse est cupiditatum desideria et reliqua mentis vitia animis humanis insidere. diis vero, utpote ex mundissima parte naturae effectis et nullis indigentibus rationis disciplinaeque adminiculis, quamvis immortalitas et unius semper aetatis vigor ipse sit eis prudentia et disciplina, tamen propter unitatem rationis pro disciplina et pro intellectu, ne ab his essent alieni, ordinem necessitatis lege conscriptum aeterna lege constituit, hominem ex animalibus cunctis de sola ratione disciplinaque cognoscens, per quae vitia corporum homines avertere atque abalienare potuissent, ipsos ad immorta- 15 20 25

1 ex intellectu enim rationis B²FR (religionis R) : ex enim intellectu rationis B VNPLTU (intellectum V), ex rationis enim intellectu G, etenim intellectum rationis M 2 medelaque R *Rom.* : medullaque *cett. codd.* (vel medela B²) 3 totius mundi FR 7 si ergo solis FR 9–10 suam divinitas FR 12 corruptiore BMGFRP : corruptione VNLTU 13 contigit vitia FR 16 cupiditatum : cupiditatem B, cupiditates *con. Tho.* 21 pro intellectu : intellectu FR 23 lege BMVGFR : longe NPLTU, *secl. Tho.* 25 ipsis [ad] *con. Nock* ad intentionem spemque immortalitatis FR

litatis spem intensionemque protendens. denique et bonum
 hominem et qui posset immortalis esse ex utraque natura
 composuit, divina atque mortali, et sic compositum est per
 voluntatem dei, hominem constitutum esse meliorem et diis,
 qui sunt ex sola immortalis natura formati, et omnium mor- 5
 talium. propter quod homo diis cognatione coniunctus ipsos
 religione et sancta mente veneratur diique etiam pio affectu
 humana omnia respiciunt atque custodiunt. sed de homini-
 bus istud dictum paucis sit pia mente praeditis. de vitiosis
 vero nihil dicendum est, ne sanctissimus sermo eorum con- 10
 templatione violetur.

Et quoniam de cognatione et consortio hominum deo-
 rumque nobis indicitur sermo, potestatem hominis, o Ascle-
 pi, vimque cognosce. dominus et pater vel, quod est sum-
 mum, deus, ut effector est deorum caelestium, ita homo 15
 fictor est deorum, qui in templis sunt humana proximitate
 contenti, et non solum illuminatur, verum etiam illuminat,
 nec solum ad deum proficit, verum etiam confirmat deos.
 miraris, o Asclepi, an numquid et tu diffidis, ut multi?'

12 et quoniam – 17 contenti August., *Civ. Dei* VIII 23, p. 392, 23

3 compositum est : compositum FR *Tho.* 4 constitutum esse :
 constitutum est esse BFR *Tho.*, constitutum et esse B² et diis :
 diis FR 5 qui sunt : quos NLTU, quis P formati : formavit
 LTU 6 cognatione : cognitione GNPLTU 7 venerantur MV,
corr. M² 9 istud paucis dictum sit F, paucis istud dictum est R,
 istud dictum sit paucis P 15 effector : affector NP 16 fictor
 BMVG *August.* : effector FRNPLTU 17 contenti B²MVGRP :
 contempti BFNLTU illuminatur ... illuminat F²R *Tho. Nock* :
 illuminantur ... illuminant *cett. codd.* 18 ad deum BMVGFR :
 ad eum NPLTU conformat B²R *Gold. Tho. Nock, sed cf. Mahé,*
Hermès en Haute-Égypte II, 224 deos : deus BMVG, *corr.*
 B²M²

‘Confundor, o Trismegiste, sed tuis verbis libenter adensus, felicissimum hominem iudico, qui sit tantam felicitatem consecutus.’

‘Nec immerito miraculo dignus est, qui est omnium maximus. deorum genus omnium confessione manifestum est de mundissima parte naturae esse prognatum signaque eorum sola quasi capita pro omnibus esse. species vero deorum, quas conformat humanitas, ex utraque natura conformatae sunt, ex divina, quae est purior multoque diviniore, et ex ea, quae infra homines est, id est ex materia qua fuerint fabricatae, et non solum capitibus solis sed membris omnibus totoque corpore figurantur. ita humanitas semper memor naturae et originis suae in illa divinitatis imitatione perseverat, ut, sicuti pater ac dominus, ut sui similes essent, deos fecit aeternos, ita humanitas deos suos ex sui vultus similitudine figuraret.’

XXIV ‘Statuas dicis, o Trismegiste?’

‘Statuas, o Asclepi. videsne quatenus tu ipse diffidas? statuas animatas sensu et spiritu plenas tantaque facientis et talia, statuas futurorum praescias eaque sorte, vate, somniis

12 ita humanitas – 16 figuraret August., *Civ. Dei* VIII 23, p. 393,
 4 17 statuas dicis – p. 65, 9 religione servasse August., *Civ. Dei* VIII 23, p. 393, 10

5 confessione Rohde, JLZ 1876, 781 Tho. Nock : confectum esse R, confusione cett. codd. 6 prognatum : prognatum B (corr. B²), pregnatum G, propugnatum VP, propagatum R 8–9 conformatae sunt B² Vulc. : conformata est B cett. codd. 9 purior B : prior cett. codd. 10 infra Scott Mahé : intra codd. fabricati LTU 12 semper BMVFR August. : om. GNPLTU 14 pater : deus R, om. F 18 vides August. 19–20 tanta et talia FR 19 facientis BMVFNP : facientes GRN²LTU 20 statuasque LTU, corr. T² eaque B² August. : easque B cett. codd. sorte BU August. : forte cett. codd. vate somniis T² August. : vatas omnes B, vittas omnis B², vatas omnis MV, fata somnis M², vates omnis somniis R, vates ominis G, vates omnis cett. codd.

multisque aliis rebus praedicentes, imbecillitates hominibus
facientes easque curantes, tristitiam lactitiamque pro meri-
tis. an ignoras, o Asclepi, quod Aegyptus imago sit caeli aut,
quod est verius, translatio aut descensio omnium quae gu-
bernantur atque exercentur in caelo? et, si dicendum est 5
verius, terra nostra mundi totius est templum. et tamen,
quoniam praescire cuncta prudentes decet, istud vos ignora-
re fas non est: futurum tempus est cum appareat Aegyptios
incassum pia mente divinitatem sedula religione servasse et
omnis eorum sancta veneratio in irritum casura frustrabitur. 10
e terris enim est ad caelum recursura divinitas linqueturque
Aegyptus terraque, sedes religionum quae fuit, viduata nu-
minum praesentia destituetur. alienigenis enim regionem
istam terramque complentibus non solum neglectus religio-
num, sed, quod est durius, quasi de legibus a religione, pieta- 15
te cultuque divino statuatur praescripta poena prohibitio.
tunc terra ista sanctissima, sedes delubrorum atque templo-
rum, sepulcrorum erit mortuorumque plenissima. o Aegypte,

17 tunc terra – 18 plenissima August., *Civ. Dei* VIII 26, p. 402, 7

2 tristitiam lactitiamque August. *Tho.* : tristitiamque *codd.* (lactitiamque *add. supra versum* T²) 4 omnium quae : omniumque MV 5 et si : ac si August. 6–7 quoniam tamen NPLTU 7 prudentem August. 8 tempus est : tempus et BMV, *corr.* B² cum : quo Augustini *codex Corbeiensis Mahé ex A* appareat BMVGT²FR : apparet NPLTU, apparebit B² egyptios FR : aegyptos BMVT, egiptus GLU, aegyptiis NP, aegyptis B²M² 9 in casum MV, *corr.* M² servasset BMV, *corr.* B²M² 10 eorum : deorum Bernays, *Gesamm. Abhandl. I*, 330 *Tho.* 11 enim est B²R : enim et B *cett. codd.* (enim F) 12 aegyptus B²FRGL²T² : aegyptos BMVNPLTU quae fuit sedes religionum FRL viduata : vidua tamen MV 13 alienigenis : alienis MV 14 neglectus Rom. Nock : neglectum *codd., locum desp. Tho.* complentibus : competentibus MV 15 a religione : ac religione VG 17 terra : terrena NPLTU 18 mortuorumque : mortuumque MV, *corr.* M²

Aegypte, religionum tuarum solae supererunt fabulae cae-
 que incredibiles posteris tuis solaque supererunt verba lapi-
 dibus incisa tua pia facta narrantibus et inhabitabit Aegyp-
 tum Scythes aut Indus aut aliquis talis, id est vicina barbaria.
 divinitas enim repetit caelum, deserti homines toti morien- 5
 tur atque ita Aegyptus deo et homine viduata deseretur. te
 vero appello, sanctissimum flumen, tibi que futura praedico:
 torrenti sanguine plenus adusque ripas erumpes undaeque
 divinae non solum polluentur sanguine, sed totae rumpentur
 et vivis multo maior numerus erit sepulchrorum; superstes 10
 vero qui foret, lingua sola cognoscetur Aegyptius, actibus
 XXV vero videbitur alienus. quid fles, o Asclepi? et his amplius
 multoque deterius ipsa Aegyptus suadebitur imbueturque
 peioribus malis, quae sancta quondam, divinitatis amantis-
 sima, deorum in terra suae religionis merito sola deductio, 15
 sanctitatis et pietatis magistra, erit maximae (in)credulitatis
 exemplum. et tunc taedio hominum non admirandus videbi-
 tur mundus nec adorandus. hoc totum bonum, quo melius
 nec fuit nec est nec erit quod videri possit, periclitabitur
 eritque grave hominibus ac per hoc contemnetur nec dilige- 20
 tur totus hic mundus, dei opus inimitabile, gloriosa con-
 structio, bonum multiformi imaginum varietate composi-

1 cacque B² *Vulc.* : chaeque B, heque G, exaeque N, et equae MFRLPTU, lacteque V 2 tuis K *Rom.* : suis *cett. codd.* (suis ex sui B²) 5 repetit *tuetur Nock* : *repetet B²G² Tho.*, repet G 6 te : tu BMV, *corr.* B² 8 undaeque BMF : undeque VGRPLTU, undique N 9 (cor)rumpentur *Bernays, Gesamm. Abhandl. I, 330 Tho.*, erumpentur MV, rumpentur M² 10 sepulchrorum : sepulchrorum R A *Rom.* 11 foret : erit FR 12 videbatur MV, *corr.* M² 13 imbueturque BMV, *corr.* B² 14 et divinitatis FR 16 incredulitatis *Puech apud Mahé, op. cit. 236* : crudelitatis *codd.* 20 diligitur B²M²GR : diligenter BMVNLTU, diligenter FP 22 bonum : boni GT, bona P (*corr.* P²)

tum, machina voluntatis dei in suo opere absque invidia suffragantis, in unum omnium, quae venerari, laudari, amari denique a videntibus possunt, multiformis adunata congestio. nam et tenebrae praeponentur lumini et mors vita utilior iudicabitur; nemo suspiciet caelum, religiosus pro insano, irreligiosus putabitur prudens, furiosus fortis, pro bono habebitur pessimus. anima enim et omnia circum eam, quibus aut immortalis nata est aut immortalitatem se consequuturam esse praesumit secundum quod vobis exposui, non solum risui sed etiam putabitur vanitas. sed mihi credite, et capitale periculum constituetur in eum, qui se mentis religioni dederit. nova constituentur iura, lex nova, nihil sanctum, nihil religiosum nec caelo nec caelestibus dignum audietur aut mente credetur. fit deorum ab hominibus dolenda secessio, soli nocentes angeli remanent, qui humanitate commixti ad omnia audaciae mala miseros manu iniecta compellunt, in bella, in rapinas, in fraudes et in omnia quae sunt animarum naturae contraria. tunc nec terra constabit nec navigabitur mare nec caelum astrorum cursibus nec siderum cursus constabit in caelo, omnis vox divina necessaria taciturnitate mutescet, fructus terrae corrumpentur nec fecunda tellus erit

15 nocentes angeli: cf. Lactant., *Div. Inst.* II 15, 8

1 in suo opere : suo operi GLTU invidia FRGLTU : invidia BMVNP 3 possunt : debent GLT, debent vel possunt U adunata : erit adunata GLTU 7 enim et : etenim et NLTU circum ea LT 8 se consequuturam : secum secuturam MV 10 sed mihi : et mihi FR credite et : credite etiam FR 11 capitale : capital BMVF, corr. B²M² 13 audietur : audiet MV 14 fit : fiet B² Λ Mahé, *op. cit.*, 239 ab hominibus : ab omnibus MV 15–16 remanebunt ... compellent B² Λ Mahé, *ibid.* 15 humanitati B²FR 18 innavigabitur NGLTU

XXVI et aer ipse maesto torpore languescet. haec et talis senectus
 veniet mundi: irreligio, inordinatio, irrationabilitas bono-
 rum omnium. cum haec cuncta contigerint, o Asclepi, tunc
 ille dominus et pater, deus primipotens et unius gubernator
 dei, intuens in mores factaque nefaria, voluntate sua, quae 5
 est dei benignitas, vitiis resistens et corruptelae omnium,
 errorem revocans, malignitatem omnem vel illuvione dilu-
 ens vel igne consumens vel morbis pestilentibus (bell)isque
 per diversa loca dispersis finiens ad antiquam faciem mun-
 dum revocabit, ut et mundus ipse adorandus videatur atque 10
 mirandus et tanti operis effector et restitutor deus ab homi-
 nibus, qui tunc erunt, frequentibus laudum praeconiis bene-
 dictionibusque celebretur. haec enim mundi genitura: cunc-
 tarum reformatio rerum bonarum et naturae ipsius sanctis-
 sima et religiosissima restitutio percoacta temporis cursu, 15
 quae est et fuit sine initio sempiterna. voluntas etenim dei

1–2 cf. Lactant., *Epit.* 66, 6; *Div. Inst.* VII 14, 16 3 cum haec –
 10 revocabit *graece apud* Lactant., *Div. Inst.* VII 18, 4

1 torpore BFG²LT : torpere NP, corpore MVGU, tempore R
 languescet B²FRGTU : languescit MVNP, languescunt L, lingue-
 scit B 5 nefaria *con. Tho.* : voluntaria *codd. Nock*, violenta *con.*
Ferguson, desp. Tho. 6 corruptelae FR Rom. : corruptela *cett.*
codd. 8 morbis : moribus MV 11 hominibus : omnibus
 MV 13 (re)genitura *con. Rohde, J LZ 1876, 781* 15 percoac-
 ta ... cursu BMVFNP *Nock Mahé* : percoactum ... cursum
 GLTU, percunctata ... cursu R, peracta .. cursu *Kroll, Rhein. Mus.*
1898, 581 Tho. per coactum ... cursum *Iunt. Rohde, J LZ 1876,*
780, peracto ... cursu Rom. 15–16 *iuncturam* cursu, quae tue-
 tur *Mahé ad locum, qui censet latinum interpretem graecum ver-*
bum περίοδος, quod feminini generis est, relativo pronomine item
feminini generis vertisse; (dei voluntate) ante quae est add. Tho.,
(voluntate) add. Gold., (sed voluntate) add. Nock

caret initio, quae eadem est et, sicuti est, sempiterna. dei enim natura consilium est voluntatis.'

'Bonitas summa consilium, o Trismegiste?'

'Voluntas, o Asclepi, consilio nascitur et ipsum velle e voluntate. neque enim impense aliquid vult, qui est omnium plenissimus et ea vult quae habet. vult autem omnia bona et habet omnia quae vult. omnia autem bona et cogitat et vult. hoc est autem deus, eius imago mundus, boni (bonus).'

XXVII 'Bonus, o Trismegiste?'

'Bonus, o Asclepi, ut ego te docebo. sicuti enim deus omnibus speciebus vel generibus, quae in mundo sunt, dispensator distributorque est bonorum, id est sensus, animae et vitae, sic et mundus tributor est et praestitor omnium quae mortalibus videntur bona, id est et alternationis partuum temporalium, fructuum nativitatis, augmentorum et maturitatis et horum similium; ac per hoc deus supra verticem summi caeli consistens ubique est omniaque circum inspicit. sic est enim ultra caelum locus sine stellis ab omnibus rebus corpulentis alienus. dispensator(vitae) qui est, inter caelum et terram obtinet locum, quem lovem vocamus. terrae vero et mari dominatur Iuppiter Plutonium et hic nutritor est animantium mortalium et fructiferarum. horum omnium viribus fructus, arbusta et terra vegetantur. aliorum vero vires

1 sicuti BMVGF *mg.* : sicuti NPLTU, ubique FR 4 o asclepi voluntas FR 6 et ea vult B, sed ea vult B² 8 eius boni imago mundus FR (bonus) *add. Kroll, Rhein. Mus. 1898, 579 Tho. Nock, confirmante* Λ 12 sensus FR : sensibus *cett. codd.* 13 praestator BMV 14 id est et : et *om.* FR GLU, *secl. Tho., defendit Nock ex Löfstedt, Synt. II, 227* partuum : partium R GPT (*corr. P²*) Λ Mahé, *op. cit.*, 248 15 post temporalium *dist. Tho., post partuum vulgo distinguebatur* 17 circumspicit FR, *corr. F mg.* 19 alienis FPG, *corr. P²G²* vitae post dispensator *add. Nock Mahé, ante dispensator add. Scott* 20 obtinebit NPLTU 21 dominator MV

et effectus per omnia quae sunt distribuentur. distribuentur vero, qui terrae dominantur, et collocabuntur in civitate in summo initio Aegypti, quae a parte solis occidentis conde-
tur, ad quam terra marique festinabit omne mortale genus.'

'Modo tamen hoc in tempore ubi isti sunt, o Trismegiste?' 5

'Collocati sunt in maxima civitate in monte Libyco. et haec usque eo narrata sint.

De immortali vero aut de mortali modo disserendum est. multos enim spes timorque mortis excruciat verae rationis ignaros. mors enim efficitur dissolutione corporis labore de- 10
fessi et numeri completi, quo corporis membra in unam machinam ad usus vitalis aptantur. moritur enim corpus, quando hominis vitalia ferre posse destiterit. haec est ergo mors, corporis dissolutio et corporalis sensus interitus, de qua sollicitudo supervacua est. sed et alia necessaria, quam 15
aut ignoratio aut incredibilitas contemnit humana.'

'Quid est, o Trismegiste, quod aut ignorant aut esse posse diffidunt?'

XXVIII 'Audi ergo, o Asclepi. cum fuerit animae e corpore facta discessio, tunc arbitrium examenque meriti eius transiet in 20

8 Stob., *Floril.* V 1087, 1 H. 19 Lydus, *Mens.* IV 32 et 149 (p. 90, 24 et p. 167, 15 Wuensch)

1 *prius* distribuentur : distribuuntur F *alterum* distribuentur : restituentur *con. Ferguson*, discedent *ex* Λ *con. Mahé* 4 festinabit B² R GT² : festinavit BMVFNPLTU genus mortale GL 5 in hoc tempore M, in hoc corpore V, hoc tempore FR *Rom.* 7 narrata sint B² *Rom.* : narrata sunt B *cett. codd.* 8 aut de : et de F, et R 9 enim : igitur FR *Rom.* 10 dissolutione B² FRP² GLTU : desolutione BVNP, desolatione M 12 vitalis B *Tho.* : vitales B³ *cett. codd.* 15 sed et alia : sed est alia B² *Vulc.*, sed alia FR *Rom.* 19 o asclepi FRNPLTU Λ : asclepi BMVG e corpore GNLTU Λ : a corpore FR, corpore BMVP

summi daemonis potestatem, isque eam cum piam iustam-
que perviderit, in sibi competentibus locis manere permittit;
sin autem delictorum illitam maculis vitiisque oblitam vide-
rit, desuper ad ima deturbans procellis turbinibusque aeris,
ignis et aquae saepe discordantibus tradit, ut inter caelum et 5
terram mundanis fluctibus in diversa semper aeternis poenis
agitata rapiatur, ut in hoc animae obsit aeternitas, quod sit
immortali sententia aeterno supplicio subiugata. ergo ne his
implicemur, verendum, timendum cavendumque esse co-
gnosce. incredibiles enim post delicta cogentur credere non 10
verbis sed exemplis, nec minis sed ipsa passione poenarum.'

'Non ergo, Trismegiste, hominum delicta sola humana
lege puniuntur?'

'Primo, Asclepi, terrena quae sunt, omnia sunt mortalia;
tunc ea etiam quae sunt corporali ratione viventia et a vi- 15
vendo eadem corporum ratione deficientia. ea omnia pro
vitae meritis aut delictis poenis obnoxia tanto post mortem
severioribus subiciuntur, quanto in vita forsitan fuerint cela-
ta, dum viverent. praescia etenim omnium rerum divinitate
reddentur, perinde ut sunt, pro delictorum qualitatibus 20
poenae.'

XXIX 'Qui sunt digni maioribus poenis, o Trismegiste?'

'Qui damnati humanis legibus vitam violenter amittunt,
ut non naturae animam debitam sed poenam pro meritis
reddidisse videantur. contra iusto homini in dei religione et 25

5 ignis GPLTU A : igni BMVFRN tradit ut *Vulc. Tho. Nock* : traditur BMVGNLTU, traditur ut B², tradit atque FR, *om.*
P 7 rapiatur B : raptatur *cett. codd.* obsit animae aeternitas
FR obsita MV 8 ne is MV, *corr.* M² 9 timendum *om.* MV
10 dilecta BMV, *corr.* B²M² 16 ea : ex MV, et *corr.* M² 18
severioribus BMVFP : sevirioribus RGNLTU, *corr.* N² 20 red-
duntur : redduntur MV 22 dignis MV, *corr.* M²

in summa pietate praesidium est. deus enim tales ab omnibus tutatur malis. pater enim omnium vel dominus et is, qui solus est omnia, omnibus se libenter ostendit, non ubi sit loco nec qualis sit qualitate nec quantus sit quantitate, sed hominem sola intelligentia mentis illuminans, qui discussis ab animo errorum tenebris et veritatis claritate percepta toto se sensu intelligentiae divinae commiscet, cuius amore a parte naturae, qua mortalis est, liberatus immortalitatis futurae concipit fiduciam. hoc ergo inter bonos malosque distabit. unus enim quisque pietate, religione, prudentia, cultu et veneratione dei clarescit quasi oculi(s) vera ratione perspecta et fiducia credulitatis suae tantum inter homines quantum sol lumine ceteris astris antistat. ipse enim sol non tam magnitudine luminis quam divinitate et sanctitate ceteras stellas illuminat. secundum etenim deum hunc crede, o Asclepi, omnia gubernantem omniaque mundana illustrantem animalia sive animantia sive inanimantia. si enim animal mundus vivensque semper et fuit et est et erit, nihil in mundo mortale est. viventis etenim semper uniuscuiusque partis, quae est, sicuti est, [in] ipsoque mundo semper uno coque animali semperque vivente, in eo nullus est mortalitatis locus. ergo vitae aeternitatisque debet esse plenissimus, si semper cum necesse est vivere. sol ergo, sicuti mundus sempiternus est, sic et ipse semper gubernator vitalium vel totius

2 vel dominus : et dominus FR 5 mentis intelligentia GF 7 commiscet GRLTU : commiscet BMVFN 8 qua : quo NP
 10 unusquisque enim FRL Rom. 11 dei om. MV oculi(s) Rom. vera ratione : veneratione MVN 12 credulitatis : crudelitatis GT 17 si enim FRGLTU Rom. : sive enim BMVNP
 18 mundus RGLTU : mundum BMVFN 20 in ipsoque : in secl. Tho., ut cum genetivo absoluto, Graeco more ll. 19–20 posito, ablativus absolutus coniungeretur, -que secl. Kroll, Rh. Mus. 1898, 579 21 in eo om. R Rom. 22 vite et eternitatis FR

vivacitatis eorumque frequentator vel dispensator est. deus
 ergo viventium vel vitalium, in mundo quae sunt, sempiter-
 nus gubernator est ipsiusque vitae dispensator aeternus. se-
 mel autem dispensavit; vita vitalibus cunctis aeterna lege
 XXX praestatur hoc more, quo dicam. in ipsa enim aeternitatis 5
 vivacitate mundus agitur et in ipsa vitali aeternitate locus
 est mundi. propter quod nec stabit aliquando nec corrumpetur,
 sempiternitate vivendi circumvallatus et quasi constrictus.
 ipse mundus vitae dispensator est his omnibus quae in
 se sunt, et locus est omnium quae sub sole gubernantur, et 10
 commotio mundi ipsius ex duplici constat effectu: ipse extrinsecus
 vivificatur ab aeternitate vivificatque ea, quae intra
 se sunt, omnia, differens numeris et temporibus statutis atque
 infixis cuncta per solis effectum stellarumque discursum,
 omni[a] temporaria ratione divina lege conscripta. 15
 terrenum autem tempus aeris qualitate, aestuum frigorisque
 varietate dinoscitur, caeleste vero reversionibus siderum ad
 eadem loca temporaria conversione currentium. et mundus

4 dispensavit *tuetur Nock gravius distinguens, dispensata corr. Tho.*, dispensavit (vitam, quae) vita *con. Nock* (dispensavit aeterna lege cunctis vitalibus vitam *reformant FR Rom.*); quae ante praestatur *add. con. Kroll, ibid.* vita B *Tho.*: vitam *cett. codd.* cunctis: cuncta BMV 5 quo: quod MV, *corr. M²* 7 nec stabit aliquando *Zink, Eos 1864, 82 Tho. Nock*: nec stabili quando BMVGNPLTU, nexu stabili quando T², non corrumpetur aliquando stabili sempiternitate *FR Rom.* 8 post constrictus *distinxit Kroll, Rh. Mus. 1898, 575 Tho. Nock* 9 est itaque dispensator vitae *FR* 10 gubernatur MV, *corr. M²* 11 ipsius mundi NLTU, cuius mundi commotio *FR Rom.* 15 omni[a] *corr. Tho. Nock* temporaria BMFNP: temporalia B²RGLTU, tempora V 16 aestuum B²MGF: aestivum BPLTU, estinum RN, aestuumque V *Rom.* 18 temporaria BMFNPTU: temporalia B²VGL, temporali R conversione FRT² *Rom.*: conversatione BMVGNPLTU recurrentium *FR Rom.*

est receptaculum temporis, cuius cursu et agitatione vegetatur, tempus autem ordinatione servatur. ordo et tempus innovationem omnium rerum, quae in mundo sunt, per alternationem faciunt. cunctis ergo ita se habentibus nihil stabile, nihil fixum, nihil immobile nec nascentium nec caelestium nec terrenorum: solus deus et merito solus; ipse enim in se est et a se est et circum se totus est, plenus atque perfectus, isque sua firma stabilitas est nec alicuius impulsu [nec] loco moveri potest, cum in eo sunt omnia et in omnibus ipse est solus, nisi aliquis audeat dicere ipsius commotionem in aeternitate esse; sed magis et ipsa immobilis aeternitas, in quam omnium temporum agitatio remeat et ex qua omnium temporum agitatio sumit exordium. deus ergo stabilis fuit <semper> semperque similiter cum eo aeternitas constitit, mundum non natum, quem recte sensibilem dicimus, intra se habens. huius dei imago hic effectus est mundus, aeternitatis imitator. habet autem tempus stabilitatis suae vim atque naturam, quamvis semper agitetur, ea ipsa in se reverendi necessitate. itaque quamvis sit aeternitas stabilis, immobilis atque fixa, tamen quoniam temporis, quod mobile est, in aeternitatem semper revocatur agitatio caque mobilitas ratione temporis vertitur, efficitur ut et ipsa aeternitas immobilis quidem sola per tempus, in quo ipsa est et est in eo omnis agitatio, videatur agitari. sic efficitur ut et aeternitatis stabilitas moveatur et temporis mobilitas stabilis fiat fixa lege currendi. sic et deum agitari credibile est in se

1 reptaculum BMV, corr. B²V² 2 innovationem BFP²U : innovatione MVGRNPT, ignovationem L 5 nec nascentium : nec secl. con. Kroll, Rh. Mus. 1898, 579 probante Nock 8 firmus stabilitate Scott nec secl. Kroll, ibid. Tho. Nock 10 commotionem : commonitionem BMV 11 e(s)t ipsa Tho. 12–13 remeat – agitatio om. BMVR Rom. 12 remeat FP : remaneat GNLTU 14 <semper> add. Tho. Nock constitit : consistit B²V 21 revocantur MV 24 ut et : ut MV 26 ergo sic FR

ipsum eadem immobilitate. stabilitatis etenim ipsius in magnitudine est immobilis agitatio; ipsius enim magnitudinis immobilis lex est. hoc ergo, quod est tale quod non subicitur sensibus, indefinitum, incomprehensibile, inaestimabile est; nec sustineri etenim nec ferri nec indagari potest. ubi enim et quo et unde aut quomodo aut quale sit, incertum est. fertur enim in summa stabilitate et in ipso stabilitas sua, sive deus sive aeternitas sive uterque sive alter in altero sive uterque in utroque sunt. propter quod aeternitas sine definitione est temporis, tempus autem, quod definiri potest vel numero vel alternatione vel alterius per ambitudinem reditu, aeternum est. utrumque ergo infinitum, utrumque videtur aeternum. stabilitas enim utpote defixa, quod sustinere, quae agitabilia sunt, possit, beneficio firmitatis merito obtinet principatum.

XXXII Omnium ergo quae sunt, primordia deus est et aeternitas. mundus autem, quod sit mobilis, non habet principatum; praevenit enim mobilitas eius stabilitatem suam in legem agitationis sempiternae habendo immobilem firmitatem. omnis ergo sensus divinitatis similis immobilis ipse in stabilitate se commovet sua: sanctus et incorruptus et sempiternus est et, si quid potest melius nuncupari, dei summi in ipsa veritate consistens aeternitas, plenissimus omnium sensibilibus et totius disciplinae, consistens, ut ita dixerim, cum

1 stabilitatis BFR (FR *totum locum licentius reformant*) P² : stabilitas GNLTU, stabilitates P, stabilis MV, stabilita Scott etenim BMV : enim FR GNPLTU 3 immobilis lex : immobilitas lex Scott 6 aut quomodo : et quomodo MVG 8 sive deus om. BMV 10 non potest GLTU 11 reditu F : reditus cett. codd., rediens Rom. 13 quo sustinere FR Rom. probante Tho. sustinere : sunt in aere BMV, corr. B² 20 sensus {divinus} con. Tho. divinitatis : divinitati B²M²V² similis om. FR Rom. 21 sua se commovet FR Rom. 22 et si om. BMV 23 aeternitas : et aeternitas NPLTU omnium sensibilibus FR Rom.

deo. sensus vero mundanus receptaculum est sensibilibus
 omnium specierum et disciplinarum. humanus vero *** ex
 memoriae tenacitate, quod memor sit omnium quas gesse-
 rit rerum. usque ad humanum enim animal sensus divinitas
 descendendo pervenit. deus enim summus divinum sensum
 cunctis confundi noluit, ne erubesceret aliorum commixtio-
 ne animantium. intelligentia enim sensus humani, qualis aut
 quanta sit, tota in memoria est praeteritorum: per eam enim
 memoriae tenacitatem et gubernator effectus est terrae. in-
 tellectus autem naturae et qualitas sensus mundi ex omnibus
 quae in mundo sensibilia sunt poterit pervideri. aeter-
 nita(ti)s, quae secunda est, ex sensibili mundo sensus datus
 qualitasque dinoscitur. at intellectus qualitatis qualitasque
 sensus summi dei sola veritas est, cuius veritatis in mundo
 nequidem extrema linea umbra dinoscitur. ubi enim quid
 temporum dimensione dinoscitur, ibi sunt mendacia; ubi
 geniturae, ibi errores videntur. vides ergo, o Asclepi, in qui-
 bus constituti quae tractemus aut quae audeamus attingere.

2 post vero lacunam indicant Gold. Tho. Nock; pendet suppl.
 Brakman, Rev. Instr. Belg. 1907, 303 improbat Baeh., Rh. Mus.
 1912, 122 3 gesserit : gerit NLTU 4 sensus om. Iunt. divi-
 nitas : divinitatis B²FR Rom. 5 summus corr. Tho. Nock : sum-
 mum codd. (unde divinumque corr. R Rom.), suum B² 6 post
 cunctis add. animantibus GLTU Rom. cett. edd. praeter Tho. 8
 eam : ea NP, eum G, eam ex eorum (ut vid.)L² 10 autem
 BMVFRP : enim GNLTU et qualitas con. Nock : et qualitatis
 Tho., et qualitate BMVFN, ex qualitate GLTU, qualitate et FR
 Rom. 11 aeternita(ti)s corr. Tho. Nock 12 datus : statum L,
 status TU, datur Tho. 13 at : ad MV, ac corr. M² qualitatis
 om. BMV 15 umbra : umbrave B² Vulc. Tho.; ipse autem Tho.
 suspicatur extrema linea ablat. esse coll. Ter. Eunuch. 640 16 ibi
 sunt M² Gold. : ubi sunt codd. 17 ibi errores Gold. : ubi errores
 codd. videtur BM, corr. M²

sed tibi, deus summe, gratias ago, qui me videndae divinitatis luminasti lumine, et vos, o Tat et Asclepi et Hammon, intra secreta pectoris divina mysteria silentio tegite et taciturnitate celate.

Hoc autem differt intellectus a sensu, quod intellectus noster ad qualitatem sensus mundi intellegendam et dinoscendam mentis pervenit intentione, intellectus autem mundi pervenit ad aeternitatem et deos noscendos, qui supra se sunt, et sic contingit hominibus, ut quasi per caliginem, quae in caelo sunt, videamus, quantum possibile est per conditionem sensus humani. haec autem intentio pervidendis tantis angustissima est nobis, latissima vero, cum viderit, felicitate conscientiae.

XXXIII De inani vero, quod iam magnum videtur esse quam plurimis, sic sentio: inane nec esse aliquid nec esse potuisse nec futurum umquam. omnia enim mundi sunt membra plenissima, ut ipse mundus sit plenus atque perfectus corporibus qualitate formaque diversis et speciem suam habentibus et magnitudinem. quorum unum est alio maius aut alio aliud minus et validitate et tenuitate diversa. nam et quaedam eorum validiora facilius videntur sicuti et maiora; minora vero aut tenuiora aut vix videri aut omnino non possunt, quas solum res esse attractione cognoscimus. unde contigit multis credere haec non esse corpora et esse inanes locos, quod est impossibile. sicuti enim quod dicitur extra mun-

1 videndae : videnda BMV, videndo M² divinitatis tuac FR Rom. 2 Tat Bernays, *Gesamm. Abhandl.* I, 328–329 : statī R, tati cett. codd., cati Rom. et o asclepi LTU 7 intentione : intentionem BFR, corr. B² 12 felicitate : felicitas est Kroll, Rh. Mus. 1898, 580 Tho. 14 quod iam BMV Nock : quod etiam cett. codd., quod tam Vulc. Tho. 15–16 nec futurum : futurum BMV 23 res esse editio Fabri Stapulensis apud Stephanum (1505), Tho. Nock : esse eas R, esse F, eas esse cett. codd. contigit : contingitur BMV

dum, si tamen est aliquid (nec istud enim credo), sic habe-
 <to>, plenum esse intellegibilium rerum, id est divinitati
 suae similium, ut hic etiam sensibilis mundus qui dicitur sit
 plenissimus corporum et animalium naturae suae et qualita-
 ti convenientium, quorum facies non omnes videmus sed 5
 quasdam ultra modum grandes, quasdam brevissimas,
 <cum>, aut propter spatii interiecti longitudinem aut quod
 acie sumus obtunsi, tales nobis esse videantur aut omnino
 propter nimiam brevitatem multis non esse credantur.

Dico nunc daemones, quos credo commorari nobiscum, 10
 et heroas, quos inter aeris purissimam partem supra nos et
 aethera, ubi nec nebulis locus est nec nubibus nec ex signo-
 rum aliquorum agitatione commotio. propter quod, Asclepi,
 inane nihil dixeris, nisi cuius rei inane sit hoc, quod dicis
 inane, praedixeris, ut inane ab igni, ab aqua et his similibus, 15
 quod, etsi contigerit videri quod inane possit esse a rebus
 huiusmodi, quamvis sit breve vel magnum quod inane vide-
 XXXIV tur, spiritu tamen et aere vacuum esse non possit. similiter
 vero de loco dicendum est, quod vocabulum solum intellec-
 tu caret. locus enim ex eo, cuius est, quid sit, apparet. princi- 20
 pali etenim dempto nomine, significatio mutilatur. quare
 aquae locus, ignis locus aut his similium recte dicemus. sicu-

1 nec enim istud credo FR habe(to) *con. Tho.* : habeo
 MV *Nock*, ab eo *cett. codd.* 2 esse : eum esse B²MV divinita-
 ti BR : divinitatis *cett. codd.* 7 cum *add. Tho.*, ut *add. Nock*
 8 obtusi *ex obtunsi* B²R² 9 a multis FR *Rom.* 10 daemones
Rom., *ex daemones corr.* B² 11 et heroas BMVGFR : et hereas
 N, et aereas LTU, et aereos R², et bereas P, ethereos B² 12 aeth-
 era *Koziol, Zeitschr. Österr. Gymn. 1877, 749 Tho.* : in terram
 BMVNPLTU, terram FRG, in terra B²M², aetheream *Rohde,*
JLZ 1876, 781, inter ea Nock nec nubibus B : *om. cett. codd.*
 16 quod inane LTU : quid inane BMVGFP, quia inane R 21 no-
 mine : nomini B, nominis B²MV nomine dempto FR *Rom.*

ti enim inane esse aliquid impossibile est, sic et locus solus
 quid sit, dinosci non potest. nam si posueris locum sine eo
 cuius est, inanis videbitur locus, quem in mundo esse non
 credo. quodsi inane nihil est, nec per se quid sit locus, appa-
 ret, nisi ei aut longitudinis aut latitudinis aut altitudinis ad- 5
 dideris, ut corporibus hominum, signa. his ergo sic se habentibus,
 o Asclepi et vos qui adestis, scitote intellegibilem mundum,
 id est qui mentis solo obtutu dinoscitur, esse incorporalem
 nec eius naturae misceri aliquid posse corporale, id est quod
 possit qualitate, quantitate numerisque dinosci: 10
 in ipso enim nihil tale consistit. hic ergo sensibilis qui dicitur
 mundus receptaculum est omnium sensibilibus specierum,
 qualitatum vel corporum, quae omnia sine deo vegetari non
 possunt. omnia enim deus et ab eo omnia et eius omnia
 voluntatis. quod totum est bonum, decens et prudens, ini- 15
 mitabile et ipsi soli sensibile atque intellegibile et sine hoc
 nec fuit aliquid nec est nec erit. omnia enim ab eo et in ipso
 et per ipsum, et variae et multiformes qualitates et magnae
 quantitates et omnes mensuras excedentes magnitudines et
 omniformes species. quas si intellexeris, o Asclepi, gratias 20
 acturus es deo: si in totum animadverteres, vera ratione perdisces
 mundum ipsum sensibilem et, quae in eo sunt, omnia a superiore
 illo mundo quasi ex vestimento esse contexta.
 XXXV unumquodque enim genus animalium, o Asclepi, cuiuscum-
 que vel mortalis vel immortalis vel rationalis (vel irrationalis) 25
 sive sit animans sive sine anima sit, prout cuique est

5 longitudinis ... latitudinis ... altitudinis B : longitudes ...
 latitudes ... altitudes B² cett. codd. (sed aut altitudinis om.
 GLTU) 6 hominum secl. Scott 9 naturae : natura NPLTU
 18 et variae BMV : om. cett. codd. 19 omnes : omnem Rom.
 mensuras B corr. Gold. : mensuram FR Rom., mensurae
 MVGNPLTU excedentes : sex cedentes MV 21 si in to-
 tum : si totum Rom., sin totum GR Tho. Nock 24 enim om.
 NLTU 25 vel mortalis om. R Rom. vel immortalis om.
 MVG 25 (vel irrationalis) add. Gold. Tho. Nock

genus, sic singula generis sui imagines habent, et quamvis unumquodque animalis genus omnem generis sui possideat formam, in eadem forma singula tamen sui dissimilia sunt, ut hominum genus quamvis sit uniforme, ut homo dinosci ex aspectu possit, singuli tamen in eadem forma sui dissimiles sunt. species enim, quae divina est, incorporealis est, et quicquid mente comprehenditur. cum itaque haec duo, ex quibus constant formae, corpora (et) incorporalia sint, impossibile est formam unamquamque alteri simillimam nasci horarum et climatum distantibus punctis, sed immutantur totiens quot hora momenta habet circuli circumcurrentis, in quo est ille omniformis quem diximus deus. species ergo permanet ex se totiens pariens imagines tantas tamque diversas quanta habet conversio mundi momenta, qui(a) mundus in conversione mutatur; species vero nec mutatur nec convertitur. sic generum singulorum formae sunt permanentes in eadem sua forma dissimiles.

XXXVI 'Et mundus speciem mutat, o Trismegiste?'

'Vides ergo, o Asclepi, tibi omnia quasi dormienti esse narrata! quid est enim mundus aut ex quibus constat nisi ex omnibus natis? ergo hoc vis dicere de caelo, terra et elementis. nam quae alia magis frequenter mutantur in species? caelum umescens vel aescens vel frigescens vel ignescens vel clarescens vel sordescens, in una caeli specie haec sunt, quae saepe alternantur, species. terra vero speciei suae multas

6-7 ut quicquid *Tho.* 8 constant BMVGTU : constat FRNPL formae *Tho. Nock* : forma et *codd.* (et) *add. Kroll, Rh. Mus. 1898, 580 Tho. Nock* 11 quot B²M²GRNPLTU : quod BMVF ora MV 12 deus : deum VT 14 qui(a) *Kroll, ibid. Tho.* 19 ergo *om. NLTU* 22 nam quae B *con. Kroll, Rh. Mus. 1898, 580* : namque *cett. codd.* post species *dist. Kroll, ibid.* 24 haec tuetur *Nock* : he G, hac *Rom. Tho. post sunt dist. Kroll, Rh. Mus. 1898, 575, post specie dist. vulg.* 25 speciei : specie MV

immutationes habet semper, et cum parturit fruges et cum eadem partus nutrit suos, fructuum omnium cum reddit varias diversasque qualitates et quantitates atque stationes aut cursus et ante omnis arborum, florum, bacarum qualitates, odores, sapes, species. ignis facit conversiones plurimas atque divinas. solis etenim et lunae omniformes imagines sunt; sunt enim quasi speculorum nostrorum similes imaginum similitudines aemulo splendore reddentium. sed iam de talibus sint satis dicta talia. 5

XXXVII Iterum ad hominem rationemque redeamus, ex quo divi- 10
no dono homo animal dictum est rationale. minus enim miranda, etsi miranda sunt, quae de homine dicta sunt; omnium enim mirabilium vincit admirationem, quod homo divinam potuit invenire naturam eamque efficere. quoniam ergo proavi nostri multum errabant circa deorum rationem 15
increduli et non animadvertentes ad cultum religionemque divinam, invenerunt artem, qua efficerent deos. cui inventae adiunxerunt virtutem de mundi natura convenientem eamque miscentes, quoniam animas facere non poterant, evocantes animas daemonum vel angelorum, eas indiderunt 20

9 sed iam — p. 82, 2 habere potuissent August., *Civ. Dei* VIII 24, p. 396, 7 17 cui inventae — p. 82, 18 nominibus nuncupentur August., *Civ. Dei* VIII 26, p. 403, 6

2 eadem MVGR : eadem BFNPLTU nutritat : nutritat GR Rom. reddit B²M : redditu BNPLU, redditur V, redditum T, redditu FG (reditu etiam R, qui totum locum licentius reformat)
3 varias B²M : aeras FR, aeris GNPLTU, erias B, om. V diversasque : diversas RGLTU 6 divinas : diurnas con. Kroll, Rh. Mus. 1898, 580 et lunae : et om. NLTU omniformes BFRG : et omniformes MVNPLTU 10 ex quo : ex qua LTU 13 vincit : vicit B August., corr. B² 14 eamque : eam BMV, corr. B² effecire BMV, corr. B²

imaginibus sanctis divinisque mysteriis, per quas idola et
 bene faciendi et male vires habere potuissent. avus enim
 tuus, Asclepi, medicinae primus inventor, cui templum con-
 secratum est in monte Libyae circa litus crocodillorum, in
 quo eius iacet mundanus homo, id est corpus — reliquus 5
 enim vel potius totus, si est homo totus in sensu vitae, melior
 remeavit in caelum, omnia etiam nunc hominibus adiumenta
 praestans infirmis numine nunc suo, quae ante solebat medi-
 cinae arte praebere. Hermes, cuius avitum mihi nomen est,
 nonne in sibi cognomine patria consistens omnes mortales 10
 undique venientes adjuvat atque conservat? Isin vero Osiris
 quam multa bona praestare propitiam, quantis obesse sci-
 mus iratam! terrenis etenim diis atque mundanis facile est
 irasci, utpote qui sint ab hominibus ex utraque natura facti
 atque compositi. unde contingit ab Aegyptiis haec sancta 15
 animalia nuncupari colique per singulas civitates eorum ani-
 mas, quorum sunt consecratae viventes, ita ut et eorum legi-
 bus incolantur et eorum nominibus nuncupentur. per hanc
 causam, o Asclepi, quod aliis quae colenda videntur atque
 veneranda, apud alios dissimiliter habentur, ha(n)c prop- 20
 ter[ea] bellis se lacessere Aegyptiorum solent civitates.'

XXXVIII 'Et horum, o Trismegiste, deorum, qui terreni habentur,
 cuiusmodi est qualitas?'

3 o Asclepi *August.* 8 ante *om. August.* solebat GFR : solet
 BMVNPLU *August.* Nock 9 cuius nomine avitum FR 10
 nonne *August.* : non BMVG, nomine NPLU, *om.* FR patria
August. : patriam *codd.* 11 isin NPLU *August.* : ysim R, ysin F,
 ipsa MVG, ipsi B 14 qui sint : qui sunt B²M²V ex utraque
 natura GL *ex emend.* R *August.* : extraque naturam BMFNPLU
 (natura U), ex utraque naturam V 14–15 facti atque
 B²M²GRNPLU : facit atque B, faciatque MV, facietque V² 15
 contigit *August.* 17 consecratae M²R *August.* : consecrata M
cett. codd. ut et : ut MV *August.* 18 incoantur B, incohentur
 MV 20 ha(n)c propter[ea] *corr. Tho.* : hac propter B, hac
 propterea MV, ac propterea B² *cett. codd.* Nock, propterea Kroll,
Rh. Mus. 1898, 581 23 est qualitas : qualitas est NPLU

‘Constat, o Asclepi, de herbis, de lapidibus et de aromati-
 bus divinitatis naturam in se habentibus. et propter hanc
 causam sacrificiis frequentibus oblectantur, hymnis et laudi-
 bus et dulcissimis sonis in modum caelestis harmoniae con-
 continentibus, ut illud quod caeleste est, caelesti usu et fre-
 quentatione illectum in idola possit lactum, humanitatis pa-
 tiens, longa durare per tempora. sic deorum factor est homo.
 et ne putassis fortuitos effectus esse terrenorum deorum, o
 Asclepi: dii caelestes inhabitant summa caelestia, unusquis-
 que ordinem, quem accepit, complens atque custodiens, hi
 nostri vero singillatim quaedam curantes, quaedam sortibus
 et divinatione praedicentes, quaedam providentes hisque
 pro modo subvenientes humanis amica quasi cognatione au-
 xiliantur.’

XXXIX ‘Quam ergo rationis partem εἰμαρμένην vel fata incolunt, 15
 o Trismegiste? ane caelestes dii catholicorum dominantur,
 terreni incolunt singula?’

‘Quam εἰμαρμένην nuncupamus, o Asclepi, ea est neces-
 sitas omnium quae geruntur, semper sibi catenatis nexibus
 vincta. haec itaque est aut effectrix rerum aut deus summus 20

18 Lydus, *Mens.* IV 7 (p. 70, 22 Wucnsch)

2 divinitatis naturam B² MVG *Tho.* : divinitatis naturalem B,
 vim divinitatis naturalem FRNPLU *Rom.*, divinitatis naturalem
 vim Nock 3 oblectantibus MV 5 istud quod est caeleste FR
 caelesti usu B² *Rom.* : caelestius B *cett. codd.* (caelestis P), *desper.*
Nock, ut dittographiam addub. Kroll, Rh. Mus. 1898, 580 8
 putassis B : putasses *cett. codd.* (putes B²) 13 modo : mundo
 MVG 15 εἰμαρμένην *Rom.* : himarmene vel tale aliquid *codd.*
 fata : facta NPLU 16 ane B² : ante BMVGNP, aut L, aut ante
 U, si FR *Rom.* 18 εἰμαρμένην *Rom.* (*hic et in sequentibus*) :
 himarmene *codd.* (hemarmene F)

aut ab ipso deo qui secundus effectus est deus aut omnium
 caelestium terrenarumque rerum firmata divinis legibus di-
 sciplina. haec itaque εἰμαρμένη et necessitas ambae sibi invi-
 cem individuo conexas sunt glutino, quarum prior εἰμαρ- 5
 μένη rerum omnium initia parit, necessitas vero cogit ad
 effectum quae ex illius primordiis pendent. has ordo conse-
 quitur, id est textus et dispositio temporis rerum perficien-
 darum. nihil est enim sine ordinis compositione; in omnibus
 mundus iste perfectus est; ipse enim mundus ordine gestatur
 XL vel totus constat ex ordine. haec ergo tria: εἰμαρμένη, ne- 10
 cessitas, ordo, vel maxime dei nutu sunt effecta, qui mun-
 dum gubernat sua lege et ratione divina. ab his ergo omne
 velle aut nolle divinitus aversum est totum. nec ira etenim
 commoventur nec flectuntur gratia, sed serviunt necessitati
 rationis aeternae, quae aeternitas inaversibilis, immobilis, 15
 insolubilis est. prima ergo εἰμαρμένη est, quae iacto velut
 semine futurorum omnium sufficit prolem. sequitur necessi-
 tas, qua ad effectum vi coguntur omnia. tertius ordo, textum
 servans earum rerum quas εἰμαρμένη necessitasque dis-
 ponit. haec ergo est aeternitas, quae nec coepit esse nec 20
 desinet, quae fixa immutabili lege currendi sempiterna com-
 motione versatur oriturque et occidit alternis saepe per
 membra ita ut variatis temporibus isdem, quibus occiderat,
 membris oriatur; sic est enim rotunditas volubilis ratio, ut
 ita sibi coartata sint cuncta, ut initium, si[t] quod sit, volubi- 25

4 quarum GFR *Rom.* : quorum BMVNPLU 5 necessitas
 B²GRPL : necessitatis MVFNL²U, necessitates B 5–6 ad effec-
 tum B²R *Rom.* : effectum GLU, affectum BMVFNP 8 in omni-
 bus : in hominibus MV 11 qui R *Rom.* : que *cett. codd.* 15
 rationis : rationes BMV (*corr.* B²) aeternae : et aeternae NP
 16 velut iacto FRL 17 sufficit : suscipit B²R *Rom.* 22 occidit
 FRG *Tho.* : occidet BMVNPLU Nock 22–23 alternis saepe
 membris *Ferguson* 24 est *om.* MV rotunditatis *Scott* 25
 si[t] *corr.* *Tho.* Nock : sit BMVN, *om.* FRGPLU

litatis ignores, cum omnia se semper et praecedere videantur et sequi. eventus autem vel fors insunt omnibus permixta mundanis.

Dictum est vobis de singulis ut humanitas potuit, ut voluit permisitque divinitas. restat hoc solum nobis, ut benedictentes deum orantesque ad curam corporis redeamus. satis enim nos de divinis rebus tractantes velut animi pabulis saturavimus.' 5

XLI De adyto vero egressi cum deum orare coepissent in austrum respicientes – sole etenim occidente cum quis deum 10 rogare voluerit, illuc debet intendere, sicuti et sole oriente in eum qui subsolanus dicitur – iam ergo dicentibus precationem Asclepius ait voce submissa: 'o Tat, vis suggeramus patri iusserit ut ture addito et pigmentis precem dicamus deo?' quem Trismegistus audiens atque commotus ait: 'me- 15 lius, melius ominare, Asclepi. hoc enim sacrilegis simile est, cum deum roges, tus ceteraque incendere. nihil enim deest ei, qui ipse est omnia aut in eo sunt omnia. sed nos agentes gratias adoremus. haec sunt enim summae incensiones dei, gratiae cum aguntur a mortalibus. 20

Gratias tibi, summe, exsuperantissime. tua enim gratia tantum sumus cognitionis tuae lumen consecuti, nomen sanctum et honorandum, nomen unum, quo solus deus est benedicendus religione paterna, quoniam omnibus paternam pietatem et religionem et amorem et quaecumque est dulcior 25 efficacia, praebere dignaris condonans nos sensu, ratione, intellegentia: sensu, ut te cognoverimus; ratione, ut te suspi-

9 adyto : abdito B² 13 Tat, vis *Tho. Nock* : tatus B, tati *cett. codd.* (stati R) 16 sacrilegis *tuetur Nock* : sacrilegii K (*quod receperunt Kroll, Rh. Mus. 1898, 581 Tho.*), sacrilegiis *Rom. cett. edd.* 19 haec : hae *Rom. cett. edd. praeter Nock* summae : summi *Scott* 23 quo : quod NPLU, qui V 26 condonans FGLU : condonas BMVNP, et donans R 27 cognoverimus : cognoscamus B²R *Rom.*

cionibus indagemus; cognitione, ut te cognoscentes gaudemus. ac numine salvati tuo gaudemus quod te nobis ostenderis totum, gaudemus quod nos in corporibus sitos aeternitati fueris consecrare dignatus. haec est enim humana sola gratulatio, cognitio maiestatis tuae. cognovimus te et lumen 5 maximum, solo intellectu sensibile; intellegimus te, o vitae vera vita, o naturarum omnium fecunda praegnatio; cognovimus te, totius naturae tuo conceptu plenissimum; cognovimus te, aeterna perseveratio. in omni enim ista oratione adorantes bonum bonitatis tuae hoc tantum deprecamur, ut 10 nos velis servare perseverantes in amore cognitionis tuae et numquam ab hoc vitae genere separari'.

Haec optantes convertimus nos ad puram et sine animalibus cenam.

2 ac : hac MV (corr. M²), hoc V² tuo gaudemus : tuo gaudeamus GRL 5 et lumen : et *secl. Tho.*, o lumen Scott 6 sensibile corr. *Reitzenstein*, ARW 1898, 395 : sensibili *codd.* intelleximus FRP te FRNPLU : om. BMVG 7 vera : vere MV vita : via R Rom. 8 naturae : naturam MV, natorum R Rom. plenissimum B : plenissime *cett. codd.*, plenissimae *Reitz.*, *ibid. Tho. Nock* 8-9 cognovimus te *secl. Reitz.*, *ibid. Tho. Nock* ΗΡΜΟΥ ΘΡΙΣΜΗΓΙΘΟΥ ΒΙΒΛΟC ΙΗΡΑ ΠΡΟC ΑΚΚΛΗ-ΠΙΟ ΠΡΟC ΦΟΝΗ ΘΗCΑ EXPLICIT FELICITER : haec fere G NPU (om. FELICITER G), EXPLICIT FELICITER L, EXPLICAT tantum B³, nulla subscriptio FRBMV

DE PLATONE ET EIUS DOGMATE

LIBER I

180
1 Platonem habitudo corporis cognomentum dedit, namque
Aristocles prius est nominatus. ei Ariston fuisse pater dictus
est; ceterum Perictione, Glauci filia, mater fuit; et de utro-
que nobilitas satis clara. nam Ariston pater per Codrum ab
ipso Neptuno originem duxit; a Solone sapientissimo, qui 5
legum Atticarum fundator fuit, maternus derivatus est san-
guis. sunt qui Platonem augustiore conceptu prosatum di-
181 cant, cum quidem Apollinis figuratio Perictionae se miscuis-

Capita I–IV : cf. Schol. Lucani X, 180 (*Commenta Bernensia*, ed. H. Usener, Lipsiae 1869, pp. 321–323); Iohann. Sarisber., *Poly-cr.* VII 5; p. 87, 1 cf. Diog. Laer., *Vit. Phil.* III 1; III 4 etc.; Anon., *Prolegom. in Plat. philos.* p. 196sq.; Olymp., *Vit. Plat.*, p. 190 sqq. Hermann

DE PLATONE ET EIUS DOGMATE BM (*add.* Apuleius M²) V, Appuleii Madaurensis Platonis discipuli de Platone et eius dogmate liber incipit APb, APULEII MADAURENSIS DE HABITUDINE DOCTRINAQUE ET NATIVITATE PLATONIS PHILOSOPHI. LIBER. II. INCIPIT FELICITER F, APULEI MADAURENSIS LIBER DE PLATONIS DOGMATE R, INCIPIT APULEIUS DE DOGMATE PLATONIS L, *nullam inscriptionem habent* NPU

2 aristocles BFR : aristodes MV, aristoteles (*vel* aristoti-) A NPLU Ioh. 4 per Codrum Rom. : per coorum *codd.* (peccorum M, per quorum L) 5 Solone : salone PL, *corr.* L² 7 prosatum om. LU 8 quidem : quaedam Scal. Vulc. Elmen. Flor. Perictionae Colv. Flor. Tho. Beau. : perictioni *codd.* Ioh. Sarisb., Perictione Rom., (cum) Perictione Koziol, *Zeitschr. Österr. Gymn.* 1877, 750

- set. mense etiam, qui apud Atticos Thargelion dicitur, natus est, die qua apud Delum Latona fertur Apollinem Dianam-
 182 que peperisse. pridie Socraten genitum accepimus. somnium
 etiam Socratis scitum ferunt: nam vidisse sibi visus est cygni
 pullum ex altari, quod in Academia Cupidini consecratum 5
 est, volasse et in eius gremio resedissee et postea olorem illum
 183 pinnis caelum petisse canore musico auditus hominum deo-
 rumque mulcentem. cum hoc Socrates in conventu amico-
 rum referret, Ariston Platonem puerum oblaturus Socrati
 magistro commodum prosequabatur. quem ubi adspexit ille 10
 ingeniumque intimum de exteriori conspicatus est facie: 'hic
 ille erat, amici', inquit, 'de Academia Cupidinis cygnus'.
 II Talis igitur ac de talibus Plato non solum heroum virtuti-
 bus praestitit, verum etiam aequiperavit divum potestatibus.
 nam Speusippus domesticis documentis instructus et pueri 15
 eius acre in percipiendo ingenium et admirandae verecun-
 diae indolem laudat et pubescentis primitias labore atque
 184 amore studendi imbutas refert et in viro harum incrementa
 virtutum et ceterarum convenisse testatur. ex isdem genito-

p. 88, 4 sqq. cf. Diog. Laer., *Vit. Phil.* III 5; p. 88, 15 cf. *ibid.* III 2

1 Thargelion BMVA : targelion R, thargilion FPLU, thargion N 4 socratis scitum APb : socratis citum BMVFNPU, socratis circum RL, Socrati scitum Gold. visus : visum RNPLU 6 volasse : evolasse *schol. Luc. Tho.* 7 pinnis (*vel* pennis) BMVAFR : penitus NPLU 8 amicorum *corr. Tho. Beau.* : hominum deorumque A, hominum *cett. codd.* 10 commodum FRNPLU : comodo BMV, comode A 11 conspicatus : auspicatus *Jahn, Philol.* 1867, 7 *probante Helm, BPW* 1909, 843 15 documentis *om. LU* 16 acre RCPb *Ioh. Colv.* : aere *cett. codd.* in percipiendo *Ioh. Sarisb. Colv.* : in perciendo *codd.*, in aere partiendo *Rom.* 17 pubescentis : pubescentes B³MV *Ioh. Sarisb.*

ribus Glaucus et Adimantus ei fratres fuerunt. doctores habuit in prima litteratura Dionysium, at in palaestra Aristonem Argis oriundum tantosque progressus exercitatio ei contulit, ut Pythia et Isthmia de lucta certaverit. picturae non aspernatus artem tragoediis et dithyrambis se utilem finxit. iamque carminum confidentia elatus certatorem se profiteri cupiebat, ni Socrates humilitatem cupidinis ex eius mentibus expulisset et verae laudis gloriam in eius animum 185 inserere curasset. et antea quidem Heracliti secta fuerat imbutus, verum cum se Socrati dedisset, non solum ingenio 10 atque doctrina Socraticos ceteros vicit, verum etiam labore et elegantia illustravit sapientiam ab eo sibi traditam: labore, quo adserere cam nisus est, elegantia, per quam venusta-

p. 89, 4 cf. Diog. Laer., *Vit. Phil.* III 4; p. 89, 6 cf. *ibid.* III 5; Anon., *Prolegom.* 3; Olymp., *Vit. Plat.* 3; p. 89, 6-9 cf. Diog. Laer., *ibid.* III 5-6

1 adimantus B *Ioh. Sarisb.* (*ut vid.*) : adamantus ARPU, adamantes MV, adamantos FN, amantus F 4 Pythia et B²U *Colv.* : pythiae *vel* phithiae B *cett. codd. Ioh. Sarisb.*, Pythia Rom. Isthmia Ald. : ethistmia B, thetistmia (*vel similia*) *cett. codd.*, isthinia Rom. lucta R Rom. : luctu A, luctata *cett. codd.* 5 tragoediis LUC *schol. Luc. Ioh. Sarisb.* : tragoedis L² *cett. codd.* (tragoedias F) se utilem AR *Ioh. Rom.* : sentilem *cett. codd.*, stilum *e schol. Luc. con. Usener* 6 finxit FC : fixit *cett. codd.* 7 ni BMVF : nisi ARNPLU *Ioh.* 9 heracliti BMV : heraclidis AFRNPLU *Ioh. Sarisb.* secta : senecta BMV, *corr.* B² 11 ceteros socraticos FR *Ioh. Sarisb.* 13 elegantia AF²*Ioh.* : elegantiam F *cett. codd.*

186 te et maiestate verborum ei plurimum adhibuit dignitatis.
 III sed posteaquam Socrates homines reliquit, quaesivit unde
 proficeret et ad Pythagorae disciplinam se contulit. quam
 etsi ratione diligenti et magnifica instructam videbat, rerum
 tamen continentiam et castitatem magis cupiebat imitari et, 5
 quod Pythagoreorum ingenium adiutum disciplinis aliis scien-
 tiebat, ad Theodorum Cyrenas, ut geometriam disceret, est
 profectus et astrologiam adusque Aegyptum ivit petitem, ut
 inde prophetarum etiam ritus addisceret. et ad Italiam ite- 10
 rum venit et Pythagoreos Eury[ta]tum Tarentinum et senio-
 rem Archytam sectatum atque ad Indos et Magos intendisset
 animum, nisi tunc cum bella vetuissent Asiatica. quapropter
 187 inventa Parmenidae ac Zenonis studiosius exsecutus ita om-
 nibus quae admirationi sunt singula suos libros explevit, ut
 primus tripertitam philosophiam copularet sibi invicem 15

p. 90, 3–8 cf. Diog. Laer., *Vit. Phil.* III 6; p. 90, 7–8 cf. Cic., *Resp.* I 10, 16; *Fin.* V 29, 87; p. 90, 9–10 cf. Diog. Laer., *ibid.* III 6; p. 90, 11 cf. Plat., *Epist.* 7, 338c; 339c; 350a; Cic., *Resp.* I 10, 16; Diog. Laer., *ibid.* III 21; p. 90, 11–12 cf. Diog. Laer., *ibid.* III 7; Olymp., *Vit. Plat.* 5; Anon., *Prolegom.* 4; p. 90, 13 sqq. cf. Diog. Laer., *ibid.* III 8; Anon., *ibid.*; p. 90, 14 cf. Cic., *Acad.* I 5, 19; Albin., *Epitom.* 3, 1; Diog. Laer., *ibid.* III 56 etc.

7 cyrenas BFRU : chirenas MVNPL, cirenas A 8 ivit *schol.*
Luc. Rom. : fuit *codd.*, petiit *Ioh. Sarisb.* 10 Eury[ta]tum *corr.*
Ald. 11 sectatum *Rom.* : sectatus *codd.*, sectatus est *schol. Luc.*
Tho. Beau. atque : quin *schol. Luc.* 12 tunc : tunc et
 NPLU Asiatica *Rom.* (cf. enim Diog. Laer. III, 8) : caletica
codd. Ioh., desp. Tho.; dialectica cum sequentibus coniungentes
Gold. Beau., Eleatica Chodaczek, Eos 1928, 77 Redfors, *Echtheits-*
kritische etc., 42

- necessarias partes nec pugnare inter se tantummodo sed etiam mutuis adiuuare auxiliis ostenderet. nam quamvis de diversis officinis haec ei essent philosophiae membra suscepta, (ab Heraclitiis) naturalis, a Pythagoreis [dialectica] rationalis atque moralis ex ipso Socratis fonte, unum tamen ex 5
- 188 omnibus et quasi proprii partus corpus effecit et, cum principes harum familiarum impolitas sententias et inchoatas auditoribus tradidissent, eas hic cum ratione limando tum ad orationis augustae honestissimam speciem induendo perfectas atque etiam admirabiles fecit. 10
- IV Multi auditorum eius utriusque sexus in philosophia flourerunt. patrimonium in hortulo, qui Academiae iunctus fuit, et in duobus ministris et in patera, qua diis supplicabat, reliquit; auri tantum quantum puer nobilitatis insigne in 189 auricula gestavit. ceterum tres ad Siciliam adventus mali 15 quidem carpunt diversis opinionibus disserentes. sed ille primo historiae gratia, ut naturam Aetnae et incendia concavi montis intellexeret, secundo petitu Dionysi, ut Syracusanis adsisteret, est profectus, et ut municipales leges eius provinciae disceret; tertius eius adventus fugientem Dionem impetrata a Dionysio venia patriae suae reddidit. 20

Quae autem consulta, quae δόγματα Graece licet dici, ad utilitatem hominum vivendique et intellegendi ac loquendi

p. 91, 13 cf. Diog. Laer., Vit. Phil. III 18 sqq.

1 tantummodo : eammodo B (corr. B²), unde eas modo con. Tho. 4 (ab Heraclitiis) ex Diog. Laer. III, 8 addidi, veteres editiones aliquatenus secutus (scilicet Romanam, Aldinam, Iuntinam), quae eadem verba post naturalis addiderunt naturalis a : naturali a B, naturalia a B² MV dialectica secl. Tho., de Eleaticis Armini, Eranos 1928, 327 Beau. rationalis secl. Gold. post rationalis lacunam indicant Gold. Tho.; (ab Eleaticis) suppl. censet Gold. 9 induendos M, induendas V, inducendo ALU 18 dionysi B Tho. Beau. : dionysii cett. codd. 20 disceret ex discerent B, diceret LU tertius est AR 21 a dionysia MV 22 δόγματα Iunt. : dogmata codd. 23 vivendique PaN² s.v. (ut vid.) Rom. : videndi qui B, videndique cett. codd.

rationem extulerit, hinc ordiemur. nam quoniam tres partes philosophiae congruere inter se primus obtinuit, nos quoque separatim dicemus de singulis a naturali philosophia facientes exordium.

- V Initia rerum tria esse arbitratur Plato: deum et materiam 5
 190 inabsolutam, informem, nulla specie nec qualitatis significatione distinctam, rerumque formas, quas ἰδέας idem vocat. sed haec de deo sentit, quod sit incorporeus. is unus, ait, ἀπερίμετρος, genitor rerumque omnium extractor, beatus et beatificus, optimus, nihil indigens, ipse conferens cuncta. 10
 quem quidem caelestem pronuntiat, indictum, innominabilem et, ut ait ipse, ἀόρατον, ἀδάμαστον, cuius naturam
 191 invenire difficile est, si inventa sit, in multos eam enuntiari non posse. Platonis haec verba sunt: θεὸν εὐρεῖν τε ἔργον εὐρόντα τε εἰς πολλοὺς ἐκφέρειν ἀδύνατον. materiam vero 15

p. 92, 3–4 cf. Alkin., *Didask.* 8; Aet., *Plac.*, p. 288, 1 Diels; Hippol., *Philos.*, p. 567, 7 Diels; Diog. Laer., *Vit. Phil.* III 69 etc.; p. 92, 9 cf. Plat., *Tim.* 29e; 30a; Apul., *Apol.* 64; *De deo Socr.* 124; Alkin., *Didask.* 10; p. 92, 14–15 Plat., *Tim.* 28c; p. 92, 15 cf. Plat., *Tim.* 52a sqq.; 49c; 51a

5 initiarum MV, corr. V² 6 inabsolutam, informem – distinctam corr. et transp. Beau. : post commemorat (p. 93, 1) corr. et transp. Sinko, diss. 5, inabsolutas, informes – distinctas post vocat codd. Lectionem traditam tuentur Tho. Redfors, op. cit., 21 Barra, RAAN 1965, 35 Regen, NAWG 1988, 1, 46–47 7 quas ἰδέας Ald. : quas ideas vel quasi deas codd. 9 ἀπερίμετρος Ald. Iunt. : aprimetros RNPL, apimetros BMVA, epimetros F, aperimetros U Rom. genitor BMV : rerumque genitor AFNPLU, rerum genitor R, ⟨animarum⟩ genitor con. Whittaker, *Studies in Platonism etc.* VIII, 152 n. 33 extractor Oud. Beau. : extortor codd., desp. Gold. Tho. 12 ἀόρατον ἀδάμαστον Iunt. : aoraton adamaston codd. 14 Platonis verba fere integra habet U, mendosa cett. codd. (om. R); primus edidit Flor.

- improcreabilem incorruptamque commemorat, non ignem
neque aquam nec aliud de principiis et absolutis elementis
esse, sed ex omnibus primam, figurarum capacem fictioni-
que subiectam, adhuc rudem et figurationis qualitate vidua-
192 tam deus artifex conformat universa⟨m⟩. infinitam vero id- 5
circo quod ei sit interminata magnitudo. nam quod infini-
tum est indistinctam magnitudinis habet finem atque ideo,
cum viduata sit fine, infinibilis recte videri potest. sed
neque corpoream nec sane incorpoream concedit esse. ideo
autem non putat corpus, quod omne corpus specie quali- 10
cumque non careat; sine corpore vero esse non potest dicere,
quod nihil incorporale corpus exhibeat, sed vi et ratione sibi
eam videri corpoream, atque ideo nec ⟨t⟩actu solo neque
tamen sola opinione cogitationis intellegi. namque corpora
propter insignem evidentiam sui simili iudicio cognosci, sed 15
quae substantiam non habent corporum, ea cogitationibus
videri. unde adulterata opinione ambiguam materiae huius
intellegi qualitatem.
- VI Ἰδέας vero, id est formas omnium, simplices et aeternas
esse nec corporales tamen; esse autem ex his, quae deus 20
sumpserit, exempla rerum quae sunt eruntve, nec posse am-
193 plius quam singularum specierum singulas imagines in ex-
emplaribus inveniri gignentiumque omnium ad instar cerae
formas et figurationes ex illa exemplorum impressione si-
gnari. 25

p. 93, 3–4 cf. Plat., *Tim.* 50d; p. 93, 17 cf. *ibid.*, 52b; p. 93, 19
sqq. cf. *ibid.* 28a; 29b; 48e; Xenocr., *fragm.* 30 Heinzc = 94
Isnardi

2 absolutis BMV AFR : absolutis NPLU 3 fictionique *Stew.* :
factionique *codd.* 5 universa⟨m⟩ *corr. Colu.* 6 interminator
NPLU 9 nec sane V² *corr. Gold.* : sed ne sane B³ RP, sed sane
BV *cett. codd.*, neque sane *Rom.* 13 ⟨t⟩actu *corr. Gold.* 14
opinionem cogitationis : cogitatione *conieceram, Maia* 1966, 163
cogitationis : cogitaciones MV, *corr. M²* corpora : corporea RL,
corpoream U 19 ἰδέας *Flor.* : ideas *codd.* 20 autem : aut
NPLU

- Οὐσας, quas essentias dicimus, duas esse ait, per quas
 cuncta gignantur mundusque ipse; quarum una cogitatione
 sola concipitur, altera sensibus subici potest. sed illa, quae
 mentis oculis comprehenditur, semper et eodem modo et sui
 par ac similis invenitur, ut quae vere sit; at enim altera 5
 opinione sensibili et irrationabili aestimanda est, quam nasci
 et interire ait. et sicut superior vere esse memoratur, hanc
 non esse vere possumus dicere. et primae quidem substan-
 tia vel essentiae primum deum esse et mentem formasque
 rerum et animam; secundae substantiae omnia quae infor- 10
 mantur quaeque gignantur et quae ab substantiae superioris
 exemplo originem ducunt, quae mutari et converti possunt,
 labentia et ad instar fluminum profuga. adhuc illa, quam
 dixi, intellegendi substantia quoniam constanti nititur robo-
 re, etiam quae de ea disputantur, ratione stabili et fide plena 15
 sunt; at eius, quae veluti umbra et imago est superioris,
 rationes quoque et verba, quae de ea disputantur, inconstan-
 ti sunt disciplina.
- VII Initium omnium corporum materiem esse memoravit;
 hanc et signari impressione formarum. hinc prima elementa 20
 esse progenita, ignem et aquam et terram et aera. quae si
 elementa sunt, simplicia esse debent neque ad instar syl-
 labarum nexu mutuo copulari, quod istis evenit, quorum

p. 94, 2 sqq. cf. Plat., *Tim.* 37 bc; p. 94, 21–23 cf. *ibid.*, 48 bc

3 sensibus BMVAFR : sensus NPLU 5 similis BMVF : sui
 similis ARNPLU ut quae Rohde, *JLZ* 1876, 781 : et quae
codd. 9 mentem : tamen MV 16 eius BMVA : huius
 FRNPLU 19 materiem BMVA : materiam FRNPLU *edd.* 21
 et aquam et terram : aquam terram FR 23 quod istis *Lips.* : que
 istis *codd.* quorum *corr. Beau.* : quarum *codd.*

substantia multimoda potestatum coitione conficitur. quae
 cum inordinata permixtaque essent, ab illo aedificatore
 mundi deo ad ordinem numeris et mensuris in ambitum
 195 deducta sunt. haec e plurimis elementis ad unum redacta
 esse. et ignem quidem et aera et aquam habere originem 5
 atque principium ex trigono, qui sit anguli recti, imparibus
 (lateribus); terram vero de recti[s] quidem anguli[s] trigo-
 nis, sed fastigiis paribus, esse. et prioris quidem formae tres
 species existere: pyramidem, octangulam et vigintiangulam
 sphacram. et pyramidem figuram ignis in se habere, octan- 10
 gulam vero aeris, angulatam vices sphacram aquae dicatam
 esse, aequipedum vero trigonum efficere ex sese quadratum,
 196 κύβον, quae terrae sit propria. quapropter mobilem pyra-
 midis formam igni dedit, quod eius celeritas agitationi huius
 videatur esse consimilis. secundae velocitatis octangula 15
 sphaera est; hanc aeri detulit, qui levitate et pernecitate post
 ignem secundus esset. vicinalis sphaera loco tertio est; huius
 forma fluvida et volubilis aquae similior est visa. restat tes-

p. 95, 1 cf. Plat., *Tim.* 52 e; p. 95, 2 cf. Plat., *ibid.*, 53 ab; p. 95, 5
 sqq. cf. *ibid.*, 53 c–55 c; p. 95, 8 sqq. cf. *ibid.*, 55 d–56 b

1 multimoda B²R Rom. : multi B, multimoda multi *cett. codd.*,
locum desp. Tho. potestatum F : potestate B²R Rom., potesta-
 tem B *cett. codd.* coicione B (*in ras.*) FPLU : comone N, cortione
 R, coinitione M, conicione V, comode A 4 deducta : deducta
 NPLU 6 trigono BV²R : trigone *cett. codd.* qui sit : que sit
 LU recti imparibus *Tho. Beau.* : rectim imparibus B, rectum
 imparibus B², recti num paribus MVNPLU, recti non paribus AR,
 recti non paribus angulis F 7 (lateribus) *add. Tho. Beau.*
de recti[s] Tho. Beau. : directis *codd.* anguli[s] trigonis sed *Tho.*
Beau. : angulis trigonis et *codd.* 8 fastigiis *Gold. Tho. Beau.* :
 vestigiis *codd.* 10 et pyramidem B³ARP : et piramidam
 BMVFNLU octangulam : octangulum BMR 13 κύβον quae
Gold. : cybon quae *vel que codd.* 17 vicinalis B²Pb : vicinalis
 BVA, vicinialis FRNP, vicimalis LU, vicenio alis M, vigesialis Rom.

serarum figura, quae cum sit immobilis, terrae constantiam
 non absurde sortita est. et alia initia inveniri forsitan posse
 VIII ait, quae deo nota sint vel ei qui sit diis amicus. sed de
 primis elementis, igni et aqua ceterisque, et illa constare
 particulatim animalium et inanimantium corpora mundum- 5
 que omnem ex omni aqua totoque igni et acris universitate
 cunctaque terra esse factum et non solum nullam horum
 partem extra orbem relinqui, sed <ne> vim quidem eius [et]
 197 extrinsecus inveniri. haec autem invicem ex se intra se apta
 et conexas esse; idcircoque in igne atque terra aqua<e> et aeri 10
 est situs et, sicut ignis acri cognatione coniungitur, ita umor
 affinitati terrenae iugatur. hinc unum esse mundum in eoque
 omnia, nec relictum locum in quo alius, nec elementa super-
 esse, ex quibus alterius mundi corpus possit esse. ad haec ei
 attributa est perpetua iuventus et inviolata validudo eoque 15
 nihil praeterea extrinsecus est relictum quod corrumpere
 posset ingenium eius et, si superesset, non eum laederet, cum
 ita apud se ex omni parte compositus atque ordinatus foret,
 198 ut adversantia et contraria naturae disciplinaeque eius offi-
 cere non possent. idcirco autem perfectissimo et pulcherri- 20
 mo mundo instar pulchrae et perfectae sphaerae a fabricato-

p. 96, 2 cf. Plat., *Tim.* 53 d; p. 96, 5–9 cf. *ibid.*, 32 c; p. 96, 9 sqq.
 cf. *ibid.*, 32 b; p. 96, 12 cf. *ibid.*, 33 ad; p. 96, 21 cf. *ibid.*, 33 b

2–3 posse ait B²V² *Elmen.* : posse aut *codd.* (possit B), posse ait
 aut *Wow.* 3 sint *ex* sit B², sunt RL 6 totoque BMVAR :
 toraque FNPLU igni : ignis LU 8 <ne> *add.* *Flor.* [et] *secl.*
Vulc. 10 aqua<e> *Tho. Beau.* aeri B *Tho. Beau.* : aere B² *cett.*
codd. 11 est situs BMVPb : esse situs AFRNPLU, esse situm
con. Colv. et sicut : ut sicut *Lips.* aeri F *Tho. Beau.* : aeris
cett. codd. 12 iugatur A (*coniecerat Modius apud Colvium*) :
 iungatur BMVFRPLU, iungantur N, iungitur V²

re deo quaesitum est ut sit nihil indigens, sed operiens omnia coercensque contineat, pulcher et admirabilis, sui similis sibi que respondens. hinc illud etiam: <cum> septem locorum motus habcantur, progressus et retrocessus, dexteriores ac sinistri, sursum etiam deorsumque nitentium et quae in gyrum circuitumque torquentur, sex superioribus remotis haec una mundo relictæ est sapientiae et prudentiae propria, ut rationabiliter volveretur. et hunc quidem mundum nunc sine initio esse dicit, alias originem habere natumque esse: nullum autem eius exordium atque initium esse ideo quod semper fuerit; nativum vero videri, quod ex his rebus substantia eius et natura constet, quae nascendi sortitæ sunt qualitatem. hinc et tangitur et videtur sensibusque corporeis est obviu. sed quod ei nascendi causam deus praestitit, ideo immortali perseverantia est semper futurus.

IX
199

Animam vero animantium omnium non esse corpoream nec sane perituram, cum corpore fuerit absoluta, omniumque gignentium esse seniore; atque ideo et imperitare et regere ea, quorum curam fuerit diligentiamque sortita, ipsamque semper et per se moveri, agitatricem aliorum, quae

p. 97, 3 cf. Plat., *Tim.* 34a; 43b; p. 97, 8 cf. *ibid.*, 28b; p. 97, 16 sqq. cf. *ibid.*, 34bc; Legg. 896a sqq.; *Phaedr.* 245c

2 coarccensque NP, cohercens quae A 3 <cum> add. Flor. ante habeantur, ante septem add. Tho. Beau. 4 progressus MVAR Rom. : prosus BL, prorsus FNPU, processus B² dexteriores Gold. Tho. Beau. : dterioris codd. 7 <commotio> post relictæ est add. Novàk, W. St. 1911, 108, <via> post propria add. con. Tho. qui tamen suspicatus est Apuleium τὰς χιρῆσεῖς cogitantem verbi genus mutavisse; 'via' subaudisse Apuleium censet Beau. 13 corpore is MV 14 est obviu : esto huius MV causam : causa RNPLU 16 non esse : nec esse MV 17 perituram ex penituram M²V² 20 per se : ipse LU aliorum quae : aliorumque MV, corr. M²V²

natura sui immota sunt atque pigra. sed illam, fontem animarum omnium, caelestem animam optimam et sapientissimam virtute esse genetricem, subservire etiam fabricatori deo et praesto esse ad omnia inventa eius pronuntiat. verum substantiam mentis huius numeris et modis confici congem-
natis ac multiplicatis augmentis incrementisque per se et extrinsecus partis, et hinc fieri ut musice mundus et canore moveatur. 5

- 200 Naturasque rerum binas esse et earum alteram esse, quam quidem δοξαστήν appellat ille et quae videri oculis et attingi manu possit, alteram, quae veniat in mentem, cogitabilem et intellegibilem: detur enim venia novitati verborum rerum obscuritatibus servienti. et superiorem quidem partem mutabilem esse ac facilem contuenti, hanc autem, quae mentis acie videtur et penetrabili cogitatione percipitur atque concipitur, incorruptam, immutabilem, constantem eandemque et semper esse. hinc et duplicem rationem interpretationemque dicit; namque illa visibilis fortuita et non ita perseveranti suspitione colligitur, at haec intellegibilis vera, perenni et constanti ratione probatur esse. 15 20

- X Tempus vero aevi esse imaginem, si quidem tempus move-
201 tur, perennitatis fixa et immota natura est; et ire in cam tempus et in eius magnitudinem fluere ac dissolvi posse, si quando hoc decreverit fabricator mundi deus. eiusdem temporis spatiis mensuras mundanae conversionis intellegi. solis quippe et lunae globum hoc agere ceterasque stellas, quas 25

p. 98, 5 cf. Plat., *Tim.* 35b–36b; p. 98, 9 cf. *ibid.*, 51d–52a; p. 98, 17 cf. *ibid.*, 37bc; p. 98, 21 cf. *ibid.*, 37d; p. 98, 23 cf. *ibid.*, 38b; p. 98, 26 cf. *ibid.*, 38c; Legg. 822a

3 virtute B²MV : virtutem cett. codd. defendit Whittaker, *Studies in Platonism XVII*, 180 11 verba quae veniat in mentem ante cogitabilem transp. Flor., post alteram esse (9) in codicibus leguntur 18 visibilis illa RP non ita Sciopp. Tho. Beau. : initia codd. (initia M) 19 at haec : ad haec B (corr. B²) LU, ac hec R

nos non recte erroneas et vagas dicimus; nostrae enim super earum cursibus opiniones disputationesque possunt in errorem intellectum inducere. ceterum ille rerum ordinator ita reversiones earum, ortus, obitus, recessus, moras progressusque constituit, ut ne modico quidem errori locus esset. 5 dies quippe cum noctibus mensium spatia complere, menses vicissim annorum orbis involvunt, nec prius quam signa haec luce siderea ardere coeperunt, iniri potuerunt temporum numeri, perituramque esse observationem computationis huius, si hic olim chorus antiquus steterit. namque ut 10 202 mensurae et reversiones temporum noscerentur circuitusque mundi videretur, solis incensa sunt lumina et vicissim, ut quies desiderata proveniret animantibus, opacitas est inventa noctis. mensesque effici, cum luna circuli sui completo curriculo ad eundem locum, a quo discesserit, revertatur, 15 anni vero spatia concludi, cum sol quadrimas temporum contigerit vices et ad idem signum fuerit invectus. horum enim ratio in se revertentium et a se proficiscentium intellectum cogitationis invenit. esse autem stellarum nihilo minus certos ambitus legitimis curriculis perpetuo servatos, quos 20 203 vix hominum sollertia comprehendit. unde fit ut et magnus ille vocitatus annus facile noscatur, cuius tempus implebitur

p. 99, 9 cf. Plat., *Tim.* 40c; p. 99, 11–19 cf. *ibid.*, 39bc; 47a sqq.; p. 99, 22 sqq. cf. Plat., *Tim.* 39d

2 possunt : sunt BMV 3 inducere F Rom. : incidere cett. codd. 7 involvunt MV (involuunt M) AFRL : involvent NPL²U, involent B 7–8 signa haec B²MAPb : signa haec enim BVFRNPLU 8 siderea : sidera RLUP², sidere P potuerunt B²MVAR Rom. : poterunt BFNPLU 9 numeri B²V²AR : numeris MVFNPLU, numerus B 12 et vicissim : ut vicissim MV 15 revertantur NP, corr. P² 18 enim ratio con. Tho., unde Beau. : enumeratio codd. (tuetur Purser, *Hermath.* 1912, 52), enumerationem Hild. intellectum : intellectus Hild.

cum vagantium stellarum comitatus ad eundem pervenerit finem novumque sibi exordium et itinera per vias mundi reparaverit.

- XI Globorum vero caelestium nexorum inter se per vices mutuas omnium supremum esse eum qui inerrabili meatu cense-
setur; eius amplexu ceteros coerceri. et esse ἀπλανέσι pri-
mum ordinem, secundum Saturno datum, Iovi tertium,
Martem quartum tenere, quintum Mercurio dari, sextum
Veneris esse, septimum Solis itineribus incendi, octavum
metiri Lunam.

Exinde elementis omnia ac principiis occupari. ignem ante
alia superiorem esse, mox aeris locum, hinc aquae proxi-
mum et tunc globum terrae in medio situm, aequalem loco
ac figura, immobilem stare. hos astrorum ignes sphaeris ad-
fixos perpetuis atque indefessis cursibus labi. et hos animalis
deos dicit esse, sphaerarum vero ingenium ex igni coalitum
et fabricatum.

- Iam ipsa animantium genera in quattuor species dividun-
tur, quarum una est ex natura ignis eiusmodi, qualem solem
ac lunam videmus ceterasque siderum stellas, alterum ex
aeria qualitate – hanc etiam daemonum dicit – tertium ex

p. 100, 6 sqq. cf. [Plat.], *Epinom.* 987bc

5 inerrabili BMVF Rom. : incenarrabili ARNPLU 6 ceteros :
ceteris MV et esse : et esse et B, corr. B² ἀπλανέσι Oud. :
planes vel planis B, aplanis B²A, aplanos R, aplanisi cett. codd.
(amplanisi V), ἀπλανεῖς Ald. 7 iovi FRL : iovis cett. codd. 8
martem AFR Rom. : martis BMVNPU, marti L 9 octavum
BMVAR : octavo FNPLU 11 ac principiis : a principiis MV, et
principiis L 14 hoc astrorum NPLU 15 animalis B : animales
B² cett. codd. 16 igni BMVA : igne FRNPLU 20 ceterosque
NPLU 21 aeria : aerea MV, aria B (corr. B²) daemonum
MVAR Rom. : daemonem BFNPLU

aqua terraque coalescere et mortale genus corporum ex eo dividi terrenum atque terrestre – sic enim πεζὸν et χερσαῖον censui[t] nuncupanda – terrenumque esse arborum ceterarumque frugum, quae humi fixae vitam trahunt, terrestria vero, quae alit ac sustinet tellus.

5

Deorum trinas nuncupat species, quarum est prima unus et solus summus ille, ultramundanus, incorporeus, quem patrem et architectum huius divini orbis superius ostendimus; aliud genus est, quale astra habent ceteraque numina, quos caelicolas nominamus; tertium habent, quos medioximos Romani veteres appellant, quod [est] sui ratione, sed et loco et potestate diis summis sint minores, natura hominum profecto maiores.

10

XII Sed omnia quae naturaliter et propterea recte feruntur providentiae custodia gubernantur nec ullius mali causa deo poterit adscribi. quare nec omnia ad fati sortem arbitratur esse referenda. ita enim definit: providentiam esse divinam sententiam, conservatricem prosperitatis eius, cuius causa tale suscepit officium; divinam legem esse fatum, per quod inevitabiles cogitationes dei atque incepta complentur. unde

15

20

p. 101, 2 cf. Plat., *Tim.* 39e sqq. (an *Resp.* 546a, ut Beau. videtur?); p. 101, 9 cf. Plat., *Tim.* 41a; p. 101, 10–11 cf. Plaut., *Cist.* 512; Serv., *Aen.* III 134; VIII 275; p. 101, 16 cf. Plat., *Resp.* 617e; *Tim.* 42d; p. 101, 17 cf. SVF II 933; p. 101, 19 cf. SVF I 162

2 πεζὸν et χερσαῖον *Flor.* : et pone νεπτερον (neptoton A) *codd.*, ἔγγειον et ἐπίγειον *Beau.* ex Platonis *Re publ.* 546a; hoc tamen in libro Apuleius Platonis *Timaeo* constanter utitur 3 censui[t] *corr. Colv.* 4 quae om. NPLU 11 est *secl. Tho.* Beau., ex Rom., et *Flor. Oud.* sed et CH *Oud. Tho. Beau.* : sed *cett. codd.*, sed loco *tuetur Baeh., Rh. Mus.* 1912, 124, et loco (omisso sed) *Rom.* 12 diis BMVFR : dii ANPLU sint B : sunt B² *cett. codd.* 15–16 deo poterit : poterit deo MVA 16 arbitrantur AM²R, *corr. A²* 20 cogitationes BMVAFR : cognitiones NPLU

si quid providentia geritur, id agitur et fato, et quod fato terminatur, providentia debet susceptum videri. et primam quidem providentiam esse summi exsuperantissimique deorum omnium, qui non solum deos caelicolas ordinavit, quos ad tutelam et decus per omnia mundi membra dispersit, sed natura etiam mortales cos, qui praestarent sapientia ceteris terrenis animantibus, ad aevitatem temporis [s]e<(di)>dit fundatisque legibus reliquarum dispositionem ac tutelam rerum, quas cotidie fieri necesse est, diis ceteris tradidit. unde susceptam providentiam dii secundae providentiae ita naviter retinent, ut omnia, etiam quae caelitus mortalibus exhibentur, immutabilem ordinationis paternae statum teneant. daemonas vero, quos Genios et Lares possumus nuncupare, ministros deorum arbitratur custodesque hominum et interpretes, si quid a diis velint. nec sanc omnia referenda esse ad vim fati putat, sed esse aliquid in nobis et in fortuna esse non nihil. et fortunae quidem improvidos casus ignorari a nobis fatetur; instabile enim quiddam et incurrens intercedere solere, quae consilio fuerint et meditatione suscepta, quod non

p. 102, 4 sqq. cf. Plat., *Tim.* 41 ac; p. 102, 14 cf. Plat., *Symp.* 202c

6 sapientia : sapientiam AR 7 terrenis *om.* AR edidit Rom. : edit R, fecit B³, dedit P³Pa, sedit B *cett. codd.* 8 dispositionem FL : dispositionum L² *cett. codd.* 10 providentiam *tue-tur Krafft, MH 1979, 157 n. 20* : provinciam *Tho. Beau.* 11 retinent : retinet NPLU, *corr. P²* caelitus B² *Tho. Beau.* : caelestus B, caelestis MVNPLU, scelestis A, caelestibus a F, a caelestibus R Rom. *probante Krafft, ibid.* *post etiam, non post omnia distinguunt Krafft, MH 1971, 157 n. 21* 13 daemonas : daemones B²VU 14 arbitratur RV²CHPa *Scal.* : arbitrantur V *cett. codd.* 16 putat RV²CHPa Rom. : putant V *cett. codd.* fortuna esse : fortuna AR Rom. 17 et fortunae BMVAR Rom. : eius fortunae FNPLU 19 quod AP³ *Helm, BPW 1909, 843 Novák, W. St. 1911, 109* : quae *cett. codd., punctis notat V²*

patiatur meditata ad finem venire. et tunc quidem cum impedimentum istud utiliter provenit, res illa felicitas nominatur; at ubi repugnationes istae nocivae erunt, infelicitas dicitur. omnium vero terrenorum nihil homine praestabilius providentia dedit.

XIII Quare idem bene hominis pronuntiat esse animam corporis dominam. at enim cum tres partes animae ducat esse, rationabilem, id est mentis optumam portionem, hanc ait capitis arcem tenere, irascentiam vero procul a ratione ad domicilium cordis deductam esse obsequique eam in loco respondere sapientiae, cupidinem atque appetitus, postremam mentis portionem, infernas abdominis sedes tenere ut popinas quasdam et latrinarum latebras, deversoria nequitiæ atque luxuriæ; relegatam vero idcirco longius a sapientia hanc partem videri, ne importuna vicinitas rationem consulturam desuper cunctorum saluti in ipsa cogitationum utilitate turbaret. totum vero hominem in capite vultuque

p. 103, 6 cf. Plat., *Tim.* 69c–70b; *Resp.* 439d sqq.; 571c–572a; 580d sqq.; p. 103, 10–11 cf. Plat., *Tim.* 70e; p. 103, 14 sqq. cf. Plat., *ibid.*, 44d–45a

3 repugnationes ARU² Rom. : repugnatione U *cett. codd.* 6 hominis Lips. : homines *codd.*, *secl. Novák*, W. St. 1911, 109, *fortasse recte* pronuntiat esse Pa Scal. : pronunciant esse BA NPLU, pronunciarunt esse R Rom., pronunciantes se M, pronunciant animam esse F, pronuntiat *tantum* CH, pronunciantes *tantum* V 7 ducat : dicat B²ARP² Rom. 8 optumam BM : optimam B²AP² *cett. codd.* (animam P) 12 tenere : teneret BMV (*corr.* V²) 14 relegatam : relegatum ANP, *corr.* P² 15 vicinitas FP² Baeh., *Rh. Mus.* 1912, 124 : vicinitas et *cett. codd.*, vicinitate Hild. Tho. Beau., vicinitas eius con. Tho. 16 consulturam Salm. Tho. Beau. : consumpta F, consumptum V, consumptam *cett. codd.* 17 turbaret : turbaretur NPLU, *corr.* P² vultumque NPLU

208 esse; nam prudentiam sensusque omnis non alias quam illa
 parte corporis contineri. cetera enim membra ancillari et
 subservire capiti, cibos et alia subministrare, vectare etiam
 sublime positum ut dominum atque rectorem providentia-
 que eius a periculis vindicari. sed machinamenta, quibus ad 5
 sentiendas et diiudicandas qualitates sensus instructi sunt,
 ibidem erga regiam capitis constituta esse in conspectu
 209 rationis, ut intellegendi ac persentiscendi veritas adiuvetur.

XIV Sensus vero ipsi ad ea, quae sunt sensibilia, apte composi-
 ta natura intellegentiam cognatam tenent. ac primo oculo- 10
 rum acies gemellas perlucidas et quadam luce visionis illu-
 stres noscendi luminis officium tenere. auditionem vero
 aeriae naturae participem aeris nuntiis percipere sonores.
 iam gustatus solutiores esse sensus ideoque umidioribus et
 aquosis potius commodatos. tactum etiam terrenum atque 15
 corporeum solidiora, quaeque contingi offendique possunt,
 sentire. eorum etiam, quae corrupta mutantur, separata in-
 tellegentia est. in media namque regione oris nares natura
 constituit, quarum bifori via odor cum spiritu commeet.
 conversiones autem mutationesque odoratus causas dare 20
 easque de corruptis vel adustis vel mitescentibus aut made-

p. 104, 11 cf. Plat., *Tim.* 45bc; p. 104, 12 sqq. cf. *ibid.*, 67b;
 p. 104, 19 cf. *ibid.*, 66d-67a

1 namque AR Rom. alias : alia Colv. 4 positum ut H Oud.
Tho. Beau. : possit ut *cett. codd.* (possit in M, possuit *ex emend.*
 V²) 6 et diiudicandas : diiudicandasque AR Rom. 8 persen-
 tiendi AR Rom. 11 perlucidas et B² Gold., *Wien. Sitz. Ber.*
 1871, 172 *Tho. Beau.* : perlucidas esse B *cett. codd.*, perlucidas
 esse, eas Rom. 19 bifori via BMVA : biforidia FNPLU, sym-
 phonia R Rom. 20 odoratus B²V²ARU : odoratis BMVF, odo-
 ratas NP, odoratustas L 21 mitescentibus : mucescensibus *con.*
Colv. (*unde Flor.*), madescentibus Rom., illiquescentibus *con.* *Roh-*
de, J LZ 1876, 781

- 210 factis sentiri, cum quidem ea, quae <fe>runtur vapore vel
fumo exhalantur, odorum viis iudicium sensusque succe-
dunt; nam res[istent] integrae et acris purus numquam eius-
modi auris inficiunt eos.
- 211 Sensus quidem ipsi communes nobis sunt cum ceteris ani- 5
mantibus. at enim hominis sollertia eiusmodi divino benefi-
cio instructor auctoriorque, quod auditus illi est visusque prae-
stantior. oculis namque metitus est caelum siderumque cir-
cuitus et astrorum obitus atque ortus eorumque cum signifi-
catibus spatia comprehendit, ex quo pulcherrimus et uberri- 10
mus fons ille philosophiae profluxit. auditu vero quid homi-
ni magnificentius potuit evenire, per quem prudentiam sa-
pientiamque condisceret numerosque orationis metiretur ac
modos faceret fieretque ipse totus modulatus ac musicus?
lingua et dentium vallum et ipsius osculi venustas accessit. 15
- 212 quod quidem aliis animantibus ad explendam victus necessi-
tatem inferendasque ventri copias comparatum est, sed ho-
minis promptuarium potius rectae rationis et suavissimae

p. 105, 7 cf. Plat., *Tim.* 46c–47b; p. 105, 8 cf. *ibid.*, 47ab; p. 105, 11–12 cf. *ibid.*, 47cd; p. 105, 15 cf. *ibid.*, 75de; Cic., *De nat. deor.* II 59, 148

1 quae <fe>runtur *Tho. Beau.*, quae uruntur *Lips.*, quae vertuntur *Koziol, Zeitschr. Österr. Gymn.* 1877, 749 2 odorum viis *Beau.* : odore viis *codd.*, *desp. Tho.*, odore sui *con. Tho. Baeh., Rh. Mus.* 1912, 125 3 res[istent] integrae *Tho. Beau.* : resistant integre A, resistant aegrae *vel* egrae *cett. codd.* (res si stent integrae Pb, si res stent integrae B² *in rasura*, si restent integrae R *Rom.*) 4 auris R *Tho. Beau.* : auras BMVAR² *Rom.*, aures F, *om. NPLU* 5 cos NPLU *Tho.* : co BMVF, et V²AR *Rom.* 6 hominis *Rom. Tho. Beau.* : hominum *codd. Vulc. Flor. Hild.* 7 illi H *Stew. Tho. Beau.* : ille *cett. codd.*, illis *Vulc.* 9 significatibus BM : significantibus ARFNPU, significationibus VL 14 ipse : et ipse NPLU 16 animantibus : amantibus NPLU 17 comparatum : comparandum NPLU hominis : homini FCH *con. Stew., unde Tho. Beau.*

orationis hoc datum est, ut, quae prudentia corde conceperit, ea sensa promat oratio.

- XV Sed totius corporis habitus et figura membrorum alia conditione sunt optuma, alia longe peiora. inferiora reguntur optimatum praestantia et ipsa ministerium suggerunt vic- 5
tuale. pedes denique (ceteraque) umerorum tenuis capiti oboediunt. at superciliorum saepes praemuniunt oculis, ne desuper proruat quod teneras visiones mollesque perturbet. pulmones loco ac sui genere cordi plurimum consulunt, cum exardescit ira trepidansque celerioribus motibus vertex cor- 10
dis ipsius madens sanguine pulmonum excipitur mollitia, siti, frigore. lienem vero iocineri non frustra esse finitimum, ut eius redundantiam participatis haustibus relevet absterge- 15
atque ea, quae sordium fuerint, purumque ac sincerum praestet, quod maxime fibris est commodum. ventrem hiris intec-

p. 106, 6 cf. Plat., *Tim.* 44de; p. 106, 7–9 cf. Cic., *De nat. deor.* II 57, 143; p. 106, 9–12 cf. Plat., *Tim.* 70cd; p. 106, 12 sqq. cf. *ibid.*, 72c; p. 106, 15 cf. *ibid.*, 73a

1 orationis *om.* AR *Rom.* conceperit : concepit RNPLU 6
denique : omniaque Sinko, *diss.* 20, *qui post hoc verbum lacunam statuit*; ceteraque *addendum con. Tho.*, *quod pro denique rescribit Beau.*; indeque Purser, *Hermath.* 1912, 52 Brakman, *Mnem.* 1928, 184; dein quae Chodaczek, *Eos* 1929, 300; at denique *idem valere atque igitur monet Redfors, op. cit.*, 41 umerorum : umeroru B, humero A, humorum N, umeroruui M, humo R 7 at : ad MV, *corr.* V² oculos B²F 8 post perturbet deest A 10
motibus : molestibus MV, *corr.* V² 12 siti : sitis MV, sui P non frustra B²V²R *Rom.* : haud frustra Pa, vel frustra BV *cett. codd.* 13 redundantiam F : redundantia *cett. codd.* participa-
ti MV, *corr.* V² abstergatque FR 14 ea quae BFRNPU : caque MVL sordidum NLU fuerint B²FR : fuerit BMVNPLU
ac sincerum : et sincerum NPLU

stinorum circumplexum et nexibus impeditum esse, ne escu-
lenta et potulenta sese penetrarent, sed ut retenta paulisper
utilitatem sui ac cenum animantibus exhiberent; nam [ne]
exhaustis et labentibus iis quae inferuntur, momentis
omnibus appetendi cibi necessitas immineret et ad hoc 5
XVI unum occupari nobis dies noctesque esset necesse. visceribus
214 ossa sunt tecta; eadem revincta sunt nervis. et tamen ea
quae sunt internuntia sentiendi, sic sunt operta visceribus,
ne crassitudine sensus hebetentur. illa etiam, quae iuncturis 10
et copulis nexa sunt, ad celeritatem facilius se movendi,
haud multis sunt impedita visceribus. denique ipsius capitis
verticem specta: contectum tenui cute capillisque hirsutum
videbis adversum vim frigoris et caloris. at enim illae op[t]i-
mae sunt partes, quas labor subigit, ut femina ipsaque sessi-
tandi regio est. quid de cibatu ipso loquar, quem itinera ex 15
utero manantia, fibris iecoris adiuncta, dispertiunt in cruoris
habitudinem versus, ut cum ex eo loco per omnes artus

p. 107, 6 cf. Plat., *Tim.* 74de; p. 107, 7–9 cf. *ibid.*, 74e–75a;
p. 107, 11–15 cf. *ibid.*, 75e; 76c; p. 107, 15 sqq. cf. *ibid.*, 79a; 80d

1 ne esculenta B²FPa : nesculenta B, esculenta *cett. codd.*
2 potulenta RPa *Oud.* : poculenta *cett. codd.* retenta : retinent a
MV 3 cenum : sensum FRPL²U, cessum L, *corr.* L² nam
BMV : om. FRNPLU ne *secl. Tho. Beau.* 4 exhaustus MV
iis quae Rom. : his quae R, usque BMV, quae *vel* quae FNPLU
(labentibus usque (quae) *Tho. Beau.*) 7 et tamen ea : etiam enea
BMV, *corr.* B² 10 se movendi *Lips. Tho. Beau.* : se movenda
codd. 11 haud CHPaPb Rom. : aut *cett. codd., om.* F impe-
dita : impedimenta RNP, *corr.* P² 13 op[t]imae *Vulc.* : optime
vel optumae *codd.* 14 subigit : subiit NPLU femina BMVR :
semina FPLU, semen ita N, ita *del.* N² 16 manantia RLU :
manentia *cett. codd.,* meantia *con. Tho.*

- natura sollers derivari faciat? sed e regione cordis venarum
 meatus oriuntur per pulmonum spiracula vivacitatem trans-
 ferentes, quam de corde susceperint, et rursus ex illo loco
 215 divisae per membra totum hominem iuvant spiritu[m]. hinc
 illae anhelandi vices haustae redditaeque alterno modo, ne 5
 mutuis impediuntur occursibus. venarum diversae sunt qua-
 litates, quas ad procreandum e regione cervicum per medul-
 las renum commeare et suscipi inguinum loco certum est et
 pulsu venarum genitale seminium humanitatis exire.
- XVII At cum totius corporis tres dicat esse substantias, pri- 10
 mam vult videri ex igni et aqua et ceteris elementis, aliam ex
 consimilibus partibus viscerum, ossiculorum, cruoris et cete-
 rorum, tertiam de discrepantibus diversisque membris, id est
 capite, utero et articulis disparibus. unde et substantia, quae
 de simplicibus constat elementis, si id, quod necessitate vic- 15
 tus extrinsecus adrogatur, quomodo congruit et generi sin-
 216 gulorum, qualitatem corporis temperiemque custodit, et il-
 lis, quae de consimilibus, robur auget et iis, quae inter se
 disparia supra diximus, pulchritudinem nutrit; et simul

p. 108, 1–6 cf. Plat., *Tim.* 70b; 78ae; 81a; p. 108, 6 cf. *ibid.*,
 91ab; p. 108, 10 cf. *ibid.*, 81c–82b; p. 108, 14 sqq. cf. *ibid.*,
 81c–82b

1 faciat B²RCH : facit B *cett. codd.* 4 spiritu[m] Wow. 5
 illae F : ille R, illa *cett. codd.* 6 diversae : dispersae NU, divisae
 L 9 pulsu venarum Baeh., Rh. Mus. 1912, 125 Beau. : rursum
 venarum *codd.*, *desp. Tho.* seminium : seminum NPLU 10
 corporis tres Pa Brant. : corporis duas B², corporis *tantum* B *cett.*
codd. primam B² Rom. : primum *cett. codd.* 11 igne
 NPLU aliam : aliis NPLU 14 capitis MV et substantia : ea
 substantia *con. Tho.* 16 quomodo *obscurum* : commodo (*id est*
apte) Purser, Hermath. 1912, 53 Beau. generis NPLU 18
 auget et iis quae B² Gold. Tho. Beau. : augeter iisque BM, augeter
 usque V, auget iisque (*vel usque*) FNPLU, auget et om. R 19
 simul RCPa Rom. : simulabo BMV, simul ob FNPLU, simili modo
 Purser, *ibid.*

aequalitas ista sicci, umidi, ferventis ac frigidi sanitatem, vires speciemque largitur, sicuti illa intemperans atque immoderata permixtio singulis universisque vitiatis animal celeri exitio corrumpit.

- XVIII Triperititam animam idem dicit: primam eius rationabilem esse partem, aliam excandescentiam vel irritabilitatem, tertiam appetitus; eandem cupiditatem possumus nuncupare. sed tunc animanti sanitatem adesse, vires, pulchritudinem, cum ratio totam regit parentesque ei inferiores duae partes concordantesque inter se iracundia et voluptas nihil appetunt, nihil commovent, quod inutile esse duxerit ratio. eiusmodi ad aequabilitatem partibus animae temperatis corpus nulla turbatione frangitur. alioquin invehit aegritudinem atque invalentiam et foeditatem, cum incompositae et inaequales inter se erunt, cum irascentiam et consilium subegerit sibi subiecerit cupiditas aut cum dominam illam reginamque rationem obsequente licet et pacata cupidine ira flagrantior vicerit. sed aegritudinem mentis stultitiam esse dicit eamque in partes duas dividit. harum unam imperitiam nominat, aliam insaniam vocat; et imperitiae morbum ex

p. 109, 5–8 cf. Plat., *Tim.* 89e–90c; p. 109, 8 cf. Plat., *Resp.* 430e; 441e; p. 109, 14 sqq. cf. Plat., *Resp.* 431a; p. 109, 18 cf. Plat., *Tim.* 86b

1 aequalitas ex aequalitatis L^2 , ex aequalitates P^2 (atque) umidi Beau. sicci, umidi : sictium id M, sicum id est V 2 sicuti Hild. Tho. Beau. : sicum codd. (sic CH), sicut Rom. 3 animal : anima NPLU 8 animanti sanitatem : animantis animantem BMV, corr. B^2 9 totam : totum BMV 11 duxerit B^2F^2 Colu. : duxerint BMFNPL²U, dixerint VRL 12 aequabilitatem : aequalitatem B^2MVR , aquabilitatem B animae temperatis FRNPLU : anima etenim imperatis BMV (peractis V), anima etenim imperatis B^2 14 invalentiam : valentiam BMV 15 irascentiam B R Rom. : irascentia cett. codd. 16 aut BRLU : autem MVFNP 17 cupidine RCH Rom. : cupidini cett. codd.

gloriosa iactatione contingere, cum eorum, quorum ignarus est, doctrinam aliquis scientiamque mentitur; furorem vero pessima consuetudine et libidinosa vita solere evenire hancque insaniam nominari, quam vitiosa qualitas corporis pro-
 dit, cum ea, quae rationi sunt parata in ipso vertice, impor- 5
 tunis angustiis coartantur. at enim hominem tunc esse perfectum, cum anima et corpus aequaliter copulantur et inter se conveniunt sibiue respondent, ut firmitas mentis praevalentibus corporis viribus non sit inferior; corporis vero
 tunc nativis incrementis augetur, cum valitudinis ratio pro- 10
 curata salubriter modum necessarii victus nescit excedere
 218 nec valitudo obteritur magnitudine externorum laborum
 nec pabuli sarcina immoderatus invecti vel non, ut oportet, digesti distributique per corpus. tunc enim artus ac membra
 vigoris debiti modum et vires retinent, cum id, quod infer- 15
 tur, ad totius corporis conservationem veluti singillatim exaequatum cunctis partibus diditur. verum enimvero tunc exitium † copo ***

p. 110, 6 cf. Plat., *Tim.* 87d–88b

4 prodit B² *Vulc.* : prodidit R, prodiit B *cett. codd.* 10 ratio *Tho. Beau.* : portio FRV², potio MVNPLU, passio B², patio B
 13 pabuli sarcina BF : pabulis articina MV, pabuli sarcinae RNPLU 14 digesti : degesti BMV 17 diditur B *Tho.* : dividitur B² *cett. codd. Beau.* 17–18 exitium copo vel compo vel cupio *codd. praeter* B³ *qui* exitio corrumpit in *rasura* habet (ex initium copo M, coporis M²). *Quae verba sic veteres editiones refinxerunt* : cum id minime fit, tunc sequitur (vel sequi) exitium corporis. *In libris vero manu scriptis statim subeunt verba* : moralis philosophiae etc. *Hoc autem non evenit in libro R, qui post verba verum enimvero tunc exitium corporis prioris De Platone libri finem indicat et alteri libro verbis Moralis philosophiae initium dat*; de philosophia liber tertius incipit *add. F² mg.*

LIBER II

1 Moralis philosophiae caput est, Faustine fili, ut scias qui-
 219 bus ad beatam vitam perveniri rationibus possit. verum ut
 beatitudinem bonorum fine ante alia contingere <p>ut<es>,
 ostendam quac de hoc Plato senscrit. bonorum igitur alia
 220 eximia ac prima per se ducebat esse, per praeceptionem cete- 5
 ra bona fieri existimabat. prima bona esse deum summum
 mentemque illam, quam voũv idem vocat; secunda ea, quae
 ex priorum fonte profluerent, esse animi virtutes, pruden-
 tiam, iustitiam, pudicitiam, fortitudinem. sed his omnibus
 praestare prudentiam, secundam numero ac potestate con- 10
 tinentiam posuit, has iustitiam sequi, fortitudinem quartam
 esse. differentiam hanc bonorum esse constituit: partim di-
 vina per se et prima simplicia duci bona; alia hominum nec
 eadem omnium existimari. divina quapropter esse atque
 221 simplicia virtutes animi, humana autem bona ea, quae quo- 15
 rundam essent, quae cum corporis commodis congruunt, et

p. 111, 6 cf. Plat., *Legg.* 631bc; p. 111, 10 cf. *ibid.*, 631c; p. 111,
 15 cf. *ibid.*, 661a; 697b; Stob. II 68, 24 W.-H.

2-3 *Locum corruptum multis modis temptaverunt viri docti*,
e.g. : verum [ad] beatitudinem bonorum fine ante alia contingere
 put<o> ostendam<que> *con. Tho.*; verum, ut beatitudinem bono-
 rum fine ante alia <cognito> contingere t<e scias> *Sinko, diss. 23*;
textum a Iohanne Beaujeu emendatum dubitanter accepimus 4
 de hoc : hoc BMV bonorum : bonum NPLU 5 ducebat
 BMVFR : dicebat B²NPLU praeceptionem *codd. Beau.* : per-
 ceptionem *Ald. Tho.* 7 secunda U *correxeram, Maia 1966, 166* :
 secundum *cett. codd.* que MV 8 ex priorum : priorum
 BMV 15 humana B³R²HPaPb *Scal.* : humera *cett. codd.* (nume-
 ra V) eaque BMVL² 15-16 eaque quorundam esse *Rom.*
con. Tho. unde Beau.

illa quae nominamus externa, quae sapientibus et cum ratione ac modo viventibus sunt sane bona, stolidis et eorum
 II usum ignorantibus esse oportet mala. bonum primum est
 verum et divinum illud, optimum et amabile et concupiscendum, cuius pulchritudinem rationabiles appetunt mentes 5
 natura duce instinctae ad eius ardorem. et quod non omnes
 id adipisci queunt neque primi boni adipiscendi facultatem
 possunt habere, ad id feruntur quod hominum est. secundum nec commune multis est nec [quod] omnibus similiter
 222 bonum. namque appetitus et agendi aliquid cupido aut vero 10
 bono incitatur aut eo quod videatur bonum. unde natura
 duce cognatio quaedam est cum bonis ei animae portioni[s]
 quae cum ratione consentit. accidens autem bonum est et
 putatur, quod corpori rebusque venientibus extrinsecus copulatur. et illum quidem, qui natura imbutus est ad sequendum bonum, non modo sibimet intimatum putat, sed 15
 omnibus etiam hominibus, nec pari aut simili modo, verum patriae unumquemque acceptum esse, dehinc proximis et
 mox ceteris, qui familiari usu vel notitia iunguntur.

p. 112, 2–3 cf. Plat., *Legg.* 661b; 661d; p. 112, 15 cf. [Plat.], *Epist.* IX, 358a

2 sane : sine BMV, corr. B² 3 esset B, essent M, esse et V (corr. B²) 6 instinctae ad *Tho. Beau.* : instincta eadem BR, instinctae eadem cett. codd. 7 adipiscendi : dispiciendi vel adspiciendi con. *Tho.* 9 quod secl. *Tho.* : quidem R *Rom.*, ante secundum *trai. Purser, Hermath.* 1912, 53 *Beau.* (nec quod : neque con. *Tho.*, *Bull. Acad. Roy. Belg.* 1899, 476) 10 vero CH *Rom.* : verbo cett. codd. 12 portioni[s] *Rom.* : portionis R, partionis cett. codd. 13 cum ratione *Oud.* : curationi codd., rationi *Rom.* 16 intimatum codd., defend. *Redfors* 62 *Beau.* : ipsi natum *Casaub. Tho.*, uni natum *Rohde, J LZ* 1876, 781 *Helm BPW* 1909, 843 18 patriae corr. *Casaub. ex [Plat.] epist.* IX, 358a : etiam codd., secl. lacunam indicantes *Gold. Tho. Beau.*, quod verbum alii alio modo correxerunt acceptum desper. *Gold. Tho.*

Hominem ab stirpe ipsa neque absolute malum nec bonum nasci, sed ad utrumque proclive ingenium eius esse;
 223 habere semina quidem quaedam utrarumque rerum cum nascendi origine copulata, quae educationis disciplina in partem alteram debeant emicare, doctoresque puerorum nihil
 antiquius curare oportet quam ut amatores virtutum velint
 esse, moribus, institutis eos ad id prorsus imbuere, ut regere
 et regi discant magistra iustitia. quare praeter cetera induci
 ad hoc eos oportere, ut sciant, quae sequenda fugiendaeque
 sint, esse honesta et turpia, illa voluptatis ac laudis, haec
 plena dedecoris ac turpitudinis; honesta eadem, quae sunt
 bona, confidenter optare nos oportere. tria genera ingeniorum
 ab eo sunt comprehensa, quorum praestans, egregium
 224 appellat unum, alterum deterrimum pessimumque, tertium
 ex utroque modice temperatum medium nuncupavit. medio-
 critatis huius vult esse participes puerum docilem et virum
 progredientem ad modestiam eundemque commodum ac
 venustum. eiusmodi quippe medietatis inter virtutes et vitia
 intercedere dicebat tertium quiddam, ex quo alia laudanda,

p. 113, 1 sqq. cf. J. Beaujeu, *Apulée, Opuscules Philosophiques*, Paris 1973, pp. 284–285; p. 113, 8 sqq. cf. Plat., *Resp.* 518b sqq.; *Legg.* 643a sqq.; 653bc

1 ipsa CH Rom. : ipse *cett. codd.* 6 oportet : oportere H *con.* Rohde, *ibid.* 6–7 velint esse H *con.* Stew. : vel inter se *cett. codd.* 10 ante illa *add.* plena Tho. Beau. ac laudis BR *con.* Scal. : haec laudis *cett. codd.* 10–11 haec plena *correx*i, Maia 1966, 166 : hactenus *codd.*, haec vero Scal. Flor., haec Novák, W. St. 1911, 113 Beau., hae(c) autem Baeh., Rh. Mus. 1912, 126, haec contra *con.* Tho. 13 et egregium F Gold. Tho. Beau. 16 particeps RL, participem Rom. 17 modestiam BV²FR : molestiam MVNPLU commodum B²FNLU : quomodo MVR, commo BP 18 medietatis B²R² : medietates BR *cett. codd.* 19 quiddam : quidam MV, quidem L

alia culpanda essent. inter scientiam (et inscientiam opinionem alteram) validam alteram falsam, pervicaciae vanitate iactatam; inter pudicitiam libidinosamque vitam abstinentiam et intemperantiam posuit, fortitudini ac timori medios pudorem et ignaviam fecit. horum quippe, quos mediocres vult videri, neque sinceras esse virtutes nec vitia tamen mera et intemperata, sed hinc atque inde permixta esse.

IV Malitiam vero deterrimi et omnibus vitiis imbuti hominis ducebat esse. quod accidere censebat, cum optima et rationalis portio et quae etiam imperitare ceteris debet, servit aliis, illae vero vitiorum ducatrices, iracundia et libido, ratione sub iugum missa dominantur. eandem malitiam de diversis, abundantia inopiaque, constare. nec solum eam inaequalitatis vitio claudicare arbitratur, incumbere sed etiam dissimilitudini. neque enim posse[t] cum bonitate congruere, quae a semetipsa tot modis discrepet et non solum

p. 114, 1 cf. Plat., *Men.* 98a–99a; *Symp.* 202a; *Resp.* 478bd; *Theaet.* 201bc; p. 114, 8 cf. Plat., *Resp.* 431a; *Tim.* 88b; p. 114, 13 cf. Arist., *EN* II 6, 1106b 28; 8, 1108b 11; p. 114, 16 cf. Plat., *Phaed.* 93e; *Resp.* 554e

1 post scientiam lacunam significav. Gold. Tho., suppl. Sinko, diss. 24; (et inscientiam) validam (alteram opinionem), alteram falsam suppl. Vahlen apud Gold., unde Tho. Beau. 3 pudicitiam BR Rom. : prudentiam cett. codd., pudentiam Oud. 6 vitia tamen mera Pa Rom. : viciatum mera cett. codd. (vicia cum mera R, vicia temeraria B², vicia mera H) 8 deterrimi B²R : B non liquet, deterrimam cett. codd. 9 ducebat : dicebat BN² 11 illae F : ille RNPLU, illa BMV 13 eam LU : ea cett. codd. 14 arbitratur et LU 14–15 sed etiam incumbere F edd. 15 dissimilitudini Novák, W. St. 1911, 114 : dissimilitudine codd. Beau., (ad) dissimilitudinem Gold. Tho. posse[t] Koziol, *Zur Kritik u. Erklärung ... Apuleius*, Wien 1870, 10 Tho. Beau. 16 modis : mundis MV

- disparilitatem sed etiam inconcinnitatem prae se gerat. tres
 quapropter partes animae tribus dicit vitiis urgeri: pruden-
 226 tiam indocilitas impugnat, quae non abolitionem infert
 scientiae, sed contraria est disciplinae discendi – huius duas
 ab eo species accipimus, imperitiam et fatuitatem, quarum 5
 imperitia sapientiae, fatuitas prudentiae inveniuntur ini-
 micae – iracundiam audacia; in eius comitatu[m] secuntur
 indignatio et incommobilitas – ἀοργησίαν sic interim dixe-
 rim –, quae non extinguit incitamenta irarum, sed ea stupore
 defigit immobili. cupiditatibus luxuriam, id est appetitus ap- 10
 227 plicat voluptatum et desideriorum ad fruendum potiendum-
 que haustus inexplebiles. ex hac manat avaritia atque lasciv-
 ia, quarum altera liberalitatem coercet, altera immodera-
 tius fundendo patrimonia prodigit facultates.
- V Sed virtutem Plato habitum esse dicit mentis optime et 15
 nobiliter figuratum, quae concordem sibi, quietem, constan-
 tem etiam cum facit cui fuerit fideliter intimata, non verbis
 modo sed factis etiam secum et cum ceteris congruentem:
 haec vero proclivius, si ratio in regni sui solio constituta

p. 115,2 sqq. cf. Arist., *EN* II 8, 1108a 7sq.; II 7, 1107b 8sq.;
EE 1220b38; *MM* 1191b24; *De virt. et vit.* 1250a16sq.; p. 115,
 15 sqq. cf. Plat., *Phaed.* 93e; *Resp.* 554e; *SVF* III 197 sqq.

2 animae partes MF 5 accipimus BMV: accepimus
 FRNPLU 7 audacia; in eius *Hild. Tho. Beau.*: audacia eius CH,
 audaciam eius *cett. codd.* comitatu[m] *Koziol, ibid.*, 9 *Tho.*
Beau. 10 defigit *Stew.*: deficit *codd.* adplicat ante luxuriam
trai. F, post luxuriam *Rom.* 11 voluptatum FLU: voluptatem
cett. codd., om. R 14 facultates H *corr. Tho. Beau.*: facultatem
cett. codd. 15 virtutem R² *Flor.*: virtutes R *cett. codd.* 16
 figuratae B² *Rom.* quietem *codd. def. Tho. collato Prisc.* VI, 56
 et 58: quietum *Vulc.* constantem B² F: constanter *cett. codd.*
 19 haec: hoc C *Rom. cett. edd. praeter Gold. Tho. Beau.*

appetitus et iracundias semper domitas et in frenis habet
 ipsaeque ita oboediunt, ut tranquillo ministerio fungantur.
 unimodam vero esse virtutem, quod bonum suapte natura
 adminiculo non indiget, perfectum autem quod sit solitudi- 5
 ne debet esse contentum. nec solum <ae>qualitas verum
 etiam similitudo cum virtutis ingenio coniungitur: ita enim
 228 secum ex parte omni congruit, ut ex se apta sit sibi-
 que respondeat. hinc et medietates easdem virtutes ac summitates
 vocat, non solum quod careant redundantia et egestate, sed
 quod in meditullio quodam vitiorum sitae sint. fortitudo 10
 quippe circumssistitur hinc audacia, inde timiditate: audacia
 quidem confidentiae fit abundantia, metus vero vitio defi-
 VI cientis audaciae. virtutum perfectae quaedam, imperfectae
 sunt aliae. et imperfectae illae, quae in omnibus beneficio
 solo naturae proveniunt vel quae solis disciplinis traduntur 15
 et magistra ratione discuntur; eas igitur quae ex omnibus
 constant, dicemus esse perfectas. imperfectas virtutes semet
 comitari negat; eas vero quae perfectae sint, individuas sibi

p. 116, 3-4 cf. Plat., *Resp.* 617e; SVF III 49 sqq.; p. 116, 7 cf. Arist., *EN* 1106b 27 sqq.; Plut., *De virt. mor.* 444c etc.; Hipp., *Dox.*, p. 569, 4 Diels; Alkin., *Didask.*, cap. 30; p. 116, 13 sqq. cf. Stob. II 136, 16 W.-H.; p. 116, 17 cf. SVF III 295 sqq.; Alkin., *Didask.*, c. 29; Anon., *Comm. Theaet.* 9, 40; 11, 16 Diels

1 et iracundias CH Rom. : est iracundias *cett. codd.* (est om. F) domitas R Rom. : indomitas *cett. codd.* 2 ipsaeque F : ipse que (vel quae) BMRNPLU, ipsa que V, ipsique B² 3 natura B² R Rom. : naturae *cett. codd.* 5 contentum B² MVFLU : contemptum BRNP <ae>qualitas *corr. Reiz, Misc. Obs. X, 1, 141* 8 easdem NU *conieceram ipse (Maia 1966, 166)* : easdemque N² *cett. codd.* (et cf. Löfstedt, *Synt. II*, 341-342) 11 inde timiditate audacia om. MV 12 fit H Rom. : sit *cett. codd.* vitio H Colv. : vitium *cett. codd.* 16 magistra B² Vulc. : magis *cett. codd.* (gis V) 17 constant FLU dicimus RL 18 sint : sunt B² VR

et inter se conexas esse ideo maxime arbitratur, quod ei cui sit egregium ingenium, si accedat industria, usus etiam et disciplina, quam dux rerum ratio fundaverit, nihil relinquitur quod non virtus administret. virtutes omnes cum animae partibus dividit et illam virtutem, quae ratione sit nixa et est spectatrix, diiudicatrix omnium rerum, prudentiam dicit atque sapientiam. quarum sapientiam disciplinam vult videri divinarum humanarumque rerum, prudentiam vero scientiam esse intellegendorum bonorum et malorum, eorum etiam quae media dicuntur. in ea vero parte quae iracundior habeatur fortitudinis sedes esse et vires animae nervosque ad ea implenda quae nobis severius agenda legum imponuntur imperio. tertia pars mentis est cupidinum et desideriorum, cui necessario abstinencia comes est, quam vult esse servatricem convenientiae eorum quae natura recta pravaque sunt in homine. ad placentiam, ad mediocritatem libido flectitur actusque voluptarios ratione huius dicit ac modestia coerceri. per has tres animae partes quartam virtutem, iustitiam, aequaliter dividente(m) scientiamque, causam esse dicit ut unaquaeque portio ratione ac modo ad

p. 117, 7 cf. SVF II 35 sqq.; p. 117, 8 cf. Arist., EN VI 5, 1140b 4; SVF III 262 sqq.; [Plat.], Def. 411d; p. 117, 11 cf. Plat., Resp. 411b; 429ac; 433cd; [Plat.], Def. 412a; p. 117, 13 cf. Plat., Resp. 432a; 442cd; Arist., Top. 136b 13; 138b 4; [Plat.], Def. 411e; 412b; SVF II 35; p. 117, 18 cf. Plat., Resp. 433a sqq.; 443de; [Plat.], Defin. 411de

2 industria : inlustria MV 6 diiudicatrix : diiudicatrixque F edd. 16 ad placentiam : a displicentia corr. Beau., addub. Tho. in apparatu, a placentia con. Tho., Bull. Acad. Belg. 1898, 1007 19 dividente(m) s(e) Oud. collato 234 et Plat., Resp. 433b Tho. Beau. : dividentem CH, dividendes cett. codd. 20 porcio Pa con. Tho., unde Beau. : potiore MVFNPU, potiora B, potiolem R, potio L

fungendum munus oboediat. hanc ille heros modo iustitiam nominat, nunc universae virtutis nuncupatione complectitur et item fidelitatis vocabulo nuncupat; sed cum ei quo possidetur est utilis, benivolentia est, at cum foras spectat et est fida speculatrix utilitatis alienae, iustitia nominatur. est et illa iustitia, quae quartum (in) vulgata divisione virtutum locum possidet, quae cum religiositate, id est $\delta\sigma\iota\acute{o}\tau\eta\tau\iota$, copulatur. quarum religiositas deum honori ac suppliciis divinae rei mancipata est, illa vero hominum societatis et concordiae remedium atque medicina est. duabus autem aequalibus de causis utilitatem hominum iustitia regit, quarum est prima numerorum observantia et divisionum aequalitas et eorum quae pacta sunt symbole, ad hanc ponderum mensurarumque custos et communicatio opum publicarum; secunda finalis est et veniens ex acquitate partitio, ut singulis in agros dominatus congruens deferatur ac servetur, bonis optima portio, minor non bonis; ad hoc bonus quisque natura et industria in honoribus et officiis praeferatur, pessimi cives luce careant dignitatis. sed ille iustus in deferendo honore ac servando modus est ei, qui est suffragator bonorum et malorum subiugator, ut semper in civitate emineant quae sunt omnibus profutura, iaceant et subiecta sint cum suis auctoribus vitia.

p. 118, 2 cf. Arist., *EN* V 3, 1130a 9; p. 118, 3 cf. Plat., *Legg.* I, 630c; p. 118, 4 cf. SVF III 263; p. 118, 7 cf. Plat., *Euthyphr.* 12e; [Plat.], *Def.* 412e; Arist., *De virt. et vit.* 5, 1250b 19; p. 118, 10 cf. Arist., *EN* V 5, 1130b 30 sqq.; p. 118, 17 cf. Plat., *Resp.* 413e sqq.

3 quo BR : a quo F *Rom.*, quod *cett. codd.* 6 (in) *add. Tho.* 7 $\delta\sigma\iota\acute{o}\tau\eta\tau\iota$ *Iunt.* : OCIOTHTA *codd.* 13 symbole F *Rom.* : simbolac *vel* simbole *cett. codd.* (simbola B²) 14 custos : custodia *Beau.* 16–17 bonis optima portio *Hild.* : bonus optimis optior BMVFR, bonis optimis optior NPLU, optimis optior (*secluso* bonus *vel* bonis) *Baeh., Rh. Mus.* 1912, 127, optimis potior *Novák, W. St.* 1911, 115, optimis op<ta>tior *Purser, Hermath.* 1912, 55 17 minor $\bar{\text{b}}$ BMV

VIII Quod facilius obtinebitur, si duobus exemplis instrua-
mur: unius divini ac tranquilli ac beati, alterius irreligiosi et
inhumani ac merito intestabilis, ut pessimo quidem alienus
et aversus a recta vivendi ratione, (pro) facultate[s] sua[s]
231 divino illi et caelesti bonus similior esse velit.

5

Hinc rhetoricae duae sunt apud eum partes, quarum una
est disciplina contemplatrix bonorum, iusti tenax, apta et
conveniens cum secta eius qui politicus vult videri; alia vero
adulandi scientia est, captatrix verisimilium, usus nulla ra-
tione collectus – sic enim ἄλογον τριβὴν elocuti sumus –, 10
quae persuasum velit quod docere non valeat. hanc δύνανιν
τοῦ πείθειν ἄνευ τοῦ διδάσκειν definivit Plato, quam civili-
232 (tati)s articuli umbram, id est imaginem, nominavit. civili-
tatem, quam πολιτικὴν vocat, ita vult a nobis intellegi, ut
eam esse ex virtutum numero sentiamus. nec solum agentem 15
atque in ipsis administrationibus rerum spectari, (sed) ab
ea universa[e] discerni, nec solum providentiam prodesse
civilibus rebus, sed omnem sensum eius atque propositum

p. 119, 6 cf. Plat., *Resp.* 531d; p. 119, 8 sqq. cf. Plat., *Gorg.* 463b sqq.; 464e; *Phaedr.* 260a; 269b; p. 119, 10 cf. Plat., *Gorg.* 465a; 463b; 501a; *Phaedr.* 270b; p. 119, 11 cf. Plat., *Gorg.* 454e; 458e; p. 119, 12 cf. Plat., *Gorg.* 463d; p. 119, 16 cf. Arist., *EN* VI 8, 1141b 14 (cf. Beaujeu, *op. cit.*, p. 292)

4 aversus H *Iunt. Tho. Beau.* : ausus *cett. codd.* a(t) recta
cum sequentibus coniungens Tho. (pro) facultate[s] sua[s] *corr.*
Tho. Beau. 10–11 sic enim – non valeat *om. Rom. Ald.*
ἄλογον τριβὴν *Iunt.* 11 persuasum : peruasum BMV 11–12
δύνανιν τοῦ πείθειν ἄνευ τοῦ διδάσκειν *ex Merceri, ut vid., con-*
iectura Flor. 12 civil(itati)s Kroll *ex Amm. Marc. XXX, 4, 3;*
Tho. e Quint. II, 15, 25 Beau. 14 πολιτικὴν *Ald. Iunt.* : POLI-
TIKeN F, politicen BMR, policiten V, polliciten NPLU 16
(sed) *add. Beau., (sed provideri) add. Gold., desper. Tho.* 17
universa[e] *Beau., desp. Tho., ab ea universa discerni Rom. (ab ea*
et discerni universa F)

IX fortunatum et beatum statum facere civitatis. haec eadem
 utilitati animae procurat duobus modis; altera namque lega-
 lis est, iuridicialis altera. sed prior consimilis est exercitatio-
 ni, per quam pulchritudo animae et robur acquiritur, sicut
 exercitatione validudo corporis gratiaque retinetur; iuridi- 5
 cialis illa medicinae par[s] est, nam morbis animae medetur
 233 sicut illa corporis. has disciplinas vocat plurimumque earum
 curationem commoditatis afferre profitetur. harum imitatri-
 ces esse coquinam et unguentariam et artem sophisticam
 professionemque iuris, blandas et assentationum illecebris 10
 turpes profitentibus, inutiles cunctis. quarum sophisticam
 coquinae coniungit; nam ut illa medicinae professione in-
 terdum opinionem imprudentium captat, quasi ea quae agit
 cum morborum medela conveniant, sic sophistic[e] imitata 15
 iuridicalem statum dat opinionem stultis, quasi iustitiae
 studeat, quam iniquitati favere constat. unguentariam vero
 professio[n]es iuris imita[n]tur; nam sicut illa remedio
 <dum> vult esse, per quod species corporibus ac validudo
 234 etiam viresque frangit et verum colorem ad desidiam sangui- 20

p. 120, 2 cf. Plat., *Gorg.* 463a–465d; p. 120, 7 cf. Plat., *Gorg.* 464c–465c

1 statum H *Rom.* : satis *cett. codd.* 3 exercitationi : excitatio-
 ni MV 6 par[s] *Salm.* 9 coquinam BFU : quoquinam
 MVRNPL et artem *correxi* (*Maia* 1966, 166) *collato Plat.,*
Gorg. 463a : sed artem *codd.* (sed et artem P *prob. Sinko, diss.* 29
Beau.) 10 blandas *Kroll apud Tho. Tho. ipse Beau.* : blandam
codd. 12 coniungit; nam ut illa medicinae *om.* BMV 13 im-
 prudentium BR *Rom.* : imprudentiam *cett. codd.* 14 medela
 MV²FLU : medella BNP, medulla RV sophisticae *Rom.* : sophi-
 sticen FRNPLU, sophisticene BMV 16 favere : favore NPLU
 17 professio[n]es ... imita[n]tur *corr. Tho. Beau.* 18 <dum>
add. Oud. Tho., ante remedio add. Novàk, W. St. 1911, 116;
Baeh., Rh. Mus. 1912, 128 *Beau. propter clausulam* 20 ad desi-
 diam : ac desideriam B, ad desiderium M, ad desideria V

nis mutat, sic haec scientiam imitata iuris simulat quidem virtutem se animis augere, enervat aut(em) quod in illis nativae fuerit industriae.

Virtutes eas doceri et studeri posse arbitrabatur, quae ad rationabilem animum pertinent, id est sapientiam et prudentiam. et illas, quae vitiosis partibus pro remedio resistunt, id est fortitudinem et continentiam, rationabiles quidem es(se), sed superiores virtutes pro disciplinis haberi; ceteras, si perfectae sunt, virtutes appellat, si semiperfectae sunt, non illas quidem disciplinas vocandas esse censet, sed non in totum existimat disciplinis alienas. iustitiam vero, quod trinis animae regionibus sparsa sit, artem vivendi ac disciplinam putat et nunc docilem esse, nunc usu et experiendo provenire.

X Bonorum autem quaedam sui gratia asserit appetenda, ut beatitudinem, ut bonum gaudium; alia non sui, ut medicinam; alia et sui et alterius, ut providentiam ceterasque virtutes, quas et sui causa expetimus ut praestantes per se et honestas et alterius, id est beatitudinis, qui virtutum exoptatissimus fructus est. hoc pacto etiam mala quaedam sui causa fugitanda sunt, alia ceterorum, pleraque et sui et aliorum, ut stultitia et eiusmodi vitia, quae et sui causa vitanda sunt et eorum quae accidere ex his possunt, id est

p. 121, 5 cf. Arist., EN II 1, 1103a 14 sqq.; p. 121, 15 cf. Plat., Resp. 357bd; Arist., EN I 5, 1097a 34 sqq.

1 scientiam H *Vulc.* : inscientiam *cett. codd.* 2 enervat aut(em) *Vulc.* : enervat tantum H, enervata ut *cett. codd.* 4 doceri e studii B *in rasura* (c : et B²), doceri studere M, studeri doceri V 8 es(sc) sed *Vulc.* : cessed B, cset MV, esse B² *cett. codd.* 10 sed non : sed nec F *Tho. Beau.*, sed M 20 mala : male MV 21–23 alia ceterorum – vitanda sunt *om. NPLU*

miseriae atque infelicitatis. eorum quae appetenda sunt, quaedam absolute bona dicimus, quae semper atque omnibus, cum adsunt, invehunt commoda, ut virtutes, quarum beatitas fructus est, alia quibusdam nec cunctis vel perpetuo bona, ut vires, validudo, divitiae et quaecumque corporis et fortunae sunt. pari pacto et eorum quae declinanda sunt, quaedam omnibus ac semper videri mala, quando nocent atque obsunt, ut sunt vitia et infortunia, quaedam aliis nec XI ea semper nocere, ut aegritudinem, egestatem et cetera. sed
 236 virtutem liberam et in nobis sitam et nobis voluntate appetendam; peccata vero esse non minus libera et in nobis sita, 10 non tamen ea suscipi voluntate. namque ille virtutis spectator cum eam penitus intellexerit bonam esse et benignitate praestare, ad eam affectabit profecto et sectandam existimabit sui causa; ut item ille, qui senscrit vitia non solum turpitudinem existimationi invehere, sed nocere alio pacto fraudique esse, qui potest sponte se ad eorum consortium iungere? sed si ad eiusmodi mala pergit ac sibi usuram eorum utilem credit, deceptus errore et imagine boni sollicitatus quidem, (in)sciens vero ad mala praecipitatur. discrepes 20 quippe a communi sententia, si non quidem ignores quid

p. 122, 4–5 cf. Plat., *Legg.* 631bc (cf. supra, p. 111); p. 122, 7 cf. SVF III 103; p. 122, 11 sqq. cf. Plat., *Prot.* 345d; 354a sqq.; *Men.* 77a–78b

1 infelicitates BR *Rom.* 3 ut virtutes : et virtutes BMV, *corr.* B² 8 obsunt B²VFR : obsint B *cett. codd.* 14 adfectabit B²RCH *Rom.* : affectavit BNPLU, effecta ut MV, affectandam F existimabit B²CH *Rom.* : existimavit *cett. codd.* 15 ut B² : aut BMVRNPLU, at FCH, ac *Ald.* 20 (in)sciens *corr. Tho., unde Beau.* : nesciens *Kleist, De L. Apulei libro qui inscrib. de philos. morali, 35* (sciens iam addubita. *Flor.*) 21 a communi : ea communi BR, *corr.* B²

pauperiem ac divitias intersit, et, cum haec in proclivi sita
sint nec pauperies honestatem vel turpitudinem divitiae alla-
turae sint, si egestatem rerum victui necessariorum copiis
praeferas, ineptire videaris; et adhuc illud absurdius, si quis
sanitatem corporis spernat eligens morbos; sed illud postre- 5
mae dementiae est, cum, qui virtutis pulchritudinem oculis
237 animae viderit utilitatemque eius usu et ratione perspexerit,
non ignarus quantum dedecoris atque incommodi adipiscatur
ex participatione vitiorum, tamen addictum se velit viti-
XII is. corporis sanitatem, vires, indolentiam ceteraque eius bo- 10
na extraria, item divitias et cetera, quae fortunae commoda
ducimus, ea non simpliciter bona nuncupanda sunt. nam si
quis ea possidens usu se abdicet, ea illi inutilia erunt; si quis
autem eorum usum converterit ad malas artes, ea illi etiam
noxia videbuntur; (si subiectus) vitiis erit qui ea possidet, 15
haberi haec etiam ob(er)it. unde colligitur simpliciter bona

p. 123, 6 cf. Plat., *Resp.* 533d; 519b; p. 123,10 cf. Plat., *Legg.* 661a–662a (cf. p. 112)

1 inter *ante* pauperiem *add.* B²F² Rom. Gold. ac divitias : ad
divitias BN (*corr.* B²), et divitias U intersit : sit Gold. *collato*
Gell. V, 18, 7 proclivi sita B²Pa Rom. : proclivitas B, proclivis
ita *cett. codd.* 4 si quis B²MV Rom. : si qui BR, sequi NPLU,
sequi ut F 6 est cum Rom. : est eum *codd.* (cum est V) 8
adipiscatur : piscatur B (*corr.* B²) R, apiscatur M² (*ex* adipiscatur)
V 9 ex B²CH Rom. : et *cett. codd.* (*om.* F) 10 corporis H
corr. Tho. Beau. : corporum *cett. codd.* indolentia BR eius :
eiusmodi Rom. 11 cetera quae : ceteraque MV 14 eorum H²
Rom. Beau. : eius *cett. codd., desp. Tho., tuetur Baeh., Rh. Mus.*
1912, 128, eiusmodi Sinko, *diss.* 30, ea in usum Chodaczek, *Eos*
1929, 299–300, *damnat Novák, W. St.* 1911, 116 15 si sub-
iectus *ex codicis F lectione* (vitiisque subiectus erit) *correx* : vitiis
subiectus Gold. Beau., intus U, vitiis *cett. codd., desp. Tho.,* (si
obnoxius) vitiis *con. Novák, W. St.* 1911, 116–117 16 ob(er)it
corr. Sinko, diss. 31, Purser, *Hermath.* 1912, 56 Beau.

haec dici non oportere, ut ea etiam, quae sunt * * *, morbos
 a(t)que pauperiem ceteraque * * * existimari oportet. nam
 qui tenuis est, si modificetur in sumptibus, nullam noxam ex
 eo sentiet et qui recte pauperie sua utitur, non solum nihil
 capiet incommodi, verum ad tollenda cetera melior atque 5
 praestantior fiet. si igitur nec habere pauperiem neque cam
 ratione regere contrarium est, paupertas per se malum non
 est.

Voluptatem vero neque bonum esse absolute neque sim-
 238 pliciter malum, sed eam, quae sit honesta nec pudendis re- 10
 bus sed gloriosis actibus veniat, non esse fugiendam, illam
 vero, quam aspernetur natura ipsa turpi delectatione quaesi-
 tam, vitari oportere censebat. sollicitudinem et laborem, si
 naturabiles essent et ab ipsa virtute descenderent et essent
 pro aliqua praecleara administratione susceptae, appetibiles 15
 ducebat esse, sed si adversum naturam turpissimarum rerum
 causa gignerentur, malas intestabilesque esse. non sola tri-
 stia et voluptates accidere animis et venire corporibus, sed
 esse medium quendam statum, qualis est cum abest tristitia
 nec tamen laetitiam adesse sentimus. 20

p. 124, 12–13 cf. Plat., *Gorg.* 497a; Alkin., *Didask.*, c. 32; p.
 124, 15–16 cf. Alkin., *ibid.*; Plat., *Gorg.* 499d; p. 124, 18–19 cf.
 Plat., *Phil.* 33a

1 *lacunam signif.* Gold. Tho. : contraria suppl. Gold., vulgo
 mala suppl. Sinko, *diss.* 31 morbos a(t)que Gold. Tho. Beau. :
 morbosa que codd. 2 *lacunam signif.* Gold., qui haud simpliciter
 mala addendum putat 2–3 nam qui H Rom. : nam quae B²Pb,
 namque cett. codd. 3 est om. VFPa 5 ad tollenda : ad tolle-
 randa B²Rom. melior atque B²H Rom. : meliora cum BMV,
 meliora tum FNPLU, meliora R 6 nec : ne NPLU
 12 aspernetur MV : spernetur BR, aspernatur FNPLU 16 tur-
 pissimarum rerum CH Rom. : turpissimarum cett. codd.; an turpis-
 simorum? 17–18 tristia et voluptates Kroll apud Tho., unde
 Beau. : vitia sed voluntate codd., desp. Tho.

XIII Ex his quae in nobis sunt, primum bonum atque laudabile est virtus, bonum student. ideo honestum appellari oportet; solum quippe quod honestum est, bonum ducimus, ut e[st] malum turpe; ac merito, quod turpe est, bonum non potest esse.

Amicitiam ait sociam eamque consensu consistere reciprocamque esse ac delectationis vicem reddere, quando aequaliter redamat. hoc amicitiae commodum provenit cum amicus eum, quem diligit, pariter ac se cupit prosperis rebus potiri. aequalitas ista non aliter provenit, nisi similitudo utroque parili caritate conveniat. nam ut pares paribus irresolubili nexu iunguntur, ita discrepantes et inter se disiuncti sunt nec aliorum amici. inimicitiarum autem vitia gignuntur ex malivolentia per dissimilitudinem morum et distantiam vitae et sectas atque ingenia contraria. alia etiam amicitiae genera dicit esse, quarum pars voluptatis gignitur causa, pars necessitatis. necessitudinum et liberorum amor naturae congruus est, ille alius abhorrens ab humanitatis clementia, qui vulgo amor dicitur, est appetitus ardens, cuius instinctu per libidinem capti amatores corporum in eo quod viderint totum hominem putant. eiusmodi calamitates animarum amicitias idem appellari vetat, quod nec mutuae sint nec reciprocari queant, ut ament <at>que redamentur,

p. 125, 4–5 cf. Stob. II 55, 22 W.-H.; Plat., *Lys.* 216d; *Gorg.* 474c; p. 125, 6 cf. Stob. II 74, 4 W.-H.; p. 125, 7–8 cf. Arist., *EN* VIII 2, 1156a 4; p. 125, 11 cf. Plat., *Lys.* 214a sqq.; *Gorg.* 510b

3 ducimus BFR : dicimus MVNPLU 3–4 ut e[st] *Flor.*, et *Rom.* 7 dilectionis *con. Sinko* 8 redamat BH *con. Colv.* : reclamant *cett. codd.* commodum ('emolumentum' interpretati) *Tho. Beau.* : comodo *codd.* 10 aequalitas : aequalis NPLU 11 utroque : utrobique H *con. Sinko* 14 morum : minorum MV 17 necessitudinum F : necessitudinem *cett. codd.* (necessitudine U) 19 ardens : arens BV 23 sint H *Wow.* : sunt *cett. codd.* <at>que redamentur *Tho. Beau.* : que redimantur B²MVFRPL, que dimantur N, que redimentur B, quae redamantur U *Rom.*

- nec constantia illis adsit et diuturnitas desit amoresque eius-
 XIV modi satietate ac paenitentia terminentur. Plato tres amores
 hoc genere dinumerat, quod sit unus divinus cum incorrupta
 mente et virtutis ratione conveniens, non paenitendus; alter
 degeneris animi et corruptissimae voluptatis; tertius ex utro- 5
 que permixtus, mediocris ingenii et cupidinis modicae. ani-
 mas vero fusciores impelli cupidine corporum unumque illis
 propositum esse, ut eorum usura potiantur atque eiusmodi
 voluptate et delectatione ardorem suum mulceant. illas vero
 〈quae〉 facetiae et urbanae sint, animas bonorum deamare et 10
 studere illis factumque velle, uti quam plurimum potiantur
 240 bonis artibus et meliores praestantioresque reddantur. me-
 dias ex utroque constare nec delectationibus corporum
 prorsus carere et lepidis animarum ingeniis capi posse. ut ille
 igitur amor taeterrimus et inhumanissimus atque turpis non 15
 ex rerum natura sed aegritudine corporali morboque colligi-
 tur, sic ille divinus deorum munere beneficioque concessus
 adspirante caelesti cupidine in animos hominum credatur
 venire. est amoris tertia species, quam diximus mediam, di-
 vini atque terreni proximitate collectus nexuque et consortio 20
 parili copulatus et ut rationi propinquus est divinus ille, ita
 terrenus ille cupidini iunctus est 〈et〉 voluptati.
- XV Culpabilium autem virorum quattuor formae sunt, qua-
 rum prima honoripetarum est, sequens abstemiorum, tertia 25
 popularis, tyrannicae dominationis est ultima. evenit qua-
 propter primum illud mentibus vitium, cum vigor rationis

p. 126, 23–127, 14 cf. Plat., *Resp.* 544e–580c

1 adsit FCH : absit *cett. codd.* 2 satietate Rom. : sanitate
codd. 8 potiantur B²FNPLU : potiatu BMV, ponantur R
 eiusmodi : eius MV 9 illas BR *con. Oud.* : ille *vel* illae *cett.*
codd. 10 〈quae〉 *add. Oud. Tho. Beau.* facete et B, fac et
 esset B², facere et R 22 〈et〉 voluptati Koziol, *Zeitschr. Österr.*
Gymn. 1877, 750 *Tho. Beau.*, voluptatis Rom. *Gold.* 24 hono-
 ripetarum B²H Rom. : honori petarum U, honori poetarum B *cett.*
codd.

241 elanguerit superiorque et robustior fuerit animae portio in
qua ira dominatur. et quae ὀλιγαρχία dicitur, ea sic nasci-
tur, cum propter pessimum partem eius partis animae, quae
ex cupiditatibus constat, non solum rationabil(itat)is et
irascendiae loca possidentur sed etiam eius quae non † neces- 5
sarias cupidine sunt. hunc talem Plato lucricupidinem atque
accipitrem pecuniae nominavit. qualitas popularis existit,
cum indulgentia cupidines roboratae non solum iustis desi-
deriis exardescunt, sed sibi etiam quasi obviae atque occur-
santes et illam consiliariam et illam alteram iratiorem ani- 10
mam condicionibus suis presserint. tyrannidis genus ex lu-
xuriosa et plena libidinis vita, quae ex infinitis et diversis et
XVI illicitis voluptatibus conflata mente tota dominatur. qui sit
242 autem pessimus, eum non solum turpem et damnosum et
contemptorem deorum et immoderatum et inhumanam at- 15
que insociabilem vitam ait vivere, sed nec cum proximis
secumve congruere atque ideo non a ceteris modo verum

p. 127, 1 cf. Plat., *Resp.* 550b; p. 127, 2 cf. Plat., *Resp.* 553a–554a; p. 127, 6 cf. Plaut., *Trin.* 100; *Pers.* 409; p. 127, 7 cf. Plat., *Resp.* 558c–562a; p. 127, 11 cf. Plat., *ibid.*, 571a–580c; p. 127, 17 cf. Plat., *Lys.* 214cd

2 et quae CH : at quae Oud. Tho. Beau., om. cett. codd. 4
rationabil(itat)is Koziol, *Zeitschr. Österr. Gymn.* 1877, 750 Tho.
Beau. 5 sed etiam eius B² Rom. Tho., sed eius etiam B cett.
codd., sed etiam eorum Beau. 5–6 necessarias cupidine BMV,
necessaria cupidine FNPLU, necessarias cupidines acuunt R Rom.
necessariam cupidinem ciunt Hild., non necessaria sunt cupidine
Beau., qua non necessariae cupidine Purser, *Hermath.* 1912, 57
desp. Tho. 6 talem : palam FNPLU Plato : Plautus Skutsch,
ALL XII, 1902, 200 lucricupidinem : lucricupidum ex Plaut.,
Pers. 409 con. Skutsch, lucricupidonem con. Sinko, *ALL XIV*,
1906, 125–126 8 roboratae Gold. : laboratae codd., (c)laboratae
Purser, *Hermath.* 1912, 58 9 sibi Tho. Beau. : is vel his codd.
quasi Oud. : que codd. (qui M) 11 genus Vulc. : tenuis codd.
12 infinitis H Wow. : finitis cett. codd. 17 verum : vero MV

etiam a se discrepare nec aliis tantum sed sibi etiam inimicum esse et idcirco hunc talem neque bonis nec omnino cuiquam nec sibi quidem amicum esse. sed eum pessimum videri, quem nulla malignitatis superlatio possit excedere. hunc talem numquam in agendis rebus expedire se posse non solum propter inscientiam, sed quod ipse etiam sibimet sit ignotus et quod malitia perfecta seditionem mentibus pariat impediens incepta eius atque meditata consilia nec permittens quicquam eorum quae volet. pessimo quapropter deterrimoque non ea tantum vitia, quae contra naturam sunt, pariunt exsecrabilitatem, ut est invidentia, ut est de alienis incommodis gaudium, sed etiam quae natura non
 243 respuit, voluptatem dico atque aegritudinem, desiderium, amorem, misericordiam, metum, pudorem, iracundiam. idcirco autem hoc evenit, quod immoderatum ingenium, in quaecumque proruerit, modum non habet atque ideo semper ei aut deest aliquid aut redundat. hinc eiusmodi hominis amor omni tenore corruptus, quod non solum effrenatis cupiditatibus et inexplibili siti haurire avet omnia genera voluptatis, sed quod ipso etiam formae iudicio irrationabili errore distrahitur ignorans veram pulchritudinem et corpo-

p. 128, 21–129, 4 cf. Plat., *Phaedr.* 239cd

6 ipse : ipsi NPL 6–7 sibimet et sit MV 7 seditionem F² Rom. : seditionum F cett. codd. 8 pariat : parcit NPLU 10 contra H Gold. : secundum cett. codd. (sed non sunt con. Petrarca, cf. S. Rizzo, RFIC 1975, 463) 12–13 non respuit : respuit MV 14 metum misericordiam NPLU 16 modum B²FCH Rom. : modo cett. codd. 17 deest : est BR 17–18 hominis amor B² Rom. : homini si amor B cett. codd., homini est amor Tho. Beau. 19 inexplibili RH Colv. : inexplibilis BMV, inexplicabilis NPLU, inexplicabili F avet Rom. : habet codd. (et R) 20 ipso BR : om. cett. codd.

ris effetam et enervem et fluxam cutem deamans, nec saltem coloratos sole aut exercitatione solidatos sed opacos umbra vel desidia molles [s]et cura nimia <e>medullatos artus magni facit.

- XVII Non sponte grassari malitiam multis modis constat. nam- 5
 244 que iniuriam inordinatam passionem et acgritudinem mentis
 esse ait. unde ad delinquendum arbitratur homines non
 sponte ferri. quis enim tantum mali voluntate susciperet, ut
 in optima mentis suae parte scelus et flagitium sciens vehe-
 ret? cum igitur possessio mali ab imprudentibus capitur, 10
 usum eius et actiones oportet ab ignorantibus sustineri idcir-
 coque peius est <nocere> quam noceri, quod enim his rebus
 nocetur quae sunt viliores, corporis et externis, quae vel
 imminui possunt vel fraudibus interire, illaesis potioribus,
 quae ad ipsam attinent animam. sed nocere longe peius esse 15
 ex eo intellegi potest, quod animi[s] bonis eo vitio pernicies
 infertur plusque sibi obest qui alium cupit perditum quam
 illi nocet, adversum quem talia machinatur; et cum nocere
 alteri malorum omnium maximum sit, multo gravius, si qui

p. 129, 5 cf. Plat., *Prot.* 358c; *Gorg.* 466d–468d; p. 129, 10 sqq. cf. Plat., *Gorg.* 469e–475e; p. 129, 18 cf. *ibid.*, 476a–479e

2 sed *Bosscha Tho. Beau.* : et *codd.* umbra FRC : umbras BMVNPLU 3 desidia : desideria BMV et cura *Tho. Beau.* : sed cura *codd.* <e>medullatos *Oud. Tho. Beau.* 5 grassari : crassari NPLU 7 ad delinquendum *Brux.* 3920–23 *Gold. Tho. Beau.* : delinquendum MV, linquendum *vel* liquendum BRNPLU, liquido F *Rom.* 9 partes celus BMV, partes scelus M² 12 peius H *Rom.* : prius *cett. codd.* nocere *add. Vulc.* 13 vilioris NPLU 16 ex eo *Rohde, JLZ* 1876, 781 *Tho. Beau.* : ex eo B, ex quo B² *cett. codd.* animi[s] *corr. Rohde, ibid.* 18 cum nocere : cum noceri BR, connocere MV 19 maximum *Wow.* : noxium *codd.* sit B² CH *Rom.* : fit B *cett. codd.*

nocet habeat impune, graviusque est et acerbius omni sup-
 plicio, si noxio impunitas deferatur nec hominum interim
 animadversione plectatur, sicut gravius est acerbissimorum
 245 morborum carere medicina, medentes fallere nec uri aut se-
 cari eas partes, quarum dolore incolumitati residuarum par-
 XVIII tium consulatur. quare ut optumi medici conclamatis de-
 speratisque corporibus non adhibent medentes manus, ne
 nihil profutura <cu>ratio doloribus spatia promulget, ita
 eos quorum animae vitiis imbutae sunt nec curari queunt
 medicina sapientiae, emori praestat. namque eum cui non ex 10
 natura nec ex industria recte vivendi studium conciliari pot-
 est, vita existimat Plato esse pellendum vel, si cupido vitae
 cum teneat, oportere sapientibus tradi, quorum arte qua-
 dam ad rectiora flectatur. et est sane melius talem regi nec
 ipsum regendi habere alios potestatem nec dominari, sed 15
 servire servitium, impotem ipsum aliorum addici potestati,
 parendi potius quam iubendi officia sortitum. virum pessi-
 216 mum non solum deteriorem <sed miseriorem> etiam dicebat

p. 130, 5 cf. Plat., *Legg.* 735e; 942a; p. 130, 10 cf. Plat., *Polit.*
 308e–309a; p. 130, 14 cf. Plat., *Resp.* 590cd; p. 130, 18 cf. Plat.,
Resp. 572c–576c

3 sicut F : si quid *cett. codd.* 4 nec uri : necari V, ne curi M,
 nec usi N 8 <cu>ratio *corr. Scal.* promulget BMV : promul-
 cet FNPLU (promulget ita : promulgata eos R) 10 emori CH
Rom. : aemori N, eo more V, eos mori B², eo mori B *cett. codd.*
 praestat B²H *Rom.* : praestant B *cett. codd.* 14 flectatur
 B²FCH : flectitur B *cett. codd.* 16 potestati FCH : potestate
cett. codd. 17 sortitum : sortium NPL 18 sed miseriorem
add. Gold. Tho. Beau. dicebat : dicebant NPLU

esse, quod distrahatur semper <s>editione vitiorum et desiderium aestibus differ<a>tur; qui quanto pluri[m]um cupitor sit, tanto egentior sibimet et propterea aliis videri potest. sperata quippe atque exoptata vix pauca et cum maxima
 aerumna proveniunt iisque flagrantiores cupidines furores-
 que succedunt nec futuris modo angitur malis, verum etiam
 praeteritis transactisque torquetur. quos omnes morte sola
 ab eiusmodi malis deduci posse manifestum est. 5

XIX Sed apprime bonos et sine mediocritate deterrimos paucos
 admodum rarioresque et, ut ipse ait, numerabiles esse, eos
 autem qui nec plane optimi nec oppido deterrimi sint sed
 247 quasi medie morati, plures esse. sed neque superiores obti-
 nere recta omnia neque culpabiles in omnibus labi. horum
 vitia nec gravata nec intempestiva sunt aut nimium crimino-
 sa, quorum substantia est ex redundantia vel defectu, quibus
 et approbationis integritas et modus est et qui inter laudem
 vituperationemque mediam viam vadunt. iisque rerum cap-
 essendarum eiusmodi studia excitantur, ut nunc boni atque 15

p. 131, 9 sqq. cf. Plat., *Phaed.* 89e–90a; p. 131, 10 cf. Plat., *Symp.* 179c, *dissimillimo tamen sensu*

1 <s>editione *corr.* Kroll *apud Tho.*, unde *Tho. Beau.* et VNPLU : etsi BMFR desideriorum C *Flor. Beau.* 2 differ<a>-
 tur *Lips. Tho. Beau.* pluri[m]um *Rom.* cupitor *Tho. Beau.* :
 cupidior MVFNPLU, cupitiore B, cupitior R 3 sit *codd. Beau.* :
 est *Tho.* 5 furoresque *Lips.* : floresque *codd.* (cupidinum
 flores F) 6 nec FCH : ne *cett. codd.* 7 omnes : omne BMV
 8 malis deduci C *con. Tho.* : mali seduci MV, mali deduci
 BRNPLU, malo deduci F, malis educi *Koziol, Zeitschr. Österr.*
Gymn. 1877, 749 *Beau.* 11 nec plane FNPLU : ne plane
 BRMV sint : sunt NPLU 16 modus : modis MV 17
 vadunt *Tho. Beau.* : vadant BFRPLU, vident MV, vadat N
 iisque FR *Beau.* : isque BMV, usque NPLU, hisque *Tho.* 18
 studia : studio *Vulc.* ut nunc : ut non MV

honesti eos ratione(s) invitent, nunc inhonesta lucra et turpes illiciant voluptates. talibus viris nec amicitiarum fides perseverat et amores non semper improbi nec honesti tamen eorum animos incurrunt.

- XX Perfecte sapientem esse non posse dicit Plato, nisi ceteris ingenio praestet, artibus et prudentiae partibus absolutus atque iis iam tum a pueris imbutus, factis congruentibus et dictis adsuetus, purgata et efficata animi voluptate, eiectione ex animo hinc * * * abstinencia atque patientia omnibusque doctrinis ex rerum scientia eloquentiaque venientibus. eum, qui per haec profectus fidenti et securo gradu virtutis via graderetur, adeptum solidam vivendi rationem repente fieri perfectum. hunc repente praeteriti futurique aevi ultimas partes attingere et esse quodammodo intemporalem. tum

p. 132, 6 cf. Plat., *Resp.* 535c sqq.; p. 132, 7 cf. Plat., *Resp.* 536d–537e

1 ratione(s) *corr.* Rohde, *JLZ* 1876, 781 (*sed iam coniecerat Petrarca, cf. S. Rizzo, SIFC* 1975, 463; ratio invitet *con. Tho.*) 3 perseverat FH : perseveret *cett. codd.* 5 non posse *om.* MV 6 praestet : praestat BMV 7 iis *Scal. Baeh., Rh. Mus.* 1912, 130 *Beau.* : enim *codd., desp. Tho.* a pueris : a puero FH 8 efficata B : eficata M, aeficata V, effecata F, effecta RNP, affecta L, effeta U 9 lacunam indicant *Gold. Tho. Beau.*, (intemperantia illinc mollitia, insertis) *suppl. Novàk, W. St.* 1911, 119 *alii similiter* omnibusque *con. Tho., unde Beau.* : atque H *Rom.*, absque V, obque *cett. codd.* 10 scientiae loquentiaque MV 12 fieri *om.* NPLU 13 hunc *Kirchhoff, Jahrb. f. class. Philol. Suppl. B.* 28, 44 *Tho. Beau.* : hoc *codd.*, hoc est *Rom.* repente : repetente BM *in rasura* F, *suspectum habet Novàk, W. St.* 1911, 120, *fortasse recte* praeteriti FR² : praeteritis R *cett. codd.* 14 intemporalem H *Iunt.* : temporalae B, intemporale *cett. codd.* tum : tunc MV

post hoc vitiis exclusis incertisque dimissis, omnia, quae
ad beatam vitam ferunt, non ex aliis pendere nec ab aliis
deferri sibi posse, sed in sua manu esse sapiens recte putat.
quare nec in secundis rebus effertur nec contrahitur in ad-
versis, cum se ornamentis suis ita instructum sciat, ut ab his 5
nulla vi segregetur. hunc talem non solum inferre sed ne
referre quidem oportet iniuriam. non enim eam contume-
liam putat, quam improbus faciat, sed [eam non putat,
quam] patientia firmiter toleret, qua(ndo) quidem naturae 10
lege in animo eius sculptum sit quod nihil horum possit
nocere sapienti, quae opinantur ceteri mala esse. equidem
sapientem illum conscientia sua fretum, securum et confi-
dentem in omni vita dicit futurum, quod et omnia accidentia
249 reputet ad meliores rationes trahens et quod nihil morose vel
difficulter excipiat sibi que persuadeat pertinere res suas ad 15
immortales deos. iam ille diem mortis suae propitius nec invi-
tus expectat, quod de animae immortalitate confidat: nam
vinculis liberata corporeis sapientis anima remigrat ad deos
et pro merito vitae purius castiusque transactae hoc ipso usu
XXI deorum se condicioni conciliat. eundem sapientem optimum 20

p. 133, 2 sqq. cf. SVF I 187–189; III 49–67; p. 133, 6–7 cf. Plat.,
Crit. 49cd; *Apol.* 30d; p. 133, 16 cf. Plat., *Phaed.* 107c sqq.;
p. 133, 18 cf. Plat., *Phaed.* 67d; 68ab; 114c sqq.; *Crat.* 400c

1 incertisque *corr.* Kroll *apud Tho.*, unde Beau., insertisque
codd. Tho., qui post immissis lacunam significat dimissis *corr.*
Kroll, *ibid.*: et inmissis *codd.*, virtutibus *corr.* Baeh., *Rh. Mus.*
1912, 132 etiam missis Purser, *Hermath.* 1912, 60 Beau. 2
ferunt H *con. Stew.*: fuerunt *cett. codd.* 6 nulla vi BM²
VFRN²L²U: nulla vis MNL, nulla tenus P segregetur: segre-
gare MV, segregere B 8–9 eam non putat quam *secl. Tho.*
Beau., sed (et) eam non putat quam Rohde, *JLZ* 1876, 781
9 qua(ndo) Kroll, *ibid. Tho. Beau.* 13 dicit C Wow.: dici *cett.*
codd. dicit futurum quod et omnia *om.* BMV 16 iam BMV:
idem FRNPLU 19 castusque MV usu: nisu *Tho.*

nominat ac bonum ac prudentem recte arbitratur, cuius sane
 consilia cum factis rectissimis congruunt et cui principia
 profecta sunt a iusti ratione. ad hoc sapientem et fortissi-
 mum dicit esse, ut qui vigore mentis ad omnia perpetiend- 5
 sit paratus. inde est quod fortitudinem nervos animi ipsas-
 que cervices ait, ut ignaviam animae dicit imbecillitati esse
 250 finitimam. divitem hunc solum quidem recte putat, quippe
 cum thesauris omnibus pretiosorem solus videatur possi-
 dere virtutem. opes etiam quia solus sapiens potest in usibus
 necessariis regere, videri ditissimus debet. nam ceteri quam- 10
 vis sint opibus adfluentes, tamen quod vel usum earum ne-
 sciant vel deducant eas ad pessimas [p]artes, inopes videntur.
 egestatem namque non abs[tin]entia pecuniae sed praesentia
 immoderatarum cupidinum gignit. philosophum oportet, si
 nihil indigens erit et omnium contumax et superior iis quae 15
 homines acerba toleratu arbitrantur, nihil sic agere quam ut
 semper studeat animam corporis consortio separare, et ideo

p. 134, 1 sqq. cf. SVF III 589 sqq.; p. 134, 5 cf. Plat., *Resp.* 411b; p. 134, 7 cf. Plat., *Apol.* 30b; SVF III 567 sqq.; Cic., *Parad. Stoic.* VI; p. 134, 13 cf. Plat., *Legg.* 736e; p. 134, 17 cf. Plat., *Phaed.* 64c; 67dc; 81a

1 sane : sana *Tho.* 3 ad B²VR : at BMFPLU, ac N hoc :
 hunc F, huc R 5 fortitudinem *Rom.* : fortitudinum *codd.* 7
 putat : putet NPLU 8 thesauris B : thesauris *cett. codd.* pre-
 tiosorem *Tho. Beau.* : praetiosiores *codd.* 9 virtutem B : virtu-
 tes RCH, virtutum *cett. codd.* quia solus ... p. 139, 2 ut omnes
 una *desunt in V* 12 [p]artes *corr. Brantius Tho. Beau.* 13
 abstinentia FR, abstinentiam BMNPLU, *corr. Vulc.* pecuniae
 sed praesentia *om.* BM praesentia FU : praesentiam RNPL
 14 cupidinum : cupiendum BM 16 sic agere : secus agere *Beau.*
 17 {a} corporis *Tho.*

existimandam philosophiam esse mortis affectum consuetu-
 XXII dinemque moriendi. bonos omnes oportet inter se amicos esse,
 etsi sunt minus noti, et potestate ipsa, qua mores eorum
 251 sectaeque conveniunt, amici sunt habendi: paria quippe a
 similibus non abhorrent. unde inter solos bonos fidem amici- 5
 tia esse constat. sapientia amatorem boni adulescentem facit,
 sed cum, qui probitate ingenii sit ad artes bonas promptior.
 nec deformitas corporis talem abigere poterit appetitum.
 nam cum ipsa anima complacita est, homo totus adamatur;
 cum corpus expetitur, pars eius deterior est cordi. iure igitur 10
 putandum est eum, qui sit gnarus bonorum, cupitorem quo-
 que eiusmodi rerum esse; is enim solus boni[s] desideriis
 accenditur, qui bonum illud oculis animi videt: hunc esse
 sapientem. [i]stu(l)t(us) vero, quoniam est ignarus, osor
 quoque nec amicus virtutum sit necesse est, nec frustra hic 15
 talis amator est turpium voluptatum. sapiens nullo modo
 merae voluptatis quidem alicuius gratia veniet ad agendum,
 nisi praesto fuerint honesta emolumenta virtutis. hunc eun-
 252 dem cum eiusmodi voluntate oportet vitam vivere honestam

p. 135, 2 cf. Plat., *Lys.* 214d; SVF III 625 sqq.; p. 135, 9 cf. SVF III 591–592; p. 135, 13 cf. Plat., *Resp.* 533d; p. 135, 15 cf. Plat., *Gorg.* 499de

11 sit gnarus BF *Flor.* : si ignarus B², sit ignarus *cett. codd.*
 cupitorem *Iunt. Tho. Beau.* : cupitorum BMR, cupiturum NPLU,
 cupidum F *Rom.* 12 boni[s] *Rohde, JLZ 1876, 781 Tho. Beau.*
 (bonus P) 13 hunc *Scal.* : hoc *codd.* 14 [i]stu(l)t(us) *corr.*
Tho. Beau. : istut B, istud *cett. codd.* (illud U) 16 voluptatum
 UCH *Rom.* : voluntatem BR, voluntatum MFNPL nullo modo
Rohde, JLZ 1876, 781 Beau. : non modo *codd.*, modo *addub.*
Tho. 17 voluptatis *Rom.* : voluntatis *codd.* 18 praesto
 BMFR : profecto NPLU 19 voluntate M : voluptate *cett. codd.*

et admirabilem plenamque laudis et gloriae neque harum
modo rerum causa ceteris omnibus praeferri, verum etiam
iucunditate et securitate solum et semper frui. nec angetur
carissimis orbatus affectibus, vel quod ex se omnia sunt
apta, quae ad beatitudinem pergunt, vel quod decreto et lege 5
rectae rationis interdicitur eiusmodi adflictatio et quod, si de
tali se causa discruciet, illam aegritudinem vel propter eum,
qui est emortuus, suscipiat, quasi in peiore sit parte, aut sua
gratia, quod tali necessitudine doleat se privatum esse. sed
neque obiti causa lamentationes suscipi oportet, si sciamus 10
illum neque aliquid mali passum ac, si bonae fuerit volunta-
tis, etiam melioribus adgregatum, neque sui gratia, ut qui in
se reponit omnia nec cuiusquam absentia virtutis esse indi-
gens potest, cuius perpetuam possessionem sibi vindicat. igitur
XXIII tur sapiens non erit tristis. sapientiae finis est, ut ad dei 15
meritum sapiens provehatur hancque futuram eius operam,
ut acmulatione vitae ad deorum actus accedat. verum hoc ei
poterit provenire, si virum perfecte iustum, pium, pruden-
253 tem se praebeat. unde non solum in perspectandi cognitione
verum etiam agendi opera sequi eum convenit quae diis at- 20
que hominibus sint probata, quippe cum summus deorum
cuncta haec non solum cogitationum ratione consideret, sed
prima, media, ultima obeat compertaque intime providae
ordinationis universitate et constantia regat. verum enim-

p. 136, 3 sqq. cf. SVF III 144; 448 sqq; p. 136, 12 cf. Plat., *Apol.* 41ab; *Phaed.* 115c; p. 136, 15 cf. Plat., *Theaet.* 176ab; Stob. II 49, 9 W.-H.; Alkin., *Didask.*, c. 28; p. 136, 21 cf. Plat., *Legg.* 715e; Apul., *de mundo* 374

10 obiti : obitus F, obitu R 12 neque sui *con.* Petrarca (cf. S. Rizzo, *SIFC* 1975, 463) *Flor.* : neque evi (vel aevi) *codd.* 14
cuius *om.* BM 15 ad CH *add.* Scal. : *om. cett. codd.* 16
hancque : hanc namque NPLU

vero illum omnibus beatum videri, cuius et bona suppetunt
et, quemadmodum carere vitiis debeat, callet. una quidem
beatitudo est, cum ingenii nostri praesentia tutamur quae
perficimus; alia, cum ad perfectionem vitae nihil deest atque
ipsa sumus contemplatione contenti. utrarumque autem felici- 5
tatum origo ex virtute manat. et ad ornamentum quidem
genialis loci (est virtutis) nullis extrinsecus eorum quae bo-
na ducimus adminiculis indigemus. ad usum autem vitae
communis corporis cura et eorum quae extrinsecus veniunt
praesidiis opus est, ita tamen ut haec eadem fiant virtute 10
meliora eiusque suffragio beatitudinis commodis copulen-
tur, sine qua haec in bonis minime sunt habenda. nec frustra
est quod sola virtus fortunatissimos potest facere, cum abs-
que hac ex aliis prosperis non possit felicitas inveniri. sa-
pientem quippe pedisequum et imitorem dei dicimus et 15
sequi arbitramur deum: id est enim ἑπου θεῷ. non solum
oportet, dum vitam colit, digna dis gerere nec agere ea quae
254 eorum maiestati displiceant, verum et tunc cum corpus re-
linquit, quod non faciet invito deo. nam etsi in eius manu est

p. 137, 6 cf. Xenocr., fragm. 81 Heinze (= 231 Isnardi); frag.
238 Isnardi (cf. Apul., *de deo Socr.* 15); p. 137, 9 cf. Cic., *Fin.* V
24, 71; *Acad.* I 6, 22; Diog. Laer., *Vit. Phil.* III 78; p. 137, 16 cf.
Stob. II 49, 16 W.-H.

1 illum *corr. con. Tho. unde Beau.* : illud *codd.* cuius : cui H
Rom. *edd.*, *sed cf. Löfstedt, Syntactica* I, 214 *sqq.* 2 vitiis carere
NPLU 4 vitae CH Rom. : *vic vel viae cett. codd.* 5 felicitatem
BR 7 est virtutis *secl. Beau.*, (hoc) est virtutis *Scal.*, (id) est
virtutis *Tho.*, vel virtutis F 13–14 absque hac UCH Rom. : abs-
que haec *cett. codd.* 15 quippe dis equum B, quippedis equum
M 16 ἑπου θεῷ *corr. Scal.* : EI TOY ΘΕΟΥ *codd.*, τὸν θεὸν
Rom. Ald. Iunt. Colv. 16 eum ante non solum *add. censet Tho.*,
improbat Beau. Callebatii rationibus (*Sermo Cotidianus*, 450) ni-
sus 17 dis gerere *Vahlen apud Gold.* : *discere codd.* 18 co-
rum : horum NPLU relinquit MF : reliquit BR NPLU

mortis facultas, quamvis sciat se terrenis relictis consecuturum esse meliora, (non) accerset sibi tamen eam, nisi necessario perpetiendum esse istud lex divina decreverit. mortem
 255 eius etsi anteactae vitae ornamenta cohonestant, honestior(em) tamen et rumoris secundi oportet esse. cum securus
 de posteritatis suae vita ad immortalitatem animam permittit ire, eam, quod pie vixerit, praecipit fortunatorum habituram loca deorum choreis semideumque permixtam.

XXIV De civitatum vero constitutione et de observatione regendarum rerum publicarum ita censet Plato. iam principio civitatis formam definit ad hunc modum: civitatem esse convictum inter se hominum plurimorum, in quibus sint regentes alii, ceteri (inferi)ores, coniuncti inter se concordia et
 256 invicem sibi opem atque auxilium deferentes, isdem legibus, rectis tamen, officia sua temperantes; unamque civitatem
 isdem moenibus illam futuram, ut eadem velle atque eadem nolle incolarum mentes assueverint. quare suadendum est fundatoribus rerum publicarum ut usque ad id locorum

p. 138, 1 cf. Plat., *Phaed.* 61d–62c; p. 138, 7–8 cf. Plat., *Gorg.* 523b; p. 138, 11 cf. Plat., *Resp.* 369c; [Plat.], *Def.* 415c; 413e; p. 138, 16 cf. Sall., *Cat.* 20, 4

2 (non) accerset sibi tamen eam, nisi necessario ... decreverit *corr. Tho. Beau.* : nisi necessario ... decreverit, accersere (*vel* arcescere) *codd.* 4 anteactae BMFRH : actae NPLU honestior(em) Rom. 8 loca *Scal.* : locum F, loco *cett. codd.* 10 ita censet Plato *corr. Oud.* : ita Plato H, ithacus et cato *cett. codd.* 11 convictum *Gold. ex Plat., Resp.* 369c, *Cic., De off.* III, 5, 21 : coniunctam *codd.* 12 hominum – 13 inter se *om. R* 13 alii BMF : *om. NPLU* ceteri (inferi)ores *Gold. Tho. Beau.* : ceteriores *codd.* (citeriores F) 16 futuram ut *Hild. Beau.* : futuram et *codd.*, futuram *** et *Tho.* 18 locorum : locarum BR

plebes suas augeant dum rectori omnes noti esse possunt nec
 sibimet incogniti: sic enim fiet ut omnes una mente sint
 invicemque sibi factum velint. magnam sane civitatem non
 habitantium multitudine eorumque magis viribus niti oportet: vires enim non corporis nec pecuniae collectas domina- 5
 tione multorum existimandas putat cum vecordia impo-
 tentiaque, sed cum decreto communi virtutibus omnibus or-
 nati viri incolae et omnes fundati legibus obsecuntur. ceteras
 vero, quae non ad hunc modum forent constitutae, non
 arbitrabatur sanas civitates, sed taetras et morbis tumentes. 10
 res publicas eas demum fundatas ratione dicebat esse, quae
 ordinatae ad instar animarum forent, ut pars optima, quae
 prudentia sapientiaque praecellit, imperitet multitudini et,
 ut illa totius habet curam corporis, ita prudentiae dilectus
 257 tueatur universae commoda civitatis, fortitudo etiam, pars 15
 virtutis secunda, ut vi sua appetentiam castigat et reprimit,
 ita in civitate vigilet, excubitorum loco quidem militet iu-
 ventus pro utilitate cunctorum, sed inquietos et indomitos
 ac propterea pessimos cives refrenet, contineat ac, si necesse
 sit, frangat potioris ex consilii disciplina. illam vero deside- 20

p. 139, 1 cf. Plat., *Legg.* 738de (cf. Beaujeu, *ad locum*, p. 305);
 p. 139, 5 sqq. cf. Plat., *Resp.* 422e–423a; p. 139, 10 cf. *ibid.*,
 372e; Alkin., *Didask.* c. 34; p. 139, 15 cf. Plat., *Resp.* 428b–429a;
 435e; 441a; 441e; p. 139, 16 sqq. cf. *ibid.*, 429ac

1 augeant dum *corr. Beau.* : ad eundem *codd.* (eidem F), adunent
 dum *Purser, Hermath.* 1912, 60, post eundem lacunam indicant
Gold. Tho. 2 omnes MFR : omne *cett. codd.* 3 invicemque
Gronov. ad Gell. VII, 3, 25 (*editio Lugduni Batav.* 1706, 382) :
 iniquumque *codd.* (acquumque F, unumque Pa) 4 vir(tut)ibus
corr. Tho. Beau. niti *Lips.* : uti *codd.* 5 vires MVU² : vir *cett.*
codd. 10 arbitratum MR, arbitrantur V 11 demum : domum
 BMV esse quae : esseque MV 17 ita : et MV, *om. R* 20
 potioris ex C *Oud. Tho. Beau.* : potioris FH, potioris (potiores BR)
 est *cett. codd.*, potioris cum *Rom.*

riorum tertiam partem plebi et agricolis parem ducit, quam existimat moderatis utilitatibus sustinendam. at enim rem publicam negat posse consistere, nisi is qui imperitat habeat sapientiae studium, aut is ad imperandum deligatur
 XXV quem esse inter omnes sapientissimum constat. moribus et 5
 huiusmodi cunctos cives imbuendos esse dicit, ut iis, in quorum tutelam et fidem res publica illa creditur, auri atque argenti habendi cupido nulla sit, ne specie communi privatas opes appetant, nec eiusmodi hospitia succedant, ut ceteris non reclu(sa) sit ianua; cibos victumque ita sibi curent, ut 10
 acceptam mercedem ab his, quos protegent, communibus epulis insumant. matrimonia quoque non privatim maritanda esse, sed fieri communia despondente ipsa eiusmodi nuptias publice civitate[s], sapientibus magistratibus sorte quadam ei negotio praeditis idque praecipue curantibus, ne dis- 15
 pares sui vel inter se dissimiles copulentur. his annectitur utilis necessariaque confusio, ut permixta nutrimenta puerorum ignotorum adhuc agnitionis parentibus afferant difficultatem, ut, dum suos liberos nesciunt, omnes, quos viderint aetatis eius, suos credant et veluti communium libero- 20

p. 140, 2 cf. Plat., *Resp.* 473cd; p. 140, 7 cf. *ibid.*, 416de; p. 140, 12 cf. *ibid.*, 457c–461c

1 partem terciam NPLU 3 imperitet NPLU, imperat B² 5 moribus et (institutis) *con. Tho.* 6 ut iis MNP : ut hiis LUR, ut is BF, vitiis V 7 fidem MVFRU : fide NPL, fides B 8 ne specie BFRNP : nec specie MVLU 10 reclu(sa)sit *Tho. ex Plat., Resp. 416d Beau.* : reclusit BR, reclusis B² *cett. codd.* 11 quos protegent : quo spe tegunt B (*corr. B²*), quos spe tegunt MV 13 despondente RPLU : despondenti N, dispondente BMV, despondentibus F ipsa *Tho. Beau.* : ipse B² MVRNLU, ipsae BP, ipso L²M², ipsis F 14 civitate[s] *Tho. Beau.* : civitates BRNP, civitatis MV FLU 15 ei BR : et *cett. codd.* praedictis BR 17 ut permixta : aut permixta MV 18 adferant CH *Flor.* : adferat *cett. codd.*

rum omnes omnium sint parentes. <ad> hoc ipsorum conu-
biorum quaeritur tempestiva coniunctio, cuius futuram sta-
bilem fidem credit, si cum harmonia musicae dierum conso-
nent numeri. et qui de nuptiis talibus erunt orti, studiis con-
gruentibus imbuentur et optimis disciplinis communi prae- 5
ceptorum magisterio docebuntur, non virile secus modo
verum etiam feminarum, quas vult Plato omnibus [p]arti-
bus, quae propriae virorum putantur, coniungendas esse,
bellicis et * * *: quippe utrisque cum natura una sit, eandem 10
esse virtutem. eiusmodi civitatem nullis extrinsecus latis le-
gibus indigere; regi <e>am quippe prudentia et eiusmodi
institutis ac moribus, quibus fundata ceteras leges non re-
quirat. et hanc quidem ut figmentum aliquod veritatis ex-
empli causa per se compositam vult esse rem publicam.

XXVI
259

Est et alia optima quidem et satis iusta quidem et ipsa 15
specie et dicis causa civitas fabricata, non, ut superior, sine
evidentia, sed iam cum aliqua substantia. in hac non suo
nomine de statu et de commodis civitatis requirens originis
eius principia et fundamenta disponit, sed eo tendit quem-
admodum civilis gubernator eiusmodi locum conventus- 20
que multitudinum nactus iuxta naturam praesentium rerum
et convenarum debeat facere civitatem plenam bonarum le-

p. 141, 1 cf. Plat., *Resp.* 546ac; p. 141, 6 cf. *ibid.*, 451c–457b;
p. 141, 12 cf. *ibid.*, 592ab; p. 141, 15 sqq. cf. Plat., *Legg.* 739ae

1 <ad> hoc *Tho. Beau.*, <ad> haec *Flor.* 6 virilis sexus MV
(sexus etiam U) 7 [p]artibus *corr. Vulc.* 9 bellicis et BR :
bellicis eis *cett. codd.* <gymnicis et musicis> *add. con. Tho. ex*
Plat., Resp. 452a *Beau.*, civilibus *add. Novàk, W. St.* 1911, 123,
bellicis etiam *con. Rossbach, BPW* 1900, 747 10 latis : ratis
BR 11 regi <e>am *Oud. Tho. Beau.* : regiam *codd.* (regia F),
regi[am] *Novàk, ibid.* prudentia F : prudentiam *cett. codd.*
17 evidentia H *Scal.* : evidenti *cett. codd.* 21 nactus FRNPL² :
nactus U, natus BMVL

gum et morum bonorum. in hac equidem easdem puerorum
 nutricationes, easdem vult esse artium disciplinas. sed in
 conubiis et partubus et patrimoniis ac domibus desciscit a
 prioris observatione rei publicae, matrimonia privata et sin-
 gularia faciens; procorumque ipsorum, etsi in contrahendo 5
 matrimonio consulere ex voluntate sua debeant, universae
 tamen civitatis principibus ut communis commodi causam
 decernit spectandam esse. quare et dites inferiores nuptias
 260 non recusent et locupletium consortium inopes consequan-
 tur; et, si vires opum congruunt, ingenia tamen diversa mi- 10
 scenda esse, ut iracundo tranquilla iungatur et sedato homi-
 ni incitator mulier adplicetur, ut talibus observationum re-
 mediis et profectibus suboles natura discrepante confecta
 morum proventu meliore coalescat et ita compositarum
 domorum opibus civitas augeatur; puerperiaque ipsa mo- 15
 rum dissimili seminio concepta cum utriusque instar similitu-
 dinis traxerint, neque illis vigorem in rebus gerendis neque
 tamen spectandis consilium defuturum. instituendos vero

p. 142, 3 cf. Plat., *Legg.* 771d–773e

3 conubiis : quo nubiis MV partubus CH *Tho.* : partibus *cett.*
codd. Gold. ex *Metam.* IX, 33, 5 probante Beau. 5 procorum-
 que cum causam coniungit *Tho.* interpunctionem corrigens (post
 procorumque ipsorum gravius distinguebatur) procorumque
 BMV : proquorumque FRNPLU 10 congruunt : non congruunt
 BMV 13 profectibus *Tho.* Beau. : proventibus *codd.*
 suboles FNPLU : subleves BMVR 15 opibus : opus B, copiis
 MV 16 dissimilis (ex dissimiles) eminio MV, dissimili semino
 L similitudines M, similitudine V 18 spectantis NLU, spec-
 tantes P

eos esse, <non> utcumque parentes, sed ut magistratus censue-
 rint civitatis. domus vero et possessiones habeant privatas, ut
 queunt singuli, quae quidem nec immensum augeri per avari-
 tiam nec prodigi per luxuriam aut deseri per negligentiam
 sinit. legesque huic civitati promulgari iubet et legum mode-
 ratorem, cum aliquid tale concipiet, ad contemplandas vir-
 tutes hortatur. imperitandi autem modum eum esse utilem
 XXVII censet, qui ex tribus fuerit temperatus. nec enim vel optima-
 261 tium vel etiam popularis imperii solos et meros status utiles
 arbitratur nec impunitas rectorum culpas relinquit, sed ma-
 gis censet his debere constare rationem, qui sint potestate
 potiores. et alii publicarum rerum status definiti ab eo pu-
 tantur nitentes ad bonos mores et super ea re publica, quam
 vult emendatione constare, rectori mandat, non prius resi-
 duas compleat aut vitiosas leges correctas velit quam mores
 perniciosos et disciplinas corrumpentes commoda civitatis

p. 143, 2 cf. Plat., *Legg.* 739e–740a; p. 143, 5 cf. *ibid.*, 963a; 630e; p. 143, 7 cf. *ibid.*, 693be; Cic., *de re pub.* I 45, 69 (Polyb., VI 3; Arist., *Polit.* II 6, 1255b 33; Beaujeu, pp. 306–307); p. 143, 9–12 cf. Plat., *Legg.* 945b; 947e–948a; p. 143, 14 cf. *ibid.*, 735b–736c

1 <non> *add.* Koziol, *Zeitschr. Österr. Gymn.* 1877, 750, qui tamen textum libentius refinxit utcumque : utrumque MV sed ut magistratus *corr.* Sinko, *diss.* 38 : nec ita sexus esse tus B (tus : tuos B²), nec ita sexus esse onestus M, nec ita sexus esse V, nec ita sexus esse stratus FRNPLU, sed magistratus *con.* Gold., *desp. Tho. Beau.* 2 civitatis : in civitatis MV 5 iubet FUPa : iubeto *cett. codd.* 8 optimatium : optimatum MVR 11 rationem CH *lunt.* : nationem *cett. codd.* 12 alii : alia BR 13 ad bonos : abonos NPL, *corr.* L² re publica F² : publica F *cett. codd.* 14 emendatione : emendatiorem *con.* Rohde, *JLZ* 1876, 782 15 quam Oud. Novàk, *W. St.* 1911, 123 Beau. : enim *codd.*

ad meliora converterit. a quibus si consilio et suadela depravata multitudo deflecti non poterit, abducenda est tamen ab incepto vi et ingratis. in actuosa vero civitate describit quemadmodum simul omnis hominum multitudo bonitate et iustitia conducta habeatur. hi tales complectentur proximos, honores custodient, intemperantiam arcebunt, iniuriam refrenabunt, pudicitiae ornamentisque ceteris vitae honores maximos deferentes. nec temere multitudo convalescet ad eiusmodi rerum publicarum status, nisi qui optimis legibus et egregiis institutis fuerint educati, moderati erga ceteros, inter se congruentes.

XXVIII
262

Quattuor culpabilium civium genera esse: unum eorum qui sunt honore praecipui, alterum paucorum, penes quos rerum est potestas, tertium omnium, ultimum dominationis tyrannicae. et primum quidem tunc fit cum prudentiores viri per magistratus seditiosos civitate pelluntur deferiturque ad illos potestas, qui sint manu tantummodo strenui, nec ii, qui blandiore consilio agere res possint, adipiscuntur imperii facultatem, sed qui turbidi violentique sunt. paucorum vero status obtinetur, cum inopes criminosi multi simul pauco-

p. 144, 15–19 cf. Plat., *Resp.* 545c–550c; p. 144, 19 cf. *ibid.*, 550c–555a

1 depravata : defraudata BMV 3 quemadmodum : quae ad modum BR² 4 post multitudo *iterant* 2 flecti (*pro* deflecti) non poterit – 4 hominum multitudo BMVR 6 custodiunt BR refrenabunt BMV², refrenabant V 7 pudicitiae ex pudicitius M, pudicitias B 8 convalescet *Gold.* : convellet BFNPLU, cum vellet R, convalet MV, convertetur *Beau.*, *desp. Tho.* 15 tunc fit MV *Gold.* : confut B, confunditur F, confugit N, configit PL²U, configat L, fuit B², fit cum R, confit *Vulc. Tho. Beau.* 19 violentique : violendique MV

rum divitum impotentiae subiacentes dederint se atque permiscrint omnemque regendi potestatem non mores boni sed opulentia fuerit consecuta. popularis factio roboratur cum inops multitudo viribus obtinuerit adversus divitum facultates lexque iussu populi fuerit promulgata, ut ex aequo liceat 5 omnibus honores capessere. ad haec tyrannis illa, singulare dominationis caput, tunc oritur cum is, qui leges contumacia sua ruperit, simili legum coniuratione adoptatus imperium invaserit, constituens deinceps uti omnis civium multitudo desideriis eius et cupiditatibus parens obsequium suum 10 tali fine moderetur.

p. 145, 5 cf. Plat., *Resp.* 555b–562a; p. 145, 6 cf. *ibid.*, 562a–569c

4 inops : inobs PU (corr. P²U²), obs M, nobis V 5 iussu Rom. : eius su B, eius sub cett. codd., eius B² promulgata iudicio F 7 is C Vulc. : his cett. codd., civis Ald. 8 coniuratione addub. Flor., conversione con. Sinko probante Tho. imperium FL²Pa : inimperium cett. codd. 9 invasit MV APULEI MADAURENSIS DE HABITUDINE PLATONIS LIBER PRIMUS EXPLICIT. INCIPIT LIBER SECUNDUS BMVR (PRIMUS : SECUNDUS BR; SECUNDUS : TERTIUS FELICITER BR); APULEI MADAURENSIS DE HABITUDINE DOCTRINAQUE PLATONIS LIBER II EXPLICIT F² mg.; nullam subscriptionem praebent NPLU

DE MUNDO

- 285 Consideranti mihi et diligentius intuenti et saepe alias,
 Faustine fili, virtutis indagatrix expultrixque vitiorum, divi-
 narum particeps rerum philosophia videbatur et nunc maxi-
 me, cum naturae interpretationem et remotarum ab oculis
 rerum investigationem sibi vindicet. nam cum ceteri magni- 5
 tudine rei territi eiusmodi laborem arduum et profundum
 existimarent, sola philosophia suum non despexit ingenium
 286 nec indignam se existimavit cui divinarum et humanarum
 rerum disceptatio deferatur, sed conducere [ac dicere] tam
 bonas artes et eiusmodi operam cum ingenuitate professio- 10
 287 nis suae credidit et congruere istiusmodi curam talibus stu-
 diis et moribus. nam cum mundum homines eiusque pene-

Pseudoaristot. *περὶ κόσμον* c. 1 p. 391a 1–7 Bkk.

L. Apulei de mundo liber incipit F²; Lucii Appuleii Madaurensis
 platonici de Cosmographia Sive de mundo Liber incipit *in mg.*
infer. M³; incipit Apuleius de philosophia L *ceteras subscriptiones*
ad finem De Platone libri vide (om. NPU)

1 saepe alias : sepelias BMV 2 fraustine M²V fili *corr.*
Tho. Beau. : mihi *codd.*, mi *Minio* indagatrix *ex* indagatis B²
 expultrixque F²H (*e Ciceronis Tusc. V, 2, 5, quem locum indicat in*
mg.) : excultisque B, excultrixque (*vel sim.*) FB² *cett. codd.* 8
 indignam FCHU : indigna BMVRNPL 9 disceptatio Rom. :
 descepratio R, discreptatio B², discrepatio *cett. codd.* conducere
dubitanter tuemur : cum ducere BMV, *desp. Tho.*, concinere
Beau., condiscere Colv., convenire *con. Tho.* ac dicere B, accide-
 re *cett. codd.*, ac decere *con. Novàk, W. St. 1911, 124 Baeh., Rh.*
Mus. 1912, 264 secl. Beau.

tralia corpore adire non possent, ut terreno domicilio illas regiones inspicerent, philosophiam ducem nacti eiusque inventis imbuti animo peregrinari ausi sunt per caeli plagas his itineribus, quae exploratione acuminis sui pervia sapientiae solis cogitationibus viderant, ut, cum ipsius intervalli condicione a mundi vicinia natura nos secretos esse voluisset, immensitati tamen eius volucrique curriculo cogitationum
 288 nostrarum nos pernecitas intimaret; facillimeque ea, de quibus origo eius est, anima divinis suis oculis aspexit, agnovit, aliis etiam eius scientiam tradidit, veluti prophetae quidam deorum maiestate completi effantur ceteris quae divino beneficio soli vident. quare et eos qui unius loci ingenia nobis qualitatesque describunt, aut moenia urbis aut alicuius amnis flucta aut amoenitates et magnitudines montium, alia multa descripta ab aliis, plerique studiose legunt: Nysae iuga et penetralia Coryci et Olympi sacra et Ossae ardua, alia
 289 huiusmodi sola dumtaxat et singula extollunt. quorum me miseret, cum tanto opere nec magnis et oppido paucis inexplabili admiratione capiuntur. hoc illis evenire adeo non est mirabile, cum nihil maius suspexerint neque ad aliquid intenderint quod maiore diligentia contemplandum esset. ceterum si terrarum orbem omnemque mundum contemplari pariter aliquando potuissent, minus exiguas eius et singulas partes dignas laudibus credidissent, quibus esset universitas comprehensa. quare nos Aristotelen prudentissimum et doctissimum philosophorum et Theophrastum auctorem secuti,

Pseudoaristot. *περὶ κόσμου* c. 1 p. 391a7–b5

1 *post domicilio add. relicto Koziol apud Gold.* 2 nacti BR : nacti *cett. codd.* 5 ipsius : impius B, impiis MV 6 vicinia : vitinia B, vitina R 11 effantur : efferantur MV ceteris quae *Rom.* : ceterisque *codd.* (caeteris F) 16 Coryci U *lunt.* : cornii N, corni *cett. codd.* 17 eiusmodi BR 20 ad *om.* MV 21 maiore BF²R : maiora MVFN, maiori PLU 24 dignas : dignis NPLU 25–26 re – philosophorum *om.* N 25 aristotelen B : aristotelem *cett. codd.* et doctissimum *om.* BMV

quantum possumus cogitatione contingere, dicemus de omni hac caelesti ratione naturasque <et> officia complēxi, et cur et quemadmodum moveantur, explicabimus.

- 1 Mundus omnis societate caeli et terrae constat et eorum
 natura, quae utriusque sunt; vel sic: mundus est ornata ordi- 5
 290 natio dei munere, deorum recta custodia. cuius cardinem –
 sic enim dixerim κέντρον – robustum et immobilem gene-
 atrix atque altrix animantium omnium habet tellus supernis
 omnibus, ut videri potest, aeris liquiditate ad modum tegmi-
 nis saeptis et opertis. ultra deorum domus est, quod caelum 10
 vocamus. quod quidem divinis corporibus onustum vide-
 mus, pulcherrimis ignibus et perlucidis solis et lunae reliquo-
 rumque siderum, cum quibus fertur per orbem dierum noc-
 tiumque curriculis agens et stellarum choros intermino lapsu
 finem nulla aevi defectione factura. sed cum omne caelum 15
 ita revolvatur ut sphaera, eam tamen radicibus oportet tene-
 ri, quas divina machinatio verticibus adfixit, ut in tornando
 artifex solet forcipe materiam comprehensam reciproco vo-
 lumine rotundare: eos polos dicimus, a quibus veluti a cardi-
 nibus directio quaedam profecta axis est dictus, divisor et 20
 disterninator mundi, orbem terrae in medietate constituens.
 verum hi vertices, quos immobiles diximus, ita sunt, ut su-

Pseudoaristot. *περὶ κόσμου* c. 2 p. 391b9–392a2

2 hac : ac VN, corr. N² naturasque <et> officia *Oud. Tho. Beau.* : naturas et officia F, naturasque officia *cett. codd.* 5
 utriusque : utrisque LU 7 κέντρον *Ald.* : kenton F², centron *vel*
 centrum F *cett. codd.* immobilem : mobilem B, nobilem MV,
 incontinentibilem R 9 aeris : aeres B, hac res MV 11 onustum :
 vocamus MV 14 agens et BMV : agens FRNPLU choros :
 chorus MV 17 machinatio : machinati LU 19 rotundare :
 rotundare MV 20 profecta : profecto NPLU axis : auxis M,
 anxius V 22 hi : in MV

- pra caput alter appareat ex parte boreae, qui septemtrionalis vocatur; alter antarcticus humo tegitur, umidus et austrinis
 291 vaporibus mollis. sed caelum ipsum stellaeque caeligenae
 omnisque siderea compago aether vocatur, non, ut quidam
 putant, quod ignitus sit et incensus, sed quod cursibus rapi- 5
 dis semper rotetur, elementum non unum ex quattuor, quae
 nota sunt cunctis, sed longe aliud, numero quintum, pri-
 mum ordine, genere divinum et inviolabile.
- II Iam astrorum innumerabilis multitudo partim labitur
 cum orbis inerranti(s) regione, quam circulus ambit signifer 10
 292 obliqua complexione circumdatus et signis XII illuminatus,
 partim errantibus stellis, quae neque priorum motus habent
 neque sane inter se similes et aequales, sed affixae diversis
 globis inordinatum, ut sic dixerim, ordinem servant; aliae- 15
 que ultra sunt, aliae citra. stellae, quae propter naturam
 eiusmodi nullis creduntur erroribus vagae, et infinitos nu-
 mero greges ducunt et simplex aetheris dorsum alma et sa-
 crata amoenitate lucis coronant. septem vero deorum nomi-
 nibus illustres totidem orbibus adfixae sunt et gradatim sibi-
 met superlatae, ut superior inferiore sit maior, ac vicissim 20
 mutuis adhaesionibus nexae complexu illius orbis, qui iner-
 rabilis dicitur, continentur. hic Phaenonis globus, quem ap-

Pseudoaristot. *περὶ κόσμου* c. 2 p. 392a2–23

2 antarcticus C *Rom.* : athanticus B, antharticus MV, athantarti-
 cus FNPLU (arth- U), atlanticus R humo : homo MV austri-
 nis : austris MV 3 caeligenae *Lips.* : caeligeræ *codd.* (coligere
 R) *Minio* 4 aether CH : aethera *cett. codd.* (aetherea M²) 7
 quintum F²HPa : quinque F *cett. codd.* 10 inerranti(s) *corr.*
Wow. circulus *Hoelscher apud Tho.* : circulorum *codd.*, circulo
Wow. Minio 15 post citra *dist. Flor. Tho. Beau.*; aliae citra
 stellae *legunt cett.* 17 ducunt : ducent BMV 19 orbibus : orbi
 BMV sunt et FR : sunt ut *cett. codd.* 21 incrrabilis : inarrabi-
 lis MV, inenarrabilis U, *corr.* L² 22 Phaenonis *Rom.* : fenonis
codd. (fetontis MVL²)

- pellamus Saturnum; post quem Phaethontis secundus est,
 293 quem Iovem dicimus; et loco tertio Pyrois, quam multi Her-
 culis, plures Martis stellam vocant. hanc sequitur Stilbon,
 cui quidam Apollinis, ceteri Mercuri nomen dederunt. quin-
 tus Phosphorus, Iunonia immo Veneris stella, censetur. 5
 deinde Solis est orbis et ultima omnium Luna altitudinis
 aetheriae principia distermians, quae divinas et immortales
 vivacitates ignium pascens ordinatis ac semper aequalibus
 invectionibus solvitur atque reparatur.
- III Post eam vero partem, quae sancti aetheris finibus coerce- 10
 294 tur, cuius mensa pensaque distinctio est et natura immutabi-
 lis, regio e(s)t mortalis ac iam paene terrena, cuius primae
 sunt partes tenuiores et vaporatae, quippe cum finitimis
 aetheris attingantur ardoribus, quantum maximis parva et
 quantum rapidis possunt pigriora contingi. sed ex ea parte, 15
 quae curriculis finitimi inuritur Solis, se iaculari atque emi-
 care et scintillare flammae quaedam ostensae oculis nostris
 videntur, quas Graeci cometas et <do>cidas et bothynos ap-
 295 pellant quasque labi et fluere frequenter videmus, lucere <fa-
 cile> faciliusque restingui. exin inferioris aeris qualitas tur- 20

Pseudoaristot. *περὶ κόσμον* c. 2 p. 392a 23–b 5

1 post quem FPLU : post quam BMVRN Phaethontis *Flor.* :
 fetontis *vel similia codd.*, Phaethon *Rom. Colu.* 2 quem Iovem :
 quam Iovem BMV 3 martis : mentis BR 4 mercuri BR : mer-
 curii R² *cett. codd.* 7 aetherea BM, aetheria B² 10 post eam
 BF : postea *cett. codd.* 11 distinctio est *Novák, W. St. 1911,*
125 Purser, Hermath. 1911, 252 Beau. : distinctum est *codd.*
post immutabilis distinxit Rohde, JLZ 1876, 782 12 regio e(s)t
Rohde 13 sunt *om. BMV* 14 attingantur C *Kroll, Rh. Mus.*
1898, 584 : attingatur *cett. codd.* 16 finiti inuritur MV, finitimi
 uritur V² se iaculari : eiaculari H, se eiaculari *Elmen., iaculari*
Novák 18 <do>cidas *Rom.* : cidas *codd.* (cidos P) 19 fre-
 quenter ex ofrequenter M²V² facile *add. Lips. Tho. Beau.* 20
 exin BFRNPL² : ex MVU, et in L, et V²

bidior infunditur, cui permixtus est glacialis rigor; sed superioris vicinia claritatis et propinqui caloris afflatu nitescit ac sinceriore interdum luce vestitur. huius saepe mutabilis convertitur species, cum sit natura vitiabili: et in nubes cogitur 5
et reciprocis flabris aperitur et nimbis vehementibus rumpitur, nivibus etiam et glacie inhorrescit et praecipiti grandine desuper verberatur; turbinum flatibus typhonumque conflictu fit procellosa, sed telis fulminum et missilium caelestium iaculis ignescit.

IV Aeri terra coniungitur eaque in se suscipit maria. haec 10
296 frequentatur animantibus, haec silvarum viriditate vestitur, haec fontium perennitate recreatur, haec fluminum frigidos lapsus nunc erroribus terrenis vehit, modo profundo in mari confundit; eadem infinitis coloribus floret, altitudine montium, camporum aquore, nemorum opacitate variatur, si- 15
nuosis inflexa litoribus, distincta insulis, villulis urbibusque collucens, quas sapiens genus, homo, communibus usibus fabricatur. nec sum nescius plerosque huius operis auctores terrarum orbem ita divisisse: partem eius insulas esse, partem vero continentem vocari, nescii omnem hanc terrenam 20
immensitatem Atlantici maris ambitu coerceri insulamque hanc unam esse cum insulis suis omnibus. nam similes huic
297 alias <maiores> et alias minores circumfundit Oceanus,

Pseudoaristot. *περὶ κόσμου* c. 2 et 3 p. 392b5–24

1 superioris BF²: superior R, superiori B (*in ras.*) MVFNPLU
4 vici alibi MV 6 glacie: glacies L, glaciem R, glaciei B, *corr.*
B² inhorrescit: horrescit RMV 7 turbinum Kroll, *Rh. Mus.*
1898, 584 *Tho. Beau.*: turbine *codd.* typhonumque *Oud. Tho.*
Beau.: tyfonique (*vel sim.*) *codd.*, typhonisque *Ald. Iunt.* 8 ante
telis *add. et Oud. Tho.* fulminum: fluminum MVR, *corr.* V²
20 vocari *Rom.*: vocare *codd.*, voca(ve)rc *Tho. Beau.* 23 post
alias *add. maiores Beau.*, maiores et ante minores *add. Kroll, Rh.*
Mus. 1898, 584

quae tamen merito videntur ignotae, cum ne hanc quidem, cuius cultores sumus, omnem peragraré possimus. nam sicut hae insulae interfluuntur, quae sunt in nostro mari, ita illae in universo salo fretis latioribus ambiuntur.

- V Elementorum inter se mutui nexus artis affinitatibus im- 5
plicantur et quinque coniuges copulae his ordinatae vicibus
attinentur, ut adhaereant [et] gravioribus leviora: aquam in
se habet tellus aut aqua, ut alii putant, vehit terram; aer ex
aqua gignitur, ignis acria densitate conflatur; aether vicissim
ignesque illi immortalis dei vivacitate flammantur. huius di- 10
vini ignis origine incensi per totius mundi convexa illustri-
bus facibus ignescunt. superna quapropter dii superi sedes
habent, infima ceterorum animantium terrena possident ge-
nera, per quae serpunt et erumpunt et scatent flumina, fon-
tes et maria, quae meatus et lacunas et origines habent in 15
gremio terrarum. ipsarum vero insularum, quae sunt in no-
stro mari, digna memoratu Trinacria est, Euboea, Cypros
atque Sardinia, Creta, Peloponnesos, Lesbos; minores au-
tem aliae ut naevuli quidam per apertas ponti sunt sparsae
regiones, aliae Cyclades dictae, quae frequentioribus moli- 20
bus alluuntur.

Pseudoaristot. *περὶ κόσμου* c. 3 p. 392b24–393a 15

2 omnem *Schopp. Wow.* : omnes *codd.* 2–3 sicut hae : sicute
M, sicuti V 3–4 illae in BMVR : illae *vel* ille FNPLU 7
attinentur FRNP : abtinentur M, abtinentur V, attinentur B, acti-
nentur L et *secl. Kroll, Rh. Mus.* 1898, 582; *post et lacunam*
statuit Tho., qui maioribus minora et excidisse putat 8 tellus
om. BMV aut *Gold. Tho. Beau.* : et *codd.* 9 acria : aerea
MV 12 superni B², superii BR 13 infima : infirma MV, infer-
na *corr.* V² 15 quae meatus : queatus BMV (*corr.* V²), aquae-
tus B² 17 *post* Cypros *add.* Cynos Lorimer Beau. 18 pelo-
ponnesos V² : pelopennesos V *cett. codd.* (pelos pennesos R)
autem : aut BR 19 naevuli quidam *Lips.* : nebulae quidem
codd. 20 molibus : molibus MV

VI Maria maiora sunt Oceanus et Atlanticum, quibus orbis
 299 nostri terminantur anfractus. sed occiduarum partium mare
 per angustias oris artatum in artissimos sinus funditur et
 rursus a columnis Herculis refusum in immensam latitudi-
 nem panditur saepiusque coeuntibus terris veluti quibusdam 5
 fretorum cervicibus premitur et idem rursus cedentibus est
 300 terris immensum. primum igitur a columnis navigantibus
 dextrum latus duobus sinibus maximis cingitur, quorum
 primus duas Syrtes habet, alter imparibus quidem sinuatur
 figuris, sed in maxima divisus est maria, quorum unum Gal- 10
 licum dicitur, alterum Africum, quod quidem Aristoteles
 Sardiniense maluit dicere, tertium Hadriaticum pelagus. his
 iungitur Siculum et post Creticum, eo indiscretis finibus
 Pamphylium, Assyrium, Aegyptium. sed ante Aegaeum et
 Myrtoum sunt maria. his sane vicinus est Pontus, sinus am- 15
 plissimus maris nostri, cuius extremus recessus in Macotim
 senescit; ex Hellesponti fonte concipitur vestibulumque eius
 301 Propontis vocatur. ab ortu solis Oceanus est Indicum et
 Persicum mare conferens; hinc patescunt finitima Rubri ma-
 ris, quae per angustas longinquasque faucis in Hyrcanium et 20

Pseudoaristot. *περὶ κόσμου* c. 3 p. 393a 16–b6 11 cf. Arist.,
Meteor. 364a21

1 maiora : maiores MV 4 rursus : rursum NPLU 6 freto-
 rum : fretorum BR 7 terris *secl. Tho.* a columnis V² Gold.
Tho. Beau. : columnis V *cett. codd.* 8 dextrum B²V² *con. Colu.* :
 dextros BV *cett. codd. edd. vet., desp. Tho.* 12 his *om.* MV
 13 indiscretis : indiscretit V, indiscreti M, *corr.* V² 14 Pamphy-
 lium *Iunt.* : pampylum *vel* pamphylum *codd.* sed ante : sed a
 latere *Tho.* 14–15 egeum et mirtoum H : regea mirtoa *vel sim.*
 BFRNPLU, regeti myrtoa MV, Aegaea et Myrtoa C *Flor. Tho.*
Beau. 15 his sane : ussa ne V, us sane M 18 propontis H
Ald. : propontius FNPLU, propintus B, propontus R, propinquius
 MV 20 faucis BMV : fauces FRNPLU

Caspium flectuntur sinus, ultraque profundae vastitatis esse maria creduntur; deinde paulatim Scythicum et Hiber-
(ni)um freta et rursum mare, per quod Gallicum (sinum)
atque Gaditanas columnas circumvectus Oceanus orbis no-
stri metas includit.

5

- VII Sed in altera parte orbis iacent insularum aggeres maxi-
marum, Britanniae duae, et Labeon et Hibernia, (iis) quas
302 supra diximus [esse], maiores. verum hae in Celtarum fini-
bus sitae sunt. minores vero ultra Indos Taprobane atque
Loxe. multaeque aliae orbis ad modum sparsae hanc no- 10
303 stram insulam, id est hunc terrarum orbem, quam maximam
diximus, ornamentis suis pingunt et continuatione ut qui-
busdam sertis coronant. at enim huius terrae, quam nos
colimus, latitudo XL, prolixitas LXX milia stadiorum tenet.
sed in divisione terrarum orbis Asiam et Europam et cum his 15

Pseudoaristot. *περὶ κόσμου* c. 3 p. 393b 6–22

1 sinus R *Tho. Beau.* : sinul B, sinum B², *coniecera* Kroll, *Rh. Mus.* 1898, 584, simul *cett. codd.* ultraque BMR : utraque VFNPLU 2 Hiber(ni)um *Gold. Purser, Hermath.* 1911, 255 *Beau.* : Iberium *Scal., desp. Tho.* 3 sinum *add. Scal.* 7 brittaniae BR duae : duce MV labeon *tuetur Lorimer ex Pseudoarist. nonnullis libris manu scriptis probante Beau.* : Albion H Ald. *Tho.* Hibernia F *Scal.* : hiberni *cett. codd.* iis *add. Vulc. Tho. Beau.* 8 esse *secl. Gold. Tho. Beau.* celtarum V²LU Ald. : celtorum V *cett. codd.* 9 post sitae *gravius dist. Beau.* Taprobane *Oud.* : tabrohane U, bromane (*vel similia*) *cett. codd., Taprobana Ald. Iunt., Probane ex Stob. Anthol.* I 261, 2 W. *Lorimer Beau.* 10 Loxe *Salm. Tho. Beau.* : zoxae BRPLU, zonae N, zosae MV, oxae F orbis *Is. Voss. Tho. Beau.* : urbes *codd., orbe Minio* 11 id est FU : idem BMVRNPL 14 milia H *add. Ald.* : om. *cett. codd.* 15 et cum his – p. 155, 2 ponticum *om. MV*

vel, sicut plures, praeterea Africam accepimus. Europa ab
 Herculis columnis usque Ponticum et Hyrcanum mare ac
 flumen Tanain fines habet, Asia ab isdem angustiiis Pontici
 maris usque ad alias angustias, quae inter Arabicum sinum
 304 et interioris ambitum pelagi iacent, constringiturque Oceani 5
 cingulo et societate nostri maris. sed alii alio modo, ut qui-
 dam ab exordio Tanais ad ora Nili Asiae terminos metiun-
 tur. Africam vero ab isthmo Rubri maris vel ab ipsis fontibus
 Nili oriri putandum eiusque in Gaditanis locis fines esse.
 sed ipsam Aegyptum plerique Asiae, plures Africae adiun- 10
 305 gunt, ut insularum situs sunt qui cum finitimis locis compre-
 hendunt et sunt qui in alia divisione eas habendas putant. de
 mari satis dictum.

VIII Terreni vero casus ita se habent. exhalationes duas physici
 esse dicunt: tenues et frequentes vixque visibiles ad superio- 15
 ra minari ex gremio telluris, nebularum agmina halitu am-
 nium fontiumque constare matutinis temporibus crassiora.
 harum altera arida est atque <fumo> consimilis, quae terre-
 nis eructationibus surgit, altera umida et egelida; hanc ex
 306 fluentis superioris vaporis natura ad se trahit. et ex hac 20

Pseudoaristot. *περὶ κόσμου* c. 3–4 p. 393b 23–394a 14

1–2 ab ... columnis CH : ab ... columna F, ad ... columnas *cett.*
codd. 4 inter arabicum : in terra rubicum MV (rubicum M)
 sinum *Ald.* : finem *codd.* 5 iacent CH *corr.* *Wow.* *Tho.* *Beau.*
 8 africam FU : africa *cett.* *codd.* ab isthmo U *Ald.* : ab ismo
 BMVF, a ismo NPL, ab istaro R, ab hismo B² 11 ut *om.*
 NPLU qui cum *Vulc.* *Tho.* *Beau.* : qui eam FRNPLU, que (*vel*
 quae) eam BMV 12 putant MVF : putent BRNPLU 14 exha-
 lationes V² : et halationes BMV, et alationes R, et elationes
 FNPLU physici H *Iunt.* : fassice *codd.* 15 visibiles : visibilis
Tho. 16 minari : manare *con.* *Kroll, Rh. Mus.* 1898, 582 ex
 gremio *Oud.* *Tho.* *Beau.* : et gremio *codd.* 18 fumo *add.*
Vulc. 19 eructationibus H *Colv.* : reluctanceibus *cett.* *codd.*
 gelida B (*ex egelida*) M

quidem nebulae, rores, pruinae, nubila et imbres, nix atque grando generantur; de illa superiore, quam diximus siccā, venti atque flamina et fulmina atque aliae ignitorum telorum gignuntur plurimae species. nebula constat aut ex ortu nubeculae aut ex eius reliquiis; est autem exhalatio vaporata et umore viduata, aere crassior, nube subtilior, cui serenitas *abolitionem infert. nec aliud est serenitas quam aer purgatus caligine et perspicue sincerus.* ros vero nocturnus umor est, IX quem tenuiter serenitas spargit. glaciem dicimus umorem
 307 sereno rigore concretum. huic est pruina consimilis, si molli- 10 tia roris matutinis frigoribus incanuit. ergo aer actus in nubem nubilum denset et ea crassitudo aquarum fetu gravidatur. imber exprimitur, cum inter se urguntur nubium densitates; totque diversitatibus pluviae cadunt quot modis aer nubili condicionibus cogitur. raritas enim nubium stillicidia 15
 308 dispergit, quae concretae vehementius effundunt agmina largiora et eas aquas quas imbres vocamus, a quibus hoc differunt nimbi, quod (imber) pluvia iugis est, nimbus autem quanto repentinus est, tanto vehementior, et quanto improvisior praecipitatio eius est, tanto brevior casu re- 20 stringitur. nives autem colligi iactatione densarum nubium

Pseudoaristot. *περὶ κόσμου* c. 4 p. 394a 14–33 19 cf. Lucr. VI 517 sqq.

1 nubila et NPLU : nubilae B, nubila F, nebula et R, núbilo et MV 3 venti L²C : verti L *cett. codd.* (ventique U) atque flamina *Scriv.* : et flammae U, aquae flammae *cett. codd.* fulmina : flumina MVR, *corr.* V² 5 exhalatio : exaltatio NPLU, *corr.* U² 7 abolitionem FR *Purser, Hermath.* 1911, 255 Beau. 12 gravidatur BMVR : gravidat FNPLU 14 quot : quod BM 15 nubili : nubium *Rom.* condicionibus : coicionibus *con. Modius unde Flor.* cogitur FRNPLU : cogitur BMV, agitur B², coagitur *Minio* 17 hoc : eo MV 18 imber *add. Vulc. Tho. Beau.* 21 nives : nivem *Tho.*

constat; nam priusquam in aquam defluant, fractae ac di-
 scissae spumas agitationibus suis faciunt et mox gelatus
 humor rigore frigoris inhorrescit. haec <cum> victis nubibus
 crebrior ad terram venit, eam nos tempestatem ningorem
 309 vocamus. grandinare vero tum dicimus cum aqua nubem 5
 lapidoso pondere et festinante perrumpit eademque vi et ad
 pernecitatem incitat(a) et cedente aeris molli quore
 praecipitata[m] indignatione vehementi humum verberat.
 X Haec sat erit de iis quae udis elementis aquosisque contin-
 310 gunt. verum aliae sunt passionēs, cum impulsu frigidioris 10
 aeris venti generantur. nec enim aliud est nisi multum et
 vehemens in unum coacti aeris flumen. hunc spiritum dici-
 mus, licet spiritus ille etiam nominetur qui animalia extrin-
 secus omnia [vitalia] tractus sui vitali et fecunda ope vegetat.
 siccos et superioris mundi flatus ventos nominamus, auras 15
 vero umidos spiritus. sed ventorum binae sunt species: qui
 facti e telluris halitu constant, terrigenae nuncupantur; at
 illi qui excutiuntur e sinibus, ἐγκολπία Graece sunt nomi-
 311 nati. consimiles his haberi oportet eos qui de fluminibus,

Pseudoaristot. *περὶ κόσμου* c. 4 p. 394a 34–b 16

2–3 gelatus humor FR : gelatu summo B³, gelatae summo *cett.*
codd. 3 frigoris BR Rom. : om. MVNPLU inhorrescit BFR
 Tho. Beau. : inhorrescunt *cett. codd.* cum *add.* Tho. Beau. 5
 dicimus C Sriver. Beau. : dicis *cett. codd.*, dicitur Tho. 7 inci-
 tat(a) Lips. Tho. Beau. : incitat *codd.* Minio, incita[t] Bosscha,
 incitatur Ald. molli quore Tho. Beau. : molli curae *codd.*
 (cura F) 8 praecipitata[m] Lips. Tho. Beau. 9 sat erit
 BMVR : sat erunt F, satis erit PLU, sati erit N post erit, dixisse
addere vult Gold. udis : odis B (*corr.* B³), hedis MV, de his V²
 14 vitalia *secl.* Tho. Beau. 15 siccos : sicicos MV, *corr.* M²
 superioris Lips. Salm. Tho. Beau. : superiores *codd.* 16 binae in
 ras. habet B³, nube M, nibe V 17 facti e *addub.* Tho., madefac-
 tae vel umefactae *coniciens*, facti *damnat* Novàk, W. St. 1911,
 127 18 e : et MV ἐγκολπία Gold. : encolpiae Iunt., *codi-*
cum corruptam lectionem corrigens

lacubus et stagnis vel ruptis nubibus per aperta caeli manare adsolent rursumque in crassam nubium speciem conglobantur, vel cum imber effusus conciet flabra, quae ἔξυδρίαι Atticorum lingua vocitantur.

- XI Nunc nomina exsequemur regionesque ventorum. euros 5
 312 oriens, boreas septemtrio, occidens zephyros, austros medius dies mittit. hos quattuor ventos alii plures interflant. nam quamvis eurus sit ventus orientis, idem tamen aparctias accipit nomen, cum eum oriens aestivus effundit; apeliotes
 313 autem vocatur, cum aequidianis exortibus procreatur; eurus 10
 est, quando hiemalis ortus portis emittitur; zephyrus vero,
 314 quem Romana lingua favonium novit. hic cum de aestivis occiduis partibus surgit, lapygis nomine cieri solet; at ille qui propior est acuinociali plagae * * * [notus] et aquilo, qui VII stellarum regione generatur, et huic vicinus est 15
 aparctias; hic [propior est] * * * ad diem medium. thrascias

Pseudoaristot. *περὶ κόσμου* c. 4 p. 394b 16–30

3 ἔξυδρίαι *Gold.* : ex ethiopia U, exopia *cett. codd.*, exhydriae *Iunt.* 4 Atticorum : antiquorum MV 7 interflant V² H s.v. *Vulc.* : interfluunt FHU, interfluant V *cett. codd.* 8 aparctias *vel* aparctias *codd.* : *tuentur* Lorimer ex Stob. I, 264, 6 Beau., caccias *Vulc. Tho.* 9 accipit CHU Oud. Tho. Beau. : accipitur *cett. codd.* aestivus Ald. Tho. Beau. : aestivo *codd.* effundit. Apeliotes Oud. Tho. Beau. : effundat *vel* effundata aeliontes *codd.*, emittit Apeliotes Ald., efflat Apeliotes Flor. 10 aequidianis exortibus Scal. Tho. Beau. : meridianis montibus BMV, meridianis ex montibus FRNPLU 12 Romana : romani BMV 14 propior HU Lips. Tho. Beau. : prior *codd.* lacunam ind. Salm., quem secuti *Gold. Tho. Beau.* notus secludunt 16 aparctias Ald. : aparctias *vel* apartias *codd.* propior est secl. Tho. Beau. lacunam significat Tho., flat a polo ex Pseudoaristotele suppl. coniciens thrascias *Iunt.* : thracius *vel* tracius *codd.*, tracias Ald.

et argestes sunt indidem flantes. austrorum in nominibus illa
 315 est observata diversitas; namque cum de abscondito polo
 flatus adveniunt, notus est; euronotus ille, qui inter notum
 atque eorum medius effringit; ex alio latere libonotus ex
 XII duobus unum facit. excursores venti habentur, qui directo 5
 spiritu pro(ϕlant); flabris reciprocis caecias putatur esse. et
 quidam hiemales habentur, ut noti; etesiae frequentiores
 316 sunt aestate animis septemtrionis ac zephyri temperatis. ve-
 ris ornithiae venti appellantur, aquilonum genus ex aere
 prosati, minore nisu nec iugi perseverantia spiritus perferen- 10
 tes. at enim procellosus flatus cata(ϕ)gis dicitur, quem prae-
 317 fractum possumus dicere, ventus qui de superiore caeli par-
 te submissus inferiora repentinis impulsibus quatit. turbo
 autem dicitur qui repentinis flabris prosilit atque universa 15
 perturbat. vertex ille est vel, uti dicitur, pinea[s], cum tor-
 quetur humus arida et ab infimo erigitur ad summum. ana-
 physemata Gracci vocant eos spiritus, qui de fundo vel
 318 hiatibus terrae explosi ad superna meare solent. hi cum
 maiore vi torti sunt, fit procella terrestris; a Graccis prester
 nomen accepit. sed cum tormentum illud ire pergit densas- 20

Pseudoaristot. *περὶ κόσμου* c. 4 p. 394b31–395a10

1 argestes *Ald. Iunt.* : ergastes *codd.* indidem : in diem MV
 4 libonotus *Iunt.* : libinothus *vel* lybinothus *codd.* 6 spiritum
 BR pro(ϕlant) *corr. Salm.* 6–7 et quidam *con. Flor.* : equi-
 dem *codd.* 8 animis *Salm.* : anno U, annis *cett. codd.* septem-
 trionis M : septemtriones *cett. codd.* temperatis *Hild. Tho.*
Beau. : tempestates *codd.*, temperati *Salm.* 9 ornithiae *Ald.* :
 adnithiae *vel* atnithiae *codd.* appellantur PCH *Ald.* : appellatur
 P² *cett. codd.* 10 iugi FV² : iungi V *cett. codd.* 11 cata(ϕ)gis
Ald. 13 quatit F : quatitur *cett. codd.* 15 pinea[s] *Rom.*
 18 *post* explosi ad *deest* M meare UH *Salm.* : maris *cett. codd.*,
 minari *Tho. Beau.* 19 prester : praster NLP, preter *in ras.* B
 20 tormentum BR : tormento *cett. codd.*

que et [t]umidas nubes prae se agit coactasque collidit, fit sonitus et intonat caelum non secus ac si commotum ventis mare cum ingenti fragore undas litoribus impingit.

- XIII At Favorinus, non ignobilis sapiens, haec de ventis refert: quattuor mundi plagas imparem numerum habere ventorum, eo quod ortus et occasus mutantur terna vice cum solis accessu, meridies et arctos isdem semper regionibus sint notatae. ortus quippe accepimus aequinoctialem et solstitialem, brumalem, quibus occasus redduntur eadem intervallo-
 319 rum ratione conversa. eurus igitur aequinoctialis orientis
 10 est ventus nec invenusta nominis eius fictio est, qui sit ἀπὸ
 τῆς ἑώας ῥέων. idem ἀφῆλιώτης a Graecis, subsolanus a nostris solet dici. sed qui ab aestiva et solstitiali orientis
 meta venit, βορέας Graece, Latine aquilo nominatur; hunc
 αἰθρηγενέτην, quod sit alias serenus, Homerus ait, βορέαν
 15 vero ἀπὸ τῆς βοῆς, quod non sine clamore soleat intonare.

1-3 Pseudoaristot. *περὶ κόσμον* c. 4 p. 395a11-14 capita
 XIII et XIV excerpta sunt e Gell. *noct. Att.* I. II c. 22 15 cf.
 Hom., *Od.* V 296

1 [t]umidas *Gold. Tho. Beau.* praes sc FV : praesse *vel* presse
cett. codd. (praesagit R) 3 impingit : impingat *Vulc. Tho. Beau.*
 4 at Favorinus — p. 162, 5 *om. Rom., ut glossema damnat Flor.*
Favorinus Ald. : faborinus *codd.* (fabrinis B, fabrinus R) 5 quat-
 tuor FRNPLU : IIIBV 6 cum *om.* BV 7 meridies et arctos F :
 meridie sed artos R, meridie se tartos B, meridie se tractos V,
 meridie dies et arctos NPLU semper BRU : per VF, semper per
 NPL 8 accepimus FRNPLU : accipimus BV 9 ante brumalem
add. et Gold. Tho. Beau. 10 conversa *Vulc.* : converse *codd.*
 11 invenusta ... fictio *Beau.* : invenuste ... fictus *codd., desp.*
Tho. nominis eius : nominis sensus *Gold.* qui sit *Beau.* : quis
codd., quasi Oud. Tho. 12 ἀφῆλιώτης *Iunt.* a *om.* BR 13
 solstitiali UH *ex Gellio Flor.* : solstitialis B²RVNPL, solstitiales B
 14 βορέας *Ald.* : boreas *codd.* 15 αἰθρηγενέτην *Ald.* : aetgene-
 ten BV, etergeneten R, actergeneten F, acte ergeneten NPLU
 homerus FRNPLU : honores B, herenes V βορέαν *Oud.* : bo-
 rean *vel* boream *codd.* 16 ἀπὸ τῆς βοῆς *Ald.*

tertium ventum, qui ab oriente hiberno venit, Graeci εὐρό-
 νωτον vocant. item occidui sunt tres: caurus, qui Graece
 ἀργέστης vocatur, is est adversus aquiloni; item favonius,
 ζέφυρος, euro contrarius; tertius Africus, λίψ, Vulturno re-
 flat. meridies vero quoniam eadem semper regione signatur, 5
 uno austro, id est νότῳ, flatur * * * et is septemtrio habet
 320 cognomentum, qui tamen Graeca lingua ἀπαρκτίας dictus
 XIV est. horum nomina plerique commutant de loco vel similitu-
 dine aliqua, ut Galli circium appellant a turbine eius et verti-
 ce, Apuli Iapygem ex Iapygiae sinu, id est ex ipso Gargano, 10
 venientem. hunc caurum esse manifestum; nam et ex occi-
 duo venit et Vergilius eius sic meminit:

(illam inter caedes pallentem morte futura
 fecerat ignipotens undis et Iapyge ferri.)

(est) etiam caecias ventus, quem Aristoteles ait ad se trahe- 15
 re nubes et est adagium de eo tale:

ἔλκων ἐφ' αὐτὸν ὥστε καικίας νέφος.

13–14 Verg., *Aen.* VIII 709–710 15 Aristot., *Meteorol.* II 6
 (p. 364b 13 Bkk.)

1 εὐρόνωτον *Ald.* : euro nothum *codd.* 3 ἀργέστης *Ald.* :
 ergastes FNPLUV², ergastas BV, argastes R aquilonitem
 BV favonius F : favonium *cett. codd.* 4 ζέφυρος *Ald.* : zefirus
codd. λίψ *Iunt.* : lyps BFL, lybs B²RF²NPL²U, lipsi V 6 id
 est *om.* BV, *secl. Tho.* νότῳ *Iunt.* : noto BRU, notho
 VFNPL post flatur lacunam indicant *Gold. Tho. Beau.* (flatur :
 perflatur *Gold.*) 7 ἀπαρκτίας *Iunt.* 8 horum : humor BV
 9 vertice : vertigine *e Gellio con. Kroll, Rh. Mus.* 1898, 583 n. 1.
 10 iapygem HU : iapyga eum BV, apiga eum R, iapuageum N,
 iapyageum PL, iapygeum F, Iapyga [eum] *Tho.*, Iapyga ventum
Beau. sinu id est FNPLU : sin ides BV, sui id est R 13–14
Vergili versus add. Iunt. 15 (est) *add. Iunt.* caecias *Iunt.* :
 caelias *codd.* 17 *Graecum versum, qui corruptus in libris manu-*
scriptis legitur, ex Aristotelis Bekkeriana editione restit. Gold., ali-
ter alii

- 321 sunt etesiae et prodromi spirantes ex omni parte eo tempore
aestatis quo[d de] Canis oritur. Cato autem in libris Origi-
num non circium sed cercium dicit. is ventus cercius, cum
loquare, buccam implet, armatum hominem, plaustrum
oneratum percellit. 5
- XV Nunc de nubium praestigiis referam. quando illa perfrac-
ta nubecula patefecerit caelum, ignescunt penetrabiles spiri-
tus emicatque lux clara: hoc dicitur coruscare. et ordine
quidem tonare prius oportet, postea coruscare. quippe ubi
nubes adflictrix <ignem>, ut ignifera saxa attrita inter se, 10
- 322 dat, obtutus velocius illustriora contingit, auditus, dum ad
aures venit, seriore sensu concipitur; ita prius coruscare cae-
lum creditur et mox tonare; tum quod ignes pernecitate sui
claricantes dicto citius nostrae visioni convibrant, sonus ae-
re verberato, id est alterius indicio, sentitur. flamma vero 15
illa, quam nubium adflictus excussit, si robustiore fuerit in-
cendio, impetu devehitur in terras et fulminis habet nomen
atque formidinem. presteras vero nominamus, cum flam-
marum in illis minus fuerit. sed si ignitum non erit fulmen,

2 Cat., Orig., fragm. 93 * Peter p. 162, 6 sqq. Pseudoaristot.
περὶ κόσμου c. 4 p. 395a 14–24

1 prodromi NPLU : prodormi BVF, prodiomi R partes BV,
corr. V² 2 quo[d de] Canis *Iunt.* : quod de cane *codd.*, quod cum
Cane *Oud.* 4 loquare FR : loquaere B, loquere V, locare
NPLU plaustrum : plastrum BR 10 nubis *post* nubes *add.*
Sinko apud Tho. ignem *add.* *Iunt. Beau.*, *post* inter se *add.*
Gold. 10–11se dat FNPL²U *Beau.* : se dant L, sed BR, se V,
<se> ** sed *Tho.* 13 tum *Rom.* : tunc *codd.* 14 claricantes
FNPLU : claria cantes BVR, coruscantes *Rom.* convibrant
UCH : conbibrant BVFRNPL, conbiberant B² 14–15 aere ver-
berato VFNPLU : acra verberati BR, acra verberat, id est *con.*
Tho. 17 fulminis : fluminis BV, *corr.* B² 19 fulmen : flumen
BV, *corr.* V²

typhon vocatur. szeptos generale omnibus quae e nubibus
 XVI cadunt, nomen est. atque, ut breviter comprehendam cuncta
 323 generis eiusdem, eorum, quae eiusmodi praestigias humanis
 inferunt oculis, alia sunt quae speciem tantum spectaculi
 pariunt, alia quae nihil ab eo quod ostenderint mentiuntur. 5
 fallunt imaginem irides et arcus et talia, vere videntur come-
 tae, fulgores et similia pleraque. irin, vulgo arcum, esse
 aiunt, quando imago solis vel imago lunae umidam et cavam
 nubem densamque ad instar speculi colorat et medietatem
 orbis eius secat. rhabdos autem generis eiusdem ad virgae 10
 rigorem perlongum colorata nubecula dicitur. alysis est ca-
 tena quaedam luminis clarioris, per solis ambitum in se re-
 vertens. inter hanc et irida illud est, quod iris multicolora est
 324 et semicirculo figurata proculque a sole atque luna, catena
 clarior est astrumque ambit orbe incolumi, corona non dis- 15
 colora. selas autem Graeci vocant incensi aeris lucem. ho-
 rum pleraque iaculari credas, alia labi, stare alia. iaculatio
 igitur tunc fieri putatur cum aeris meatu atque impulsu ge-
 neratus ignis celeritate sua {adlabitur} cursumque rapidae

Pseudoaristot. *περὶ κόσμου* c. 4 p. 394a25–b6

1 typhon : typho BV szeptos BFNPU : septos RL, sceptor V
 omnibusque nubibus BR 2 nomen est *post* generale (v. 1) *trai*.
 NPLU atque : aquae BR 3 humanis *Tho. Beau.* : sumeris
 BVR, meris FNPLU, humeris B², nostris *Novàk, W. St. 1911,*
118 6 irides B : iridis B² *cett. codd.* (miride secartus R) 7
 arcum *Ald. Beau.* : arcus *codd. Gold. Tho.* 9 colorat et *Rom.* :
 colorate *codd.* (colorara L, colorare U) 11 alysis BRU : alypsis
 VFNPL 13 inter hanc CH *Iunt.* : hanc *cett. codd., desp. Tho.*
 irida : urida BV est : interest *Iunt. Beau.* 14 proculque a C
Salm. : procul qua *cett. codd.* 17 alia labi *secl. Purser, Hermath.*
1911, 255–256 Beau. stare alia : alia stare FR 18 cum aeris
Oud. Beau. : cum cineris FC, cineris *cett. codd.*, cum meatu aeris
Iunt., desp. Tho. impulsu FPa : impulse *cett. codd.* 19 sua
 {adlabitur} *Purser, ibid. Beau.* : sui *codd., lacunam post sui indi-*
cant Tho. Gold.

- festinationis ostendit. stativa lux est, quam sterigmon illi
 vocant, sine cursu iugis et prolixa lux stellaeque fluor et
 ignitus liquor, qui, cum latius quatitur, cometes vocatur. sed
 plerumque luces istae repentino ortae statim occidunt; et
 item, ut se ostenderint, aliquantisper manent. et sunt multa 5
 325 ciusmodi imaginum genera, quas Gracci faces et docidas et
 pithos et bothynos ad eorum similitudines, unde dicta sunt,
 nominant. et quaedam vespertina (vel matutina) sunt no-
 tiora; perrara de septemtrione vel meridie videas; nihil ho-
 rum quippe loci vel temporis in nascendo (f)idem potuit 10
 obtin[g]ere.
- XVII De (ae)re tantum habuimus, quod diceremus. sed non
 326 aquarum modo tellus in se fontis habet, verum spiritu et igni
 fecunda est. nam quibusdam sub ter(ris) occulti sunt spi-
 ritus et flant incendia indidem, suspirant, ut Liparae, 15

Pseudoaristot. *περὶ κόσμου* c. 4 p. 395b7–21

2 iugis et *Lips.* : iugi sed *codd.* stellaeque : stellae quae
 BRV 3 quatitur : panditur *Beau.* ex *Pseudar.* πλατυνομένης
 4 iste NL 4–5 et item *tuetur Armini*, *Eranos* 1928, 338, *idem*
atque iterum valere suspicatus : (aliac) autem *Müller*, *Das Ver-*
hältnis etc., 141 *Beau.*, interdum *Koziol*, *Zeitschr. Österr. Gymn.*
 1877, 750 *desp. Tho.* 5 aliquantisper manent FNPL²U (aliquan-
 tisper *etiam* B²) : aliquantis permanent VRL, aliquantis permane-
 net B sunt multa *Gold. Tho. Beau.* : sine ulla *codd.* (sine ullo F :
 -o in rasura) 7 pithos *Iunt.* : pithus *vel* phithus *codd.* 8 (vel
 matutina) *add. Beau.*, (et matutina) *add. Novák*, *W. St.* 1911,
 129, lacunam indicant *Rohde*, *JLZ* 1876, 780 *Tho.* notiora : vel
 eoa *corr. con. Gold.* 9 perrara *Gold. Beau.* : paria *codd.*, raro
Elmen., perraro *Hild.* 10–11 (f)idem ... obtin[g]ere *corr. Kroll*,
Rhein. Mus. 1898, 583 12 (ae)re *corr. Iunt.* 14 quidam ex
 quibusdam B² sub ter(ris) *Oud. Tho. Beau.*, sub ter(ra)
Rom. 15 et ante suspirant *add. Gold. Tho. Beau.* ut Liparae
 BVR *Tho. Beau.* : ut lipara FNPL² (ex lippara) U, ut Lipara *Iunt.*,
 ut Liparis *Flor.*

ut Aetna, ut Vesuvius etiam noster solet. illi etiam ignes,
 qui terrae secretariis continentur, praetereuntes aquas vapo-
 rant et produnt longinquitatem flammae, cum tepidiores
 {a}quas reddunt, viciniam, {cum} ferventiores opposito in-
 327 cendio aquae uruntur, ut Phlegethontis amnis, quem poetae 5
 sciunt in fabulis inferorum. at enim illos quis non admiran-
 dos spiritus arbitretur, cum ex his animadvertat accidere, ut
 eorum religione lymphantes alii sine cibo potuque sint, pars
 vero praesagiis effantes futura? quod in oraculis Delphicis 10
 est ceterisque. vidi et ipse apud Hierapolim Phrygiae non
 adeo ardui montis vicinum latus nativi oris hiatu reseratum
 et tenuis neque editae marginis ambitu circumdatum. sive
 328 illa, ut poetae volunt, Ditis spiracula dicenda sunt, seu mor-
 tiferos anhelitus cos credi prior ratio est, proxima quacque 15
 animalia et in alvum prona atque proiecta venenati spiritus
 contagione corripiunt et vertice circumacta interimunt. anti-
 stites denique ipsos semiviros esse, qui audeant propius ac-
 cedere ad superna semper sua ora tollentes; adeo illis cogni-
 329 tum est vim mali, ad inferiora aeris noxii crassitate densa,

1–9 Pseudoaristot. *περὶ κόσμου* c. 4 p. 395b21–30 13 cf.
 Verg., *Aen.* VII 568

1 ut Aetna *Iunt.* *Tho. Beau.* : uutahetna B, euuta etna FNPLU,
 uita et V, uta et R, et Aetna *Gold.* ut Vesuvius *Iunt.* : nautuae
 (nautae V) subius BV, ut vesubius FNPLU, nentue subius R, ve-
 subius V² 2 continentur FNPLU : continctur BVR 4 {a}quas
Rom., quas – ferventiores *om.* BV {cum} *add. Iunt.* opposito
 FNPLU : oppositio B²VR, oppositiones B 5 uruntur ut *F Rom.* :
 uruntur et *cett. codd.* 6 {s}ciunt *corr. Tho. Beau.* 11 latus :
 lacus NPL nativi oris BV : navioris FRNPLU hiatu reseratum
 FNPLU : hiatur esse ratum B, hiacure seratum R, hiatus esse rap-
 tum V 16 contagine BR circumacta RCH *Iunt.* : circumactas
cett. codd. 17 semiviros *con. Colv. Vulc.* : semivivos *codd.*
 18–19 cognitum est vim *Purser, Hermath.* 1911, 256 *Beau.* : co-
 gnita est vis CH, cognitu est vis BVFR, cognitus est vis NPLU,
desp. Tho. 19 densa : densata *Purser Beau.*, densa est *Ald.*

XVIII inferiores quoque facilius adire atque percellere. saepe acci-
 dit ut nativi spiritus per terrae concavas partes errantes
 concuterent solida terrarum, saepius, ut spiritus crescente
 330 violentia et insinuantes se telluris angustis nec invenientes
 exitum terram moverent. horum motuum tam varia nomina 5
 quam diversi * * * namque obliquis lateribus proxima quae-
 que iactantes et acutis angulis mobiles epiclintae Graece ap-
 pellantur; sed qui subsiliunt excutientes onera et recuperan-
 tes directis angulis, brastae vocitantur; illi, qui abstrudere
 331 videntur, chasmatiae dicti[s]; quorum impulsu dissilit tellus, 10
 r(h)ectae sunt nominati. his passionibus contingit ut quae-
 dam terrae expirent halitus, aliae vomant saxa, nonnullae
 cacnum; sunt quae fontes pariunt insolentibus locis, peregri-
 norum fluminum sulcantes vias. ostae sunt motus, quibus
 solum quatitur; palmatiae vero appellantur, quorum pavi- 15
 tatione illa quae trepidant sine inclinationis periculo nuta-
 bunt, cum directi tamen rigoris statum retinent; mycetias

Pseudoaristot. *περὶ κόσμου* c. 4 p. 395b 30–396a 11

1 accidit : accedit BV, *corr.* B² 3 spiritus BVFR : spiritu
 NPLU 5 motuum : motum B, motu R 6 *post* diversi *lacunam*
inducant Tho. Beau., quam effectus addito suppleri posse censet
Tho., ipsi add. con. Müller, op. cit., 142 namque obliquis *Vulc.* :
 iamque albi quis *codd.* 7 epiclintae *Colv.* : aepidetae B, epidete
 VF, epiglote R, epedite NPLU 8 sed NPLU : et F, *om.* BVR 9
 vocitantur BR : vocantur *cett. codd.* 10 chasmatiae dicti[s]
Scal. : extimati aedictis B, extimatie dictis R, existimati ac dictis V,
 estimati edictis FNPL, estimari edictis U, hizematiae dicti[s] *Lori-*
mer Beau. 11 r(h)ectae *Iunt.* : recte *codd.* 12 halitus H
Rom. : alitus *cett. codd.* (altus R) 14 ostae BR *Vulc.* : isti *cett.*
codd. *post* quibus *add. semel censet Tho., add. Beau. ex Pseu-*
doarist. κατὰ μίαν πρόωσιν (= una propulsione) 15 palmatiae
 BR *Rom.* : palmitiae *cett. codd.*

332 vocatur taetri odoris inquietudo terrena. audiuntur mugitus,
interioribus gemitibus expressis, cum spiritus invalidus ad
XIX terram movendam per aperta telluris inventis itineribus pro-
greditur. his talibus marina sunt paria, cum fluctuum cur- 5
rentium mole nunc progressibus litora, nunc recursibus si-
nus caesi quatiuntur. sentitur etiam caeli marisque cognatio,
cum menstruis cursibus lunae detrimenta et accessus freto-
rum atque aestuum deprehenduntur.

Verum enimvero ut, quatenus possum, de universitate
quod sentio breviter absolvam, elementorum inter se tanta 10
333 concordia est, aeris, maris atque terrae, ut admirari minus
deceat, si illis eadem incommoda soleant ac secunda contin-
gere, particulatim quidem rebus ortus atque obitus adfe-
rentia, universitatem vero a fine atque initio vindicantia. et
quibusdam mirum videri solet quod, cum ex diversis atque 15
inter se pugnantibus elementis mundi natura conflata sit,
aridis atque fluxis, glacialibus et ignitis, tanto rerum divor-
tio nondum sit eius mortalitas dissoluta. quibus illud si-
mile satisfaciet, cum in urbe ex diversis et contrariis corpo-
rata rerum inaequalium multitudo concordat; sunt enim pa- 20
riter dites et egentes, adolescens aetas permixta senioribus,

Pseudoaristot. περὶ κόσμου c. 4 et 5 p. 396a11–b4 liberius
translata

1 odoris *tuentur* Lorimer Beau. : rudoris *corr.* Wow. Flor. Tho.
probante Müller, *op. cit.*, 142 2 expressis *codd.* Gold. Beau. :
expressi[s] Kroll, *Rh. Mus.* 1898, 584 Tho. 3 progreditur F :
om. cett. codd., fertur Rom.; *post itineribus lacunam statuunt*
Gold. Tho. 4 fluctum BR 6 caesi : caeci Müller, *op. cit.*,
142 8 aestivum BNPLU, *corr.* B² deprehenduntur BVFR :
deprehendunt NPLU 12 *post contingere lacunam susp.* Tho.
13–14 adferentia ... vindicantia *corr.* Beau., *anacolouthon reco-*
gnoscens : adferentes ... vindicantes *codd.* 14 et : sed H Tho.
Beau. 18 quibus H Rom. : qui BVFRNP²LU, quid P, cui N²
20 rerum : generum *con.* Tho. *ex Pseudoarist.* ἐθνῶν

ignavi cum fortibus, pessimi optimis congregati. aut profec-
 to, quod res est, fateantur, hanc esse civilis rationis admiran-
 dam temperantiam, cum quidem de pluribus una sit facta et
 similis sui tota, cum dissimilia membra sint, [cum] recep-
 trixque sit naturarum ad diversa tendentium, fortunarum per
 5 varias fines exitusque pergentium et, ut res est, contrario-
 334 rum per se natura flectitur et ex dissonis fit unus idemque
 XX concentus. sic mare et femineum secus iungitur ac diversus
 utriusque sexus ex dissimilibus simile animal facit; artesque
 ipsae naturam imitantes ex imparibus paria faciunt: pictura 10
 ex discordibus pigmentorum coloribus, atris albis, luteis et
 puniceis, confusione modica temperatis, imagines iis quae
 imitatur similes facit; ipsa etiam musica, quae de longis et
 brevibus, acutis et gravioribus sonis constat, tam diversis et
 dissonis vocibus harmoniam consonam reddit; grammati- 15
 corum artes vide, quaeso, ut ex diversis collectae sint litteris,
 335 ex quibus aliae sunt insonae, semisonantes aliae, pars so-
 nantes: hae tamen mutuis se auxiliis adiuvantes syllabas pa-
 riunt et de syllabis voces. hoc Heraclitus sententiarum sua-

Pseudoaristot. *περὶ κόσμου* c. 5 p. 396b4–20

4 cum *om. Rom., addub. Tho.* civitas *con. Müller, op. cit.,*
 37–38 recep-*trixque* : recep-*trix* F 5 fortunarumque F *edd.*
 7 flectitur *quamvis e Graeco γλίχεται perperam translatus defen-*
dit Tho., amplectitur, ut Apuleius cum Graeco textu consentiat,
corr. Lorimer Purser, Hermath. 1911, 257 Beau. 8 concentus
Wow. : consensus codd. secus BR : sexus *cett. codd.* 10 faci-
 unt F : facerent *cett. codd.,* facere videntur *ex Graeco εἶκοι*
ποιεῖν con. Gold. 11 atris H : atrisque *cett. codd.,* atris atque
Novák, W. St. 1911, 131 Beau., atrisque (et) *Oud. Tho.* albis
 CH : abis BL, ab his B²VFRNPL²U 12 temperatis : temperantis
 BR imagines : imaginibus NPLU iis quae *Oud. Tho. Beau. :*
iisque BR, usque VFNPLU, his quae Rom. 13 similes R *Rom. :*
simile cett. codd. ipsa etiam BVFR : etiam ipsa NPLU 16
 collectae BVFR : collecta NPLU 18 hae B : hee R, et *cett.*
codd. 19 heraclitus B : eraclitus FR, eraclites VNPLU

rum nebulis ad hunc modum est (elocutus): Συνάψεις ὅλα
καὶ οὐχ ὅλα, συμφερόμενον διαφερόμενον, συνᾶδον δι-
XXI ᾶδον· ἐκ πάντων ἐν καὶ ἐξ ἑνὸς πάντα. sic totius mundi
336 substantiam initiorum inter se imparium conventu[s] pari
nec discordante consensu natura veluti musicam temperavit: 5
namque uvidis arida et glacialibus flammida, velocibus pi-
gra, directis obliqua confu[n]dit unumque ex omnibus et ex
uno omnia iuxta Heraclitum constituit; terramque et mare
et caelum solis orbe et lunae globo ceterisque orientium et
conditorum siderum facibus ornavit una illa virtute mixta, 10
quam quidem cunctis constant implicatam, dum (in)confu-
sa, dum libera elementorum substantia, ignis, aquae, aeris,
terrae, ex quibus huius sphaerae convexa, [et] disparibus
qualitatibus naturae conflata, adacta est fateri concordiam
et ex ea salutem operi machinata. principiorum igitur con- 15

1–2 Diels–Kranz, *Die Fragmente der Vorsokratiker*, I⁸, 22B10;
Pseudoaristot. *περὶ κόσμου* c. 5 p. 396b20–34

1 nebulis *corr. Beau.* : mobilis *codd.*, nubilis *con. Flor.*, nobilis R
Iunt., *desper. Tho.* elocutus *con. Tho.*, *add. Beau.*, prosecutus
add. Iunt. Graeca verba *om. Rom. Ald.*, restituit *Iunt. nonnullis*
mutatis συνάψεις *Diels Tho.* : συλλάψεις *Beau.*, συνάψαις
Hild. Gold. 3 ἐκ πάντων *Beau.* : καὶ ἐκ πάντων *Diels Tho.* 4
substantiam *corr. Salm. Beau.* : suo instantia *codd.*, *desp. Tho.*
imparium conventu[s] *corr. Beau.* : impares conventus *codd.*
Tho. 5 consensu : concentu *Elmen.* 6 namque BVR *Rom.* :
om. FNPLU uvidis *Tho. Beau.* : ubidis B, humidis *cett. codd.*,
dis R 7 confu[n]dit *corr. Rom.* 8 omnia : omni BV et mare
V² *Salm.* : emere BVRNPLU, humore F, mare *Ald.* 10 virtute
Novàk, W. St. 1911, 132 : parte *codd.*, potestas *con. Tho.* (*unde*
potestate Beau.) ex *Pseudoarist. δύναμις* 11 (in)confusa *Flor.*
Beau. : confusa FNPLU, confusam BVR 13 et *seclusi* 14
concordiam F : concordia *cett. codd.*

- sensus sibi concordiam peperit, perseverantiam vero amicitiae inter se elementis dedit specierum ipsarum aequa partitio et dum in nullo alia ab alia vincitur modo vel potestate; 337 aequalis quippe omnium diversitas, gravissimorum, levissimorum, ferventium, frigidorum, docente ratione naturae diversis licet rebus aequalitatem deferre concordiam, (concordiam) omni[a]parentis mundi amoenitatem aeternitatemque repperisse. 5
- XXII Quid enim mundo praestantius? lauda, quam putas, speciem: portio a te laudabitur mundi; admirare, quam voles, 10 temperantiam, ordinationem, figuram: hic et per hunc illud, quodcumque est, invenietur esse laudandum. nam quid, oro te, ornatum atque ordinatum videri potest, quod non ab ipsius exemplo imitat[ur]a sit ratio? unde κόσμος Graece 338 nomen accepit. euntibus sole atque luna ceteraque luce sidera per easdem vias custoditis temporum vicibus nec ullius erroris interiectione confusis digeruntur tempora et rursus incipiunt (at)que pulchrae et fecundae (h)orae procreantur nunc aestivos vapores revolventes, nunc pruinas hiemis circum referentes; dierum etiam noctiumque curriculis ordiuntur menses, (menses) texunt annos, anni seriem conficiunt saeculorum. et hic quidem mundus magnitudine immensus, cursibus rapidus, splendore perlucidus, valenti habitudine, 20

Pseudoaristot. περὶ κόσμου c. 5 p. 396b35–397a16

6 deferre BVR : differre FNPLU concordiam *add. Vulc.*
 7 omni[a]parentis *Vulc. Lips. Tho. Beau.* 8 repperisse : peperisse *con. Salm.* 10 admirare CH *Rom.* : admiror *cett. codd.* 14 imitat[ur]a *corr. Lips.* κόσμος *Ald.* : cosmos *codd.* 15 siderea BVFR : sidera NPLU 16 vias : via NPLU, *corr. L²*
 vicibus BVFR : vicinibus NPLU 18 (at)que *corr. Rom., que om. F* pulchraeque F *Beau.* fecundae (h)orae *Rom.* : facundae orae *codd.* 19–20 circum referentes BVR : circumferentes NPLU, circum circumferentes F, rursum vel secum referentes *con. Tho. probante Beau.* 21 menses *add. Lips.*

pubertate iuvenali [causa]. hic animalium nantium atque
 terrestrium pinnigerarumque cunctarum distinxit genera,
 339 species separavit fixitque leges vivendi atque moriendi. ex
 hoc animantia vitalis spiritus ducunt. (hinc) illi statis cursi-
 bus temporum eventus, qui admirationi solent esse, cum vel 5
 inter se ventorum proelia ciuntur vel disiectis nubibus fulmi-
 nat caelum et tempestates inter se serenae hibernaeque con-
 fligunt, micant ignes, imbres rumpuntur et rursus placatis
 XXIII omnibus amoena laetitia mundi reseratur. videas et viridan-
 340 tibus comis caesariatam esse terram et scatebris fontium 10
 manantem et aquarum agminibus † concientem, parientem
 atque educantem nec occasibus fatigari nec saeculis anilitari,
 excussam erumpentibus semper tam pigris quam moventi-
 bus faecibus, aquarum saepe alluvionibus mersam, flam-
 marum per partes voracitate consumptam. quae tamen illi 15
 cum regionaliter videantur esse pestifera, ad omnem saluta-
 ria sunt et ad redintegrationem eius valent; et, cum movetur,

Pseudoaristot. *περὶ κόσμου* c. 5 p. 397a 17–31

1 causa *secl. Beau.*, cursu *corr. Gold. ex Pseudoarist.* κινήσε-
 σιν 2 pinnigerarumque : pignigerarumque BV (*corr. V²*), penni-
 gerorumque F 4 (hinc) *add. Tho. Beau.* statis : stati V, satis
 P, tantis B² 6 ciuntur FPL : sciuntur BVNU, scientur R dis-
 iectis F : diiectis *cett. codd.* 7 confligunt : configunt BV, *corr.*
 B² 8 ignes imbres H *Vulc. Tho. Beau.* : imbres ignes *cett.*
codd. 11 aquarum agminibus concientem *addub. Beau.*, con-
 cientem *addub. Tho.* (concietem NL, *corr. L²*, concipientem U)
 parientem : parietem NL 12 [oc]casibus *corr. Tho. ex πάθη*
Pseudoaristotelis 14 faecibus *Bruxell.* 3920–23 *Rom.* : saeculis
 U, factibus *cett. codd.* mersam : mensam BR 17 redintegra-
 tionem : reintegrationem RU, integrationem V valent et : va-
 lent. haec *Tho.* cum movetur *Rom.* : commovetur BVRL, com-
 moventur PU, cum moventur F

- 341 profecto spirat illos spiritus, quibus clausis et effugia quae-
rentibus movebatur. imbris etiam madefacta non solum
ad educandos fetus suos opimatur, verum etiam pestifera
contagione proluitur. flabris autem spirantium aurarum
graviores et minus puri aeris spiritus differuntur atque pur- 5
gant<ur>. tepores frigus glaciale mitificant et brumalis aus-
teritas terrestrium viscerum venas remittit. et pars gignen-
tium, alia adolescentium, cetera occidentium vices sustinent
sorsque nascentium obitorum loco pullulat et occidentium
numerus nascentibus locum pandit. 10
- XXIV Restat, quod caput est sermonis huius, ut super mundi
rectore verba faciamus. indigens quippe orationis huius vi-
debatur ratio, nisi de mundo reputantes, etsi minus curiose,
342 at quoquo modo possemus, <de deo> diceremus. de rectore
quippe omnium non, ut ait ille, silere melius est, sed vel 15
parum dicere. vetus opinio est atque cogitationes omnium
hominum penitus insedit deum esse originis [haberi] aucto-
rem deumque ipsum salutem esse et perseverantiam earum,
quas effecerit, rerum. neque ulla res est tam praestantibus
viribus, quae <eius> viduata auxilio sui natura contenta sit. 20
- 343 hanc opinionem vates secuti profiteri ausi sunt omnia love

Pseudoaristot. *περὶ κόσμου* c. 5 et 6 p. 397a32–b17 15 cf.
Sall., *Iugur.* 19, 2 21 cf. Verg., *Ecl.* 3, 60

2 movebatur CH Rom. : movebantur *cett. codd.* 3 opimatur
Rom. : opinatur *codd.* 4 flabris : fabris BR 5 purgant<ur>
Rom. : purgant BFNPLU, purgante VR 6 tepores : tempores
VR 9 pullulat *ex pullalat corr.* B³, pulla latet R 12 rectorem
BR 13 ratio nisi de mundo : rationis id e mundo BV dispu-
tantes F Oud. Müller, *op. cit.*, 142 Beau. 14 de deo *coniec.*, de
eo *suppl. con.* Oud., *lacunam indicant* Tho. Beau. 17 esse *secl.*
Redfors, op. cit., 65 Beau., *haberi secl.* Gold. Tho., *esse originis*
<ct> *haberi Flor.*, *deum esse : originis non habere Rom.* 20
<eius> *add. Tho. Beau. ex Pseudoarist. ἐκ τοῦτου; dei ante auxilio*
add. Rom. contenta L : contempta *cett. codd.*

plena esse, cuius praesentiam non iam cogitatio sola sed oculi et aures et sensibilis substantia comprehendit. at haec composita est potestati dei conveniens oratio. sospitator quidem ille, genitor est omnium qui ad complendum mundum nati factique sunt, non tamen ut corpore laboris officio orbem istum manibus suis instruxerit, sed qui quadam infatigabili providentia et procul posita cuncta contingit et maximis intervallis disiuncta complectitur. nec ambigitur eum praestantem, sublimem sedem tenere et poetarum laudibus nomen eius consulum ac regum nuncupationibus praedicari et in arduis arcibus habere solium consecratum. denique propiores quosque de potestate eius amplius trahere: corpora illa caelestia quanto finitima sunt ei, tanto amplius de deo carpere; multo minus quae ab illis sunt secunda, et ad haec usque terrena pro intervallorum modo indulgentiarum dei ad nos usque beneficia pervenire. sed cum credamus deum per omnia permeare et ad nos et ad ultra potestatem sui numinis tendere, quantum abest vel imminet, tantum existimandum est eum amplius minusve rebus utilitatis dare. qua[m]re[m] rectius est atque honestius sic arbitrari: sum-

Pseudoaristot. *περὶ κόσμου* c. 6 p. 397b 18–398a 2

2 at haec corr. *Salm.* : ad haec *codd.*, adhuc *Müller, ibid.* 3 post potestati lacunam ind. *Tho. Beau.*, quam ita suppleri posse censent : potestati, (non autem maiestati); *codd. tuetur Regen, Apul. Philos. Plat.*, 34 4 post ille add. et *Lips. Tho. Beau.* 4–5 qui ... nati factique ex propiores (v. 12) *tuentur Regen, ibid.*, 46 *Beau.* : quae ... nata factaque corr. *Lips. Tho.* 5 corporei *F edd.* 6 quadam : quaedam *BV* 7 contingit *NPLU* : contigit *BVR*, contingat *F* 8 disiuncta *F* : disiunctam *BVRNPLU* 9 sublimem *BV* : ac sublimem *FRNPLU edd.* 12 propiores : propiores *BV* 13 quanto – p. 180, 9 commoditates *deest V* 15 modo : modum *BR* 16 beneficia : veneficia *B*, vene veneficiaque *R* 17 ad ultra *tuetur Tho., Mnem. 1921, 58* : ad om. *CH, secl. Tho. Beau.* 18 numinis *Lips.* : nominis *codd. Minio* 20 qua[m]re[m] corr. *Lips. ex Pseudoarist. οὖν, quam (ob) rem Vulc.*

- mam illam potestatem, sacratam caeli penetralibus, et illis,
 qui longissime separentur, et proximis una et eadem ratione
 et per se et per alios opem salutis afferre nec penetrantem
 345 atque adeuntem specialiter singula nec indecore attrectan- 5
 tem comminus cuncta. talis quippe humilitas deiecti et mi-
 nus sublimis officii ne cum homine quidem convenit, qui sit
paululum conscientiae celsioris. militiae principes et curiae
proceres et urbium ac domorum rectores dico numquam
commissuros esse ut id suis manibus factum velint quod sit
curae levioris, fuscioris, quo(d)que possint nihilo sequius 10
 346 facere dominorum imperia, ministeria servulorum. exem-
 plo, quale sit istud, intellege.
- XXVI Cambyces et Xerxes et Darius potentissimi reges fuerunt.
 horum praepotentiam, quam ex opibus collegerant, lenoci-
 nium vitae effecerat celsiorem, cum eorum alter apud Susam 15
 et Ecbatanas ut in fano quodam sacratus nulli temere noti-
 tiam oris sui panderet [sed] circumsaeptus admirabili regia,
 cuius tecta fulgerent eboris nive, argenti luce, flammis ex
 auro vel electri claritate. limina vero alia prae aliis erant;
 interiores fores exteriores ianuae muniebant portaeque fer- 20
 347 ratae et muri adamantina firmitate; ante fores viri fortes

Pseudoaristot. *περὶ κόσμου* c. 6 p. 398a3-18

1 penetralibus FRU : penitralibus NL, penetrabilibus BP 6
 officii BFR : officio NPLU qui : cui *con. Beau.* sit L Rom. :
 sit ei *cett. codd.*, sit et *Hild.*, sit vel *Gold. Beau.*, ei *desp. Tho.*, sit
 sui *vel* sit sibi *con. Purser, Hermath.* 1911, 259 10 levioris
 BFR : levior B²NPLU fuscioris : fusciorisque *Vulc. Tho.*
 quo(d)que *corr. Brantius Tho. Beau.* nichilo sequius B : nichilo
 equius B², nihil obsequius RNP, nichil obsequiis LU (nichil enim
 possunt obsequius facere F) 11 imperia : imperio *Scal.* 12
 quale sitis ut intellegi BR 13 Xerxes *Florid.* : xerses *codd.* 14
 praepotentiam CH *Vulc.* : praepotentia *cett. codd.* 15-16 Su-
 sam et Ecbatanas *Rom.* : susam et uatanas BR, susam ecuatanas F,
 susame cuatanas NPLU 17 *post sed verbum desiderabat Tho.*,
 esset *add. Beau.*; *ipsi seclusimus* admirabili BFR : admirabilia
 NPLU

stipatoresque regalium laterum tutela pervigili custodia(m)
 per vices sortium sustinebant. erant inter cos et divisa offi-
 cia: in comitatu regio armiger(i) quidam, at extrinsecus
 singuli custodes locorum erant et ianitores et atrienses. sed
 inter eos aures regiae et imperatoris oculi quidam homines 5
 vocabantur, per quae officiorum genera rex ille deus esse ab
 omnibus credebatur, cum omnia, quae ubique gererentur,
 [quae] ille otacustarum relatione discebat. dispensatores pe-
 cuniae, quaestores vectigalium, tribunos acrarios habebat
 348 alios et alios praefecerat ceteris muneribus. alii venatibus 10
 agendis provinciam nacti, pars domibus et urbibus praefecti
 putabantur et ceteri perpetuis magnisque curis observationi
 singularum rerum apppositi erant. sed omne Asiaticum re-
 gnum ab occidente Hellespontus terminabat, ab ortu gens
 inchoabat Indorum; duces ac satrapes ubique dispositi et 15
 permixta locis omnibus mancipia regalia. ex eo numero
 erant excursores diurni atque nocturni, exploratores ac nun-
 349 tii, specula[to]rum incensores adsidui. tum horum per vices
 incensae faces ex omnibus regni sublimibus locis in uno die
 imperatori significabant quod erat scitu opus. 20

Pseudoaristot. *περὶ κόσμου* c. 6 p. 398a 19–35

1 custodia(m) *corr. Rom.* 2 divisa BR : diversa FNPLU 3
 armiger(i) *corr. Rom.* 6 per quae : perque BR 7 quae ubique
 gererentur *Koziol, Zeitsch. Österr. Gymn. 1877, 749 Tho. Beau.* :
 quacque ubi egererentur B, quaque ubi egerentur RNPLU, ubi qua-
 que egererentur F, quaque ubi agerentur L² 8 quae *om. H aucto-*
re Vulc. secl. Beau., servat Tho., qui cognosceret post gererentur
add. otacustarum *Ald.* : otagustarum BFNPL, ocagustarum R,
 oragustarum U discebat F : dicebat *cett. codd.* 10–11 mune-
 ribus ... urbibus *Rohde, J LZ 1876, 782 Beau.* : urbibus ... muni-
 ribus *codd. Tho.* 12 et observationi FCH 13 adpositi *Rom.* :
 oppositi *codd.* omne : omnes BR Asiaticum *Lips. Tho. Beau.* :
 atticum *codd.* (iaticum R) 18 specula[to]rum *corr. Colv. Tho.*
Beau. 20 scitu : scito BR

XXVII Igitur regnum illud ita componi oportet cum mundi aula,
 350 ut inter se comparantur summus atque exsuperantissimus
 divum et homo ignavus et pessimus. quod si cui viro vel
 cuilibet regi indecorum est per semetipsum procurare omnia,
 quae perficere (vult), multo magis deo inconueniens 5
 erit. quare sic putandum est eum maxime (dignitatem)
 maiestatemque retinere, si ipse in solio residat altissimo, eas
 autem potestates per omnes partes mundi orbisque dispen-
 351 dat, quae sint penes solem ac lunam cunctumque caelum;
 horum enim cura salutem terrenorum omnium gubernari. 10
 nec multis opus est nec † partitis hominum conversationem,
 quibus propter ignaviam appositum est pluribus indigere. an
 non eiusmodi compendio machinatores fabricarum astutia
 unius conversionis multa et varia pariter administrant? en!
 etiam illi, qui in ligneolis hominum figuris gestus movent, 15
 quando filum membri, quod agitari volent, traxerint, tor-
 quebitur cervix, nutabit caput, oculi vibrabunt, manus ad

Pseudoaristot. *περὶ κόσμου* c. 6 p. 398b 1–17

1 ita F : itaque BR, *om.* NPLU 2 summus : summum BR 4
 regi H Rom. : rei *cett. codd.* 4–5 omnia quae perficere (vult)
Beau. : omnia quae proficere RNPLU, omnia quae proficiunt F,
 omnia quae profice B, omniaque perficere H, omnia et perficere
 Rom., omnia quae proficere (vult) Gold., perficere *tantum con.*
Müller, op. cit., 143, *locum desp. Tho.* 5 deo F²R Rom. : de eo F
cett. codd. 6 dignitatem *add. Vulc. Beau.* 7 solio *corr. H²*
Vulc. Tho. : alto H *cett. codd. Flor.*, loco Rom., altissimo *om.*
Flor. 9 cunctumque F : cunctique BRNPLU, cuncti quae B²
 11 partitis : paratis LU, sortitis Novák, W. St. 1911, 134 *addub.*
Hild.; *errorem Apulei suspic. Tho.* conversationem : conservitiis
Wow. Beau., qui partitis *tuentur* 12–13 an non CH Colv. : at
 non *cett. codd. Rom.* 16 agitare F volent Lips. Tho. Beau. :
 solent *codd.* 17 nutabit FNP : nutavit B, mutabit LU, mutavit
 R ad RCH Rom. : atque BNPLU, atque omne F

ministerium praesto erunt nec invenuste totus videbitur vi-
 vere. haud secus etiam caelestis potestas cum initium sciente
 352 et salutifera opera moverit, ab imo ad secundum et deinceps
 ad proprium et usque ad supremum attractu continuo vim
 suae maiestatis insinuat, aliud alio commovetur motusque 5
 unius alteri movendi se originem tradit. mundo equidem
 consentiunt non una sed diversa via et plerumque contraria.
 XXVIII sed prima remissione ad motum data simplicique inchoato
 principio impulsibus mutuis, ut supra dictum est, moventur
 quidem omnia, sed ita ut, si quis sphacram et quadratum et 10
 cylindrum et alias figuras per proclive simul iaciat, deferen-
 tur quidem omnia, sed non eodem genere movebuntur. nec
 illud dissimile exemplum videri oportet, si quis pariter pate-
 facto gremio animalis simul abire patiatur, volucrum, na-
 353 tatilium atque terrestrium: enimvero ad suum quaeque duce 15
 natura properabunt: pars aquam repetens, illa inter cicures
 atque agrestes legibus et institutis suis adgregabuntur, ibunt
 per aeris vias praepetes, quibus hoc natura largita est; at-
 quin una ab uno sinu abeundi facultas concessa omnibus
 XXIX fuerat. sic natura mundi est constituta. nam cum omne cae- 20
 354 lum simplici circumactu volvatur nocte diuque distinctum,

Pseudoaristot. *περὶ κόσμου* c. 6 p. 398b 17–399a 2

2 haud : aut B, hanc R 3 ab imo : a primo *Gold.* 4 pro-
 prium *codd.*, tuetur *Regen, op. cit.*, 81 sqq. : proximum *Vulc. Tho.*
Beau. 6 unius FH : unus *cett. codd.* 8 ad motum FRNP : ad
 modum BLU inchoato : inchoato B, coacto R 14 natatili-
Rom. : nantilium *codd.* 15 terrestrium greges F *Flor.* 16 repe-
 tent *Oud. Tho. Beau.*, repetet H² 18 atquin *Tho. Beau.* : aquin
 BR, atqui NPLU, atque F, quin B² 19 ab uno sinu C *Rohde, JLZ*
 1876, 780 : ab humeros inu B, ab humeros inn- R, ab humero sinu
 B²NPLU, ut uno (*ex una*) sinu F, ab unico sinu Pa *Voss.*, ab huma-
 no sinu *con. Tho.*, habet in *textu Beau.* 20 fuerat BR : fuerit
 FNPLU 21 simplici circumactu BR : simpliciter cum actu
 FNPLU

diversis mensurarum aequalitatibus separatum, quamvis
 una omnia sphaera concluderit, incrementis tamen globi sui,
 decisione luminis menstrua tempora luna significat et caeli
 spatium sol annua reversione collustrat eiusque comites
 amoenus Lucifer et com[mun]is Cyllenius. stella etenim Py- 5
 rois, Mavortium sidus, circuli sui biennio conficit spatia;
 Iovis clarum fulgensque sexies eadem multiplicat cursibus
 355 suis tempora, quae Saturnus sublimior triginta spatiis an-
 norum circumerrat. verum inter haec una mundi conversio
 unusque reversionis est orbis et unus concentus atque unus 10
 stellarum chorus ex diversis occasibus ortibusque. hoc orna-
 mentum et (vel)ut monile κόσμος rectissime Graeca lingua
 significat. at enim ut in choris, cum dux [carmini] hymno
 praecinit, concinentium vulgus virorum et feminarum mixtis
 gravibus et acutis clamoribus unam harmoniam resonant, 15
 sic divina mens mundanas varietates ad instar unius concen-
 tionis relevat. nam cum caelum confixum vaporatis et ra-
 diantribus stellis inerranti cursu feratur et reciprocis itineri-
 bus astra consurgant, sol quidem omnituens ortu suo diem
 356 pandit, occasu noctem reducit conditusque vel relatus per 20
 plagas mundi quattuor temporum vices mutat. hinc tempe-
 stivi imbres et spiritus haud infecundi, hinc alimenta roris,

Pseudoaristot. *περὶ κόσμου* c. 6 p. 399a3-25

1 diversis : diversi BR [ae]qualitatibus *corr. Vulc. Tho.;*
codicum lectionem tuentur Müller, op. cit., 143 Beau. 2 globi :
 globis BR 5 amoenus FL² : amoenius BRNLU, amoenis P
 com[mun]is *corr. Colv.* 6 confecit BR 11 ornamentum BF :
 ornamento B²RNPLU 12 (vel)ut *corr. Tho. Beau., om. F* 13
 carmini *secl. Gold. Tho. Beau., carminis FR, carminum U* 15
 unam : una NL 17 radiantibus : radientibus BR 19 sol :
 soli BR, *unde sol equidem con. Tho.* 22 et spiritus F : est spiritus
cett. codd. haud infecundi *Vulc. Beau. : aut insecundi codd.,*
nautis secundi Tho. roris *ex Pseudoarist. δρόσοι Gold. Tho.*
Beau. : robis BRFNPL, nobis UCH Ald.

et cetera quae accidere deus his mundi mediis partibus volu-
 357 it. his appositi sunt torrentium cursus et tumores undarum
 emicationesque silvarum, frugalis maturitas, fetus anima-
 lium, educationes etiam atque obitus singulorum.

XXX Cum igitur rex omnium et pater, quem tantummodo ani- 5
 mae oculis nostrae cogitationes vident, machinam omnem
 iugiter per circuitum suis legibus terminatam, claram et side-
 ribus reluentem speciesque innumeras modo propalam,
 saepe contactas ab uno, ut supra dixi, principio agitari iubet,
 simile istuc esse bellicis rebus hinc liceat arbitrari. nam cum 10
 tuba bellicum cecinit, milites clangore incensi alius accingi-
 tur gladio, alius clipeum capit, ille lorica se induit, hic galea
 caput vel crura ocreis involvit et equum temperat frenis et
 358 iugales ad concordiam copulat; et protinus unusquisque
 competens capessit officium: velites excursionem adornant, 15
 ordinibus principes curant, equites cornibus praesunt, ceteri
 negotia quae nacti sunt agitant, cum interea unius ducis
 imperio tantus exercitus paret, quem praefecerit, penes
 quem est summa rerum. non aliter divinarum et humana-
 rum rerum status regitur, quando uno moderamine contenta 20
 omnia pensum sui operis agnoscunt curatque omnibus oc-
 culta vis nullis oculis obvia, nisi quibus mens aciem suae

Pseudoaristot. *περὶ κόσμου* c. 6 p. 399a25–b12

1 et cetera *ex Pseudoarist.* τὰ τε πάντα τὰ con. *Tho.*, unde *Beau.* :
 esse F, esse earum *cett. codd.* accidere BFR : accideret NPLU
 2 appositi F : adoppositi *cett. codd.* tumores *Vulc. Tho. Beau.* :
 humores *codd.* 3 fetus BFR : fletus NPLU 4 atque obitus F :
 aquae obitus NPLU, aquae obitu BR 9 contactas *Vulc. Tho.*
Beau. : consectas *codd.* 13 et equum : et cum B, et equum R 15
 excursionem *Scal.* : executionem *codd.* adornant BFRL²P :
 adornent NP²LU 16 cornibus R *Vulc.* : ordinibus *cett. codd.*
 17 nacti FR : nati B, noti N, nota PLU agitant BFRL² : agitent
 NPLU 19 aliter : alter BR 20 regitur : agitur F 21 curat-
 que CH *Scal.* : curaque *cett. codd.* 22 obvia : obviam BR
 nisi : si BR

XXXI lucis intendit. nec tamen hoc vel illi ad moliendum vel nobis
 359 ad intellegendum obest. de inferiore licet imagine capiamus
 exempla. anima in homine non videtur et tamen fateantur
 omnes necesse est huius opera omnia, quae per hominem
 praeclara fiunt, provenire nec ipsius animae qualitatem ac 5
 figuram oculis occurrere, sed momentis ab ea gestorum in-
 tellegi qualis et quanta sit. omne quippe humanae vitae
 praesidium ingenio eius est paratum: cultus agrorum usus-
 que frugum, artificum sollertia, proventus artium, commo-
 ditates vitae humanae. quid de legibus dicam, quae ad man- 10
 suefaciendos homines inventae sunt? quid de civilibus insti-
 tutis ac moribus, qui nunc populorum otiosis conventibus
 360 frequentantur et, asperitate bellorum pacata, mitigantur
 quiete? nisi forte tam iniustus rerum aestimator potest esse,
 qui haec eadem de deo neget, quem videat esse viribus exsu- 15
 perantissimis, augustissima specie, immortalis aevi, genito-
 rem virtutum ipsamque virtutem. unde nihil mirum est, si
 mortales oculi non capiunt eius adspectum, quando divino-
 XXXII rum operum vestigiis sit perspicuus atque manifestus. cete-
 rum ea, quae vel caelo accidere oculis advertimus et terra 20

Pseudoaristot. *περὶ κόσμου* c. 6 p. 399b 12–24

2 capiamus F : capimus *cett. codd.* 5 fiunt Rom. : sunt
codd. nec F : ne *cett. codd.* 6 gestorum Rom. : gestarum
 rerum F *edd.*, gestarum *tantum cett. codd.* 8 ingenio BFR :
 ingenium NPLU 13 et ante asperitate *traï. Bosscha Beau.*, et
 pacata *eodem traï. Purser, Hermath.* 1911, 261 : post bellorum
habent codd.; lacunam post bellorum *indicavit Tho.*, qui (remota)
suppl. 14 tam : iam BR 16 augustissima BVFRP : angustissi-
 ma NLU specie : speciem B, om. R 17 virtutum B²FNPLU :
 virtutem BVR 19 perspecuus BV ceterum – p. 181, 12 pote-
 state *om. Rom. Ald., restit. Iunt.* 20 avertimus FNL 20–181, 1
 et terra fieri et aqua *Rohde, JLZ* 1876, 780 : et aerem fieri ex aqua
 FNPLU, et aerem fieri ex aqua fieri BV, et aere fieri *tantum R*,
 et terra et aqua fieri *Beau.*, et aere fieri et terra *Koziol, Zeitschr.*
Österr. Gymn. 1877, 749

fieri et aqua, dei etiam illa credenda sunt. quidni? [dee]
 361 verum eius, cui tutela mundi huius et cura est, de quo Empe-
 docles prudenter his verbis sensit:

πάνθ' ὅσα τ' ἦν, ὅσα τ' ἔσθ', ὅσα τ' ἔσται ὀπίσσω
 δένδρεά τ' ἐβλάστησε καὶ ἄνδρες ἡδὲ γυναῖκες,
 θῆρές τ' οἰωνοὶ τε καὶ ὕδατοθρέμμονες ἰχθυῖς.

5

Phidian illum, quem fictorem probum fuisse tradit memoria,
 vidi ipse in clipeo Minervae, quae arcibus Atheniensibus
 praesidet, oris sui similitudinem colligasse ita ut, si quis
 olim artificis voluisset exinde imaginem separare, soluta 10
 compage simulacri totius incolumitas interiret. ad hoc instar
 mundi salutem tuetur deus aptam et revi(n)ctam sui numi-
 nis potestate.

XXXIII Huius locum si quaerimus, neque infimus est terrae conta-
 362 gionibus nec tamen medius in aere turbido, verum in mun- 15
 dano fastigio, quem Graeci οὐρανὸν recte vocant, ut qui sit
 altitudinis finis. (ὄλυμπον) etiam idem illa ratione eum no-
 minant, quem ab omni fuscitate ac perturbatione vident li-

Pseudoaristot. *περὶ κόσμον* c. 6 p. 399b24–400a8 3–6 cf.
 Diels–Kranz, *Die Fragmente der Vorsokratiker*, I⁸, 31 B 21, 9–11

1 quidni *Salm. Tho.* : quinni BR, quin in B², quin ni *cett. codd.*
 (quinni dee verum eius *om.* F) dcc BV, de RNPLU, dei C *Salm.*,
om. Pa, *secl. Tho. Beau.* 2 cui : cuius F 4–6 *Graeca verba*
restit. Iunt., his tantum mutatis : πανθ' ὅσα τ' ἦν ὅσα τ' ἔσθ' ἰδ'
 ὅσα τε ἔσται ὀπίσσω; *corrigit Gold. Tho. Beau.* 7 quem H
 Wow. : quoniam *cett. codd.* fictorem CHPa *Iunt.* : fictorum
cett. codd. 8 vidi RCH Colv. : unde U, vide *cett. codd.* post
 arcibus *deest V* 9 sui *Elmen. Tho. Beau.* : sub BR, *om. cett. codd.*
 10 artificis BR : artificum FNPLU 12 deus FNPLU : de eius
 BR aptam B : apta FNPLU, raptam R revi(n)ctam *Vulc.* :
 revictam BR, revincta FNPL, invicta U 13 potestatem BR 14
 si quaerimus H *corr. Tho.* : quaerimus *cett. codd.*, si ante locum
add. Gold. infimus : fimus B, fi(niti)mus *Vulc. Tho. Beau.*
 16 οὐρανὸν *Rom.* : uranon *codd.* 17 (ὄλυμπον) *add. con. Tho.*
Beau., ante nominant add. Vulc. Tho.

berum; neque enim caliginem nubium recipit vel pruinas et nives sustinet nec pulsatur ventis nec imbribus caeditur. haec enim nec Olympo, qui est celsitudinis summae, contingere poeta his verbis cecinit:

363 Οὐλυμπόνδ' ὅθι φασὶ θεῶν ἔδος ἀσφαλὲς αἰεὶ 5
ἔμμεναι· οὐτ' ἀνέμοισι τινάσσεται οὔτε ποτ' ὄμβρῳ
δεύεται οὔτε χιῶν ἐπιπλύνεται, ἀλλὰ μάλ' αἴθρη
πέπταται ἀνέφελος, λευκὴ δ' ἐπιδέδρομεν αἴγλη.

hanc opinionem communis mos et hominum observationes secutae affirmant superiora esse deo tradita. namque habitus orantium sic est, ut manibus extensis (ad) caelum prece- 10
mur. Romanus etiam poeta sic sensit:

aspice hoc sublime candens, quem invocant omnes Iovem.
unde illa quae videntur suntque omnibus praestantiora,
casdem sublimitates regionum tenent, astra caelestia et 15
mundi lumina; ac merito illis ordine licet perpetuo frui nec
diversis spatiis et temporibus observantissimam legem suo-
rum aliquando itinerum mentiuntur. terrena omnia muta-
364 tiones et conversiones, postremo interitus habent. namque
immodicis tremoribus terrarum dissiluisse humum et inter- 20

Pseudoaristot. *περὶ κόσμον* c. 6 p. 400a8–25 5 Hom., *Od.* VI 42–45 13 Ennii Tragic. Roman. Fragm. 302 Ribb. = 301 Jocelyn (Festus, p. 400, 17; Probus, Verg. *Ecl.* 6, 31) 19 namque – p. 183, 11 cucurrerunt August., *Civ. Dei* IV 2, p. 163, 24 sqq.

5–8 Graecum textum, quem Rom. Ald. misere depravaverant, restit. Iunt. 11 (ad) add. Taffin (*Graev., Thes. Antiq.* VIII, 531 teste Tho.), (in) CH Rom. 13 sublime BFR: sub lumine NPLU candens BR: cadens FNPLU invocant: invocans B, vocant Festus Probus 14 praestantiora: praestantior B, praestancia R 17 spatiis et Müller, *op. cit.*, 143 Beau.: et in spatiis BRNPLU, spatiis F, et insperatis Gold. Tho., spatiis temporibusve Ald., spatiis temporum Flor. 18 mentiuntur U corr. Vulc., mentiuntur tuetur Kroll, *Rh. Mus.* 1898, 583 20 tremoribus: tremoribat BR

ceptas urbes cum populis saepe cognovimus. audimus etiam
 abruptis imbribus prolutas totas esse regiones; illas etiam,
 quae prius fuerint continentes, hospitibus atque advenis
 fluctibus insulatas, alias desidia maris pedestri accessu per-
 vias factas. quid? qui ventis ac procellis civitates eversas esse 5
 meminerunt? quid? cum incendia de nubibus emicarunt?
 cum orientis regiones Phaethontis ruina, ut quidam putant,
 conflagratae perierunt? in occidentis plagis scaturrigines
 365 quaedam ac proluviones easdem strages dederunt? sic ex
 Aetnae verticibus quondam effusis crateribus divino incen- 10
 dio per declivia torrentis vice flammaram flumina cucurre-
 runt. in quo periculi vertice egregium pietatis meritum fuisse
 cognovimus. namque eos qui, principio fragoris territi, sen-
 sum tamen clementiae misericordiaeque retinebant et gran-
 daevos parentes ereptos volucris clade suis cervicibus sustine- 15
 bant, illa flammaram fluentia divino separata discidio, quasi
 duo flumina ex uno fonte manantia, locum illum ambire
 maluerunt obsidione innocenti, ubi erant boni baiuli religio-
 sis sarcinis occupati.
 XXXV Postremo quod est in triremi gubernator, in curru rector, 20
 praecentor in choris, lex in urbe, dux in exercitu, hoc est in
 mundo deus, nisi quod ceteris aerumnosum et multiplex et
 curarum innumerabilium videtur esse hoc ipsum, alicuius

Pseudoaristot. *περὶ κόσμου* c. 6 p. 400a 25–b 10

1 audimus B : audivimus *cett. codd.* 3 fuerint : fuerunt F,
 fuerant H *August.* advenis F *August.* : adversis BNP, adversis
 RLU 5 quid? qui *Iunt.* : quidquae FN, quidque BRPLU evers-
 sas sed R, eversa est B 7 regiones F : regionis *cett. codd.* 10
 crateribus BR incendio *Colv. ex August.* : in odio *codd.* 11
 per B²F : pere BR, pro NPLU torrentis *Colv. ex August.* : cur-
 rentis *codd.* 18 ubi erant *Salm.* : inerant *codd.* 21 lex *Colv.* :
 dux *codd.*

officii principem fieri, deo vero nec tristis nec onerosa est
imperii sui cura. namque immobilis circumfert et regit cuncta[s], naturas formasque diversis regionibus commovens, ut
est lex civitatis semel promulgata, perpetuis observationum
366 rationibus fixa: ipsa quidem immutabilis, at eius arbitrio 5
parentium mentes agitantur nutuque eius et dominatione
flectuntur; ex scitis eius magistratus tribunalia, principia milites frequentabunt, recuperatores iudiciis praesidebunt, decuriones et quibus ius est dicendae sententiae ad consessum
publicum commeabunt; et alius ad Minuciam frumentatum 10
367 venit et aliis in iudiciis dies dicitur; reus purgandi se necessitate, insectandi studio accusator venit; ille moriturus ad supplicii locum ducitur, hic ad convivii repotia et vespertinus
comisator adventat. sunt et publicarum epularum apparatus
et lectisternia deorum et dies festi, ludi scaenici ludique Cir- 15
censes; diis sacrificatur, geniis ministratur, obitis libatione
profunditur aliusque alio fungitur munere parentque omnes
368 iussis legum et communis imperii. videasque illam civitatem
pariter spirantem Panchaeis odoribus et graveolentibus caenis, resonantem hymnis et carminibus et canticis, eandem 20

Pseudoaristot. *περὶ κόσμου* c. 6 p. 400b 10–26 19 cf. Lucret. II 417

2 immobilis ex *Pseudoarist.* ἐν ἀκινήτῳ corr. Gold. : nobis *codd.* 2–3 cuncta[s], naturas formasque *Kroll, Rh. Mus.* 1898, 583 *Tho. Beau.* : cunctas naturas (natura R) formas quas *codd.* 6 parentium NPLU : parentum BFR 7 ex scitis *Tho. Beau.* : et scitis *codd.* (et ut scitis F), et ut ex scitis *Flor.* 9 consessum *con. Colv.* : consensum *codd.* 12 accusator CH *Vulc.* : accusatur *cett. codd.* 13 convivii repotia BF²RU : convivii ire potia NPL, conviviorum repotia H, convivium repotia C, convivium ire potia F et *secl. Scal. Tho. Beau.* 16 obitis C *Vulc.* : obiis *cett. codd.* (ab his B²U, ob hiis R) 20 eandem : eadem BR

XXXVI etiam lamentis et ploratibus heulantem. ad hunc modum
 res agi et in mundo aestimemus. lex illa vergens ad acquita-
 369 tis tenorem sit deus nulla indigens correctione mutabili.
 quippe sic et mundi universitas regitur, dum speculatur ad
 omnia rector eius atque immutabiliter incumbit spargitur 5
 que vis illa seminibus inclusa per naturas omnium species-
 que et genera digesta. sic faciles vitium lapsus et palmarum
 ardua, persicorum rubor, levitas mali gignitur, dulcitas fici;
 et quae infelicia propter infecunditatem vocamus, tamen uti-
 lia sunt alio pacto: platani, ut ait poeta, umbras potantibus 10
 ministrantes et acuta pinus et rasiles buxi, odora laurus,
 cupressorum odoratius lignum; tandem omnium animalium
 agrestium et cicurum, pinnatarum et pedestrium et aquati-
 lium natura gignitur, nutritur, absumitur parens caelestibus
 institutis: πᾶν γὰρ ἐρπετὸν πληγῇ νέμεται, ut Heraclitus 15
 ait.

XXXVII Et cum sit unus, plurimis nominibus cietur (propter) spe-
 370 cierum multitudinem, quarum diversitate fit multiformis
 vis. Idem ab iuvando Iuppiter dios, quem Ζῆνα Graeci,

Pseudoaristot. *περὶ κόσμον* c. 6 et 7 p. 400b26–401a14 10
 Verg., *Georg.* IV 146 15 cf. Diels–Kranz, *Die Fragmente der*
Vorsokratiker, I⁸, 22 B 11

2 vergens *Vulc.* : vel gens *codd.* 4 sic et Kroll, *Rh. Mus.* 1898,
 584 *Tho. Beau.* : sicut *codd.* 8 persicorum FNP : persicorum
 BRLU dulcitas fici BNPL : dulcitas ficus U, et dulcitas fici F,
 dulcitas faciet R, dulci affici B² 11 buxi odora B²NPLU : buxis
 odora B, buxis odola R, buxi et odora F 12 tandem *Iunt.* :
 tamen *codd.* 13 pedestrium FR : pedestrum BNPLU et aqua-
 tilium BF : aquatiliu RNPLU 14 absumitur *in ras.* B, des su-
 mitur R 15 πᾶν γὰρ – νέμεται *Diels Tho. Beau.* : πᾶν γὰρ
 ἐρπετὸν τὴν γῆν νέμεται *Iunt. Hild.* 17 (propter) *add. Rom.*
 18 multitudinem BR *Rom.* : multitudine FNPLU 19 vis : Iovis
Novàk, W. St. 1911, 135 *desp. Tho.*, nobis Kroll, *Rh. Mus.* 1898,
 584 Idem PL Kroll, *Rh. Mus.* 1898, 584 *Beau.* : id est BRFNU,
 inde *Salm. Gold., secl. con. Novàk Müller* ab B : ad RNPLU,
 aF dios : dictus *Salm. Gold. Beau.* Ζῆνα *Ald.* : zena *codd.*

- quod vitae nostrae auctor sit, rectissime appellant. Saturnum etiam illi Κρόνον quasi χρόνον quendam, incoeptum
 371 ab origine, interminum ad finem tempus, appellant. fulgurator et tonitrualis et fulminator, etiam imbricitor et item dicitur screnator; et plures cum frugiferum vocant, multi urbis 5
 custodem, alii hospitalem, amicalem et omnium officiorum nominibus appellant. est militaris, est triumphator et propagator, tropaeophorus; et multo plura eiusmodi apud haruspices et Romanos veteres inveneris. Orpheus vero hanc cfari potestatem volens his de eo verbis canit: 10
- 372 Ζεὺς πρῶτος γένετο, Ζεὺς ὕστατος ἀρχικέραυνος·
 Ζεὺς κεφαλῇ, Ζεὺς μέσσα· Διὸς δ' ἐκ πάντα τέτυκται.
 Ζεὺς πυθμὴν γαίης τε καὶ οὐρανοῦ ἀστερόεντος.
 Ζεὺς ἄρσην γένετο, Ζεὺς ἄμβροτος ἔπλετο νύμφη.
 Ζεὺς πνοιὴ πάντων, Ζεὺς ἀκαμάτου πυρὸς ὁρμή. 15
 Ζεὺς πόντου ῥίζα, Ζεὺς ἥλιος ἡδὲ σελήνη.
 Ζεὺς βασιλεύς, Ζεὺς ἀρχὸς ἀπάντων ἀρχικέραυνος·
 πάντας γὰρ κρύψας αὐθις φάος ἐς πολυγηθὲς
 ἔξ ἱερῆς κραδίης ἀνενέγκατο μέρμερα ῥέζων.

Pseudoaristot. *περὶ κόσμον* c. 7 p. 401a15–b7 12 Orph. fragm. 21a Kern

1 Saturnum – 3 appellant *om. Rom. Ald. Iunt., rest. Vulc.*
 2 Κρόνον ... χρόνον *Vulc.* : cronon ... chronon *vel chonon codd.* incoeptum *Hild. Tho. Beau.* : inceptum *codd., sed iam inceptum pro non coeptum interpretatus erat Floridus* 4 dicitur ante fulgurator *transp. F* 7 appellant. Est : appellantes B, appellatum est R, appellantes et *Rom. edd. ante Oud.* 9 inveneris BRNPLU : invenies F, invenis B² 11 sqq. *Graecum textum, in codicibus, ut adsolet, corruptum, prima restituit Ald.* 11 ὕστατος : ὕστερος *Lorimer Beau.* 14 γένετο : τρέφετο *Lorimer Beau.* 19 ἔξ ἱερῆς : ἐκ καθαράς *Lorimer Beau.*

- XXXVIII Fatum autem Graeci εἰμαρμένην a tractu quodam invicem causarum se continentium volunt dici; decretum idem πεπωμένην dicunt, quod omnia in hoc statu rerum definita sint nec sit in hoc mundo aliquid interminatum; idem fatum μοῖραν vocant, quod ex partibus constet; hinc νέμεσιν, quod unicuique attributio sua sit adscripta. Ἀδράστεια, quae eadem est ineffugibilis necessitas ultionis. sed tria Fata sunt, numerus cum ratione temporis faciens, si potestatem earum ad eiusdem similitudinem temporis referas. nam quod in fuso perfectum est, praeteriti temporis habet speciem, et quod torquetur in digitis, momenti praesentis indicat spatia, et quod nondum ex colo tractum est subactumque cura digitorum, id futuri et consequentis saeculi posteriora videtur ostendere. haec illis condicio; et nominum eiusdem proprietate contingit, ut sit Atropos praeteriti temporis fatum, quod ne deus quidem faciet infectum; futuri temporis Lachesis a fine cognominata, quod etiam illis, quae futura sunt, finem suum deus dederit. Clotho praesentis temporis habet curam, ut ipsis actionibus suadeat, ne cura sollers rebus omnibus desit. deum vero ire per omnes

Pseudoaristot. *περὶ κόσμου* c. 7 p. 401b8–23

1 fatum F²CH Rom. : flatum R, factum F *cett. codd.* εἰμαρμένην Rom. : imarmenen *codd.* a tractu BFRPN² : attractu NLU, tractu Rom. 3 πεπωμένην Ald. : pepromenen BRU Rom., praepomenen FNPL 5 μοῖραν Ald. : moeran BFNPLU², moerant U, meran R Rom. hinc B Rom. : huic R, hic *cett. codd.* νέμεσιν ex *Pseudoarist. Ald. Tho.* : ennomon *codd. Beau.* 6 Ἀδράστεια Gold. : ad pacti *codd.*, Adrastaea Flor. 7 quae eadem est Pa : est eadem quae Gold., eadem quae B, eadem questio R, eademque *cett. codd.*, denique est (*om. quae vel que*) Tho. Beau. ineffugibilis LU fata BFRU : facta NPL, ante fata lacunam indicant Gold. Tho., (tres Parcae ut) suppl. Gold. probante Tho. ("omisso scilicet ut"). Sed Tho. ipse (Mnem. 1921, 59) nec non Beau. codices defendunt collato Fulg. Mythol. I, 8 9 earum : eorum con. Purser, Hermath. 1911, 263 12 tractum F : tractus *cett. codd.* 17 lachesis FRU : lacesis B, lacesis NPL

terrasque (tractusque maris caelumque profundum)

non frustra arbitrabitur qui audiet Platonis haec verba:
 'deus namque, sicut vetus', inquit, 'continet ratio, principia
 et fines et media rerum omnium penetrat, quae illustrat et
 curru volucris superfertur; eundem deum semper ultrix Ne- 5
 cessitas semper et ubique comitatur, eorum, qui a sacra lege
 discesserint, vindex futura, quam faciet ille mitificam, qui
 statim a tenero et ipsis incunabulis intellexit, extimuit eique
 se totum dedit atque permisit'.

Pseudoaristot. *περὶ κόσμου* c. 7 p. 401b23–29 1 Verg., *Georg.* IV 221–222 2 Plat., *Legg.* IV 715c; cf. *Phaedr.* 246c

1 *Vergili versum integrum restituit Gold.*, tractusque maris tantum add. *Petrarca* (cf. S. Rizzo, *SIFC* 1975, 463) *Flor.* (sed iam *t.q.m.c.q.p.* addiderat B²) 2 qui om. BR 4 penetrat quae B : penetrata atque FRNPLU inlustrat et F : inlustranda BR, illustrata NPLU, inlustrat ac *Gold. Beau.*, inlustrans *Tho.* 5 curru : curri NPL, corr. L² semper ultrix : semper om. F *Tho. Beau.* 6 qui a FR : quia NPLU, qui B 7 faciet ille : illa faciet ille B, ille faciet ille R, faciet illi F Nullam subscriptionem praebent codices

ΠΕΡΙ ΕΡΜΗΝΕΙΑΣ

Ed. Oud. Studium sapientiae, quod philosophiam vocamus, pleris-
¹ que videtur tres species seu partes habere: naturalem, mora-
265 lem et de qua nunc dicere proposui rationalem, qua contine-
tur ars disserendi. sed cum disseramus oratione, cuius variae
species sunt, ut imperandi mandandi succensendi optandi 5
vovendi irascendi odiendi invidendi favendi miserandi admi-
randi contemnendi obiurgandi paenitendi deplorandi tum
voluptatem afferendi tum metum incutiendi, in quibus ora-
toris excellentis est lata anguste, angusta late, vulgata decen-
ter, nova usitate, usitata nove * * *, extenuare magna, maxi- 10

INCIPIUNT PERIERMENIAE (*vel sim.*) APULEII MTWVPL
OCG, Incipit ΠΕΡΙΕΡΜΙΝΙΩΝ Apuleii philosophi B, perierme-
niae apulei ordiuntur in quibus continentur cathedorici syllogismi
S, Incipit periermenias liber apulei platonici phylosophi Z, Perier-
meniae apuleii E, Explicit praefatio Be; Incipit Periermenias Apulei
platonici philosophi Ba, Incipiunt perhyeromeniae apuleii K, *in-*
scriptionem om. Ca D

1 quod EBaKCGP *Colv.* : quam *cett. codd.* a plerisque
TBWZ, *corr.* T²Z² 4 oratione : orationem BCa, de oratione
O²PZ² 5 sunt species TBWZ imperandi vel narrandi LW²
s.v. succendendi MT², succedendi Z, *corr.* Z² 6 vovendi *con.*
Lips. : fovendi vovendi E, favendi VO, fovendi O² *cett. codd.*
6 miserendi TZW² 7 contendendi SOPCBa, *corr.* S²p²Ba²
deplorandi paenitendi SO 8 voluptatem E² *Colv.* : voluntatem E
cett. codd. 9 vulgata decenter : vulgata recenter, recentia vulgate
Gold. Meiss 10 nova usitate usitata nove *secl. con. Meiss*
lacunam indic. Colv., qui proferre reponendum censet

ma e minimis posse efficere aliaque id genus plurima: est una inter has ad propositum potissima, quae pronuntiabilis appellatur, absolutam sententiam comprehendens, sola ex omnibus veritati aut falsitati obnoxia, quam vocat Sergius effatum, Varro proloquium, Cicero enuntiatum, Graeci 5
 266 $\pi\rho\acute{o}\tau\alpha\sigma\iota\nu$ tum $\alpha\acute{\xi}\acute{\iota}\omega\mu\alpha$, ego verbum e verbo tum protensio-
 nem tum rogamentum; familiarius tamen dicetur propo-
 sitio.

II Propositionum igitur, perinde ut ipsarum conclusionum, duae species: altera praedicativa, quae etiam simplex est, ut 10
 si dicamus: Qui regnat, beatus est, altera substitutiva vel condicionalis, quae iam composita est, ut si aias: Qui regnat, si sapit, beatus est (substituís enim condicio-
 nem, qua, nisi sapiens est, non sit beatus), nos nunc de prae-
 dicativa dicemus, quia natura prior est ac velut elementum 15
 substitutivae.

III Sunt et aliae differentiae, quantitatis et qualitatis. quanti-
 tatis quidem, quod aliae universales sunt, ut: Omne spi-
 rans vivit, aliae particulares, ut: Quaedam animalia
 non spirant, aliae indefinitae, ut: Animal spirat; non 20
 enim definit, utrum omne an aliquod, sed tamen pro parti-
 culari semper valet, quia tutius est id ex incerto accipere,

1-7 cf. Gell., N. A. XVI 8 9 sqq. cf. Mart. Capella IV 396

1 e om. CaKL, maxima e: maxime BBe de minimis
 EBaCG 6 axiona MTDVZWBe, corr. T² ego ET²W²Ca
 BaKZ: ergo TW cett. codd. verbum a SOZ, corr. S² proten-
 sionem O²P Flor.: protentionem O cett. codd. Colv. 10 species
 sunt ECaBaKZ², sunt species T (ut vid.) W, species, una item Z²
 12 iam: etiam ECaKBa edd. ut si aias: ut si aiax BW, ut aiax
 LCaKW² Colv. Flor. 14 praedicativa: praecativa MTVDB
 Ca 15 quia: quae S²Z² Colv. 17 ac qualitatis CaBaCG Gold.
 Tho. 22 tutius: tocius MTSODBP, corr. T²P²O²

- quod minus est. qualitatis autem, quod aliae dedicativae sunt, quae dedicant aliquid de quopiam, ut: Virtus bonum est; dedicat enim virtuti inesse bonitatem, aliae abdicativae, quae abdicant aliquid de quopiam, ut: Voluptas non est bonum; abdicat enim voluptati inesse bonitatem. 5
at Stoici hanc quoque dedicativam putant, cum inquirunt: Evenit cuidam voluptati bonum non esse; ergo dedicat, quid evenerit ei, id est, quid sit. idcirco dedicativa, inquirunt, est, quia ei, in quo negavit esse, dedicat id, quod
267 non videtur esse. solum autem abdicativum vocant, cui negativa particula praeponitur. verum hi quidem cum in aliis tum in hac re vincuntur, si qui ita rogaverit: Quod nullam substantiam habet, non est; cogentur enim secundum quod dicunt confiteri esse, quod non est, quod nullam substantiam habet. 15
- IV Ceterum propositio, ut ait in Theaeteto Plato, duabus paucissimis orationis partibus constat, nomine et verbo, ut: Apuleius disserit, quod aut verum aut falsum est et ideo propositio est. unde quidam rati sunt has duas solas orationis esse partes, quod ex his solis fieri possit perfecta oratio, 20

16 Plat., *Theaet.* 206d

2 quae dedicant : quod dedicant LCa 4 abdicat MTS, *corr.* T²S² 7 bonum non esse : bonam esse MTS² dedicat EBa CaSOPZ² : dicit MTWVZBLK Be, dixit D 9 ei Colu. : et *codd.* 10 non videtur : videt MT, non videt BT²WL vocant : vel esse aiunt T *mg.*, vel esse aiunt vel vocant Z, vel esse aiunt vel *del.* Z² 12 quod nullam : qui nullam SO, qui non nullam Z² 13 habet : habent MTD, *corr.* T² 14 nullam T²WDS CaK Ba Be : non nullam MTVS²BPOE 16 propositio EBa CaKZT²P²B : est propositio MTVDSOPLB² Be Z², propositio est W Colu. Theaeteto *edd.* : thetito *vel* thetico *codd.* (thimeo PZ) 17 constans W²L Colu. (*om.* W) 18 disserit : dixerit MTVBLZBe, *corr.* Z² quod aut *om.* M, aut *om.* T *add.* T² 19–20 orationis esse partes EPSOBaT²Z : orationis partes esse CaKWL T² Colu., orationes esse MTVDBBe 20 solis : quae solis MVL, atque solis TZ, *corr.* T²Z²

id est, quod abunde sententiam comprehendant. adverbium autem et pronomina et participia et coniunctiones et id genus cetera, quae grammatici numerant, non magis partes orationis esse quam navium aplustria et hominum pilos aut certe in universa compage orationis vice clavorum et picis et glutinis deputanda. porro ex duabus praedictis partibus altera subiectiva nominatur velut subdita, ut Apuleius; altera declarativa, ut disserit, non disserit; declarat enim quid faciat Apuleius. licet autem eadem vi manente utramvis partem in plura verba protendere, ut si pro Apuleio dicas philosophum Platonium Madaurensem, item pro disserendo dicas eum uti oratione. plerumque autem subiectiva minor est, declarativa maior et non hanc modo sed alias quoque subiectivas comprehendens. non enim solus Apuleius disserit sed et alii plurimi, qui sub eadem declaratione possunt contineri, nisi forte proprium cuiuspiam de eo declaretur, ut si dicas: Qui equus est, hinnibile est; at proprium est equi hinnire. et idcirco in his propriis par est declarativa, par subdita, ac non ut in ceteris maior, quippe cum eadem possit mutata vice subdita fieri et, quam prius habuerit subditam, nunc habere sui declarativam, ut si verso ordine ita dicas: Quod hinnibile est, equus est. at non itidem, ubi impares partes, convertere vices possis. non enim, quia verum est omnem hominem animal esse, idcirco, si convertas, verum erit omne animal hominem

5–8 cf. Mart. Capella IV 393

2 et participia *om.* MT, *add. in mg.* T² 11 madaurensem P
edd. : maudarensem EBBaKW, maudarensem *cett. codd.* 18
 at : aut MTVDBW (*ut vid.*) ZE, *corr.* T²Z²W² 18–19 par ...
 par : pars ... pars T²ZB 23 impares : non impares WZ, *corr.*
 Z²W², in partes M (*omisso mox partes*), *corr.* M², non pares T²
 25 verum est erit MTV, verum esse erit D, *corr.* T²

esse. neque enim ut proprium est equi hinnibile, ita proprium est homini animal esse, cum sint animalia alia innumera. agnoscitur hic de pluribus declarativa, licet converso ordine rogamentum proponatur, primo, quod plura comprehendere potest declarativa quam subdita, dehinc, quod numquam vocabulo sed semper verbo terminatur, quo praecipue etiam in illis proprietatibus a pari subiectiva discernitur. id etiam pro similitudine tenendum est, quia, ut sunt propositiones definitae et indefinitae, ita etiam constat particulas tam subiectivas quam declarativas partim definitas esse, ut homo, animal, partim indefinitas, non homo, non animal: non enim definiunt, quid sit, cum hoc non sit, sed tantum ostendunt aliud praeter hoc esse.

- V Nunc dicendum est quemadmodum quattuor illae propositiones inter se affectae sint, quas non ab re est in quadrata formula spectare. sunt igitur in superiore linea, ut infra scriptum est, universalis dedicativa et abdicativa, ut: Omnis voluptas bonum est, omnis voluptas bonum non est, dicanturque hae inter se incongruae. item in inferiore linea sub utraque particulares subnotentur: Quaedam voluptas bonum est, quaedam non est bonum, dicanturque inter se hae suppaes. deinde obliquae ducantur lineae angulares, altera pertingens ab universali dedicativa ad

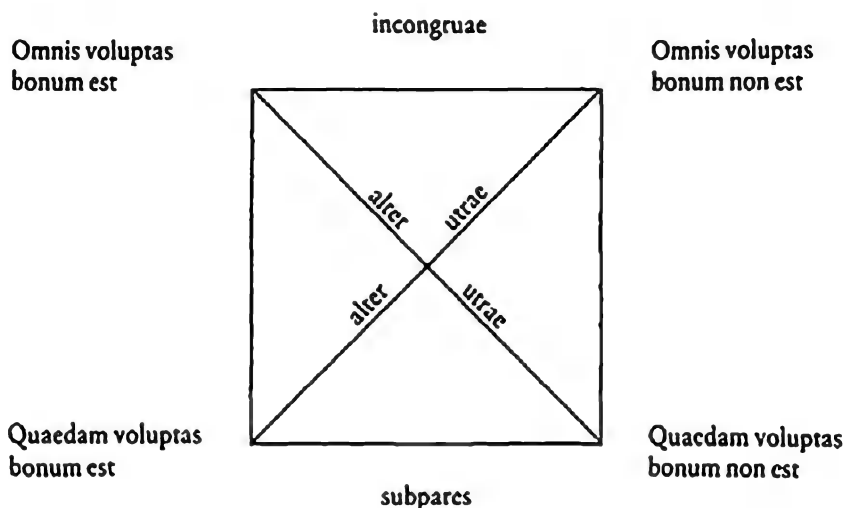
9–13 cf. Mart. Capella IV 399 14–p. 195 cf. Mart. Capella IV 401–403

3 hic: hinc TWL.Colv., corr. T² 5 quam: tamquam MTVDSOB, corr. T²O² 8 ut: aut MTVD, corr. T² 9 constat ECaBaKT²Z²: om. MTVDSOBPLWBeZ 11 non homo MTWVDBPLBeCa: ut non homo SOL²ZEBAK 15 affectae sunt DS²BCaKBe, effectae sunt S, affectae inter se sunt Ba, affectae O 16 sint igitur T²WLCa edd. 17 universales TZ (corr. T²), universale MVBD 19 incongruae: congruae OPZEBe, corr. omnes 21 quaedam voluptas non est bonum SZBaK, quaedam voluptas bona non est Ca 23 pertingens ECaKSO P²Z²: pertinens MTWVDBPLZBe Colv., perstringens Ba

particularem abdicativam, altera a particulari dedicativa ad
 universalem abdicativam; quae inter se et quantitate et qua-
 litate contrariae alterutrae nominentur, quod iam necesse
 est alterutram veram esse, quae dicitur perfecta pugna et
 integra. at inter suppres et incongruas pugna dividua est, 5
 quod incongruae numquam quidem fiunt simul verae, in-
 terdum tamen simul mentiuntur, suppres autem mutata
 vice numquam quidem simul mentiuntur, interdum tamen
 simul verae fiunt et ideo utriusvis harum revictio confirmat
 269 alteram, non tamen et utriusvis confirmatio revincit alte- 10
 ram. de incongruis qui utramvis posuit, utique alteram tol-
 lit, non tamen mutata vice qui utramvis tollit, utique alte-
 ram ponit. enimvero de alterutris qui utramvis comprobat,
 utique alteram refutat, qui utramvis tollit, utique alteram 15
 comprobat. ceterum universalis utraque particularem suam 15
 comprobata utique confirmat, revicta non utique infirmat.
 particularis autem versa vice universalem suam revicta uti-
 que infirmat, probata non utique confirmat. haec omnia ita

4 et om. MT, add. T² 5 incongruas EBaKWT²O²PKZ²:
 integras MTVDSOBL, intecongruas Z, inter congruas Be, inter
 incongruas Be², ingruas Ca 9 simul verae fiunt MTPZCaW:
 fiunt simul verae EDVBBcLK Colv., simul fiunt verae SOBa 10
 utriusvis EBaCaKPWBeZ Colv. cett. edd.: utrius MTLVB
 SO 13 enimvero – 15 comprobat *textum integrum habent* EBa
 SOPZ, alii libri aliter mutant 12 tollit: refutat BeWK 16
 non utique: utique non DWK infirmat: confirmat LO² mg.
 18 non utique EBaZ² edd.: utique non T²CaKW, utique
 MTVDPsBLZBe, O non liquet, om. T, non tantum add. T²

esse, ut dicimus, ex ipsis propositionibus facile ostenduntur infra scriptis.

Certum est enim, quod concedat, qui aliquid proposuerit. destruitur autem utraque universalis trifariam, dum aut particularis eius falsa ostenditur aut utraque ex duabus ceteris vera, sive incongrua sive subneutra. instruitur autem uno modo, si alterutra eius falsa ostenditur. contra particularis

5

1 dicimus : diximus EKBaP, corr. P² ostenduntur : ostendunt T²LCa W²O, ostenditur EPK Colv. Gold. 2 infra scriptis EBa CaK : infra scripta MTVDSOBPLWZ, om. Be

Ratiocinationis ordo, quem supra describimus, in nullo manu scripto libro his iisdem lineis invenitur, sed editores alius alium concinnaverunt; quadratam formulam recepimus, quam Londey et Johanson (Leiden 1987, p. 88 et 111) instruxerunt; librorum lectiones sescenties nulla ratione mutatas, tamquam Herculeum laborem adducere omisimus

3 quod TSOLZ²EBa W² : quid MT² DBPZS² CaKWBe², qui VBe, quae item Z² 5 falsa : falso DBe 6 sive subneutra : sive alterutra O²Z²E²C² 7 alterutra eius : altera utra eius MTVDO (corr. T²), altera vera eius B

- uno quidem modo destruitur, si alterutra eius vera ostenditur; instruitur autem trifariam, si aut universalis eius vera est aut utraque ex duabus ceteris falsa, sive suppar eius sive subneutra. eadem servabimus etiam in aequipollentibus propositionibus. aequipollentes autem dicuntur, quae alia enuntiatione tantundem possunt et simul verae fiunt aut simul falsae, altera ob alteram scilicet, sicut indefinita et particularis. item omnis propositio, si assumat in principio negativam particulam, fit alterutra eius aequipollens, ut cum sit universalis dedicativa: Omnis voluptas bonum, si ei negatio praeponatur, fiet: Non omnis voluptas bonum, tantundem valens quantum valebat alterutra eius: Quaedam voluptas non est bonum. hoc in ceteris tribus propositionibus intellegendum est.
- VI Deinde de conversione. conversibiles propositiones dicuntur universalis abdicativa et alterutra eius, id est particularis dedicativa, eo quod particulae earum, subiectiva et declarativa, possunt semper inter se versare vices permanente conditione veritatis aut falsitatis. nam ut vera est haec propositio: Nullus prudens impius, ita, si convertis partium vices, verum erit: Nullus impius prudens. item ut fal-

15—p. 198, 17 cf. Mart. Capella IV 397–400; cf. *ibid.*, 339, 344, 346–349; Cassiod., *Instit.* II 8

1 alterutra : altera utra TVDSBP, alteram utram M eius om. MTVDSOP, *add.* T² 2 si aut : sicut MVDB, si TZS² (*corr.* T²Z²), si iam S 4 subneutra : alterutra C²G²E² *probante Gold.*, *sed cfr.* W.L. Gombocz, *Wien. St.* 1988, 279 *sqq.* 7 altera ab altera SODPE, alteram ab altera MTZ, *corr.* T² *mg.* S²Z²E² scilicet : licet SOD, *corr.* S² 9 alterutra : alter vera M, alterutri T²W 11 proponatur TDBZ, *corr.* Z² 15 conversibiles : conversabilis MT, conversabiles B (*corr.* T²), conversibilis D, convertibiles EKP² 18 versare *corr.* Prantl : servare *codd.* 20 convertis MTVDSOBBeLT *Colv.* : convertas EBaCaKWZT²O² *Gold. Tho.*

sum est: Nullus homo animal, ita et, si convertas, falsum erit: Nullum animal homo. pari ratione et particularis dedicativa convertitur: Quidam grammaticus homo est, et contra: Quidam homo grammaticus est. 5
quod duae ceterae propositiones semper facere non possunt, quamquam interdum convertantur. nec tamen idcirco conversibiles dicuntur; nam quod alicubi fallitur, certe repudiatur. ergo unaquaeque propositio per omnes significationes † reperienda est, an etiam conversa congruat. nec universe 10
verae sunt istae, sed quinque solae: aut enim proprietas declaratur alicuius aut genus aut differentia aut finis aut accidens. nec praeter haec umquam (quicquam) inveniri potest in ulla propositione, ut si hominem substituas, quicquid de 15
271 eo dixeris, aut proprium eius significaveris, ut cachinnabile, aut genus, ut animal, aut differentiam, ut rationale, aut definitionem, ut animal rationale mortale, aut accidens, ut orator. quippe omne declarativum alicuius aut potest eius vicissim fieri subiectivum aut non potest. sed si potest, aut significat quid sit, et est definitio, aut non significat, et est proprium. sin autem non potest, aut id est 20
quod in definitione poni debeat, atque est genus vel diffe-

1 falsum E Ba Ca K W O B P T Z : falsa M V D S L B e Colv. 4 quidem M V D B L 5 duae : duo M T V, corr. T² 6 conversibiles ex convertibiles corr. T² Z², convertibiles corr. P² 7 alicubi : alicui M T, corr. T² certe M T D S O P W Z : certo V L B e E² O² W² Ca, pro certo B a K, pro certe Z², cito E 8 propositio om. M T, add. T² 9 reperienda : repetenda Wow., requirenda Gold., experientia con. Tho. 9-10 universe verae Hild. Tho. : universae vere G, universe vere K, universae verae Ca, unum verae M T V D B L S² mg. O Z B e W², universae C K Z², universaliter verae P E (ut vid.) S O², innumerae C² B a Colv., tantum verae W T², unum del. L² 11 differentiae M V D B e 12 quicquam add. Oud. Tho. 13 propositione : propositio E B a Z² 14 significaberis M T (corr. T²) V D B e P², significabis S O K C a 20 et est : et non M T, corr. T² 20-21 id est quod E C a K B a W L T² : id est vel idem (omisso quod) M T D V S O B B e, idem quod Z O², idem est quod P Z² 21 atque : aut que D, ut W² L, aut B, utque Z²

rentia, aut quod non debeat, et est accidens. igitur per haec agnoscetur particularis abdicativa non esse conversibilis. universalis autem dedicativa et ipsa quidem non est conversibilis, sed particulariter tamen potest converti, ut cum sit: 5
 Omnis homo animal, non potest ita converti, ut sit: 5
 Omne animal homo, sed particulariter potest: Quoddam animal homo. verum hoc in simplici conversione, quae in conclusionum illationibus reflexio nominatur. est enim et altera propositionum conversio, quae non tantum ordinem, sed etiam ipsas particulas in contrarium perducit, 10
 ut quae definita est, indefinita fiat, et contra quae indefinita est, definita. hanc conversionem vicissim reliquae duae admittunt, universalis dedicativa et particularis abdicativa, ut: Omnis homo animal; omne non animal non homo; item: Quoddam animal non est rationale; 15
 quoddam non rationale animal. id ita esse perpetuo, ut dicimus, per illas quinque praedictas species explorabis.

VII Coniugatio autem propositionum dicatur ipsa conexio earum per aliam communem particulam, qua inter se copulantur; ita enim possunt ad unam conclusionem consentire. 20
 quae particula communis necesse est aut in utraque proposi-

18-p. 199, 11 cf. Mart. Capella IV 408-409

1 et est accidens EWKT²ZBaCa : esse accidens MTDP SOBZ², ut est accidens P²LW² item Z², erraccidens V, et esse accidens Be 2 agnoscetur MTVDSOPZEB²Be : agnoscitur T²BLCaKW, cognoscetur Ba 7 verum : utrum MBSOZT², corr. O²Z² hoc om. MTDSOCa, add. T²S²O² 8 conclusionem MTD, corr. T² 16 animal MTVDSOBPLWZ : non animal E, non animal non est Z²O²P²Ba, non animal est item Z², non est non animal CaK, non est animal (omisso rationale) Be 17 diximus OK 18 dicatur MTV SOB PZECa : dicitur WT²LBaBeK Colu. Flor., om. D 21 ut in utraque Z, ut aut in utraque CaK

tione subiecta sit aut in utraque declarans aut in altera subiecta, in altera declarans. tres igitur formulae fiunt, quarum prima dicatur, cum illa communis particula in altera subiecta, in altera declarans est. qui ordo non numeri ratione sed conclusionum dignitate contentus est. quippe ultima est formula tertia, quia nihil in ea nisi particulare concluditur. hac superior est secunda, quae habet conclusiones universales, sed tamen abdicativas tantum. et ideo sic prima pollet, quia in omne genus illationum concluditur. dico autem illationem vel illativum rogamentum, quod ex acceptionibus colligitur et infertur. porro acceptio est propositio, quae conceditur a respondente, ut si quis ita proponat: Estne omne honestum bonum? propositio est, et si assentiri se dicet, fit acceptio remota interrogatione, quae et ipsa tamen communiter appellatur propositio: Omne honestum bonum est. huic iunge alteram acceptionem similiter propositam et concessam: Omne bonum utile est. ex hac coniugatione, ut mox ostendemus, primi modi fit illativum, si directim,

9—p. 200, 4 cf. Mart. Capella IV 405

2 fiunt : sunt SWBe (*corr.* W²), sint Z² 4 non numeri ratione PEZ² : numera enumeratione MVD, numer enumeratione T, non innumeri ratione S, non tantum enumeratione T²LCaKW *Colv.*, non enumeratione BaZ, non numeratione O, numeratione Be, non ordinum enumeratione B 5 formula est ECG *Gold. Tho.* 6 hac : haec MTBWVDZ, he K, ac P, *corr.* T²W²P² 7 habent MTD, *corr.* T² 9 concluditur : cluditur MT, conditur V, *corr.* T²V² 10 ex acceptionibus : exceptionibus MTVDBBeZ², *corr.* T², acceptionibus (*omisso* ex) L 11 conceditur : concluditur CaW, *corr.* W² 12 si *om.* MTVDBBe, *add.* T² 13 assentiri EBaKZ² : assentire LWCaT², assentari P, assentare SOZ, assenterrare MTVDBBe se dicet WOPLEBaT²Z² : se dicit S, se dicat CaK, et dicit T, et dicit MVDDBBe, et dicat Z

universale: Omne igitur honestum utile est, si reflexim, particulare: Quoddam igitur utile honestum est, quia particulariter tantum in reflexionibus converti potest universalis dedicativa. directim autem dico inferri, cum eadem particula subiecta est tam in coniugatione quam in ipsa illatione itemque declarans eadem, cum est utrobique; reflexim vero, cum hoc fit versa vice. ceterum tota ratiocinatio ista, quae acceptionibus et illatione constat, collectio vel conclusio nominatur. secundum Aristotelem commodissime potest ita definiri: Oratio, in qua concessis aliquibus aliud quiddam praeter illa, quae concessa sunt, necessario evenit, sed per illa ipsa concessa. in qua definitione et orationis species non alia quam pronuntiabilis intellegenda est, quae, ut supra diximus, sola aut vera est aut falsa, et concessis aliquibus pluraliter dictum est, quia ex una acceptione non fit collectio, licet Antipatro Stoico contra omnium sententiam videatur plena conclusio esse: Vides, vivis igitur, cum sit illo modo plena: Si vides, vivis; atqui vides, vivis igitur. item, quia

7–10 cf. Mart. Capella IV 406 10–13 Aristot., *Analyt. pr.* 1 (p. 24b 18–20)

1 vel universale MTVD, vel *del.* T² 1–2 si reflexim, particulare: sive flexim particulare S (*corr.* S²), si reflexim imparticulare MLV, si reflexim particulare D, si reflexum particulare Ca 6 declarans eadem WSOPEKT²Z: declarans se eadem MTVDS²BLBe, declarans est eadem Ba (*omisso* cum est) cum est *om.* Ba, cum *om.* CaKW 8 quae: quae ex E, quae a Ca, qui Be et collectio EW²CaKLT² *Gold. Tho.* 9 nominetur MTVDSOZBaBe (*corr.* T²) 10 ita *om.* CaK 13 et *om.* W, *del.* T²P² 15 et concessis WPLECaBaKZ²: aut concessis M, ut concessis T²ZVDOBBBe, aut concessa sint S aliquibus: a quibus MTSOBBeVDL, *corr.* O²T² ideo *ante* dictum est *add. in mg.* WLT² 18 vivis: cuius MTVDB, vives Z, *corr.* T²Z² 18 cum sit—19 vivis igitur *om.* BaBe 18 illo T²DWZO²EKCa: ullo MTVSOBPLZ² 19 atqui: atque MVDBCa, *corr.* T²

concludere volumus, non quod concessum est nobis, sed quod negatum, idcirco in definitione dixit aliud quiddam praeter illa, quae concessa sunt, necessario evenire. quapropter supervacanei sunt moduli Stoicorum non idem differenter peragentes: Aut dies est aut nox; at- 5
 qui dies est; item idem geminantes: Si dies est, dies est; dies igitur est. frustra enim colligunt, quod sine controversia ultro conceditur. illud potius verisimile est, cum dico: Si dies est, lucet; atqui dies est, igitur 10
 lucet: nam aliud collegi praeter quod accepi. nam quod est in conclusione lucet, fuerat et in propositione. hoc tamen ita refutabimus, aliter dici in conclusione igitur lucet, ut ostendatur nunc lucere, aliter in propositione acceptum, in qua non est dictum nunc lucere, sed tantum consequens esse, 15
 ut, si dies sit, utique et luceat. multum autem refert, itane nunc affirmes aliquid esse an tantum solere esse, cum aliud

8–10 cf. Cassiod., *Instit.* II 13; Isidor., *Orig.* II 28, 25

2 dixit *om.* MTVDP LBSKWCaZ, *add. post* definitione W²Z², *post* evenire T² aliquiddam MTVDP, *corr.* T², aliud quoddam Ba 5 peragens MTVDBBe, *corr.* T², peragentiñ Ba, *corr.* Ba² atqui : aut qui MVDB, aut quid T, *corr.* T² 6 item idem : idem CaZ², identidem SOP²Z² geminantes SOP²L CaKWT² : geminant ECG, geminans MTVDBPBeZ, si geminans Z², sic geminant Ba 6–7 dies autem est dies igitur est BaKP² 8 potius : totius MT, *corr.* T² 9–10 atque dies igitur est lucet VD (aut qui D) B 10 nam aliud OPBaC²Z² : nam male est Z, nisi aliud S, non male *cett. codd. Gold.* collegi OPBaC²Z² : colligi S, colligere *cett. codd. Gold.* (colligere nam aliud collegi E), *desp. Tho.* 15 utique et : utique V, itaque SO luceat EBaCaKW²LT²V²Z² : lucet MTWVDBPSO BeZ itane ECaKZ² : ita PSO, an Ba, *om.* MTWVDBLZBe 16 solere : sola re MTDPSO, *corr.* T²

quiddam praecesserit. ita illud, quod in eadem definitione
 273 necessitas comprehensa est, factum est ut conclusionis vis a
 similitudine inductionis distingueretur. nam et in inductione
 quaedam conceduntur, ut puta: Homo inferiorem ma-
 lam movet, equus inferiorem movet, item bos et 5
 canis. in istis acceptionibus in conclusione aliud quid infer-
 tur: Ergo et omne animal inferiorem malam mo-
 vet. quod cum sit in crocodilo falsum, potes superioribus
 concessis illationem ipsam non recipere, quam tibi in con-
 clusione non licuisset recusare, quippe cuius illatio in ipsis 10
 acceptionibus continetur, et ideo in ea additum est neces-
 sario evenire. ne ultima quidem pars definitionis vacat,
 sed ostendit ex eisdem ipsis quae concesserit, evenire debere
 illationem, ceterum ratam non fore. ac de his quidem satis
 dictum. 15

VIII Nunc tradendum est, quibus modis et coniugationibus
 fiant intra certum numerum praedicativi generis verae con-
 clusiones. quippe in prima formula novem soli moduli, sex

16—p. 203, 5 cf. Mart. Capella IV 410; Cassiod., *Instit.* II 12

1 ita : item GBaZ² *Gold. Tho.* 2 necessitatis CaK, necessitate
 T²BeW, necessitates L comprehensa est T²WVBEBaZ : com-
 prehensum est CaLW² item T², comprehensus est Be, prehensum
 est K, om. MTDSOP factum est om. L *Colv.* conclusionis :
 inclusionis MDVLO, inconclusionis TPS (*corr.* T²), inconclusionione
 Ca 2–3 a similitudine : ad similitudinem SVPL, a similitudo
 CaKT², a similitudinem D 3 in inductione EBa²KPZ² *Gold.*
Tho. : in distinctione MTVDWOSLBCa, inductione O², in dif-
 finitione Z 4 malam VPSO²Be *Oud.* : mala MD, molam
 TWLBZOCaBaK *Colv. Flor.*, molem E 8 crocodilo *Gold.*
Tho. : corcodrillo *vel sim. codd.* 11 additum : addita DSO
 12 quidem pars BaKO² *Gold. Tho.* : pars quidem WZT², pars *vel*
 particula *add. censet Colv.*, particula *add.* E², pars *om. cett.*
codd. 13 ex eisdem ipsis quae ECaK : quod per ipsa POZ², per
 ipsa *tantum* Ba, quid ipsa *vel* quod ipsa *cett. codd.*

- autem coniugationes reperiuntur; in secunda quattuor moduli, tres coniugationes; in tertia sex moduli, coniugationes quinque. de quibus hic iam suo ordine demonstrabo praefatus neque ex particularibus solis neque abdicativis solis
 274 tam fieri conclusionem, quia saepe possunt et falsa conducere. item quamlibet multis dedicativis si utraque abdicativa iungatur, dedicativam non, sed abdicativam fieri illationem: tantum vel una mixta ceteris praevalet. similis etiam particularium vis est; utraque enim mixta universalibus particularem facit illationem. 5 10
- IX Igitur in prima formula modus primus est, qui conducit ex universalibus dedicativis dedicativum universale directum, ut: Omne iustum honestum, omne honestum bonum; omne igitur iustum bonum est. at si reflexim inferas: Quoddam igitur bonum iustum, fit ex eadem 15 coniugatione quintus modus. nam sic tantum reflecti posse universalem dedicativam supra docui. secundus modus est, qui conducit ex universalibus dedicatiua et abdicativa abdicativum universale directum, ut: Omne iustum honestum, nullum honestum turpe; nullum igitur iustum turpe. at si reflexim inferas: Nullum igitur turpe 20

capp. IX–XI: cf. Mart. Capella IV 411–413; Cassiod., *Instit.* II 12; Isid., *Orig.* II 28, 3–22

2–3 coniugationes quinque BPSOCaK : quinque coniugationes EBcWBaT²Z, quinque *om.* MTVDL Colv. 5 conducere : concludere WZT²O²KBe, colligere E, *corr.* Be²Z² 6 multis : ex WLT² abdicativa *ante* iungatur *habent* EBaCaKZ² Gold. Tho., *post* iungatur *habent* BBeSOP, *om. cett. codd.* 7 non ECaK : non esse *cett. codd., om.* PT²W (*add.* P²) sed ECaKBaSZ² : non MTVDBPLBeZOW 8 etiam particularis etiam particularium (*vel* particularum) MTVDOBPLZ, etiam particularis *tantum* Ba, etiam particularibus particularium WLT² 12 directum : directum MTDSOBBeZ, *corr.* T²B²Z² 15 fit EBaKWP SO Z²T² : fit autem MTVDBLBeZ, Ca *non liquet* 19 directum MTWDS²OPZ, directio S, directi Ca, *corr.* W²Z²T²

iustum, sextum modum effeceris. nam, ut dictum est, reflectitur in se universalis abdicativa. tantum meminisse debemus subiectivum ex dedicativa trahendum ad illationem in secundo modo atque ideo eam priorem aestimandam, licet ante abdicativa cunctietur. similiter et in ceteris, quae prior est potestate prior intellegatur. in sexto autem modo trahitur subiectivum ex abdicativa. haec sola differentia eorum. item tertius modus, qui conducit ex dedicativis particulari et universali dedicativum particulare directum, ut: Quoddam iustum honestum, omne honestum utile; quoddam igitur iustum utile. sed si reflexim inferas: Quoddam igitur utile iustum, septimum modum feceris. nam, ut dictum est, reflectitur in se particularis dedicativa. quartus modus est, qui conducit ex particulari dedicativa et universali abdicativa abdicativum particulare directum, ut: Quoddam iustum honestum est, nullum honestum turpe; quoddam igitur iustum non est turpe. ex hoc modo contrariae vices inveniuntur prioribus. 275 octavus et nonus quippe servant eius illationem, non ut illi reflexam. coniugationem ipsam tantum reflectunt proposi-

1 est feceris MTVD, feceris B, fieris Be 4 in secundo EBa PO^2Z^2 : ex secundo MTWVDSOBLCaKZ, et secundo Be 5-6 quae prior est EO^2PZ coniecerat Colv.: priorem MTVDL BeBa, prior est O, om. WCaBK 7 subiectivum BaZ² corr. Gold. Tho.: subiectivus ECaKP²GC, subiunctivus WDVS OBL BeT², subiunctivum Z, subiunctivis MT, subiectivis P 11 igitur om. CaK 14 est om. CaK 15 particulare abdicativum SO 16 quoddam iustum honestum est MTWVDBLBeZ: quoddam iustum honestum ECaBaKPSOZ² 18 prioribus ECaKZ²: prior est MTVDSOBPBeZ, om. WL, del. T² (id est add. W² ante octavus) 19 servant ECaBaKW²T²Z²: servat MTVD OBZBe, servatur LO² (ut vid.) Colv., servata P (quippe servant: quae praeservant S) illi priores LE² 20 reflexam: reflexa MDPBe, reflexim B autem ipsam T²Z²

tionibus aequipollentibus mutatoque ordine, ut prior fiat
 abdicativa. atque ideo conducere dicuntur ambo per coniu-
 gationis conversionem. nam et si abdicativam universalem
 quarti convertas et subicias ei universalem dedicativam,
 quam converterat particularis eius dedicativa, fiet octavus 5
 modus, qui conducit ex universalibus abdicativa et dedicati-
 va particulare abdicativum reflexim, velut: Nullum turpe
 honestum, omne honestum iustum; quoddam igitur
 iustum non est turpe. nonus quoque modus per
 similem conversionem ex universali abdicativa et particulari 10
 dedicativa abdicativum particulare conducit reflexim:
 Nullum turpe honestum, quoddam honestum iu-
 stum; quoddam igitur iustum non est turpe. cur
 autem solus quartus modus duos genuerit, ceteri singulos,
 illa ratio est, quia, primi modi si utramque propositionem 15
 convertamus, fiet coniugatio irrita duarum particularium,
 sin alteram tantum, fiet aut secunda formula aut tertia. ita
 secundi modi si utramque convertas, fiet coniugatio noni,
 quam iam ostendimus ex quarto gigni, quia universalis dedi-
 cativa secundi modi non nisi particulariter converti potest, 20
 sin alteram tantum, fiet secunda formula aut tertia. ex hisce

2 dicuntur EBaKPZ²: dicitur MTW²CaVDSOBLZBe, dicere
 dicitur W 3 nam et: nam CaKT²W 4 et subicias ECa
 BaKW²T²: subicias TVDOBPBeZ, subiciasque PO², subicies S,
 subiettrias M 5 quam SO²PBaEZ²: quod MTWVDOE²Ca
 BeKZ, quae L converterit CaGZ², converteret SO (*ut vid.*),
 convertat K eius particularis ECaBa 6 modus est MT
 VDBZCa, *corr.* T²Z² 9–10 per similitudinem conversionum
 SOZ², *corr.* O² mg. 11 dedicativa: abdicativa MTDB, *corr.*
 T² abdicativam MTVDZ, *corr.* T² 12 ut *ante* nullum *add.*
 EBaKZ² iustum *om.* MTD 13 non est *om.* MT, *add.* T²
 15 quia: qua MTZ, *corr.* T²Z² 16 particularium EBaCaKW
 PLO² *in ras.* T²Z²: particularum MTZ, partiuncularum
 VDSBBe 17 alteram EBaPLWTZ: alterum MBVD SO
 CaKZ²Be ita: item C Gold. Tho. 21 sin: si CaK

igitur in prima formula modis novem primi quattuor inde-
monstrabiles nominentur, non quod demonstrari nequeant,
ut universi maris aestimat(io), aut quod non demonstren-
tur, sicut circuli quadratura, sed quod tam simplices tamque
276 manifesti sint, ut demonstratione non egeant, adeo ut ipsi 5
ceteros gignant fidemque illis ex se impertiant.

- X Nunc formulae modos trademus secundae. primus modus
in secunda formula est, qui conducit ex universalibus dedi-
cativa et abdicativa abdicativum universale directim, velut:
Omne iustum honestum, nullum turpe honestum; 10
nullum igitur iustum turpe. hic redigitur in secundum
indemonstrabilem conversa eius secunda propositione. se-
cundus modus est, qui conducit ex universalibus abdicativa
et dedicativa abdicativum universale directim, velut: Nul-
lum turpe honestum, omne iustum honestum; 15
nullum igitur turpe iustum. hic coniugatione non dif-

1 modis : modi MWTZ, modus VDBc, *corr.* W^2Z^2 2 nomi-
nentur MTVDSOBPZBe : nominantur ECaBaKWLT²Z² *edd.*
3 aestimat(io) *corr.* Tho. (*praeunte Hild.*) : autumat EBa, aesti-
mat CGS, aestimet MTVDBBe, est nec CaK, estum P, estus et
WT²Z, est Z²L Colv., O *evanidus*, estus (*del.* et) Z² aut quod EP
Gold. Tho. : quod *cett. codd.* non ECCaWL : nondum *cett.*
codd. (*om.* ZK, *add.* Z²) demonstrantur Z²C²Ba Tho. : demon-
strantur EC, demonstrans MTWDVSOBBc, demonstratum PZ,
demonstrabiles CaKW²T² *mg.*, demonstrabile L (universitas ma-
ris, quae demonstrabilis non est Flor.) 4 sicut EC Ba Z² Tho. : ei
sit ut MTWVDBSOPBe, non sit et ut L, sit ut Z, sint ut
CaKW² tamque : tamquam MVDL 5 sint VDOPBZ
ECaKBaBe : sunt MTWL, *om.* S 6 fideque MD, fidem quae
L 7 DE SECUNDA FORMULA M *mg.* TVDSOBLZBcC, DE
SECUNDA FORMA *mg.* G secundae formulae modos trademus
CG Gold. Tho. 9 directum MTDLECaBe, *corr.* T² 11 hic :
hac MTVDB, haec L, ac Be *corr.* T²

fert a priore, nisi quod subiectivam particulam abdicativa trahit ad illationem, quoniam ita variatus est enuntiationis ordo, quod in prima formula fieri non potest. tertius modus est, qui conducit ex particulari dedicativa et universali abdicativa abdicativum particulare directim, velut: Quoddam iustum honestum, nullum turpe honestum; quoddam igitur iustum non est turpe. huius si convertamus universalem abdicativam, fit indemonstrabilis quartus, ex quo hic nascitur. quartus modus est, qui conducit ex particulari abdicativa et universali dedicativa abdicativum particulare directim, ut: Quoddam iustum non est turpe, omne malum turpe: quoddam iustum non est malum. hic solus modus tantum per impossibile approbatur. de qua propositione dicemus expositis modis tertiae formulae.

- XI In tertia formula primus modus est, qui conducit ex dedicativis universalibus dedicativum particulare tam directim quam reflexim, ut: Omne iustum honestum, omne iustum bonum, quoddam igitur honestum bonum, vel sic: Quoddam igitur bonum honestum. quippe non interest, ex utra[que] propositione facias particulam subiectivam, quoniam non interest, utram prius enunties. ideo non recte arbitratus est Theophrastus propter hoc non unum modum hunc, sed duos esse. secundus modus est, qui conducit ex dedicativis particulari et universali dedicativum particulare directim, ut: Quoddam iustum honestum,

1 abdicativam SECaG, abdicative K 2 est om. SOCG 12 igitur post quoddam add. EPCaBaKS²OZ² Gold. Tho. 15 tertiae ante formulae habent GBaZ² Gold. Tho., post formulae add. Flor. : om. cett. codd. Colv. 16 DE TERTIA FORMULA C mg. TZ 21 interest si EP, interest quam L²T²CaKW ex utra[que] corr. Gold. Tho.

omne iustum bonum; quoddam igitur honestum bonum. tertius modus est, qui conducit ex dedicativis universali et particulari dedicativum particulare directim, ut:
 277 Omne iustum honestum, quoddam iustum bonum; quoddam igitur honestum bonum. quartus 5
 modus est, qui conducit ex universalibus dedicati- et abdicativa abdicativum particulare directim, ut: Omne iustum honestum, nullum iustum malum; quoddam igitur honestum non est malum. quintus modus est, qui
 conducit ex dedicati particulari et abdicativa universali 10
 abdicativum particulare directim, ut: Quoddam iustum honestum, nullum iustum malum; quoddam igitur honestum non est malum. sextus modus est, qui
 conducit ex dedicati universali et abdicativa particulari
 abdicativum particulare directim, ut: Omne iustum ho- 15
 nestum, quoddam iustum non est malum; quoddam igitur honestum non est malum. ex his sex modis
 primi tres rediguntur ad tertium indemonstrabilem conversa priore propositione primi et secundi. tertius enim
 secundo eandem coniugationem habet hoc uno differens, 20
 quod ex universali trahit particulam subiectivam. propter quod non tantum propositionis verum etiam illationis
 conversione redigitur ad tertium. item quartus et quintus nascuntur ex indemonstrabili quarto conversis prioribus
 propositionibus eorum. sextus autem modus nec utraque nec 25
 altera redigi conversa ad indemonstrabilem aliquem potest, sed per impossibile tantum approbatur, sicuti quartus in

5 honestum : iustum honestum MTDB, *corr.* T² 10 et abdicativa universali *om.* MT, *add.* T² *mg.* 11–15 ut quoddam – directim *om.* MT, *add.* T² 16–17 quoddam – non est malum *om.* MTVDL, *add.* T² 19 secundo : a secundo EBaWT²ZCG, cum secundo K, a tertio Ca 20 habet *om.* MTD, *add.* T² 23 redigitur WSOLP ZECaBaKT² : reditur MTVDBBe 27 impossibile : possibile MT, *corr.* T²

- XII secunda formula, et ideo uterque novissimi numerantur. ceterorum autem in omnibus formulis ordinatio facta est pro differentia coniugationum et illationum. nam cum prius sit dedicare quam negare potentiusque universale quam particulare, priores sunt universales particularibus et in utrisque dedicativa [et] illatio; <si> similes sunt, his praepositur modus, qui celerius ad indemonstrabilem redigitur, id est una conversione, quae una probatio est certos eos ad cludendum modos esse. est et altera probatio communis omnium etiam indemonstrabilium, quae dicitur per impossibile 10
- 278 appellaturque a Stoicis prima constitutio vel primum expositum. quod sic definiunt: Si ex duobus tertium quid colligitur, alterum eorum cum contrario illationis colligit contrarium reliquo. veteres autem sic definiunt: Omnis conclusionis si sublata sit illatio, 15 assumpta alterutra propositione tolli reliquam. quae res inventa est adversus eos, qui concessis acceptionibus id, quod ex illis colligitur, impudenter recusant. per hoc

3 cum O²PE : quia T²WL Colv., quoniam Ba², om. cett. codd. 4 dedicare SOEBaCaZ² : dicere MTWVDBPLBeZ, declinare K potentiusque BBa Meiss Gold. Tho. : potentiusque est cett. codd., potentiusque sit con. Tho. 6 dedicativa illatio Prantl Gold. Tho. : dedicatio et illatio codd. (illatio : abdicatio WT²Z²) <si> add. Prantl Gold. Tho. his MTWVDSOPLBBZ : et his ECaBaCG, et hic K, et is Z² Flor., is Gold. Tho. 7–8 id est TWDPZBaECaK : idem est MVBBe, idem CG, item est SO, isdem est LT² mg. 8 conversione quae : conversio neque MBSL Be quae : quia WZ, quod P, corr. Z² 9 cludendum MTVDSOPLBe : concludendum ECaBaKWZT²P² et altera : altera CaKL 10 per impossibile WT²L edd. : impossibilis CaK, impossibile cett. codd. Gold. 13 contrarium ECaKWP ZO²C illationes SLT², illatione W 14 reliquo GZ² Tho. : relinquit WPLZECaKCT²O² Colv. Flor., reliquid MVDSOBBe, relinquet T, reliqui Ba Gold., relinqui Prantl 15 omnis : omnes MTVDSBL conclusionis ECaBaKWZT²Z : conclusiones MTVDSOBPLBe 18 imprudenter TZ, corr. T²Z² et per hoc WLT²

enim compelluntur ad impossibilia, dum ex eo, quod negant, contrarium aliquid invenietur ei, quod ante concesserant. porro contraria simul esse vera impossibile est. ergo per impossibile compelluntur ad conclusionem. nec frustra
 constituerunt dialectici eum verum modum esse, cuius ad- 5
 versum illationis cum alterutra acceptione tollit reliquam. at
 Stoici quidem tantum negativa particula praeposita putant
 illationem recusari vel ex propositionibus alteram tolli, ut
 puta: Omnis, non omnis; quidam, non quidam. ve-
 teres vero et per alterutram, igitur bifariam ut puta: Om- 10
 nis, non omnis; quidam. fiunt igitur adversus unam-
 quamque conclusionem contrariae, quae opponantur, octo,
 quoniam utraque acceptio bifariam tollitur, fiuntque con-
 clusiones bis quaternae modo negativa particula praeposita
 illationi modo alterutra illationis accepta. exemplo sit pri- 15
 mus indemonstrabilis: Omne iustum honestum, omne
 honestum bonum; omne igitur iustum bonum. qui
 hanc illationem negat concessis propositionibus, necesse est
 dicat: Quoddam iustum non est bonum. huic si prae-
 ponas priorem ex duobus concessis: Omne iustum ho- 20
 nestum, fit illatio secundum sextum modum in tertia for-
 mula: Quoddam igitur honestum non est bonum,

1 enim E Ba Ca K Z²: *om. cett. codd.* 2 invenitur WT Z Ba²,
corr. Z², inveniretur B ante concesserant: antecesserant BSOL
 Ca Be 5 modum verum E Ba S Z² *Gold. Tho.* 8-9 ut puta: ut
 pote LO, ut pute S, *om.* B 9 quidam non quidam *om.* BSOL
 Be W Ca K 10 ut puta - 11 quidam *om.* GCE Ba 11 *post* qui-
 dam *add.* non quidam MT VDSBL W Be Ca K 18 negat SOPE Ba
 T² *Gold. Tho.*: *om.* MT VDBZ Be, *post* propositionibus *trai.*
 WLZ Ca K *Colv.* 19 praeponas: proponas TSWL 20 dua-
 bus Ba Ca Z² 21 fit *om.* SOP Ba, *del.* Z² *post* formula *add.* ut
 E *Gold. Tho.*, *add.* fier SOP Ba Z²

quod repugnat secundae propositioni, quae concesserat: Omne honestum bonum. haec item omnino opposita conclusio est, si isdem manentibus aequipollentem eius inferas, ut: Non igitur omne honestum bonum. similiter et alterae fient duae conclusiones, si, ut nunc praeposuimus priorem propositionem, sic assumamus posteriorem: 5
 279 Quoddam iustum non est bonum, omne honestum bonum; fit illatio quarti modi in secunda formula duplex: Non igitur omne iustum honestum, vel: Quoddam igitur iustum honestum non est. quarum utraque 10
 aeque priori propositioni repugnat, quae concesserat: Omne iustum honestum. his quattuor conclusionibus manentibus tantum propositio mutata est, si pro eo, quod erat: Quoddam iustum non est bonum, facias: Non omne iustum bonum, bifariam fit sublata illatio; erunt alterae 15
 quattuor conclusiones isdem immutationibus. item si pro eadem facias: Nullum iustum bonum, bifariam fit sublata illatio; erunt tertiae quattuor conclusiones dumtaxat in his, quae habebunt universalem illationem; ea enim potest

1 quod se MT, quod si B, *corr.* T² 2 haec item omnino ECaZ² Gold. Tho. : item haec omnino K, haec item Ba, haec omnia MTVD SBLBeZ Colv., quoniam PO², haec per omnia WT² 3–4 inferas ut EZ² : inferat ut CaK, inferas Ba, inferat his MTWVDSBLZBe, inferamus PO² 5 fient EBaBeZ² : fiant MTWVDBPLCaK Colv., fiunt SOZ si ut ECaBaZ² : sicut MTVDBSOBeKZ, nam sicut WT², et sicut P praeposuimus MTVDBPZ : proposuimus WSOLBeEBaCaKT²V²Z² 6 post posteriorem add. ut EZ² Gold. Tho. 8 quarto modo MT'SOBBe, quattuor modo VD, *corr.* T²O² in secunda formula : secundae formulae WT²L Colv. 10 utramvis MTDObBe, *corr.* T²O² 11 concessit TWZ, concessat M 13 si BaCa KWT² : si et E, et P, *om. cett. codd.*, post pro eo add. Z² erat EBaPO² : est L Colv., *crit cett. codd.* 15 bifaria MTBOLBe fit ex est *corr.* T²Z² 16 immutationibus SOEBaZ² : invitationibus MVDBBeLCa, mutationibus Z *cett. codd.* 17 eadem EBaPZ² : eodem Z *cett. codd.* bonum ECaKPBaW : bonum ut *cett. codd.*

sola trifariam tolli. at in ceteris solae octo, quas, si quis velit, singillatim sub unoquoque per omnes formulas poterit suggerere ad exemplum, quod proposuimus.

- XIII * * * ut etiam Peripateticorum more per litteras ordine propositionum et partium commutato sed vi manente sit 5
 primus indemonstrabilis: A de omni B, et B de omni Γ ; igitur A de omni Γ . incipiunt a declarante atque ideo et a secunda propositione. hic adeo modus secundum hos pertextus retro talis est: Omne Γ B, omne B A; omne igitur Γ A. Stoici porro pro litteris numeros usurpant, ut: 10
 280 Si primum, secundum; atqui primum, secundum igitur. verum Aristoteles in prima formula quattuor solos indemonstrabiles prodidit, Theophrastus et ceteri quinque enumerant. nam propositionem iungens indefinitam colligensque illationem indefinitam * * * hoc supervacaneum est 15

4 lacunam indicant Gold. Tho. Peripateticorum corr. Prantl : hypotheticorum vel similia codd. 6 indemonstrabilis ECa KPZ² : demonstrabilis MTWVDSOBL BaBeZ ante A add. et secundus talis SOBe², add. secundus talis MWLVDTZBBe, secundo talis add. P et B de omni F ECaKPO² : B de omni F CaBaZ, et ab de omnis MTWVDBLSOBe Γ ex F corr. Uhlig apud Tho. 7 igitur A de omni F ECaK : igitur de omnis MTWVDBSLOZ, igitur de omni F P, igitur F de omnis O², igitur A de omni F. omnis igitur Ba, igitur A de igitur de omnis Z² declarante ECaBaKZ² : declaratae vel declarate MTWVDSO BPLBeZ 8 adeo SOPEBaCaKZ² : ad ea MTWVDBLBe pertextus EZ² : pertextas S, praetextus TBaCaKBe, praetextos VBa², practexas MBPLV, pertexas D, protextus O, praetextas WZ, si practexas P² 12 prima : primo MTLV 14 nam om. W, del. T² iungentes Ca Ba²KWLT² indefinitam EBaP : et infinita MTWVDSOBBBe, et infinitam CaKLZ, definitam Z² colligentesque CaBa²K, colligentes quam WLT² 15 indefinitam EBa²WT²Z²P²L : indiffinitionem MTVDSOBZBeCaK, definitam Ba lacunam indicant Gold. Tho. hoc ECaKP : om. cett. codd.

tradere, cum indefinita pro particulari accipi(a)tur et idem futuri sint modi, qui sunt ex particularibus. item iam ostendimus in prima formula quattuor; quos si quis velit geminare indefinitam pro particulari accipiens indefinitamque subiciens illationem, erunt omnes octo et viginti. Aristo autem Alexandrinus et nonnulli Peripatetici iuniores quinque alios modos praeterea suggerunt universalis illationis: in prima formula tres, in secunda formula duos, pro quibus illi particulares inferunt, quod perquam ineptum est, cui plus concessum sit, minus concludere. 5 10

- XIV Omnes autem modos in tribus eorum formulis certos non nisi undeviginti esse, quos supra ostendimus, comprobatur. quattuor sunt propositiones, duae particulares, duae universales. harum unaquaeque, ut ait Aristo[teles], ut sit subiecta sibi et aliis tribus praeponatur, quaterne scilicet coniungitur atque ita senae denae coniugationes in singulis formulis erunt. harum sex aequaliter in omnibus non valent; duae quidem, cum ex abdicativis utraque alteram praecedat, quat- 15

1 particulari EBa CaK SOPLZ²: particularia MTVDBZBe, particularibus WT² accipiat *corr. Flor.*: accipiantur WT², accipitur SOPECaBaK, *om.* MTVDBLBeZ eidem MTWPKBZ, edem V, eiusdem L, *corr.* Z² 2 futuri sunt SOZ² qui sunt ex EPT²Z²Ba: quas MTVDZBBBe, quos SOKCa, qui insunt W, cuius L 3 quos: quod MTVDBBeOS²K, quot S, quas W geminari MBTWZ, *corr.* Z² 5 aristo MTWVDSBLBeZ: aristoteles EBaCa KOPZ² 7 universalis illationis SOPEBaCaKBe²Z²: universales illationes MTWVDBLBeZ 8 formula *om.* SO duo VSWECaK 9 est *om.* MTBeK, *add.* T² 12 undeviginti OPECaZ²: unum et viginti MTWVDBLBeZ, unum de viginti SBa, unum viginti K, Ca *evanidus saepe usque ad finem* 13 sunt WVBLZEKT²Be: fiunt MTDSOBaPZ² 14 Aristo[teles] *corr. Prantl* 15 sibi et EBaCaKPZ²: *om.* MTWVDSOB.LBeZ praeponatur ECaWZ²: proponatur *cett. codd.* (praeponitur T²) 18 abdicativis EBaKZ²: abdicativo *cett. codd.*

tuor autem, cum ex particularibus utraque aut semet praece-
 281 dit aut alteri subditur. nihil enim concludi potest, ubicum-
 que aut duae particulares sunt aut duae abdicativae. igitur
 remanent singulis formulis denae coniugationes. porro ex
 his tam in prima quam in secunda formula duae non valent, 5
 cum universalis dedicativa particulari praeponitur. similiter
 et in prima et tertia formula duae reciduntur, quibus aut
 universalis abdicativa abdicativam universalem aut particu-
 laris abdicativa universalem dedicativam antecedit. quo fit
 ut remaneant primae formulae sex coniugationes iam in no- 10
 vem modis, reliquis duabus formulis adhuc octonae. ex qui-
 bus una in neutra probatur, cum universalis abdicativa prae-
 cedit particularem dedicativam. ex his septenis, quae super-
 sunt iam propriae, sunt in secunda formula quattuor falsae,
 cum universalis dedicativa vel sibimet ipsa vel particulari 15
 suae utrovis loco iungitur vel cum praecedat alterutra. item
 propriae in tertia formula duae non valent, cum utraque ab-

1 utramvis MTDBS, *corr.* T², utra Z² 2 aut alteri subditur
om. L, *totum locum licentius reformat* P aut alteri EBaKSOZ² :
om. MTWVDBZBeZ subditur EBaKWZ²T² : subdatur SO,
 subdari MTVDBBeZ 4 singulis : singularis M, singulares T,
corr. T² 7 tertia : in tertia EBSBaP, in secunda Z²K recidan-
 tur EKO²P : ruidantur MTVDSOBLZBa², al. repudiantur O²
Nansius Colv., rudidantur Be, subduntur WT², *om.* Ba 7–8 aut
 universalis – 8 aut EBaCaKSZ² : *om.* MTWVDOBPLZ Be
 9 universalem ECaBaKO²Z² : utramvis MTWDOBPLBe, utra-
 vis VZ 11 modis reliquis duabus EBa CaKZ² : *om.*
 MTWVDSOBLBeZ (duabus ex novem *corr.* O²P) 14 falsae :
 falsa MTDSOZ, *corr.* O²T²Z² 15 ipsa VDSOBCaLKZ² : ipsi
 TWV²BaZEPO², ipsae Be, ipsae (*sic*) M 16 suae WL : suo B, sive
 CGVECa, seu MTDSOP, *om.* Ba alterutra *Prantl Gold. Tho.* :
 altera EWTPPL, alteram CaBa, alter MVDSOBZBe 17 tertiae
 formulae SBe utraque : universalis BaK

dicativa universali dedicativae praepositur. reliquas certas esse tres in secunda, quinque tertiae formulae supra ostendimus, cum eas ad sex coniugationes primae formulae redigeremus. igitur ex quadraginta octo coniugationibus quattuordecim solae probantur, ceterae triginta quattuor, quas enumeravi, merito repudiantur, quia possunt ex veris falsa concludere; quod cuivis facile est experiri per illas supradictas quinque significationes [generis proprietatis]. at ex illis quattuordecim, quas probavimus, non plures, quam praedictum est, modos fieri docent ipsae illationes, † ut cum 10 directim sumitur tum reflexim, quousque veritas ipsa passa est. praeterea eorum non potest numerus augeri.

1 universali SOECa BaKWT²P² : universalis MTVDBPLZBe, *textum licentius reformat* K (et mox) 2 tertiae formulae : in tertia formula EP 5 cetera SODBe, *corr.* O² 8 generis proprietatis *secl. Tho.* 10 fieri modos G *Tho.* *locum desp. Tho.* 11 sumitur SOPLE : sumatur BaG, sumantur CaK Ba²WT², sumit MTVDBBeZ 12 praeterea eorum *Gold. Tho.* : propter earum MTVDBBe, praeter earum EO BaP, praeter earum praeter S, quapropter earum WCaT², quapropter non potest earum K, propterea rerum L *Colv.*, propterea eorum *Flor.*

PERIERMINIAE APULEI EXPLICIUNT IN QUIBUS CONTINENTUR CATHEGORICI SYLLOGISMI MTDSOLVC PERIERMENIAE APULEI EXPLICIUNT TD *etc.*, apulei madaurensis peri ermenias explicit E, explicit Ba, expliciunt periermiñ K, *similiter alii, omittunt subscriptionem* CaP

INDEX NOMINUM

- Academia 88, 5; 88, 12; 91, 12
 Accius 37, 16
 Achilles 21, 8; 21, 11; 29, 8;
 33, 4
 Achivus 38, 3
 Adimantus 89, 1
 Aegaeus 153, 14
 Aegyptius 24, 4; 65, 8; 82, 15;
 82, 20; 153, 14
 Aegyptus 26, 16; 65, 3; 65, 12;
 65, 18; 66, 1; 66, 3; 66, 6;
 66, 13; 70, 3; 90, 8; 155, 10
 Aesculapius 26, 17
 Aesopus 4, 3
 Aetna 91, 17; 165, 1; 183, 10
 Africa 26, 16; 155, 1; 155, 8;
 155, 10
 Africus 153, 11; 161, 4
 Agamemnon 29, 7
 Ἀἰδῆς 56, 6; 56, 10
 Amor 27, 6; 27, 7; 31, 16
 Amphiaraus 26, 15
 Anticlia 38, 7
 Antipater Stoicus 200, 16
 Apelles 34, 16
 Apollo 4, 16; 5, 5; 9, 17;
 28, 14; 87, 8; 88, 2; 150, 5
 Apuleius 191, 18; 192, 7;
 192, 9; 192, 10; 192, 15
 Apulus 161, 10
 Archytas 90, 11
 Arcisius 38, 7
 Arcturus 9, 5
 Argi 89, 3
 Aristippus 2, 16; 3, 1
 Aristo 87, 2; 87, 4; 88, 9
 Aristo Alexandrinus 213, 5;
 213, 14
 Aristo Argis oriundus 89, 2
 Aristocles 87, 2
 Aristoteles 17, 11; 33, 9;
 147, 25; 153, 11; 161, 15;
 200, 9; 212, 12
 Ascanius 14, 10
 Asclepius 39, 1; 39, 10; 40, 1;
 40, 17; 40, 21; 44, 3; 45, 17;
 46, 1; 46, 5; 47, 19; 47, 21;
 48, 19; 52, 8; 54, 17; 59, 9;
 60, 10; 60, 12; 63, 13;
 63, 19; 64, 18; 65, 3; 66, 12;
 68, 3; 69, 4; 69, 10; 70, 19;
 71, 14; 72, 16; 76, 17; 77, 2;
 79, 7; 79, 20; 79, 24; 80, 19;
 82, 3; 82, 19; 83, 1; 83, 9;
 83, 18; 85, 13; 85, 16
 Asia 154, 15; 155, 3; 155, 7;
 155, 10
 Asiaticus 90, 12; 175, 13
 Assyrius 153, 14
 Atheniensis 181, 8
 Atlanticus 151, 21; 153, 1
 Atrides 29, 9
 Atropos 187, 15
 Atticus 87, 6; 88, 1; 158, 4
 Attius Navius 16, 12; 17, 1
 Aulis 30, 3

- Boeotia 26, 15
 Britannia 154, 7

 Calchas 30, 8
 Cambyses 174, 13
 Canis 162, 2
 Caspius 154, 1
 Cassandra 30, 15
 Cato 162, 2
 Celta 154, 7
 Ceres 9, 16
 Chaldaei 8, 1
 Charybdis 38, 16
 Cicero 190, 5
 Circa 38, 16
 Circensis 184, 15
 Clotho 187, 18
 Clytius 30, 14
 Codrus 87, 4
 Corycus 147, 16
 Creta 152, 18
 Creticus 153, 13
 Cupido 40, 15; 60, 19; 88, 5;
 88, 12
 Cyclades 152, 20
 Cyclops 38, 13
 Cyllenius 178, 5
 Cypros 152, 17
 Cyrenae 90, 7
 Cyrenaica 2, 17

 Dardanus 38, 4
 Darius 174, 13
 Delus 88, 2
 Delphicus 165, 9
 Diana 9, 16; 88, 2
 Diomedes 30, 2
 Dion 91, 20
 Dionysius 89, 2
 Dionysius tyrannus 91, 18

 Dionysius tyrannus alter
 91, 21
 Dites 165, 13

 Ecbatana 174, 16
 Empedocles 181, 2
 Ennius 9, 9; 9, 15; 15, 2
 Euboea 152, 17
 Europa 154, 15; 155, 1
 Euryalus 25, 7
 Eurytus 90, 10

 Faustinus 111, 1; 146, 2
 Favorinus 160, 4
 Flaminius 16, 11; 17, 1

 Gaditanus 154, 4; 155, 9
 Gallicus 153, 10; 154, 3
 Gallus 161, 9
 Garganus 161, 10
 Genius 25, 12; 25, 15; 102, 13
 Glaucus 87, 3; 89, 1
 Graecia 6, 7
 Graecus 14, 13; 15, 13; 21, 9;
 24, 5; 45, 24; 45, 26;
 150, 18; 159, 17; 159, 19;
 160, 12; 161, 1; 161, 7;
 163, 16; 164, 6; 181, 16;
 185, 19; 187, 1; 190, 5
 Graius 21, 8; 30, 7

 Hadriaticus 153, 12
 Hammon 40, 1; 40, 3; 40, 7;
 40, 12; 54, 17; 77, 2
 Hannibal 16, 11; 16, 20
 Helenus 30, 15
 Hellespontus 153, 17; 175, 14
 Heracliteus 91, 4
 Heraclitus 89, 9; 168, 19;
 169, 8; 185, 15

- Hercules 150, 2; 153, 4; 155, 2
 Hermes 40, 14; 82, 9
 Hibernia 154, 7
 Hibernius 154, 2
 Hicetaon 30, 13
 Hierapolis 165, 10
 Homericus 21, 7; 33, 4
 Homerus 29, 4; 38, 9; 160, 15
 Hyades 9, 5
 Hyrcanius 153, 20; 155, 2

 Iapygia 161, 10
 Iapyx 158, 13; 161, 10
 Ilissus 31, 15
 Indicus 153, 18
 Indus 66, 4; 90, 11; 154, 9
 Iovis 9, 17; 15, 3
 Isis 82, 11
 Ismenias 33, 15
 Isthmius 89, 4
 Italia 90, 9
 Ithacensis 30, 8
 Iulus 14, 12
 Iuno 9, 16; 21, 11
 Iunonius 150, 5
 Iuppiter 69, 20; 100, 7; 150, 2;
 178, 7; 182, 13; 185, 19
 Iuppiter Plutonium 69, 21
 Iuturna 21, 13

 Labcon 154, 7
 Lachesis 187, 17
 Lactes 38, 7
 Laertiades 38, 5
 Lampo 30, 14
 Lar 26, 5; 26, 10; 28, 16;
 102, 13
 Larva 26, 9; 26, 10
 Latium 6, 6
 Latona 88, 2

 Lemur 26, 3; 26, 4
 Lesbos 152, 18
 Libya 82, 4
 Libycus 70, 6
 Lipara 164, 15
 Lothophagus 38, 17
 Loxe 154, 10
 Lucifer 178, 5
 Lucilius 1, 6
 Lucretius 8, 6; 20, 6
 Luna 100, 10; 150, 6

 Madaurensis 192, 11
 Maeotis 153, 16
 Magus 90, 11
 Manes 26, 11
 Mars 9, 16; 100, 8; 150, 3
 Mavortius 178, 6
 Mercurius 9, 17; 100, 8;
 150, 4
 Mezentius 14, 16
 Minerva 9, 17; 21, 7; 21, 10;
 33, 4; 38, 11; 181, 8
 Minucia 184, 10
 Mopsus 26, 16
 Musa 48, 3
 Myrtous 153, 15

 Neptunus 9, 17; 87, 5
 Nilus 155, 7; 155, 9
 Nysa 147, 15

 Oceanus 151, 23; 153, 1;
 153, 18; 154, 4; 155, 5
 Olympus 18, 4; 18, 11;
 147, 16; 182, 3; 185, 5
 Origines 162, 2
 Orpheus 186, 9
 Osiris 26, 16; 82, 11
 Ossa 147, 16

- Pamphylius 153, 14
 Panchaeus 184, 19
 Parmenides 90, 13
 Pelides 29, 10
 Peloponnesos 152, 18
 Perictione 87, 3; 87, 8
 Peripatetici 212, 4; 213, 6
 Persicus 153, 19
 Phaedrus 31, 13
 Phaeno 149, 22
 Phaeton 150, 1; 183, 7
 Phidias 181, 7
 Philocteta 37, 16
 Phlegethon 165, 5
 Phosphorus 150, 5
 Phrygia 165, 10
 Plato 7, 1; 9, 4; 10, 12; 11, 4;
 11, 14; 13, 3; 15, 3; 15, 6;
 15, 17; 27, 8; 27, 16; 31, 11;
 35, 1; 87, 1; 87, 7; 88, 9;
 88, 13; 92, 5; 92, 14; 111, 4;
 111, 15; 119, 12; 126, 2;
 130, 12; 132, 5; 138, 10;
 141, 7; 188, 2; 191, 16
 Platonius 192, 11
 Plautinus 21, 16
 Ponticus 155, 2; 155, 3
 Pontus 153, 15
 Porthsonius 37, 1
 Propontis 153, 18
 Pylus 29, 12; 30, 8
 Pyrois 150, 2; 178, 5
 Pythagoras 35, 1; 90, 3
 Pythagoreus 90, 6; 90, 10;
 91, 4
 Pythagoricus 33, 7
 Pythius 89, 4

 Romanus 101, 11; 158, 12;
 182, 12; 186, 9

 Rubrum mare 153, 19; 155, 8
 Rutulus 14, 14

 Sardinia 152, 18
 Sardiniensis 153, 12
 Saturnus 100, 7; 178, 8; 186, 1
 Scylla 38, 15
 Scythes 66, 4
 Scythicus 154, 2
 Sergius 190, 4
 Servius Tullius 16, 15; 17, 3
 Sibylla 16, 17; 17, 2
 Sicilia 91, 15
 Siculus 153, 13
 Sirena 38, 17
 Socrates 2, 17; 25, 3; 28, 7;
 28, 14; 30, 16; 31, 1; 31, 3;
 32, 8; 32, 17; 33, 4; 33, 7;
 33, 11; 33, 16; 35, 1; 36, 17;
 36, 20; 37, 12; 88, 3; 88, 4;
 88, 8; 88, 9; 89, 7; 89, 10;
 90, 2; 91, 5
 Socraticus 89, 11
 Sol 38, 13; 100, 9; 150, 6;
 150, 16
 Solon 87, 5
 Somnus 27, 6; 27, 7
 Speusippus 88, 15
 Stilbon 150, 4
 Stoici 209, 11; 212, 10
 Susa 174, 15
 Symposium 15, 17
 Syracusanus 91, 18
 Syrtes 153, 9

 Tanais 155, 3; 155, 7
 Tantalus 35, 20
 Taprobane 154, 9
 Tarentinus 90, 10
 Tarquinius Priscus 16, 14; 17, 2

- Tar 39, 11; 40, 5; 77, 2; 85, 13
 Terentianus 32, 13
 Thargelion 88, 1
 Theaetetus 191, 16
 Theodorus 90, 7
 Theophrastus 147, 26;
 207, 23; 212, 13
 Trinacria 152, 17
 Triones 9, 5
 Trismegistus 40, 2; 40, 19;
 45, 15; 45, 31; 51, 11; 51, 16;
 56, 14; 57, 10; 59, 8; 60, 11;
 64, 1; 64, 17; 69, 3; 69, 9;
 70, 5; 70, 17; 71, 12; 71, 22;
 80, 18; 82, 22; 85, 15
 Troiani 14, 13; 30, 12
 Ulixes 30, 1; 37, 16; 38, 8;
 38, 9
 Varro 190, 5
 Venus 9, 16; 60, 20; 100, 9;
 150, 5
 Vergilius 161, 12
 Vesta 9, 16
 Vesuvius 165, 1
 Vulcanus 9, 17
 Vulturnus 161, 4
 Xerxes 174, 13
 Zeno 90, 13